

JÓKAI MÓR
ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XCVII. KÖTET

ÉLETEMBŐL. II.

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA
1898

ÉLETEMBŐL

IGAZ TÖRTÉNETEK. ÖRÖK EMLÉKEK. HUMOR. UTLEIRÁS.

IRTA

JÓKAI MÓR

II. RÉSZ

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK TULAJDONA

1898

LIBRARY
APR 3 1973
UNIVERSITY OF TORONTO

PÁRBAJ A CSATATÉREN.

Babért a múltnak!

Ha minden levelére egy hős nevét írjuk, nem koszorú: erdő lesz a neve!

A tápió-bicskei csata el volt már vesztve; az osztrák hadsereg vitézül küzdött ezen a napon. Bastich veteránjai véres tusa után vetették vissza rohamra vitt fiatal honvédeinket, a visszavonulás feltarthatatlan volt.

Hátunk megett pedig a megáradt Tápió volt s annak egyetlen egy hídja, melyhez összetolongva sietett a megzavart sereg.

Az osztrák lovasság üldözésre rohant.

Dipold ágyúi meg-megállíták őket, kartácscsal üdvözölve a közeledő báni huszárokat. Végre az ágyúk is ott vesztek.

A hadtest vezérei feladták a csatát, s gázlókon menekültek keresztül, a hídról leszorítva.

Elveszett az ütközet, elvesztek az ágyúk, elveszett a nap dicsősége, s még jött egy új csapás, hogy az egész hadtest oda veszszen; az ágyúszóra Nagy-Káta felől elősietett Sternberg dandára, s oldalt fogta a menekülő magyar hadtestet.

Nyolcz század osztrák lovasság jött egy tömegben a homokhalmokról alá; ha ez a felzavart had derekába csap, az egész hadtest veszve van.

Csak hat század tartalékhuszár volt, a mit ellenük lehetett küldeni: azok is lehangolva, elkedvetlenítve a vesztett csata miatt. De vezérük volt Sebő őrnagy.

Csak egy ember, csak egy kard.

De egy ember, egy kard is elég, hogy olyan gondolatjegyet húzzon a történelem folyamába, mely azt mondja: «itt most megállj, más fejezet kezdődik».

Sebes ügetéssel közeledett az osztrák lovasság, s messze előtte lovagolt vezére, Riedesel ezredes.

Egy athleta, egy óriás; teljes hat láb magasságú férfi, herkulesi vállakkal, száz lépésnyire előtte járt ezredének, s kardját villogtatva, messziről hívta ki a magyar huszárokat: van-e közöttük is olyan vitéz, ki a hadsort el meri hagyni, s egyedül előre vágtatva a sík középre, szemébe mer nézni az osztrák hadsereg legdélczegebb lovagjának?

Akadt olyan vitéz.

A büszke kihívásra a magyar huszárok őrnagya, Sebő előrenyargalt a bajnoki találkozásra.

Kemény vitéz volt ő is, kinek mindig volt bátorsága a halál kaszáját csorbára verni kardjával.

Miként a hajdani hős lovagkorban, a hol a csata előtt a vezérek keltek vitézi párharczra: a Zalán futásának jelenetei látszottak megelevenülni a lovagtornában, melyre a magyar és osztrák lovasság két legjobb bajnoka egymás ellen rontott.

A két ellenséges hadcsapat között is szabad téren találkoztak össze, egyedül, ezredeiket elhagyva, s ott szóváltás nélkül összecsaptak.

Csak egyszer villant mind a két kard, s azzal mind a kettő kihullott vitéze kezéből.

Mindketten ugyanazon összecsapással lefegyverző sebet ejtettek egymáson; a magyar vitéz kardja az osztrák óriás kezét csuklóban vágta tönkre, míg ő maga az ellenfél ádáz csapásától hüvelykujját veszté.

De ez nem volt a párharcz vége.

A mint a két dalia egyszerre egy pillanatban kiejté jobbjából a kardot, hirtelen megragadta egymást mind a kettő, s elkezdődött a tusa puszta kézzel, balog kézzel.

Riedesel magasabb volt, de Sebő ügyesebb; gyorsan tor-

kon ragadta ellenfelét, azzal sarkantyúját paripája oldalába vágta, a két mén megfordult egymásnak feszített oldallal, s azzal mind a két lovag lezuhant a földre.

Erre vágtatva rohant a két ellenséges lovasság vezérei segélyére.

Mire oda értek, a földön dulakodó két vitéz közül csak az egyik kelt föl: az Sebő volt; Riedesel halva maradt.

Mint hajdan Goliáth esése Izrael táborát, úgy lelkesíté új hősi elszántságra e hősi jelenet a magyar huszárságot: visszaverték a Sternberg-féle lovas-ezredet, s míg ők az első rohamot felfogták kardjaikkal, azalatt megérkeztek a vörös sipkások, a 3-ik és 9-ik zászlóalj törhetlen vitézei; azok aztán megmutatták, hogyan kell szuronyszegezve ellenséget látogatni; délután öt órára vissza lett nyerve az ütközet, az elveszett ágyúk, az elhagyott csatatér s a nap dicsősége.

*

Ugyanazon huszárezred augusztus első napjaiban a Berettyó partjain táborozott. Hanyatlóban, lemenőben volt már dicsőségünk napja. Csak az okos paripák érzik talán, mit beszélnek az emberek: kihallgatják az őrtüzek mellett gazdáik tépelödéseit s tovább adják, a mit hallottak, egymás között. Egy éjszaka, mikor czövekeikhez voltak kötözve, mintegy összebeszélésre, a legcsendesebb időben, elkezdettek nyeríteni, tombolni; összetépték pányváikat, s nekiszilajultan törtek keresztül a táborvonalon, s lovagjaikat elhagyva rohantak el a pusztába. Felét sem sikerült összefogni: nagy része világgá futott.

Talán előre érezték, a mi következik?

A ZSOLCZAI HŐS.

Kikből támadt az a vitéz honvédsereg?

Értelmes hazafiak, ügyvédek, iskolaviselt tanuló ifjak, orvosok, kereskedők, mérnökök, iparosok sorakoztak a háromszínű zászló alá a földmívesek fiai közé, s azt mondták: csak puskát adjatok nekünk, azonnal katonák vagyunk.

Hogy nevettek ezen a régi rendszer okos emberei, a kik úgy tudták a dolgot, hogy egy ember, meg egy puska még nem egy katona; annak előbb még egy esztendeig kell riktájt állni, négy esztendeig idegen országban lakni, hat esztendeig rapportra járni, nyolcz esztendeig masirozni tanulni, tíz esztendeig német szóhoz szokni, csak azután mondhatni el róla, hogy ez már katona.

Hát még ahhoz, hogy valaki katonatiszt legyen: hadnagy, százados, őrnagy, ezredes. Az kerül még csak nagy időbe, tenger tudományba. Hogy tanulhatná azt meg a jámbor magyar ember, a kit sohasem tanítanak erre?

És azután mégis úgy lett: a mint annak a magyar fiúnak puskát adtak a kezébe, mindjárt katona lett abból; némelyiknek puskát sem adtak, csak kaszát és azzal is jó katona lett.

Csoda biz ez. De a hazaszeretet tud még a csodatételekhez.

Azok között, kik a nyugalmas polgári életpályát a kard tetteiért elhagyták, egyik legkitünőbb bajnokunk volt Gózon Lajos.

Ügyvéd volt Pesten. Együtt jártunk iskolába. Ott is, mindenki úgy ismerte, mint nemes kedélyű szelid ifjút.

Midőn a nemzet önvédelmi harczra kényszerült, egy önkéntes csapat vállalkozott pesti értelmes fiatalokból a megtámadott haza védelmére: Gózon is e csapattal ment el. Nem kalandot, nem új pályát kerestek ők, csak a haza segélykiáltására ragadtak fegyvert, mint a hogy fegyverhez kap minden jó gyermek, a ki apját, anyját hallja segélyért sikoltani.

Azonban a sors rendelkezett az eltávozottal.

Manswörth alatt rohamra kellett volna menni az ellenféltől megszállt helység ellen, melyet erős ütegek védtek s a halálos vállalat megreszketteté a legelszántabb katonák szivét is.

Ekkor a fiatal ügyvéd, a katonai hírrel nem biró Gózon Lajos kiragadta a zászlótartó kezéből a nemzeti lobogót, «utánam barátim, éljen a haza!» kiáltá és neki rohant a zászlóval az ellenség ütegének; s a példáján fellelkesült csapatok elszántan vetették magukat bele az ellenfél kartácstüzébe.

Őt minden golyó kikerülte, pedig tudjuk, hogy azok nagyon fel szokták keresni azt, a ki zászlóval jár a kezében.

Ilyen férfit nem volt szabad visszabocsátani az íróasztalhoz. A vezérek ott marasztták, tiszti rangra emelték; s ott azután a hány csatában megjelent, annyi érdemet keresett magának: csupa érdemekért, nem pártfogoltatásból, őrnagya lett egy vitéz zászlóaljnak.

Július 2-ikán és 11-ikén a háromszor visszafoglalt ácsi erdő tanúskodik Gózon hősi elszántságáról. A hány szál fája van annak az erdőnek, mindenik lehetne egy sírfejfája ott elhullott magyar és osztrák vitézeknek.

Következett ama hírhedett körvonulása a felső magyar hadseregnek Komáromtól a Tiszáig, mely két világhatalom hadseregei között annyi hősiességgel hajtatott végre.

Alig múlt el nap csatározás, elő- és utóhadak összeütközése nélkül; ezek voltak a hétköznapok: néha aztán egy-egy ünnep is jött közbe, teljes ütközet napja.

Ilyen harczi ünnep volt július 26-ika a Sajó vizénél.

Tseodajeff orosz tábornok húsz ezer emberrel, azok között huszonöt század lovas, sietett a magyar hadsereg balszárnyát megtámadni. E bal szárnyat a 7-ik hadtest képezte Pöltenberg vezénylete alatt; alig több ötezer embernél. Tehát egy: négy ellen.

A Sajó vize feküdt közöttük.

Az ütközetet jobbára a tüzérség vívta. Tseodajeff negyvennyolcz ágyút vonatott elő a Sajó jobb partján, hol a folyam kigyózó területei, sűrű csalittal borítva, kedvező előnyt nyujtottak neki ütegeit észrevétlenűl közelebb tolni a magyar hadálláshoz.

Egy ilyen orosz üteg, két zászlóaljtól és egy szotnya kozáktól fedezve, egész Alsó-Zsolczáig felnyomult a parti berkek oltalma alatt, s onnan egyszerre váratlanul megnyitotta a gyilkos tüzelést a hadseregnek egyik szemközti ütege ellen.

Azon üteg tüzérei csaknem gyermekek voltak még. Csak most váltak meg az iskolától, hol épen annyit tanultak a mathematikából, a mennyi elég arra, hogy valaki tüzér legyen vele.

Gózon Lajos, a 66-ik zászlóalj őrnagya, az orosz üteg veszedelmes működését látva, mely a bal szárny állását ingatottá tevé, sietett tábornokát figyelmeztetni, s egyúttal fölkérni, hogy engedje neki az orosz üteget szuronynyal kivetni helyéből.

A tábornok válasza az volt, hogy neki a fővezér parancsa ellenére nem szabad a Sajó jobb partjára hadoszlopokat vezényelni; nem is vállalhatja a felelősséget ily vérontó vállalat áldozataiért magára.

A kis fiúk ütegéből pedig már két ágyú a földön feküdt, a harmadiknak a kerekei sérülve voltak már, a szegény kis fiúkat egyiket a másik után hurczolták el holtan, összezúzottan az ágyuk mellől. — Gózon Lajos nem nézhette ezt; átadta a zászlóalj vezényletét a legidősebb századosnak, kijelentve, hogy ő maga saját felelősségére ön-

ként vállalkozókkal fog támadást intézni az orosz üteg ellen.

Azzal elindult lóháton gázlót keresni a Sajóban. Mikor azon szerencsésen áthatolt, keresztül lovagolta a Sajó partján elterülő erdőt, egész odáig, a honnan az orosz üteg állását kikémlelheté.

Ezzel visszalovagolt zászlóaljához.

— No most fiuk! szólt hozzájuk, a kinek a hazája élete kedvesebb, mint a magáé, az jöjjön velem.

De az ily szóra aztán az egész zászlóalj vele akart menni.

— Elég lesz egy század! mondá Gózon: s kiválaszta egy századot, míg a másikat csatárlánczra osztva, a Sajó balpartján elhelyezé.

Egy század két zászlóalj ellen, meg egy lovas kozák szotnya ellen, egy ágyúüteg megtámadására! Nevetnének a hadtudomány vénei, ha valaki ezt tanácsolná nekik.

Nálunk volt, a ki megtette.

A Sajóhoz érve a kis csapat, azt kérdezé: hogy megyünk itt át?

— Hát csak így ni! mondá Gózon, s leugorván a lováról, egy beteges fiú kezéből kivette a puskát s beleugrott a vízbe, s a kikeresett gázlónak indult: «itt a híd, fiúk; utánam, a ki magyar és szereti hazáját!»

Percz mulva a kis csapat hónaljig érő vizen át gázolva, eltünt a jobbparti erdő árnyékában.

És most azután csendesen, óvatosan előre a bokrok között; nem szól más, csak a nyugtalan szívdobogás, nincs más parancsszó, csak a szemek intése. A kis csapat egyedül áll az ellenség táborának szivében, minden segélytől távol, egyedül saját szuronyára bízva.

Már előtte az ellenség, mely jelenlétét nem is sejti. Gondolni és végrehajtani csak egy percznyi idejök van.

Hanem az dicsőséges percz volt.

«Szuronyt szegezz, és előre!» hangzott Gózon Lajos szava, s abban a pillanatban, mint martalékára a sas, csa-

pott le az orosz ütegre a maroknyi önkéntes csapat, s abban a perczben le volt ölve minden tüzér, beszegezve minden ágyú, egy sortüzeléssel szétriasztva a fedezet. E percz alatt el volt döntve a nap sorsa.

A mily bátran volt keresztül vive a hősi merénylet, oly nagyszerű lett annak eredménye: az orosz csatarendben nagy zavar támadt; azt hitték, a magyar hadsereg gázlóra találván, őket oldalba fogta; hirtelen megszüntették a tüzelést az egész vonalon s azzal Tseodajeff felhagyott a csatával s távol a Sajótól táborba vonta seregét.

És mind ebben egy maroknyi kis csapaté volt az oroszlánrész, s annak vezetőjéé, ki egy év előtt még ügyvéd volt.

Maguk a vezérek is elismerőleg híresztelék Gózon Lajosnak e bátor tettét; a sikerdús kivitelért a fővezér ott a helyszinén alezredessé emelte őt, s az összes táborkar előtt megölelé, így szólva hozzá: «önben ismét a manswörthi és ácsi hősre ismerek».

Néhány nap mulva a nyíradonyi főhadiszálláson augusztus elsején kelt vitézségi bizonyítvány adatott át Gózon Lajosnak.

Ide irom azt egész terjedelmében; más jutalmat úgy sem adhatunk hőseinknek, mint azt, hogy neveiket megkoszorúzzuk.

«Bizonyítvány. — Második rangú érdemjelre ajánltatik Gózon Lajos őrnagy s 66-ik zászlóalj-parancsnok úr, ki hazája iránti buzgó szeretetből és tántoríthatatlan hű ragaszkodástól ösztönözve, f. é. július 2-dik és 11-én Komáromnál az ácsi erdőben, s 26-ikán a Sajóvonalon küzdött csatában, példás és harczias viselete, hősies elszántsága és halált megvető kitartása által, vitéz jellemének kitünő jeleit adá. Legszebb feladatomnak és kötelességemnek tartom, — addig is, míg ezen hősnek melle érdemrenddel diszesittethetnék, a méltányló haza nevében ezen elismerést nyilvánító vitézségi bizonyítványt kézbesítni. — Kelt a nyíradonyi főszálláson. Augusztus hó 1-jén 1849. A fővezér Görgei Arthur. (P. H.)»

Ime egy magyar hős életéből egy lap, mely életpályájában piros betükkel van nyomtatva.

A harczok ideje alatt a munkáspolgárból az lett, a mivé kell tudni átalakulni minden hazafinak: derék katona.

S a harczok lejártával a vitéz katonából ismét az lett, a mivé kell tudnia átalakulni minden katonának: munkás, hasznos polgár.

Akkor tudta fegyverrel szolgálni hazáját, jól, híven, önfeláldozólag.

Most tudja szolgálni hazáját észszel, munkával, szintoly jól, szintoly híven, szintoly önfeláldozással.

Ez az én eszményképem egy magyar honvédről.

Ez az én eszményképem egy magyar polgárról.

EGY VILÁGÍTÓ SUGÁR.

Ki ne ismerné azt a derék szerzetes rendet Magyarországban, melynek tagjai fehér palástot viselnek? Ki ne tudná, hogy e fényes fehér paláston a rágalom egy foltot sem ejtett soha? De ha dicséretüket akarná elsorolni, tele írhatná vele a fényes fehér lapot a közvélemény. Ők terjesztői a tudománynak, példaadói a jó erkölcsnek, ők buzgó apostolai a vallásosságnak; és a mellett hívei a hazának és jó testvérei a külömböző hitvallásuaknak.

... 1848-ban huszonkét fiatal növendék tagja volt e szerzetnek, mind tudományosan művelt kitünő ifjak.

Jött a vérpazarló korszak, egy segélykiáltás hangzott végig a hazán, mely áthatott minden zárt ajtón és kerített falon.

A haza fegyverbe szólítá fiait. Nem lázadásra hívta fel. Felkent királya nevében, törvényes kormány szólítá fel a férfiakat törvény és alkotmány védelmére, belső rend helyreállítására.

Akkor nem volt szükség kategoriákat állítani fel, kinek van hivatása otthon maradni? doktornak, diáknak, papnak, prókátornak? mert úgy sem maradtak volna otthon. A zászlók alá gyült a földmívessel a földesúr fia és a doktorok és a diákok, papok és prókátorok egyenlően.

A fehér barátok huszonkét ifjú növendéke közül egyszerre tizenkettő vett búcsút a zárdától, hogy a haza védelmére szálljon.

Nem szökve, nem alattomban váltak meg; bejelenték gvárdiánjuknak, hogy ők honvédekké akarnak indulni, s

az ősz gvárdián azt tette velük, hogy rendelt számukra szekereket, süttetett számukra úti eleséget, mely a táborig eltartson, s mikor szekereikre ültek, összecsókolá valamennyit és áldását adta rájuk; s könyező szemmel nézett utánuk, míg a távolban beláthatá kocsijaik porát.

Még azután is sírt, hogy a zárdába visszatért.

Az ott maradt tíz növendék egyike vigasztalni kezdé, hogy ne sírjon, hiszen még itt maradtak ők.

«Hiszen épen azt siratom, felelt a tisztes agg, hogy ti itt maradtatok.»

Az eltávozottakkal együtt járt az agg gvárdián áldása. Vitézül harczoltak mindannyian, szereztek babérokat, tiszti rangot, hirt, nevet; minden csatában boldogultak. Nehány hősi halállal mult ki; azokat érte a legvalódibb áldás, az lett legboldogabb.

Mert egyszer azután vége lett harcznak, dicsőségnek, s az élve maradottaknak nagy okuk volt azokat irigyelni, kik egy szabad hazát látva, hunyták le örökre szemeiket.

A nemzet virága, mely a felszinen úszott, sietett le a fenékre. Erdők, berkek, gunyhók visszhangozák a jelszót: «qui bene latuit, bene vixit».

A kik megmaradtak a tizenkét lelkes ifjú közül, siettek vissza zárdájokba; a fegyver ki volt verve kezeikből, más fegyverrel kelle folytatni a harczot egy nemzet életéért; a tudomány fegyverével, a szellem csataterén.

Újra felölték fehér palástjukat s folytatták a tudományos munkát ott, a hol elhagyták.

Kitünő, tudományos emberek váltak belőlük, szerencsés volt az a tanoda, mely közülök nyerhetett tanárt. Annak a növendékein is meglátszott a szellemi tökélyesbülés minden ágazatban.

Ekkor kezdődtek az ultramontán agitatiók, a jezsuita betelepítések Magyarországon.

Évekig figyelemmel kisérő tanúi voltunk a ki-kiszámitott kegyetlen üldözésnek, a minek e derék római kath.

egyházi rend szabadelvű tanárai czéltáblái voltak az ultramontán hierarchák részéről.

Ez üldözés mindaddig tartott, míg a jezsuiták barátai a legjelesebb tanárokat tanszékeikből el nem távolították, hatáskörüktől teljesen meg nem fosztották.

És ezen tanárok katholikusok voltak, de mivel szabadelvűségüket nem akarták eltitkolni, mivel tudományos haladásukban nem hátrafelé, hanem előre törekedtek, mivel erős lelkű hazafiak voltak: tehát nem használt nekik sem roppant tudományosságuk, sem kitünő szellemi tehetségeik, sem irodalmi hírnevük, sem katholikus papi buzgalmuk, sem honfi érdemeik: el kellett temetkezniök zárdáik falai közé; most is ott találhatná őket, a ki nem tartaná fölösleges fáradságnak, hogy elinduljon szellemi kincseket keresni.

A BURG FEHÉR ASSZONYA.

Egy hamar elmuló zaj hallatszott tavaly a Burgban megjelent kisértetről, mely egy fehér asszony alakjában minden éjfélkor megjelent a császári könyvtár folyosóján a szegény silbakot agyonijesztgetni. A fehér asszony több éjjel egymásután kisértett a Burgban, míg egyszer aztán dementirozták hivatalosan az egész lélekjárást. Mese volt az egész. Az élczlapok eltemették.

Pedig hát ez nem volt mese, hanem tökéletes valóság. Három nap egymásután megjelent egy fehérbe öltözött hölgyalak, márvány fehér arczczal, de jól kivehető vonásokkal, kezében egy lámpa, abban egy égő gyertya, melynek lángja lobog ugyan, de a falra világot nem vet; az alak a folyosó egyik ajtajától a másikig végig haladt, az őrt álló katona felhivására nem ügyelt, s a második ajtónál eltünt. Másik éjjel az őr, miután kiáltására nem ügyelt, rá is lőtt az alakra; arra a kisértet nyom nélkül eltünt. Harmadik éjjel két őrt állítottak ki; azok előtt is megjelent a rém; azok is kiabáltak rá: azután keresztül-kasul lőtték, mire a fehér asszony nem tünt el, hanem megállt és merően a szemük közé nézett. E kisértet-nézéstől az egyik őr, egy izmos, erős morva vadász ájultan esett össze.

Negyedik nap után a Burgban szolgálattevő főhadnagy maga foglalta el a kisértetes őrállomást. Ez mint gavallér ember asszony ellen nem vitt magával puskát, pisztolyt, csak úgy kardosan állt a lesbe. A mint a tizenkét órát elkongta az István templom harangja: ott állt előtte a

fehér asszony, s elkezdett csendesen haladni. A tiszt bátor férfi volt, utána sietett, utolérte; abban a perczben a fehér asszony visszafordult s a lámpát a tiszt arcza elé tartá.

Erre a tiszt hozzá kapott, hogy a kezét megragadja, a másik karját pedig a fehér nő dereka körül fonta, — akkor eltünt a fehér asszony: a tiszt megfogta és megölelte — a semmit.

Az eltünés pillanatában úgy tetszett neki, mintha a fehér hölgy egy hideg csókot nyomott volna ajkára.

Már most ha tisztünk egy mult századbeli mousquetier tiszt lett volna, kötelessége lesz vala e kisértet-csóktól halálra betegedni és belehalni; minthogy azonban mai időkben a katonatisztek chemiát és optikát is tanulnak, annálfogva a főhadnagy nem érte be azzal a kisértetlátással, hanem vizsgálódni kezdett a folyosó ajtajain, ablakain, s egyszer egy ablakán a folyosónak kitekintve, észrevette, hogy a Burggal átellenes ház egyik harmadik emeleti ablaka szokatlan fényesen ki van világítva. Rögtön lesietett az őrterembe, maga mellé vett két katonát, átment az átelleni házba, s kérdezé a házfelügyelőtől, hogy ki lakik ott, a hol az ablak ki van világítva? Egy fényképész. A tiszt rögtön sietett ennek a szállására, nem csengetett be, hanem betörette az ajtót, s szépen ott lepte az egész kisértet-csináló apparátust. A nagy tükörüvegtáblát, melynek segélyével és villanyvilágítással a kisértetes nőalakot a Burg ablakán át annak folyosóján végig sétáltatták, sőt magát a fehér asszonyt is, a kinek még akkor is be volt a képe mázolva krétával. De most már csakugyan megfoghatta, ha a csókjából nem kivánt is.

A dologból inquisitio lett: a fényképész azt a merész tréfát nem a maga mulatságából rendezte, hanem aztán annyi magas állású személy keveredett bele a vizsgálatba, hogy jónak látták azt abbahagyni, s az egész kisértethistóriát meghazudtolni.

Az ultramontán-párt manővere volt az egész: ilyen

együgyű hókuszpókuszszal akarták az uralkodót a szabadelvű iránytól elfélemlíteni.

Azoknak, a kik e dologról tudtak, meghagyatott, hogy ne beszéljenek róla. De hogy nem jól tartották meg a titkot, annak bizonysága az, hogy mi is megtudtuk.

III. NAPOLEON PESTEN.

1831-ben a Korona-kávéházban, mely akkor a jurátus-világ kedvencz tanyája volt, egy idegen kezdett feltünni, a kit a szolgálattevő személyzet gróf úrnak czimezgetett. Az idegen mintegy 20—22 éves fiatal lehetett, bár komoly, zárkozott tekintete idősebbnek hazudá. Arcza külföldiesen borotválva volt egészen s a feszes angol divatú viselet nagyon kiritt az általános attiladolmány világ közül, de még inkább a mély, hallgatag, figyelmes tekintet a zajos könnyűvérű társaságból.

Rendesen ott ült a kávésnő emelvénye melletti szögletben, onnan nézte a tekézőket.

Volt akkoriban egy hires tekehős a jurátusok között, úgy hiszem Rékásinak hívták. Megvert mindenkit, még a marqueuröket is, a tekézésben; senki sem birt vele, bár mindenki megkisérté. Csak az idegen gróf nézte el csendesen, s nem ajánlkozott vele megmérkőzni.

Egyszer Rékásinak kedve kerekedett belekötni a szörnyen hallgató idegenbe:

— Nem volna kedve megkisérteni vagy három piramidli partiet?

Az idegen szótlanul meghajtotta magát és felállt.

— Egy aranyba a játékot? ajánlkozék a tekehős. A gróf ráhagyta és acquit adott.

Az idegen ifju igen sajátságosan játszott. Elébb minden lökést kimért, kiszámitott, a golyót ide-oda mérte, pontokat jegyezgetett meg magának, sokáig czélozott, hanem azután minden lökése bizonyos volt, soha egyet is

el nem hibázott; ha egyszer kezébe vehette a dákót, ellenfele többet lökéshez nem jutott. Ezt ugyan unalmas dolog volt nézni, hanem el kellett ismerni, hogy igaza van. Rékási egyre vesztett, s a tételt mindig duplázta; délig kijátszottak tizenhat partiet. Rékási úszott 32,768 aranyig. Ennyi pénze persze soha semmiféle jurátusnak sem volt; tehát azt mondá, hogy majd holnap folytatja a tusát, «dupla vagy semmi», addig irja fel a gróf a tárczájába a nyereséget, vagy fogadjon el váltót, ha jobban tetszik.

Másnap folytatták a tekeversenyt, «dupla vagy semmi». Délig elvesztette Rékási Pest vármegyét a kis Kún és Jász kerületekkel egyben. No, holnap majd megválik.

Harmadnap megint játszottak, a gróf megint legyőzhetetlen volt mérnöki pontos számításaival; már ekkor Rékási elvesztette nemcsak Európát, de Chinát és Braziliát, a perui ezüst bányákkal egyetemben.

Negyednap ujra összejöttek: dupla vagy semmi! Már ekkor Rékási elvesztett három olyan földgolyót aranyból, mint a milyenen most lakunk. A grófot kezdte mindenki bámulni.

Ötödnap nem jelent meg a gróf szokott helyén, hanem jött helyette egy gyanus külsejű egyéniség, ki sokáig titkolózva beszélgetett a kávéssal, s nagyon vakarta a fejét, mikor mondák neki, hogy a gróf az éjjel elutazott.

Csak hetek mulva mondá el a kávés bizalmasabb ismerőseinek, hogy az a fiatal idegen, kit a vendéglőben gróf Arenenberg név alatt ismertek, a Nagy Napoleon unokaöcscse, ki ekkor Magyarországon keresztül akart utazni Lengyelországba, hogy ott a forradalom élére álljon, s az alatt itt tudósításokra várt; miután azonban eleve megtudta, hogy a lengyel forradalom ügye hanyatlani kezd, s hogy őt el akarják fogni, hirtelen visszament ismét Helvécziába; a kik elfogására jöttek, épen egy nappal érkeztek később.

Ha Rékási akkor tudta volna, hogy a ki tőle három nap alatt elnyerte az egész világot tekegolyókkal, egykor

Francziaország császárja leend, s épen olyan kiszámítva fog játszani országok és népek sorsaival, mint akkor az öt fabábbal!

Még most is mutogatják a korona-kávéházban azt a helyet, hol egykor Francziaország mostani uralkodója csendesen és figyelmesen nézte a magyar ifjak zajgó csoportjait.

ÉLETKÉPEK.

I. A SZEGEDI VÉSZNAPOK.*

Megnehezült az Isten keze fölöttünk.

Egyik csapást még el sem sirattuk, már jön a másik.

Mi lesz belőlünk, mi lesz a világból, ha ez sokáig így tart? Itélet napját várjuk-e eljövendőnek? Hová forduljunk, ha Isten is ellenünk? Kinél keressünk oltalmat, kinél vigasztalást, ha már az égben sem találjuk azt? Uram! uram! el akarod-e veszíteni a te népedet!!!

Ha erős lelkűek vagytok, hallgassatok ide; hallgassátok meg, mi történt Szeged városában, a legnagyobb vész napjaiban és tanuljatok belőle.

A Tisza és a Körös és a Berettyó és egyéb urat nem ismerő vizei a magyar Alföldnek túlhágtak partjaikon, elönték a szép kalászdús Kanahánt, berontottak a legnépesebb városokba, elnyelték a gazdagok kincseit s a szegények betevő falatját, házakat, templomokat ontottak halomra, gulyákat sepertek el, milliókat vesztegettek kárba, egész megyéket tettek sivataggá: tíz esztendő alatt ki nem heveri azt a romlást a fél ország, a mit szenvedett miattuk.

Víz alatt voltak már a leggazdagabb városok határai, s az alább fekvő helységek a megelőző gonosz hírből tudhatták előre a veszedelmet, mely reájuk is be fog következni, okvetlenül, elkerülhetlenül; mert már csak néhány

* 1875-ben jelent meg.

napi járó földre, már a szomszéd városban jár, s nincs semmi gát, semmi menedék, a mi azt feltartóztassa. Az Úr elszabadítá az ő ostorozó angyalait és senki sem elég erős, hogy azokkal megküzdhessen.

Szeged város utczáin is hallatszott a jajveszékelés; síró anyák futottak egy térről a másikra, sápadt gyermekeiket ölelve karjaikon; csüggedt gazdák rakták holmiaikat szekérre, indulandók, maguk sem tudják, hova? Tehetetlen népcsoportok állongtak a templomok előtt, a piaczokon, s ijeszték egymást rémséges hirekkel; mezőkről futó gulyák nyargaltak a város kapuin be, miket a veszély érzetének állati ösztöne emberi hajlékok közé űzött; segítették növelni az égreható jajszót.

Vajh ki ment meg minket?

E közrémületben egy egyszerű férfi jelent meg a kétségbeesett nép között s szólott hozzájuk az ő nyelvükön:

— Szeged lakosai. Mit jajgattok itten? Hát nincs-e Szeged városában ötvenezer ember, ötvenezer embernek százezer keze? Százezer kéz nem elég-e arra, hogy minket megmentsen? Isten a mi kedvünkért csodákat mai nap nem teszen, de ha mi teszszük azt, ő is majd megsegít. Mai nap a vizek nem állnak meg, mint a falak, miként Mózes idejében a Veres-tenger, de ha mi megállítjuk őket, bizony megállnak azok. Nagy a veszedelem, de ha összefogunk, egy szívvel, egy akarattal megfelelünk neki. Nosza lássunk hozzá, hajtsa ki minden ember szekerét, marháját, ki a város elé; minden kézbe oda illik most az ásó, kapa, nem szólnak meg érte sem urat, sem szegényt, ha dolgozni látják. — Rajta a munkára! Egy percz imádkozni, a többi dolgozni! Segíts uram Isten!

Mint a villámszikra terjedt el a jó szó a hallgató nép közt, kiki futott haza ásóért, kapáért. Százával, ezerével, utóbb tizezerével jöttek a viz ellen, urak és szegények és úri leányok, s nem szégyenlék a munkát és nem untak bele.

Jöttek a tisztviselők, tudósok, tanult emberek, kimér-

ték, kiszabták a munkálatokat; jöttek a papok, lelki pásztorok, a tanítók, növendékeik élén, lobogó zászlóikkal, a czéhek, minden munkabiró tagjaikkal, a gazdagok szekereikkel, a szegények ásóikkal, kosaraikkal és elkezdtek ásni, faragni, tölteni, itt rőzsekötegeket kötöttek, amott fenyőszálakat faragtak, a lelkesült lakosok leszedték házaik tetőzetét, azokból adták a gerendákat töltések czölöpeihez; nem volt semmi drága, semmi megpanaszolt; közre bocsátá mindenki vagyonát, erejét, lelkesülését: honn ezalatt nyitva volt minden tárház, éléskamra, pincze; sürgő gazdasszonyok sütötték-főztek ott szorgalmas munkások számára; és folyt a munka, éjjel és nappal bámulatos erővel, kitartással. Éjjel és nappal hangzott a karósulykok zuhogása, a szekerek csörömpölése; nem volt pihenő óra; ha egy csoport kifáradt, a másik ott várta; egy ásó, egy talyiga sem volt heverőben.

És minden órában ott lehetett látni a csodatöltésen azt a magas férfit, a ki oly buzdítólag mondta ki az első felhivó szót, a mint segített mindenütt, a mint osztotta fel az erőket a legszükségesebb helyekre, a mint mutatta ki, hol mit kellene tenni, a mint legjobban volt.

Soha sem tanulta ő azt, hanem hiszen épen itt nyilatkoznak az Úr csodatételei, hogy a midőn az idők teljessége eljő, az együgyűt, a tudatlant teszi bölcscsé, kiválasztottá.

Mire a felvidékről rohanó árvíz megjelent Szeged határán, már akkor az egy roppant töltést talált maga előtt, mely mindenütt elzárta előle a pusztítás útjait.

Lám, hogy el lehet fordítani az ostort az öldöklő angyal kezéből!

De ne ujjongassunk még. Még nincs vége a vésznek; hátha erőtlen lesz a gát, hátha egy helyen átszakítja azt az áradat, s vége az egész munkának?

Rajta, még egy másik gátat épitsünk!

Ugyanolyan gyorsasággal, ugyanazon lelkesedéssel, kitartással, mint valami tündérhányás emelkedett ki a föld-

ből a második gát és utána a harmadik, hogy ha elvész egy és kettő, még akkor is kész legyen az ellenállás.

Nem bámulom én Sebastopol sánczait, de a szegedi munkálatok előtt kalapot emelek; a hol a közlelkesültség önként ily műveket létesít néhány nap és éj órái alatt, ott a nép életrevalóságának nem kellenek dicsőbb emlékek.

Valamennyi munkálatnál ott lehete látni amaz együgyű férfit, a kit nem birt semmi kifárasztani.

A czélszerű elrendezés miatt néhány külvárosi házat a gáton kívül kellett rekeszteni. A közjóért fel kellett áldoztatniok. Birtokosaik szivesen egyeztek abba. Egy éjszaka e kizárt házikók egyikében tűz ütött ki. Ugyanezen órában borzasztó vihar dühöngött, mely a tűzvészt siralmassá szokta tenni a nagy alföldi városainkban. Jaj! menekülni sem lehetne most hová, ha a tűzvész meglepné a várost; köröskörül másfélölnyi magasan áll a víz a házak fölött.

A vészharang szavára, a ki aludt is, felriadt ágyából s futott az utczára, azt hitték, a víz törte át a gátot.

— Nincs semmi baj! kiálta a sietők elé az együgyű ember. Hála Istennek, csak tűz van.

És azzal csónakokat hoztak elé a bátor férfiak, berohantak a víz közepett égő házak közé s a gátakat ellepő nép bámulatára, ott fojtották el puszta kézzel az égést, a tomboló vihar közepett szedve szét az égő gerendákat, s ledöntve az égő háztetőt a csapkodó hullámba: egyik gonosz szörnyet a másik torkába fojtva.

Egy pillanat műve volt az egész.

Jól mondá amaz egyszerű férfi: egy percz imádkozni, a másik dolgozni. Segíts uram Isten!

És Szeged városa nyugodtan látta elmulni a vészt, melyet szomszédjai még most is siratnak; öröm és megelégedés maradt a házakban és azokon kívül; maradjon is, míg csak ez a világ tart.

A közhatóság közköltségen rendelé fölépíttetni azoknak házait, kik önként feláldozák azokat a közszabadulásért.

Mi pedig mondjuk el ez esetet mentül többeknek, s jegyezzük fel magunknak azt a mondást belőle: «nagy csapások viselésére nagy erő kell és az csak minmagunkból származik».

Vajjon ki lehetett amaz egyszerű férfi? kérdezitek talán kiváncsian.

Nevét nem jegyezte fel senki. Százan és ezeren tették azt, a mit ő és nem kivántak jutalmat érte, sem hálát, sem dicsőséget, pedig bizony mondom, jobban megérdemelnék, hogy neveik fel legyenek irva, mint azoké, kik egy bizonyos más országban bizonyos más sánczokat emberi holttestek ezreivel temetnek be.

II. GONOSZ HÁZNAK GONOSZ VÉGE.

Úgy hull az ember, mint az őszi légy.

Mint a mezők virágai, vagyunk; ma élet és virulás, s ha a szél rájuk fútt, menten elhervadnak.

Úgy hozzá szoktunk már a balesethez, hogy szinte sajnálkozni sem tudunk egymáson. Ma megszorítók jó barátunk kezét s holnap fáklyát viszünk koporsója mellett; ma még együtt vigadtunk, mulattunk, s holnap odakinn látogatjuk meg őt a temetőben, — vagy látogat ő minket.

Ki volna oly vakmerő, hogy egy új reggelt merjen igérni magának?

Isten kezében vagyunk mindnyájan s ki merné azt mondani, hogy nem jó minekünk ott lennünk?

Legyünk nyugodtak, legyünk készek arra, a minek jönni kell! Azokban a szomorú sorokban, miknek minden betűjét egy-egy új sír képezi, Isten beszél hozzánk: a ki azt mondja nekünk a halálharangok kondulásaiban, a temetői szelek morajában, a temetők némaságában, hogy semmi sem tartós, csak a szeretet az.

Azért legyünk jobbak, mint voltunk eddig. Szeressük az Istent, embertársainkat, a hazát és mindent, a mi azt

érdemli, mert nem tudjuk, hogy meddig van időnk szeretni?

Annyi kedves ember elhalása után, annyi megsiratott áldozat között, történt egy oly megrázó példa-eset, a melyre azt mondja minden ember: «ime az Isten keze ez! lám, a boszúálló Úr látogatása!»

Volt egy nagy városban egy kis alacsony ház, de a mely házban mégis többen laktak, mint a melyik legmagasabb; ismerték azt különösen az ifjak és sokan átkozva hagyták el küszöbét; de minden átok daczára ismét újak jöttek helyettük és jó kedvvel mentek be és átkozódva jöttek vissza; ha minden átokból csak egy kő lett volna abban a küszöbben, nem lehetett volna azon az utczán járni.

Bűn volt és förtelem, a mi ott szülemlék, családok romlása, ifju éltek veszedelme, a szívbeli pestis! A bölcs emberek azt mondják, hogy ilyen házaknak is kell lenni a világon.

A hol az emberek elfelejtsék a világot, bajaival, gondjaival, a hol levethesse kiki emberi kötelességeit. Ha beteg család van otthon, ide nem hallik nyögése; ha koldus könyörög, fázik, didereg ott künn, ide nem hallik panasza; ha a félországot csapás csapásra éri, ki hallaná azt itt pohár-csörgés, vidám kaczagás közt.

Midőn legjobban dühöngött a városban a halálhirdető járvány, mikor a megrettent nép legjobban látogatta a templomokat, akkor volt a víg háznak is legnagyobb kelete! Ott volt vigság, ott volt bú-elfeledés, reggeltől estig és estétől reggelig. Hadd imádkozzanak mások, a bölcsek élik a világot.

És ime egy napon, midőn legvígabb volt a mulatság, megjelenik ama hivatlan vendég, a ki láthatlanul jár keresztül a bezárt ajtókon s nem kér bebocsátást, nem vár jó fogadást, hanem oda ül a legnagyobb úri asztal mellé, midőn legvígabban vannak és a hol ő megjelent, elsápadnak ott az arczok.

E rettenetes vendég neve a kolera.

A legkicsapongóbb kaczagás közepett elsápadni látták a vigadók a legrózsásabb arczot, elkékült, elzöldült az, és a piros rózsák nem voltak egyéb, mint egy halott arczára festett máz!

Ah! ez lehetett a rémülés, ez lehetett az ijedtség! A kiivott pohár fenekén ült a halál!

És másnap, a kik a vigalom és gyönyör párnáit keresni jöttek, — találtak koporsót.

És harmadnap — ismét koporsót találtak.

És negyednapra találtak — két koporsót.

És egy hétig mindennap találtak koporsót e háznál.

Egy hét mulva aztán nem találtak semmit. Be volt zárva a ház. Az utolsó víg lakó is kihalt belőle. Még most is be van zárva.

Senki! senki! még egy oktalan állat sem maradt benne élve. Még az idegen is ott veszett, a ki benne meghált. És most borzadva gondol mindenki a bezárt ablaktáblákra.

Ilyen itéletet tartott az Úr, az ezernyolczszáz ötvenötödik esztendőben, a midőn nagy sírás volt mind az egész hazában és haltanak jók és gonoszak az öldöklő angyal lehelletétől.

Élni nem jutalom, meghalni nem büntetés, ha Istentől jő ez; de éljünk úgy, hogy ne azt mondják halálunkra:

«Ime az Úr keze! Ime a boszúálló Isten látogatása!»

III. EGY NÉPNEVELŐ.

Ötven esztendeig volt fáradhatlan munkása az Úr kertjének.

Azok az emberek, kiket apró gyermek-korukban a betűk ismeretére tanított, kiknek gyönge kezeiket a legelső írásjegyekre oktatá, mind kész öreg emberek lettek már mellette és vénebb aligha volt nálánál a faluban.

Ötven év alatt sok jó és rossz nap letelik! neki csak a rosszából jutott bőven, a jó nap csak ünnep volt közötte. Oh be kevésszer evett eleget a kenyérből és az is megpanaszolt kenyér volt. Azt mondták, de hijába eszi a más búzáját, a ki maga se nem ás, se nem kapál, csak ül az iskolában s a gyerekeket tanítja.

Ha néha napján egy jó falat jutott asztalára, a mit valami nagylelkű patronus küldött neki, ilyénforma szóval: «egyék mester uram, úgy is a kutyáknak adnók,» azt mondták: ni hogy dorbézol, hogy duskálkodik a más látottjából!

Ha egyszer-másszor egy pohár bor fordult meg kezében, azt mondták: ni hogy részegeskedik, azért olyan rongyos!

Ha évszámra egyszer látogatója akadt, régi iskolatársa, vagy szomszéd népnevelő, s összeültek, beszélgettek, azt mondták: ni hogy mulat, jó dolga van ennek!

A legrosszabb rabszolgának csak egy ura szokott lenni, neki minden ember ura volt, a ki csak a helységben lakott, urak és szegények, ifjak és öregek, még a kis gyermekek is.

Voltak gyermekei is, mert hiszen ez az áldás olyanoknak adatik, a kik azt nem kérik. Tisztességesen fölnevelteté valamennyit; maga szűk napokat látott, hogy minden keserves forintját azokra költhesse. Úgy gondolá, hogy majd vénsége napjaira gyermekeiben fog megnyughatni.

Azok pedig elhaltak egyenkint. Mikorra a munkabiró kort elérték, melyben szülőik fáradságát megszolgálhaták, akkor haltak el.

A vén iskolamester egyedül élte őket túl hitvesével.

Ősz, aggott, időktől és sors csapásaitól meghajlott emberek voltak mind a ketten.

Sokszor emlegeték azután sóhajtva: melyik fog kettőjök közül elébb földben fekvő gyermekeihez megtérni? Melyik temeti el a másikat? milyen szomorú lesz az itt maradó sorsa!

A férj, az apa maradt leghutoljára, a nő költözött el elébb.

Azon órától fogva, midőn feleségét is leereszték a sírba, elkezdék mondogatni az emberek: ni milyen veresek a mester szemei, bizonyosan túl a rendén iszik.

Ki hinné el 'azt öreg emberről, hogy egy öreg asszonyt annyira sajnáljon, hogy a szemeit is kisirja utána? mintha nem megúnhatta volna annyi esztendő alatt az isten-adtát!

A vén iskolamester szemei pedig egyre gyöngébbek lettek a sok sírás miatt. Hosszú álmatlan éjszakákon sokszor fohászkodék az éghez: ó bár ne látnám többé ezt a világot!

És lőn úgy, a hogy ő mondta: egyszer megvakult és nem látta többé ezt a világot.

Akkor azután azt mondták, hogy ha már megvakult és nem láthat munkája után, tehát menjen koldulni.

Hisz ez rendes dolog; hogy a vak ember, kinek semmije sincs, és senkije sincs, koldulni megy.

Ott vannak a házak küszöbei, ott vannak a templomok lépcsői, ott van az országút; azok eltartják a vak embert.

És betölt volna rajta e sors, ha meg nem hallják ez eset hirét azok a szegény emberek, a kik a legszegényebbek minden faluban: a többi iskolamesterek.

Ezek a szegény iskolamesterek, kik maguk is az élet terheit egyenlőtlen erővel viselik, nem engedék megesni azt a példát, hogy egyike azon férfiaknak, kik napjaikat a magyar nép nevelésére áldozák, vénségére, nyomorúságára idegen házak ajtajait kopogtassa sorba és elmondja: én népnevelő voltam, oda adtam ifjúságom, vénségem napjait a hazának. Könyörüljetek a szegény kolduson.

A jámbor népnevelőtársak összerakták megszolgált forintjaikat, hogy pártját fogják az elhagyatottnak, hogy eltartsák őt nyugalomban, békességben addig, a míg a jóltevő halál megnyitja szemei előtt az örök világosságot.

És ugyan ekkor olvastuk országszerte valamennyi újságban, hogy az ó-budai tehénpásztor jövedelme, kilencz hónapi hivatalos fáradságért, ezerötszáz pengő forintra ment.

IV. EGY NEVEZETES GAZDA HONUNKBAN.

Azon férfi, kinek működését bemutatni szándékozom, nem szerzett magának babérokat a harczmezőn, nem tette magát kitünővé irodalom és tudomány utján, nem vívott ki magának nagy befolyású polczot, és mégis megérdemli, hogy neve azok sorába jegyeztessék, kiket példaképen szokás az utókor előtt felmutatni.

Az adatokat e minden tekintetben érdekes életíráshoz a megboldogult egyik utódától kaptam, ki bizonyosan nem fogja rossz néven venni tőlem, hogy egyszerűen élt, csendben elhalt ősének méltó emlékét a köztudomás eléghetlen levéltárába leteszem.

... Tolnamegye határában, Paks és Kömlőd között terült mintegy huszonhárom év előtt egy emlékezetes ingovány, egy éktelen széles mocsár, mely mérgező kigőzölgésivel megvesztegette a körülfekvő táj levegőjét.

Nappal is oly szomorú volt e tájék képe; a sik, buczkás róna felé nem vezetett semmi út, már messziről kivált az a mező többi része közül, a fű nem olyan zöld ott, mint másutt, színe a vörösbe ment át, s ember magasságnyira nőtt; törpe tövis fák, nyurga bokrok alig látszottak abból ki, egy-egy kisebb emélkedő halmot körülfogott a mocsári fűzfa és rekettye, s nagy elvétve látszott itt-amott egy-egy árva nyárfa, sárga leveleivel gyászolva magánosságát. Pásztorok, csikósok messze kerülték e tájat; mert az ott termő füre nem jó volt a marhának ráéhezni. A csalóka pázsit alatt rejtett víz és iszap lappang, ki tudja hány ölnyi mélyen? csak ingadoz, csak süppedez eleinte, s ha egyszer azután beszakadt, lassankint elnyeli martalékát;

mentül jobban eviczkél, küzködik, annál lejebb süpped, hinárok, tóvirág-gyökerek összefonják lábait, kigyók, vérszopó nadályok, csunya vizi férgek elemésztik testét, míg a fekete rút iszap, mely ott a zöld füvek, harangos virágok, széles lapú-levelek alatt lakik, összecsap elmerülő feje fölött. Jó állat nem is vetődik e tájra, csak a kivert bika kereste fel néha boszújában, napokig elbömbölt ottan, eltévedve, leszakadva a csábító söppedékben; s ha azután napok mulva utána mentek a nyomán vakmerő czigányok, hogy a bőrét visszahozzák, úgy találták meg, hogy csak a két szarva állt ki a fű közül, mely azután ismét összevonult fölötte. Akkor azután hosszú deszkákat rakva a zsombikokra, s dorongokat vetve az állat alá, úgy vontatták azt fel kötelekkel. Akadtak nagy néha merész vadászok is, a kik hasonló elővigyázattal, hosszú deszkákkal, csáklyákkal behatoltak a mocsárból kiemelkedő halmokig, hol a sürű berek közepett csikasz farkas szoptatta síró kölykét s lompos rókafiú ólálkodott libuczfészkek után. Ezek rémséges dolgokat tudtak beszélni a sárkány-mocsár rejtekei felől.

Nem lakta azokat sárkány, miként hajdan képzelték a mese-hivők, de maga a mocsár képe ijesztőbb volt a sárkánynál. Rút hemzsegő kigyóbolyok robbantak meg a között, azon módon összebonyolulva, a hogy tojásaikból fü kikeltek, míg az emberkar vastagságra meghízott kigyóanya fejét feltartva a vizből s fülcséit szétfeszítve, szisszegett a jövevényre. A zsombik közt a farktalan vizi kutya csúszott-mászott, utálatos sikoltással utánozva valami emberi hangot; meg-megszólalt undok vonitással az emberszagot érző farkas; társai felelgettek neki innen-onnan. A vadász örült, ha visszajuthatott ép bőrrel az embertelen tanyából s nem találta örömét a falkástól itt tanyázó vizi madarakban; kócsagok, kanálos gémek, magyar papagályok, miket másutt mind ritkaság látni, nem gyönyörködtették, sem a legcsodásabb mocsári virágok, miknek töve a víz fenekén, fényes leveleik, kövér tündöklő rózsáik,

dinnyés, korsós gyümölcseik a viz szinén lebegnek. Örült, ha ismét visszatérhetett a szilárd, száraz földre.

Hát még éjszaka, midőn az örök kékes köd leszállt a mocsárra; midőn felzendült abból a vizimadarak zenéje, a békák egyhangú lármája, a mibe a bölömbika harangos búgása s az éles rókaugatás vegyült, ismeretlen ijesztő hangok; ki mert volna akkor arra közeliteni? Az eltévedt utas, ki éjszaka a mezőkön keresztül kereste az utat, kikerülé azt a tájat, a honnan egy-egy téveteg világ fénylett elé a távolból. Nem nyájas gyertyafény, hanem gonosz bolygótűz világa volt, mit aköznép lidércznek nevez, mocsári gőzök meggyuladt lángja, mely fut a közelitő előtt s hideg mocsárba vezeti őt.

Most e mocsár helyén gazdag mező terül; középen mint egyenes ezüst szalag foly alá egy csatornázott patak, a veres ormú malom hat kereke olyan vígan kelepel fölötte.

Az ékes halmokon, farkasok berkei helyén, áldott gyümölcsös kert ágai hajlodoznak az áldás terhe alatt; kigyók, rókák tanyája fölött kalásztermő mezők terülnek, hol a buza harmincz maggal (!!) fizet; távolabb buja zöld mezőkön vág gazdag rendet a kaszás háromszor egy esztendőben s a kövér legelőkön tölgyelő tehenek, izmos tulkok hevernek kényükre. A virágos mezőket egyenes utak szeldelik keresztül, nagy, árnyékos fákkal beszegve két felől. Éjjel-nappal örömmel megy át e vidéken az idegen utas, s azt mondja magában: «Isten áldása van e tájon!» S többé nem riad vissza az éjjeli világtól a sárkány-völgyben, mert az nem lidérczfény, hanem vendégszerető lak vigasztos gyertyavilága.

S ki volt az, a ki e csodaváltozást oly rövid idő alatt előidézte?

Egy egyszerű férfi! nem is gazdag, nem is tudós, nem is hatalmas.

Semmi egyéb eszköz nem volt kezében ez óriási munkára, mint a vas akarat s a csüggedetlen szorgalom.

A mint megszülemlett agyában az a gondolat, hogy ő

ez átkozott vidéket áldottá varázsolja át, azontúl meg sem pihent abban, a mig végre nem hajtotta.

Ismerői először is kinevették érte, midőn hozzá fogott, s valóban volt is okuk, hogy vállalatát lehetetlenségnek nevezzék.

Ő azonban bebizonyítá, hogy az emberi ész és lelki erő most is képes csodákat elkövetni.

Legelsőbb is az ingovány egyik szárazabb dombjára lakházat épitett, s abba egész családjával beleköltözött, nem törődve sem az ijesztő magánynyal, sem a zord hely okozta betegségekkel, s onnan kezdé meg legelső munkáját, a mocsárt lecsapoló csatornát.

Akár jó idő volt, akár rossz, ott volt ő maga munkásaival, cselédjeivel, munkaképes fiaival, s dolgozott velük egy sorban; megvonta szájától a falatot, testétől az öltözet ruhát, minden kényelemről lemondott, hogy jövedelmének minden forintját végczélja kivitelére fordíthassa; pedig e mellett még nyolcz gyermeket kellett iskolába járatnia, neveltetnie. A csatornát készitő munkások, (többnyire olaszok), lábaik alá csatolt hosszú deszka-talpak segítségével léphettek a feneketlen mélységű mocsár felszinére, melyen össze-visszanőtt fü- és nádgyökér, vizimoh és csuhé képezett veszedelmes borítékot.

A nagy csatorna végre elkészült; azonban még ez csak kezdete volt a nagy munkának, a hátralevő rész most még sokkal nagyobbnak mutatkozott; más ember kétségbe esett volna rajta, ha azon végig gondol s ott hagyta volna a megkezdett munkát. Ez a derék férfi akkor azon szerencsés ötletre jött, hogy a csatorna lefolyó vizére malmot épitsen. Három őszi hónap alatt megfeszített erővel dolgozott, maga volt épitő mestere, mérnöke, pallérа a munkának; nem riasztatá magát vissza az őszi esőktől, nem hagyta félbeszakítni munkáját a korai fagyok által s új év napjára az elkészült malom legelső őrléséből sütött kenyér állt családja asztalán.

Ilyen édes kenyér sem volt feltörve még egyhamar.

E naptól kezdve az a malom kereste ki az egész ingovány kiszáritásának minden költségeit. Ez adott annyi jövedelmet, miből az óriási munkát folytatni lehetett.

Három év mulva be volt fejezve az. Az emberek csak bámultak, midőn látták, hogy a mezőkről eltünt a viz, a kiszáradt zsombékos bürük alul üresen maradnak, az egész földréteg a másik fölött.

Akkor e kiszáradt zsombékokat minden felől meggyujtogatták. Tudósitónk, ki még akkor is kis gyermek volt, beszéli, hogy ő is eljárt testvéreivel e tűzeket éleszteni, a mik hónapokig elégtek ott a turfás föld alatt, mig a felszinök beomlott s a libegő zsombékokra állva, úgy hintáztak az izzó zsarátnak fölött. Szinte oda veszett egyszer e veszélyes mulatságban, ha bátyjai meg nem szabadítják.

Így porladtak el lassankint a zsombékok, elhamvadt az egész mocsár kiszárasztott felszine, s e hamvakból egy új paradicsom támadt, melynek kövér televény földében csak az apró csigahéjak engedik még gyanítani, hogy ott valaha vizfenék volt.

A táj, melyből csak halál származott a vidékre, most életet ad és gyönyörűséget.

Ki e nagy művet végbevitte, becsesebb előttünk minden hadvezérnél, s méltán megérdemli, hogy például mutassuk őt fel egész nemzetünk előtt.

Im egy magános, kis birtokú férfi, mily csodás eredményt bir kivívni egyedül, országos segítség nélkül, csupán elszánt akarata, személyes szorgalma, mindenét áldozatúl hozó kitartása által. Hány ily új paradicsomot lehetne még hazánkban, mintegy varázsütéssel felvirágoztatni, ha azon lelkesítő szellem, mely a magános embernek hatalmat adott, egész lakosságot, községet szállna meg! Mennyi gazdagsága, kincsforrása van még ez országnak a víz alatt; hány úri telken osztoznak még most is kigyók, vizi kutyák, a hol a boldogság és megelégülés úri kényelemmel üthetné fel tanyáját.

Adja az ég, hogy a derék férfi példája gyümölcsöző legyen, s buzdítson másokat üdvös utánzásra.

E dicső szorgalmu hazafi neve: Petrich Mihály. Most már azon földben nyugszik, melyet szorgalma tett gyümölcsözővé. Nyugodtan alhatnak hamvadó porai, mert ő még a sírnak való földet is maga szerezte magának, s minden kis fűszál, s minden illatos virág, a mi sirján nyilik és zöldül, az ő munkás kezeinek köszöni lételét.

V. AZ OROSZ CZÁRRÓL.*

Lőn pedig, hogy a minden oroszok urát nagyon meglepé az a szomorú csendesség, mely őt országa fővárosába visszatértekor fogadta.

Hisz az udvari hírmondók, a hivatalos tudósítók, a mindig kész mosolygók azt beszélik, írják és esküsznek reá, hogy a birodalom minden szegletében a szent lelkesülés lángjai lobognak; — honnan hát ez a gyász, ezek a szomorú arczok az utczákon? Hová lett a színházak, a tánczteremek népe, a fényes Szent Pétervártól ki lopta el ragyogványát?

Adjátok ki az erős parancsot, hogy tűnjék el a szomorúság az arczokról, hogy legyen mindenki víg, és teljenek meg a közvidámság teremei, szóljon a zene és az ének, kezdődjenek a vigalmak napjai, miként minden évben szoktak.

A rendőrfőnök intésére megjelentek a visszavonult családok az operaház páholyaiban, és ime, a hány páholy volt sorban és egymás fölött, mind feketén, gyászban öltözött alakokkal telék az meg; a gyémántok helyét a fekete ércz kösöntyűk foglalák el s a mi ragyogott itt amott, az nem volt egyéb, mint a szemekben égő köny.

A zenekar víg dalokat hangoztatott, és e terem mégis

* 1875-ben jelent meg.

gyászünnepet ült, tapstalan közönségével a néma szünetek alatt hallani lehete a sóhajt: «Kyrie eleyzon. . .»

Meg volt hagyva, hogy mulatni kell! A legelső grófi házak egyike megnyitá dísztermeit, összehivá a birodalom legfényesebb főurait és delnőit, s a külföldi művészeket, a kik őket mulattassák. A terem megtelt a nagyságos nagy urakkal, és ime egy sem hozott orczáján jó kedvet magával, de gyászt, fekete gyászt öltönyén, mint kik halotti torra jöttek, nem vigadni, de temetni, és nem egymásnak örülni, hanem egymást vigasztalni.

Egy hirhedett zeneművész leült a zongora elé s a legkedveltebb tánczok zenéit verte el az érczhúrokon. Ah az érczhúrokat lehet kényszeríteni, hogy vigan szóljanak, nem a sziv húrjait; senki sem állt a tánczba; csak némán, szomorúan lézengtek, mint a kik félnek egymás bánatát sérteni időtelen nyájassággal.

A művész elhagyta a tánczzenét és mintegy önkénytelen ihletéstől áthatva, elkezdé a zongorán hangoztatni Mozart requiemét.

És e hangra egyszerre kicsordult a köny a jelenlevők szemeiből, e legfájóbb, — keserűbb; a gyászolók, a sértett szivűek egymás vállára borulva zokogtak a közgyász fölött, és a legnagyobb férfiak nem tartották szégyenüknek együtt sirni a sirókkal; a zengzetes dalidóból requiem lett, szomorú, halotti ünnep.

Minden ember sirt, zokogott s sietett el haza onnan: félóra alatt vége volt az egész vig ünnepélynek.

Ilyen vigalmak történnek most a nagy orosz birodalom fővárosában.

És senki sincs, a ki oda vetné magát a minden oroszok urának lábaihoz és szólna neki igaz szóval:

Oh uram, irgalmas úr, engedd el a vigalmak napjait nekünk: halottja van minden háznak, gyász van itt minden családban; ha már halottakat szerzél nekünk, engedd, hogy sirassuk őket. És te magad is sirj velünk; mert te legtöbbet veszítél! . . . «Kyrie eleyzon! . . .»

EGY VERS TÖRTÉNETE.

Sokszor el volt már mondva, de nem lehet elégszer fölemlegetni, hogy az 1848-iki országgyülési rendek azon határozata, mely által a jobbágyokat fölszabadíták, képezi egyik legfényesebb lapját a magyar történetnek.

Növeli e lap fényét az, hogy egy tagadó szó, egy kétségeskedő ellenvetés nem vegyült a közegyetértés határozatába; egy általános «úgy legyen» örökíté meg az indítványt.

A magyar nemesi, úri, előkelő rend egy közöröm pillanatában feláldozá jogait, czímeit, vagyonát; a miért azután azt a jutalmat nyerte, hogy ha megszünt dicsekedni az őseivel, dicsekedhetik most méltán a fiaival.

Pedig bizony csak alig hogy egy hajszálon mult, hogy e fényes lapján a magyar históriának, ha nem is asteriscus, de legalább sajtóhiba alakban egy kelletlen folt nem támadott.

Volt ugyanis Pozsonyban egy kis töredék; igaz, hogy nagyon kicsiny, de mégis épen elég arra, hogy a nemzeti egyetértés csorbáját képezhesse; melynek ez egyenlőségi elv egész kiterjedésében nem nyerte meg föltétlen tetszését, s ennélfogva hajlandó volt az ellèn valami gyönge oppozitiót megkisérteni.

Kik voltak ezek? azt ne keressük már; kigyógyultak azok mind, rájok sem lehetne ismerni többé.

Föllépésükből nem nagy veszedelem támadhatott volna ugyan, de mégis úgy állt volna az ott, mint az ó intézmények vétója a megifjodó Magyarország közóhajtása előtt.

. . . Egy vers kezdett el ez időkben kézről-kézre járni; akkor csak kéziratban volt meg, nyomtatásra nem került.

A vers Petőfié.

Ezzel a sorral kezdődik :

«Dicsőséges nagy urak! Hát hogy vagytok?»

Az említett frakcziócska gyülhelyén épen azon reggel, melyen a nevezetes inditványnak kelle tétetni, mint legújabb újdonságot olvasták ezt a költeményt, s úgy látszott, hogy mindenki fázik utána; valaki Pestről hozta azt, azzal a hírrel, hogy ott már éneklik az utczán.

K. Miklós, derék szabadelvü hazánkfiától kérdezik a halvány arczú emberek, hogy igaz-e a hír, miszerint a Rákoson negyven ezernyi pórhad van összegyülve?

K. Miklós, ki jól ismerte ekkor e szavak horderejét, az előtti nap érkezvén Pestről, azt felelé:

— Bizonyosan nem tudom: — de biz ott könnyen lehet több is.

E remegés közben meglátják az ablakon át Széchenyit az utczán, s látva, hogy ő is odasiet, reményteljesen néznek eléje, kiről tudták, hogy véleményében semmi népgyűlés, semmi pamphlet meg nem ingatja, s ki a pesti forradalmat nagy tréfásan «parapluie-revolutiónak» szokta nevezni.

A lépcsőkön egygyel az ultrák közül találkozott a nemes gróf; ki őt, hosszú veres tollas calabriai kalapját fél szemére nyomva, köszönté új divatú «adjon Isten»-nel.

— Bon jour, citoyen Széchényi.

A gróf utána nézett s visszaköszönté :

— Bon soir, citoyen Sansculotte . . .

Ezzel ment nyugton a klubb terme felé, felnyitá az ajtót, megállt a küszöbön s végig nézve a sápadt, kétkedő arczokon, miknek minden gondolatját olvasták delejes szemei, sarcasticus mosolygással így köszönt be hozzájuk :

«— Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok ?» . . .

Tudta, hogy ez a sor cseng valamennyinek a fülében ?

. . . Még aznap «egy szó ellenmondás nélkül» keresztül

ment a táblákon a jobbágyság felszabaditása iránti törvényjavaslat, minden záradék, minden mentalis reservata nélkül; a maga tiszta, naptól született szüzességében.

Hogy ez megtörtént, az ránk nézve nagy haszon; de hogy egy szó ellenvetés nélkül történt meg, az a dicsőség!

A nagy majoritás «amen» kiáltásának dicsőségét engedjük az indítványt tevő szónoknak; de a minoritás hallgatása Széchenyi «jó reggelének» érdeme.

ADOMÁK SZÉCHENYI ISTVÁNRÓL.

1. A pesti megyegyűlések híresek voltak 1848 előtt a nagy politikai kérdések fölötti vitákról, mikben az ország legelső politikai nagyságai vettek részt. Kossuth, Széchenyi, Nyáry, Eötvös, Dessewffy Aurél stb. Ezekhez csatlakozott azután a kisebb capacitások tábora. Báró B. Pali, kit mind testének terjedelméről, mind szellemének a nagy testhez aránytalan voltáról ismert mindenki, hol az egyik párthoz szokott csatlakozni, hol a másikhoz. Egy kérdésben tetszett neki a conservativ párthoz szegődni. Előre bejelenté Dessewffy Aurélnek, ki a párt vezérszónoka s indítványtevője volt, hogy ő is speekelni fog mellette. A gyülésben azonban vette észre Dessewffy, szokott éles figyelmével, hogy inditványa az első ellenzéki czáfolat után fényesen meg fog bukni, azért nagy hirtelen visszavonta azt, s B. Paliban bennrekedt a fényes dictió. Délután Széchenyi sétál a Dunaparton gróf W.-mal és beszélget; szemközt jön rá B. Pali s elkezd rögtön expectorálni, hogy: «nézzétek ezt az ostoba Dessewffyt, már micsoda ügyetlenséget követett el ma a gyűlésen!» Széchenyi nem felel rá, hanem úgy tesz, mintha W.-mal beszélne.

«Hát a mi anekdotát elkezdtem, folytatom. (Semmi anekdotát sem kezdett el azelőtt.) Húzza a hat osztrák matróz az evezőt keményen a Bosporusban s halad nagy izzadva. Utánuk jön egy török a maga kaikjában, ez nem fárasztja magát, felhúzta a vitorláját, a szél viszi ingyen, ő pedig szépen csibukozik. Mikor elhalad a lapátoló osz-

trákok mellett, gyorsan hátrahagyva őket maga mögött, az egyik matróz azt mondja a többinek:

«Jetzt schaut's den dummen Türken an!»

B. Pali azt mondja: «nagyon jó!» s azzal odább megy. Széchenyi utána néz s igy szól W.-hez:

«Jetzt schaut's den dummen Türken an!»

2. Egyszer meg ugyanazon pesti gyülésen a hires iró Majláth támadta meg Széchenyit vakmerő kiméletlenséggel. Gyülés után aztán, gyönge lelkek szokása szerint, odaszaladt a méltatlanúl bántott ellenfélhez s bocsánatot kért tőle, hogy ne nehezteljen erős kifejezéseiért. «Oh egészen más van az eszemben, mond Széchenyi, mint rád haragudni. Épen most egy jó szórejtvényt csináltam, a minek megoldását rád bízom, mint híres rejtvénymegfejtőre.» — «Kérlek!» mond készen Majláth, ki nagyon örült, hogy ilyen olcsón helyreáll a barátság. — «Tehát az egész egy német Kraftausdruck; az első szótagtól rettegnek a hajósok; — második szótag egy tulajdonszó, a harmadik szótag egy előrag, tudod præpositió, a negyedik szótag pedig az emberi testnek egy része.» Majláth még egyszer elmondatta magának a rejtvényt: «nehéz feladvány!» — «No ha ki nem találnád, hát felirom a megoldását egy látogató jegyre, de ne nézd meg addig, míg le nem tettél a megfejtés lehetőségéről.» — Majláth megigérte s csaknem elkésett a fejtörésben gróf K... ebédjéről, hova ő is hivatalos volt a többi ó-conservativ urakkal. Azok kérdezik tőle, hogy hol késett? Mondja, hogy Széchenyi adott neki egy szórejtvényt, a mit nem tud megoldani. Elmondja a többi uraknak is. Azok sem boldogulnak vele. Az első szótag kitalálhatatlan. Mitől félnek a hajósok? «Sturm.» «Wind»? Mind nem vezet a megoldásra. Végre előkérik a czédulát. — Hát biz az az első szó «Leck». A mi jelent ugyan «hajón támadt lyukat» is, de az ismeretes német Kraftausdrucknak egészen más bevezetésül szolgál. — Ez volt Széchenyinek a válasza a dictióra!

3. Egyszer Gr. Károlyi István meglát Széchenyinek az oldalán egy szép antik kardot, s azt mondja neki: «add nekem azt a kardot, megveszem.» «Nem eladó.» «Adok érte száz aranyat.» «Már úgy eladó.» Azzal leoldta az övéről a kardot, s az nap gr. K. I. két karddal, Széchenyi pedig kard nélkül ment haza a gyülésből. Hanem az eladott kardjánál volt egy még szebb antik kard Kubinyi Ferencz birtokában, a mire meg Széchenyinek fájt a foga, ő meg ahoz ment: «Add nekem ezt a kardot, megveszem.» «Nem eladó.» «Adok érte ötven aranyat.» «Már úgy eladó.» Látjátok! mondá Széchenyi azoknak, kik mind a két jelenet tanui voltak, már ezt más ember úgy csinálta volna, hogy a kapott száz aranyat egészen oda kinálta volna a másik kardért, én pedig kaptam egy szebb kardot s nyertem rajta ötven aranyat.

RABLÓ KALAND.

(Igaz történet.)

Ez évben történt, márczius 31-én, hogy egy öt tagból álló uri társaság V. megye erdőségeiben szalonkára vadászott. Mind az öten fiatal emberek, régi összeszokott jó pajtások, a művelt körök tagjai, tudományos pályát végzett férfiak. Köztük az ifjú . . . . y, fia az egykori V. megyei provisorium alatti főispánnak.

A provisorium főispánja nem hagyott nagy vagyont gyermekeire, azoknak egy nagy erdőség képezi örökségüket, melyből a vágott fát adogatják el, s az ebből nyert összeget a legidősebb fiu szedi be és osztja ki testvérei között, ugyanaz, ki az emlitett vadásztársaság egyik tagja volt. A többieket nevezzük X. Y. Z. Q.-nak.

Este felé X. meghívja a többieket nem messze eső lakába vacsorára, előre izenve nejének, hogy vendégeket visz.

Ugyanebben az erdőben történt sok év előtt, hogy . . . . . y apja, mikor még főbiró volt, a mint kocsijával a hegyoldalról leereszkedik, jajkiáltásokat hall, s látja, hogy egy híd előtt több rabló egy szenes fuvarost fosztogat. A főbiró kapja puskáját, a rablók közé lő, egy elesik, de megint felszedi magát, s menekül társaival az erdőbe. A közel falu népe üldözésére indul, vérnyomokat találnak, azokat követik, a vérnyomok azonban a bozótban elvesznek, s a rablók nem találhatók. Egy jómódu birtokos gazda azonban soha se tért vissza házához többet. Min-

denki azt hiszi, hogy az volt a rabló, ki valahol a berekben elveszett.

A vadásztársaság tehát vigan vacsorál egész napi fáradság után X. vendégszerető házánál, midőn kétfelé tárul a szárnyajtó s belép rajta három férfi felvont sárkányú fegyverekkel.

Senki se mocczanjon, kiált a középső. Melyik önök közül . . . . . y?

A kérdezett feláll és mondja, hogy ő az.

— No hát tudd meg, hogy mi vagyunk annak az embernek a fiai, a kit a te apád agyonlőtt. Megesküdtünk, hogy a fiain állunk boszút. Imádkozzál, meghalsz!

A házi gazda e szóra a parancsoló rabló elé lépett s elkezdte azt kérlelni.

— Édes földieim, csak nem fogtok itt az asszonyok előtt ilyen gyilkosságot elkövetni. . . .

— Igaza van az urnak, mondá a rabló. Ez nem volna illendő. Itt nem. Gyere ki az udvarra!

A fiatal . . . . . y követte szótlanul a fölhivást s kiment az udvarra.

— Add ide a mid van! parancsolá a rabló.

Az ifjú lehúzta gyűrűjét, átadta óráját, kétszázharmincz forint volt a zsebében, egy «Pesti Naplóba» takarva, mit előtte való nap vett be az eladott fáért, azt is odaadta.

A rabló megszámlálta: «kétszázharmincz forint!»

— Most vetkőzzél le!

Az ifjú levetette kabátját, mellényét.

De már tovább nem állhatta a házi gazda: odarohant a rablókhoz.

— Azt nem engedem, hogy itt az én szemem láttára egy pajtásomat meggyilkoljátok, az én udvaromon. Szerencsétlenséget hoztok vele magatokra is. Ilyen borzasztó tettre három vármegye hajtóba vesz benneteket. Minden embert szerencsétlenné tesztek, a ki csak egy falat kenyeret ád még nektek. Nekem is ezer bajt csináltok vele.

— Jól van: mondá a rabló. Tehát nem öljük meg itt.

Hanem esküdjél meg, te gyilkos fia, hogy ma éjjel tizenkét órakor kijösz hozzánk a g . . . . i puszta-kúthoz, ott azután majd megtudod, hogý mit végezünk veled?

Az ifjú . . . . . y megesküdött a rablóknak, hogy ki fog menni hozzájuk a puszta-kúthoz.

Azzal a rablók visszaadták pénzét, óráját, gyűrűjét, ruháit s eltávoztak, gúnyosan kiáltva: «a viszontlátásig!»

A társaság visszament a szobába, hanem a jó kedvnek és vacsorálásnak természetesen vége volt.

Mit fog most csinálni . . . . . y?

— Hát kimegyek hozzájuk éjfélkor a g . . . . . i kútra, a hogy megesküdtem nekik.

— No azt a bolondot nem teszed! mondja neki Y. bajtárs. Ki tartana becsületkérdést rablókkal szemben? Csakhogy kiszabadulhattál a körmeik közül. Most legokosabb lesz, ha eljösz velem az én tanyámra, az jó három óra járásnyira fekszik innen. Éjjel van, elmenekülhetünk. Nálam nem fognak keresni.

Azzal valamennyien rábiztatták . . . . . yt, hogy bizony szökjék, és rejtse el magát Y. szállásán, míg végre a fiatal ember ráállt, s pajtása vezetése mellett neki indult az erdőnek. Árkon bokron, hegyszakadékokon keresztül szerencsésen megérkeztek éjfél tájon Y. tanyájára, mely egy puskalövésnyire lehetett a falutól s ott siettek mentül elébb ágyba juthatni.

Az izgatottság alig hogy engedé . . . . . yt elaludni, a midőn egy óra táján zörgetnek az ablakán s hangzik a rabló ismeretes szava.

— Hej hej! . . . . . y! Szépen szavadnak álltál! Hát kijöttél a puszta kúthoz? Ez az eskü? Most már gyere elő!

A fiatal ember rémülten ugrott fel ágyából s hasonmászva, hogy az ablakból észre ne vegyék, két közbeeső szobán keresztül, átlopózott Y. barátjához.

— A rablók nyomomba akadtak. . . .

— Hallom, szól Y. De nem baj az. Az ajtók zárva vannak. Mi ketten vagyunk, ők hárman. Mi belül, ők kivül.

Ha be akarnak törni, lelöviöldözzük őket. Eredj vissza a szobádba a puskádért és öltönyödért, s aztán gyere megint ide.

Az ifjú . . . . . y ismét visszacsúszott hálószobájáig s még kétszer megtette ezt az útat oda és vissza, az ablakokon dörömböző rablók előtt.

Végre a rablók Y. ablakára mentek zörgetni.

— Nyissa ön ki az ajtót, hadd hozzuk ki . . . . . yt.

Y. kikiáltott, hogy . . . . . y nincs itt.

— Ha nincs itt, odább megyünk, az urat nem bántjuk. De ha ki nem nyitja az ajtót, rágyujtjuk a házat.

— No hallod-e, ez nem bolondság, sugá Y. bajtárs az üldözöttnek, ha kipörkölnek innen bennünket, végünk van. Neked futnod kell innen. Itt az előszobában alszik a hetesem, hű, megbizható ember, ez el fog téged vezetni L**ig, a hol a szolgabiró lakik, ott beszállhatsz N. ügyvéd bajtársunkhoz. L**ben már pandurok vannak, ott nem fog semmi zsivány keresni.

. . . . . y elfogadta a menekülési tervet, vette puskáját, a hetes kalauzolása mellett a kerten keresztül menekült, míg a rablók az út felől zakatoltak, s azzal neki a süppedéknek, bozótnak torony irányában L** mezőváros felé.

Reggel négy óra lehetett, midőn L**be megérkezett, kifáradtan, kimerülten, testi, lelki gyötrelmektől agyonkinozva. A felköltött házi gazda bámulva kérdezé: mit keres itt ily szokatlan órában?

— Ne kérdezz semmit, szólt . . . . . y, oda vagyok. Adj valami helyet a hova lefeküdjem. Ne csinálj semmi hozzákészülést, lefekszem az irodádban a pamlagra, betakarózom a köpönyegemmel, s alszom ott.

N. pajtás tehát engedte lefeküdni barátját, s maga is ment tovább aludni.

Az agyonhajszolt ifjú aludt, a hova lefeküdt, míg barátja reggel át nem jött irodájába.

— Nos hát hogy aludtál? kérdé tőle N.

— Elég jól, csakhogy most úgy érzem magam, mint a kit összetörtek, s a fejem fáj erősen.

Ezzel N. szétnéz iróasztalán, s megdöbbenve mond:

— Hanem hat pajtás, ne tréfálj velem. Minek tetted el a pénzemet?

— Én? a te pénzedet? kiált felriadva . . . . . y.

— Igen, igen. Tegnap este kaptam meg egy öreg asszony perében az elmarasztaltnak a részletfizetését. Ide tettem az asztalomra. Azóta itt senki nem járt, s a pénz most nincs itt.

. . . . . y erre dühre gerjedten ugrik fel a fekhelyéről s puskájához kap.

— De most már ki innen a szobából, mert keresztül lőlek! Eredj, hivasd ide nekem a szolgabirót, tartson fölöttem hivatalos vizsgálatot. Más be ne lépjen, mert megölöm.

Szolgabiróért küldtek, az nem volt honn, jött helyette az esküdt, egy pandurral.

— Mennyi volt az összeg, kérdé az esküdt az ügyvédtől, mely az ön asztaláról eltünt?

— Kétszázharmincz forint, mondá N. Egy «Pesti Napló»-ba takarva.

. . . . . y azt hitte, hogy a világ szakad rá!

— Igenis, kétszázharmincz forint van nálam épen, egy «Pesti Napló»-ba takarva. De ez az összeg az enyim, tegnap kaptam faárában. Ez az összeg az éjjel már a rablók kezében volt, hogyan kaptam? arra tanuim X. Y. Z. és Q. barátaim, hivassa ön őket ide azonnal.

Erre N. ügyvéd elkezd nevetni, a nevetést osztja az esküdt, felnyilik az ajtó s betódulnak rajta nagy kaczagás közt X. Y. Z. és Q. jó pajtások.

— Nem szükség értünk küldeni, itt vagyunk magunktól! Csak egy kis «tréfát» akartunk veled csinálni. Nem tudod, hogy április elseje van?

. . . Tehát ez az egész testi-lelki agyonkinzás csak egy kis tréfa volt jó barátok és müvelt emberek között.

Össze voltak beszélve X. Y. Z. Q. és N. s azok rablóknak öltözött cselédjei.

S miért követtek el ilyen kegyetlen tréfát egy jó pajtással?

«Azért, mert az a . . . . . y olyan unalmas fiú, mindig közénk jár, s nem akar velünk semmit «mitmachen.» Ki akartuk közülünk ugratni.»

EGY EMBER, KI GYALOG JÁRTA MEG PÁRIST.

E napokban egy meleg délután sajátságos alak vetődött a szinház udvarára. Torzonborz őszbevegyülő szakálla s a különös öltözet, melyet e szakáll kiegészíte, minden jövőmenőnek felötlött erősen. Fején katona holczmüczli, ahoz vászon katonakabát, magyar nadrág s arra térdig érő harisnya húzva, poros katona-bakkancsokkal.

A jövevény azonban nem szólt senkihez, csak hagyta magát a járó-kelőktől bámultatni, vállával a falnak támaszkodva.

Egyszer a szinészek egyike jobban a szeme közé néz s elkiáltja magát: «hisz ez te vagy!»

— Persze, hogy én vagyok, felelt a kuszált alak. De nehezen ismersz rám.

— Elhiszem azt, de te könnyebben rám ismerhettél, miért nem szólítottál meg?

— Mert attól féltem, hogy azt fogod hinni, tán kérek tőled valamit.

— Hisz a mi kevesem van, abból kérés nélkül is adnék, de hát honnan jösz?

— Párisból.

— Hogyan?

— Hát csak gyalog.

— Mondták az onnan jövők, hogy hirtelen eltüntél onnan, azt hitték elölted magadat.

— Eljöttem, mert az utolsó garasom is elfogyott, s haza jöttem gyalog. Két hónap óta jövök.

Ott rögtön több ismerős is veszi körül a jövevényt, régi erdélyi hadjáratbeli fegyvertársak, most szintén nyugalmas polgárok; a ki még nem ismerné, bemutogatják egymásnak: hadnagy, jó vitéz volt a maga idejében, aztán a nem neki való időben kedve támadt olyan helyet keresni, a hol azt mondták, hogy vitéz emberekre van szükség, kiment Olaszországba, onnan aztán egy kutyának való időben ötvenketted magával, mint nyugtalan, türelmetlen embert elküldték, sok viszontagságon át Párisba tévedt, ott olyan jó dolga lett, hogy majd meghalt éhen, ismeretlenekhez nem folyamodhatott, ismerősökhöz pedig épenséggel nem. Egy nap aztán meggondolta a dolgot, s elhatározta, hogy haza fog jönni.

Hazajönni! annyi idegen országon keresztül, könnyű annak, a kinek tele erszény, vagy alázatos ábrázat áll rendelkezésére, a ki vagy fizetni, vagy koldulni tud, de hogy utazzék Páristól Pestig, a ki ehhez nem ért?

Eleinte eladogatta testéről a ruhákat, a büszke magyar jelmezt, s vett kopott zsibárus rongyokat, úgy jött falurólfalura odább. Sehol sem kért semmit.

Mikor már nem volt mit eladnia magáról többé, egy este fáradtan érkezett meg egy nagy franczia városba s egy kávéház verandája alatt leült. A veranda alatt délczeg katonatisztek siestáztak, kiket sértett a rongyos alak megjelenése. Egy közülök megszólítá, mit keres itt?

— Ne olyan kevélyen vitéz uraim. Voltam én is valaha olyan kardos úr, mint önök, s most sem vagyok se tolvaj, se koldus.

E szóra a franczia tisztek köré telepedtek, elmondatták vele élte viszontagságait, s azután egymás között harmincz frankot gyüjtöttek össze, ezt odadták utiköltségül a messze föld árvájának.

Ez adománynyal tudott eljutni egész a határszélig. A német földön megállitották. Utlevélnek persze hire sem volt nála. Elmondta őszintén, hogy kicsoda, s hogy a Székelyföldön van otthona.

A lelkiismeretes urak rögtön táviratoztak Bécsbe, Budára, s szép időbe került, míg a válasz visszaérkezett, hogy állítása való, ereszszék szabadon. Ez alatt legalább az európai diplomatia költségén élt.

Ott adtak neki útlevelet és ötven krajczárt.

Ötven krajczár nem nagy kapitális, de untig elég arra, hogy takarékos ember egy német fejedelemségen átutazzék vele; a fejedelemségben megint adtak neki más útlevelet és ötven krajczárt.

Gondolta magában, ez így pompásan megy, utazni a szövetség költségén; hanem a harmadik status határán megtagadták tőle az ötven krajczárt, ott bizonyosan elébb a budgetben kell tárgyalni az ilyen költségeket.

Itt tehát már törni vagy szakadni kellett. Épen Németországban kezdeni el a koldulást? az nem lehet. Éhen meghalni? azt inkább lehet.

Az utolsó hat krajczárral zsebében érkezett egy német városba, mely hires fürdőhely, nagyon járják az angolok. A legelső vendéglőben, a hová pihenni betért, azzal utasították el, hogy itt nincsen közkorcsma, ide csak vendégek térhetnek be, a kik lóval jönnek. Ment a másikba, ott is azzal utasították el, ment a harmadikba, ott is azt ismételték. Jó rend van itt!

Ekkor újra visszament az elsőhöz.

— Ez azon vendéglő, a hová lóval lehet szállni? kérdé fennyen a háziszolgától.

— Ez az.

— Mutassa, milyen az a lovak számára való szállás?

A szolga bevezette az istállóba, az is tele volt ugyan angol urak lovaival, de egy hely még üresen volt, s szépen megvetve fris szalmával, a jászolban illatos széna készen.

Friss szalma! illatos széna! Milyen jó angol urak lovainak lenni! Jójczakát édes barátom. Majd csak magam aluszom itt.

Reggel megy a vendéglőshöz s mondja, hogy fizetni akar az istállóért, egy lóért.

— Hát hol az a ló?

— Én vagyok magam az a ló.

Egy ilyen ötlettel valami franczia vaudevilleiró divatlionná lenne egy saisonra; no de ő is nyert vele annyit, hogy a korcsmáros nem fizetteté meg, inkább még reggelit is adott neki azért, hogy olyan jól megnevettette. Mert nevetséges dolog ez nagyon.

És így jött egész Magyarországig, hallgatva és éhezve ott, a hol nem kérdezték meg, mit szenved?

A magyar határon belül ért azután tetőpontot nagy insége. Itt csak nem szólhatott az embereknek. Szép is lett volna! egy magyar vitéz, a ki elhagyta hazáját, családját, házi tüzhelyét, a ki eltávozott fényes reményekkel, büszkén, dicsszomjasan s most hazatér rongyosan, éhesen, megalázva: hogy mondhatná ez valakinek, im itt vagyok!

Legsanyarúbb állomása volt a legutolsó, a budai lánczhidfőtől a pestiig. Itt mind tudva van, két mérges oroszlány ül kőből kifaragva, a mi azt jelenti, hogy minden átmenőnek két krajczár váltságot kell fizetni.

Két krajczár hiszen nem pénz! de hol vegye, a ki most esett le a holdból?

Végre itt is megszánta néma arczát egy emberséges fuvaros, azt mondta neki, kapjon fel üres szekerére, ha át akar jutni; s így ért el hazája fővárosába, országa szivébe, az, a ki . . .

Nincsen tovább.

HINNI ÉS NEM HINNI.

Mit ér abban válogatni, hogy mit higyjünk és mit ne higyjünk? Mit ér az imádság jó tett nélkül? A puszta szótól senki sem üdvözül, és tudatlansága miatt senki el nem kárhozik.

Ezt tartsátok meg, hogy a hit szeretet nélkül, megholt állat, mielőtt e kis elbeszélés olvasásához fognátok, mely bár egy kissé nevettetésre van szánva, de tanuság vagyon annak mélyén.

Élt, de még most is él a Tisza két partján egy híres nevezetes család, melynek minthogy nem akarom valódi nevét kitenni, nevezzük azt Nemesházynak.

Még a tizenhetedik század közepén szakadás történt ezen jeles nemzetségben, olyan formán, hogy az akkori országos zavarok közt egyike a Nemesházy ősöknek kivándorolván Erdélybe, ott felvette a református hitet, a többiek katholikusok voltak, s később helyreállván a békesség, ő is visszatért jószágára, de azután is református maradt.

Ezután örökös volt a villongás a két külön templomba járó családág között, mely firól fira adatott át, és soha se birtak kibékülni egymással.

A mellett mindenféle praktikát elkövettek, hogy egymást saját hitökre térítsék. A katholikus hitet követő családágból nagy hatalmas férfiak támadtak, zászlós urak, prépostok, czimzetes püspökök, kik nagyszerű kecsegtető ösztöndijakat alapítványoztak azon Nemesházyak részére, kik a katholikus hiten vannak, vagy arra áttérnek, viszont

a református család tekintélyes férfiai, kik közé nem egy alispánt, főkurátort, sőt még egy superintendenst is lehetett számítani, hasonlóul mindent elkövetének, hogy a rokonág téveteg juhait magukhoz térítsék. A számos és elterjedt kettős családban akadt is egyszer-másszor vagy egyik, vagy másik oldalon egy-egy kevésbbé szilárd tag, ki elhagyta apái hitét, s nagybátyjaiéra tért át, a min azután a milyen nagy volt az öröm és diadal az egyik részen, oly nagy volt a harag és elkeseredés a másikon.

Ez a harcz pedig folyt ivadékról ivadékra. A két osztályos rokon-család egyikének jószága a Tisza jobb partján, a másiké a balparton volt, s minthogy időjártával a család nagyon elszaporodott, a jószág sok apró részre eloszlott, egyik vagy másik azután vagy eladósodott, vagy elprédálta vagyonát s kénytelenné lett birtokát eladni. Ilyenkor azután a két családág egész hadjáratokat folytatott egymással, nehogy vagy a református család vehessen meg egy talpalattnyit a katholikus ág jószágai közepében, vagy ez amazéban, s lettek belőle a sok ősiségi, zálogjogi, elsőbbségi, ujra osztozási, cserélési, s más efféle pörök, a mik időjártával markális, violentiális, repoziczionális, kriminális s más eféle ális pörökkel szaporodva egész asztagokká nőttek a családi levéltárakban, és egynek se szakadt soha vége.

Már ebben a században történt, hogy Nemesházy Kálmán ifjú jurátus korában megismerkedék Pesten egy, ugyancsak Nemesházy családból való Erzsébet nevü leánynyal, ki akkor itt nevelőben volt. Valami házi mulatság alkalmával látták meg egymást, s megtetszettek egymásnak.

Úgy hiszem igazuk is volt. A ki azon időbeli arczképeiket látta a Nemesházy kastélyokban, Kálmánt asztrakán prémes fekete mentében, kondor fekete hajjal, pörge bajuszszal, gömbölyű teli orczával, és Erzsébetet, pásztor leánynak öltözve, hóna alatt átkötött piros övvel, mely fiatal keble szelid domborulásait még jobban kitűn-

teté, s a lefelé omló szép szőke hajfürtökkel, s szelíd buzavirágszinü szemeivel, lehetetlen, hogy át ne lássa, miszerint ahoz bizony nem sok biztatás kellett, hogy két ilyen fiatal ember egymásba bele szeressen, kivált, mikor azt előre tudták, hogy nekik némileg kötelességük is egymást szeretni, mert mindketten Nemesházyak, bárha távoli is a rokonság.

Arra természetesen egyiknek sem volt gondja, hogy ki miféle hiten van? Az ilyen fiatal emberek egészen más dolgokról katechizálják egymást, s hamar túlteszik magukat mindenféle dogmán. Mire Pestről haza kellett menniök, egyik is olyan szerelmes volt, mint a másik, s odahaza, mihelyt alkalmuk nyilt, tudaták azt szülőikkel.

No iszen lett ebből szép történet. Kálmán szülői reformátusok voltak, Erzsébeté katholikusok. Mind a két család ellene szegült e szövetségnek, melyhez hasonló hallatlan volt még a két rokonág krónikáiban, kik egymást ez ideig csak gyülölni tudták, s fiaikat és leányaikat a gyülöletben nevelték fel szépen.

Elébb ki akarták őket tagadni mindkét félről, de hogy a fiatalok a Tiszába ugrást kezdték emlegetni, mégis meggondolta magát mind a két fél, s inkább hasznot akart húzni ez esetből, hogy sem kárt, s azt határozá el, hogy no hát, ha olyan nagyon szereti gyermekét az a másik, hát bizonyítsa be, térjen át az ő hitére.

Mindkét félnek érdekében állván, szerelemből missiónáriusokká lettek, s ki mi jót tudott saját hitéről, azt a másiknak szivébe oltogatá, úgy hogy mikor a két szerelmes egy-egy boldog órát tölthetett egymással, nem különben beszélének az alatt, mintha a tridenti zsinatban értekeznének a husszíták paragrafusairól.

Eldicsérték egymás papjait, megismerteték a szép imákat, szép ünnepi szónoklatokat, miket azok mindkét részről tartanak, és a miben mindkettőnek igazuk volt.

Végre is a szerelem sokat tehet.

Mikor az ember nagyon szerelmes, még a pokolban

sem igen válogat, nem hogy még a mennyországban, s ha néha e tárgy fölött kissé csípősebb szóváltások történtek a szerető felek között, az «osculum-pacis» (a béke csókja) ismét rendbe hozott mindent, mely mint tudjuk azon egy különös pont, melynek érvényességét semmiféle schisma (hitszakadás) sem vetette el, s melyben orthodoxusok és reformátorok egyaránt örömest találkoznak. Erzsike annyira haladt már, hogy egy vasárnapon a kálvinista tiszteletes prédikácziójára is elment, s megvallá, hogy az igen szép volna, csak olyan hosszú ne volna. Kálmán viszont péntek napon ebédre maradt Erzsike szülőinél, s elismeré, hogy vannak ételek, melyek vajjal is igen jók, s biz ő — Erzsikéje kedvéért — nem csak böjtölni, de még koplalni is kész volna; — a mi két külömböző dolog.

Ilyenformán szépen közeledének az ifjak egymáshoz; kölcsönösen átjártak egymás szülőihez, rokonaihoz, kik nagy örömben kezdének már lenni a fölött, hogy családjaik ilyen szépen közelednek egymáshoz s mindegyik előre dicsekedett a hódítással, melyet közel gondolt lenni. A midőn egy napon Kálmán atyja Egerből kap egy levelet fiától, melyben az tudtára adja, miszerint ő részint az igaz hit tanai által meggyőzetve, részint szerelme által indíttatva, az alólirt napon a római szent egyház hívei közé tére át.

Ugyanazon a napon Erzsike apja Egerben kap levelet a leányától Debreczenből, melyben az tudtára adja, miszerint ő egyfelől meggyőződését követve, másfelől Kálmán iránti szerelemből, e mai napon, kitöltve a hatheti vizsgálatot, a református hitre tére át.

E szerint megint ott voltak, a hol az előtt, csakhogy megfordítva. A szülők végre is kénytelenek voltak beleegyezni a házasságba, a mi nem sokára meg is történt, s mint tudjuk, nem volt Isten áldása nélkül.

Tanulság pedig ebből az: hogy hit dolgairól vitatkozni nem laikus embernek való. Minden hit jó, csak megtart-

sátok, s legyen mindenki tisztelettel a másé iránt. A teremtő egyik embernek is olyan édes atyja, mint a másiknak, nem elég, hogy valaki azt mondja: «uram-uram!» hanem szükséges, hogy szivében szeretet legyen, mely nélkül a hit megholt állat.

SYLVESTERÉJ UTOLSÓ PERCZE.

Deczember 31-dike van. Éjfél körül jár az idő. A befagyott ablakokon szikrázik a jégvirág. Benn a fényes teremben jókedvű társaság ül együtt, hosszú terített asztalnál, kedélyesen poharazva. Az asztalfőn ül egy piros, életerős férfi, mellette egy teltarczú fekete szemű hölgy, karját annak nyaka körül fonva, s fürtös fejét vállára fektetve; köröskörül fény és bőség.

Ki ne tudná első látásra, hogy e vidám társaság itt Sylvester éjét ünnepli, a hogy szokták jámbor keresztyének; s hogy az ott a ház ura, kit Isten minden jókkal megáldott, s mellette, a ki vállára fonódik, az a hű életpár, a kedves feleség.

De ez nem igaz.

Itt nem Sylvesteréjet ülnek, hanem halotti tort; — ma temették el a ház asszonyát, tegnap halt meg, — ez a ház nem azé, ki benne dőzsöl; hanem a meghalt nő árva gyermekeié, kiket a férj elűzött a világba, — s az a némber ott, az a titkos szerető, ki miatti bánatában a nő meghalt.

Hanem azért hát mulatnak.

A szoba bútorzata ódon; bizonyosan úgy maradt ivadékról ivadékra; milyen jó lesz azt az özvegy férjnek majd elkótyavetyélni.

Van egy régi lábas óra a szögletben, fekete már a vénségtől, alakja olyan, mint egy ódon zárda tornya, bástyafokkal, szélvitorlákkal. Valaha templomos barátok refektoriumában állhatott az, s midőn a zárdát megszün-

tették, az is dobszóra került s most profánus társaságnak mutatja az idők mulandóságát.

De azért itt is csak teszi kötelességét. A torony aljában ül egy araszny kis vörös barát, csuklyája hátracsúszva nyakába; csak olyankor emeli fel fejét olvasójáról, mikor az óra üt. Mikor pedig az óra reggeli ötöt, esti hetet, delet, vagy éjfélt üt, akkor a kis vörös barát felemelkedik helyéről, csuklyáját fejére húzza s megy a toronyba, a háromszoros csengetéssel jelt adni a hivőknek az imára, mint tevé akkor, midőn még minden ajtón jámbor vörös csuklyások serege jött elé a csengetésre; — kiknek már emléke is szinét hagyta.

No de most is megemlékeznek a kis vörös barátról. Minden kéz a poháron, minden szem a kis fabáb lehajtott fején; a házigazda mulatságos történetet regél.

«A mint igértem, hogy éjfél előtt öt perczczel egy mulatságos történetet fogok nektek elbeszélni. Hát ez így volt. Mikor a jámbor asszony már a végsőt járta, odahitt magához s minden szentekre rimánkodott, hogy ha azt akarom, hogy nyugodtan haljon meg, igérjek meg neki egyet; igérjem meg neki azt, hogy ha ő most meghal, ebben az esztendőben nem nyújtom új feleségnek a kezemet. S én azt neki megigértem.»

«Hahhahha!» hangzott fel a kitörő hahota erre a szóra.

Ebben az esztendőben!

Deczember harminczadikán kéri egy haldokló nő férjét arra az áldozatra, hogy ebben az esztendőben ne nyújtsa új feleségnek kezét.

Nehéz kisértés! A temetés után nyolcz óráig, tán épen a koporsó háta mögött, tán épen a lehantolt új siron keresztül, megállhatni, hogy ne nyújtsa kezét a másiknak.

No de a fogadott idő, bármilyen hosszú is, nagy lassan letelik, kivált ha annyian segítenek azt fogyasztani; az óra ütőgépe serken; a barát felhúzza fejére csuklyáját, mindenki nevetve rámutat; a határidő lejárt már.

A mutató tizenkettőre ért, a barát indul a toronyba, az óra üt, egyet, kettőt és a többit sorba.

«S most az igéretnek vége!» kiált a házi úr, s fenékig kiivott poharát elhajítva, kezét szeretőjének nyújtja. A vendégek felugrálnak s zajosan összecsörrentik poharaikat az új pár egészségére; a pohárcsengés, éljenzengés között alig hallani keresztül a barát csengetését.

A hevült mennyasszony is, míg jobbját vőlegényének nyújtá, baljával poharát ütötte a többi poharak csoportja közé, mintha mindannyinak jókedvét akarná kihívni.

S azután, a mint poharát letette, úgy tetszék neki, mintha az a kéz, melyet jobbjában tart, olyan volna, mint egy száraz, hideg, nehéz kő. És a mint vőlegénye arczára nézett, egy halottat látott maga előtt. De a halott arcza nem volt sárga, hanem szederjes fekete, és szemei nem voltak behunyva, hanem néztek fagyottan maguk elé, és szája még mindig kaczagott.

A mennyasszony sikoltva rántá vissza kezét; a hulla lerogyott széke mellé: a vendégek elnémultak mind.

A barát akkor csengetett harmadikat a toronyban.

A HOSSZU ÁLOM.

Sokszor mondja azt az ember, ha valami nem szeretem napok következnek reá: «bárcsak megtehetném, hogy most lefeküdjem, s csak fél esztendő múlva ébredjek fel újra.» Jól esnék keresztül aludni a terhes időket, háborút, éhséget, döghalált, s csak akkor ébredni fel, a mikor ismét boldog világ van, s az ember térdig járhat a bablevesben.

Az ezernyolczszáztizenegyedik esztendőben élt Nógrád vármegyében egy fiatal paraszt ember, Herczeg András, kinek neve a vármegye levéltárában is megtalálható, mert oly rendkívüli dolgok történtek ő vele, minőket az Isten egy ezer esztendőben egyszer enged megesni ő irgalmából.

Ezen becsűletes földmives már azelőtt is sokat dicsekedhetett Isten áldásával: vetései jobbak voltak, marhái egészségesebbek, mint másoké, de megérdemelte, mert szorgalmatos volt, maga nézett minden dolog után; és a mi mindennél nagyobb áldás, felesége nem csak legszebb, de legjobb, legtakarékosabb, leghűségesebb volt a faluban, és Herczeg András azt is megérdemelte, mert viszont ő is olyan férj volt, a milyennek hét vármegyében nem lehetett találni párját, mindig józan, mindig jókedvű; még ha megharagították is, felesége iránt nyájas maradt, nem úgy, mint egy némely bolond ember, a ki a házon kívül kapott boszúságért feleségén tölti haragját. Úgy is éltek e jámbor emberek, mint az angyalok az égben s nem hiányzott semmi boldog házasságukból,

mint csupán csak — találjátok ki, hogy mi hiányzott? könnyű pedig azt kitalálni: egy kis síró-rívó portéka kellett volna a házhoz, akár fiú, akar leány, a ki az öregek szivét felderítse.

Mikor pedig azt mondom: «öregek» ezalatt nem azt értem, hogy ők már öregek voltak, hanem csak így szokták egymást nevezni szerető házastársak, bármilyen fiatalok is: «édes öregem» tudnivaló, hogy nekik egymással kell megöregedniök, és a szeretettől csak az ásókapa választja el őket.

Végre ezen óhajtásuk is teljesült a boldog házasoknak, még András maga semmit sem tudott róla, a midőn az éltesebb komámasszonyok, nászasszonyok és szomszédasszonyok félrehívták, s titokban figyelmeztették rá, hogy ugyan bizony vigyázzon ám a Juliskára (ez volt felesége neve), ne engedje valami nehezet emelni, vagy valami magas polczról levenni valamit, avagy döczögős szekéren járni, s száz egyéb ily veszedelmes dolgokat elkövetni, mert abból azután nagy baj lehetne.

De majd kibújt a bőréből Herczeg András ilyen beszédeket hallva, csak hogy üveg alá nem tette a feleségét, úgy őrizte minden bajtól; fütyölt, danolt örömében egész nap, csak úgy égett a keze alatt a munka, s milyen boldog volt, hogy ragyogott az orczája, mikor estenden haza térve a szántásból, a tűzhelynél sütő-főző menyecskének azt mondhatta, hogy: «anyjuk te!» s aztán odament és átölelgette az elpiruló asszonykát, s ha az tréfásan kezére legyintett, mondván: «menjen kend apjuk, illik is a legyeskedés ilyen öreg emberekhez, mint mi,» akkor meg már örömében a gazda nem csak danolt, de tánczolt is. Mert a míg fiatal az ember, szereti, ha öregnek nevezik.

Április tizenharmadika volt már, s Herczeg András uram nem nyughatott, hogy ő bemegy a városba, mert neki okvetlenül bölcsőt kell vásárlani. Váltig mondták neki, hogy bízza azt másra, ne menjen maga: «no az volna a szép,» felelé ő. «Nem ért ahoz senki más úgy mint én.»

Pedig szántás ideje volt; lónak, szekérnek nem lehetett elhagyni a munkát; de mind nem gátolta az Andrást, el fog menni gyalog, mondá; úgy is közelebb a város gyalog a hegyeken keresztül, mint kocsin az országútra kerülve, az idő is szépen kinyílt, a mezők kizöldültek már, derült tavaszi napok jártak, csupa gyönyörűség most egy pár mértföldet gyalogolni az embernek, a kinek a szive tele van örömmel.

András tehát bement a városba gyalog, kiválasztotta a legszebbet, a legtartósabbat amaz ingó-bingó bútorok közől, ki volt festve az tarka tulipántokkal, s felvette a hátára, úgy ment haza felé. Dehogy volt nehéz, egy cseppet sem volt nehéz az a bölcső, el tudná azt vinni a világ végeig, s meg sem érezné, hogy nyomja, hát még ha benne volna a bölcsőben az, a mire gondol! akkor még tán tovább is elvinné.

Ilyen boldog gondolatok között ballagott haza felé, s alig vette észre, hogy a midőn jól benn járt a hegyek között, milyen hideg szél kezd fújni egyszerre; az ujjas ködmen, mely elébb lekivánkozott róla, most ismét felkivánkozott rá; s a mint körül kezdett tekinteni, látta, mint lepik el az eget a mindenünnen tóduló sötét, fergeteges felhők, a szél zúgott a fák között, s nem sokára elkezdtek egyes szállinkozó hópelyhek esni az arczára.

De már ebből nem jó idő lesz, gondolá magában András, s kettőt lépett egy helyett, és hogy hamarább otthon lehessen, mint e zimankós idő elől kapja, félre csapott egy mellék útra, melyen járt már egynehányszor ifjú legény korában, mikor társaival őzre vadászott, s nagy sietve ment előre, nem is aggódva egyében, minthogy ha a hó esni talál, a bölcső mind összeázik.

Már jó kerülőt tett a hegyi úton, a midőn egy kis patakhoz ért, melyen át kellett mennie. Igen bizony, de a kis patak most nagy folyam volt, a sok napi olvadástól megáradt, s egész szál fákat, miket a két partról kicsavart, ragadott alá magával.

András nem tudott átmenni. E közben a zivatar teljes haragos mivoltában utolérte, a szél bömbölt, s vágta a havat nagy sűrű pillékben az ember arczához, három lépesnyire nem lehete tőle látni; András aggodalmasan kezde a patak partján felfelé menni, azt remélve, hogy valahol még is csak átgázolhat; e közben mind jobban rá esteledett az idő, végre eltévedt a hó lepte vidéken, azt sem tudta merre jár már, sehol emberi hajlékot nem látott, sem emberi hangot nem hallott, csak a hollók károgtak a feje fölött, a kiknek tetszik az, hogy zivatar van.

Odahaza azalatt nagy aggodalommal várták. A fiatal menyecske szászszor is kinézett az ajtón, ha nem jön-e a férje? minden kutya ugatásra kifutott, de csak nem jött András. Este is lett, éjszaka is lett, a férj még sem érkezett meg. A szegény asszony ezer aggodalom között volt, ha férjét e zivatar útban találta kapni, a rossz út, vadállatok, a hideg éjszaka! elveszhet, megfagyhat. Gondolni is irtózatos rá. Végre elővette bibliáját, s olvasni kezde belőle, és a mint olvasá az Isten csodadolgait, mint őrizte meg, mint vezérlé ezernyi veszélyek között az ő hiveit, lassankint megnyugodott, s csendes érzéssel hajtá álomra fejét, gondolva, hogy András is bizonyosan jó emberek biztos hajlékában nyugszik, s ha ma meg nem jön, majd megjön holnap.

Reggelre azonban akkora hó esett, hogy a házajtót nem lehetett kinyitni, a tegnap még oly szép zöld vidék most fehér hóabroszszal volt bevonva. Jaj annak, a ki úton van.

Két napig szánnal sem lehetett menni egyik faluból a másikba, míg csapást nem törtettek, s a hegyek közti utak úgy be voltak hordva hóval, hogy arról a tájról madárnál egyéb nem jöhetett.

Juliska képzelni sem merte, hogy férje most haza jöhessen. Bizonyosan ott maradt a városban, míg ez itélet-idő elmúlik, s majd csak akkor jön haza, ha a hó elolvadt. Ezzel nyugtatá meg magát.

Azonban a hó elolvadt, s András még sem érkezett meg. Juliska aggodalmasan ment be maga a városba, a hol testvérei laktak, s azoktól megtudá, hogy András elindult azon reggelen, melyre a zivatar következett, egy szénégető pedig bizonyítá, hogy látta is őt az úton, a mint egy tarka bölcsőt vitt a hátán, még tüzet is kért tőle a pipájába.

A nő erre kétségbeesetten kereste össze a környék valamennyi kunyhóit, szénégetőit, hámorait, kérdezve, tudakozódva fűtől fától férje után; de arról nem tudott senki. Eltűnt, elveszett végképen.

Az atyafiak, az ismerősök vigasztalták a nőt, hogy majd csak előkerül András, tán ide vagy amoda mehetett, tán más ember helyett elfogták, pedig magában mindenki azt hitte, hogy ama fergeteg éjszakáján megették a farkasok, vagy megfagyott, vagy valami hegyszakadékba lebukott s ott veszett.

Juliska nem szűnt meg őt várni. Azonban elmúlt egy hét, két hét, egy hónap, két hónap; András még sem érkezett. Saját testvérei is letettek már a kereséséről, de Juliska még mindig remélt. Hiszen ha megették volna őt a farkasok, a bölcsőt csak nem ették meg: arról rá kellene találni, de annak sem volt semmi nyoma.

Azonban a tavasz is elmúlt, a nyár meleg napjai is eljöttek, Juliska ez alatt meg is jött a hosszú útról; egy szép kis fia lett, azt megkeresztelték Andrásnak.

Özvegynek tartá már minden ember, pedig még gyászt sem viselt. Lassankint jöttek vigasztalók a szép özvegyhez; akadt elég derék fiatal ember, a ki sajnálta, hogy a kis Andris árván maradt, örömest lett volna atyja; de Juliska nem hallgatott rájok; bár egy hónap a másik után múlt el, ő csak azt mondta mindig: «meg kell még Andrásnak jönni, mert én még soha sem álmodtam vele, pedig ha meghalt volna, meglátogatna álmomban.»

Szegény asszony! sohajtának ismerősei, még eszét veszti bele.

De csakugyan hova lehetett András?

Ott hagytuk el, a hol eltévedt április 13-dikán. Össze-vissza bódorgott azután az erdőben, remélve hogy valami hajlékra talál, s a közben sokat sóhajtott Istenhez, hogy szabadítsa meg a veszélytől, a midőn egyszerre egy barlangra bukkan, mely odvas fenyőfák tövében szinte kinálkozni látszott eléje.

Ilyen állapotban nincs mit válogatni sokáig. András körül nézte az odvat; szűk volt biz az, és alacsony, de feküdni jól lehetett benne, s legalább az ember biztosítva volt a megfagyástól; elhelyezé tehát magát benne, a hogy lehetett, egy nagy követ hengeritett a nyílásra, nehogy vagy egy portyázó farkasban hálótársra akadjon, a bölcsőt megfordítva feje alá tette, s azzal buzgó fohászszal Isten oltalmába ajánlva magát, csendesen elszunnyadott; hallá ugyan egyszer, mint rohan alá a bérczekről egy irtóztató hógörgeteg s csapódik barlangja nyílásához, de újra elkezde imádkozni és újra elaludt csendesen, Isten nevével ajkain, s nejére gondolva szivében.

És Isten gondját viselte neki ott.

... Késő reggel van már András! hallod, hogy szólnak a rigók, ideje volna már felkelni és folytatni az utat haza felé!

András egyet nyújtózott és barlangja szájáról elhárítá a követ; úgy tetszék neki, hogy ez a kő most nehezebb, mint tegnap volt, vagy az ő karjai gyöngébbek.

De mi Isten csodája ez? A tegnap esett hónak sem híre, sem helye, a fák mind tele vannak zöld lombbal, s az erdőkben minden virág nyílik és a gombák előjöttek a haraszt közül.

«Én vagyok-e én, és tegnap volt-e tegnap?» kérdé András önmagától, és a mint ruhájára tapintott, akkor vevé észre, hogy a mely oldalon feküdt, azon a köntöse mind lerohadt róla.

Nagyon sokáig kellett neki ott aludni.

Kibotorkázott ezután az erdőből. de érzé, hogy tagjai gyöngék, alig birt menni.

Félóra múlva az erdő széléhez jutott; hát itt mit látott ismét? A tulajdon szántóföldje volt előtte; azon héten, melyen lefeküdt, végezte a vetést, s most hogy fölébredt, már érett a kalász. Augusztus huszonhatodika volt az nap. Az aratók énekeltek mindenfelé a mezőn. Az ő szántóföldein már a kepéket rakták.

Egyik kereszt tövében ült egy fiatal menyecske, fehér kendővel a feje bekötve, szép gömbölyű keblén egy kis piros pozsgás gyermeket szoptatott.

András odakerült mögéje észrevétlenül s megszólítá: «anyjuk.»

Hogy ugrott fel egyszerre az asszony, hogy sikoltotta el magát, férjét megpillantva, hogy borult nyakába s hogy árasztotta el csókjaival? azt elképzelni könnyebb, mint elmondani.

Az aratók és az egész falu népe összeszaladt e csodára; senki sem híhetné azt el, ha számtalan szemtanú bizonysága nem erősítené, hogy Herczeg András huszonnyolcz hétig aludt a beresznói barlangban étel és ital nélkül.

Nosza minden ember sietett őt legelőször is étellel kínálni, de kevés hasznát vehette annak András, mert gyomra úgy össze volt húzódva, s állkapczái alig birtak nagy fájdalom nélkül mozogni; s rágni épen nem tudott, úgy hogy levesnél egyebet nem birt magához venni, azt is csak keveset. E miatt mindig erőtlenebb lett, s csodálatos felébredése után harmad napra ismét elaludt, úgy hogy mindenki holtnak tartá. Juliska azonban nem engedé őt eltemetni, s azt igen jól cselekvé, mert harmad nap egy kelevény fakadt fel András fülében, s a mint az kitisztult, az ember újra feléledt, s nehány hét múlva egészségesebb lett, mint valaha volt, és még azután igen sok szükség volt arra az emlékezetes bölcsőre a háznál.

Ezen dolog pedig épen nem mese, hanem valósággal megtörtént eset, melynek hitelesített folyamatát megtalálhatja Nógrádmegye leveltárában, a ki nem restel oda fáradni.

EGY EMBER, A KI NEM AKAR KORONÁZNI.

Az «Üstökös» egyik számában közöltetett kuriozumképen Kérdő Márton hódmezővásárhelyi férfiú folyamodása, melynek végén az áll, hogy a mig pedig panaszló sérelmei meg nem orvosoltathatnak, addig a király megkoronáztatásába semmiképen bele nem egyezik.

Két nap múlva az Üstökös megjelenése után beállít hozzám egy öles termetű délczeg férfiú, piros, napbarnította egészséges arczczal, tisztes fehér körszakállal, sűrű hátrafésült hajjal, díszes polgári magyar öltözetben, melyet kiegészitett egy hatalmas verestoll-csokor a kalapja mellett; rengő lépteit roppant ezüst sarkantyúk pengése kisérte.

Egészen illedelmes üdvözlés után bemutatá magát a daliás alak, helyet foglalva a számára előtolt karszékben.

— Én vagyok az a Kérdő Márton, a kinek a folyamodását ki tetszett adni az Üstökösben: e végett jöttem fel Pestre.

(No itt most szük lesz a kapcza! gondolám. Kérdő Márton uram ezért bizonyosan megapprehendált.)

Hiszen ha még csak aprehenzió lett volna belőle!

Kérdő Márton uram napbarnította arczán, melynek öszszevont homloka emlékeztet az oroszlánra, nem harag, de bizalmas mosoly derengett.

— Azért jöttem tehát önhöz, hogy miután erről az én folyamodásomról senki sem akar tudni semmit: pedig megjárta már a törvényszéket, felküldetett a királyi táblához, beadatott az országgyüléshez: itt a vevények róla a

korelnöktől, mostani elnöktől, (valóban ott voltak) még sem tudok semmi nyomára jutni, hogy mi lett vele; végre megtalálom azt önnek az újságában, szóról szóra kinyomtatva; önnek tehát tudnia kell, hogy mi lett az én dolgommal és mit határoztak benne?

— Bizony, kedves Kérdő Márton uram, én önnek nem tudok Felelő Márton lenni, ha csak el nem mondja ön, hogy mi az a bizonyos ügy, a mi az ön panaszának alapja?

— Hát az én panaszomnak az alapja az, hogy mikor 1865-ben követválasztás volt, engemet, a ki birtokos gazda vagyok, nem eresztettek be a szavazáshoz: a drabant utamat állta a városháza ajtajában s a főbiró parancsára elutasított. Panaszt tettem a választási elnöknél, a főispánnál, mind azt mondták, hogy ez nagy eset; de csak nem segítettek rajta.

— De hát mi okát adták az elutasító urak annak, hogy Kérdő Márton uramat nem bocsátották a szavazáshoz?

— Hát azt az okát adták, hogy kilencz esztendősnek irattam be magamat, s minthogy a törvény 24 esztendőn alóli embereket nem bocsát a szavazáshoz, mint kiskorút elutasítottak.

— No bizony akkor nagyon erős okuk volt rá, mert hát a törvény szava betöltendő.

(Azt hittem, hogy no most én kerültem fölül.)

— Úgy-e bár? De mikor az adót kell rajtam megvenni, akkor nem kérdik, hogy hány esztendősnek állítom magamat? Én szerintem az, a ki adót fizet, nagykorú is már, akárhány esztendős!

Ez olyan argumentum ad hominem volt, a mit nem lehetett megczáfolnom.

— De hát, az ég áldja meg, Kérdő Márton uram, ugyan minek is tréfál hát a törvénynyel? mért iratja be magát kilencz évesnek, mikor legalább is hétszer kilencznek látszik?

— Azért, mert valósággal kilencz esztendős vagyok. Ez

előtt kilencz esztendővel meghaltam, két napig halva feküdtem, akkor újraszülettem, s fogadást tettem, hogy ezentúli életem napjait újjászületésemtől fogom számítani.

— De mégis törvény előtt onnan szoktuk számítani az emberi élet napjait, a midőn anyától születtünk.

Nem használt a védokom. Rögtön készen volt rá a felelettel.

— Az én anyám Magyarország, atyám az Isten; s én megfogadtam nekik, hogy újjászületésemtől számítom éveimet.

(Ezt nem lehetett megdönteni.)

— Már ez akkor vallásos kegyelet dolga, Kérdő Márton uram, s ezt nem akarom megháborítani; hanem mint törvénytudó, azt a tanácsot adom, hogy jövőre, ha választói jogát akarja gyakorolni, polgártárs, ám nevezze magát gyermeknek: de a paptól vegye ki annak a meghalt Kérdő Mártonnak a keresztlevelét s azt mutassa be az összeírásnál.

Kérdő Márton uram hitetlenül mosolygott.

— A sem fog érni semmit, nem bocsátanak engem oda azért, mert jól tudják, hogy akkor a nép engemet fog vezetőjeül fogadni. Hisz az egész történet ezen indul meg. Mert, hogy én nem akartam megengedni a népnek, hogy földes uraival, a három K. gróffal kiegyezkedjék, azért engemet elcsuktak gyógyíttatni. Sokáig nem tudtam semmiképen kiszabadulni; utoljára 37 napig sem nem ettem, sem nem ittam, s végre meghaltam egészen. Negyven óráig voltam jéggé meredve, meghalva. Akkor a volt törvényszéki elnök, Komers kibocsátott a zár alól halva; s én Isten csodája által ismét feléledtem, ujjászülettem, megvagyok. Azért nem akarom elismerni a halálom előtti ó-emberrel való ugyanazonosságomat, mert akkor az üldözőim újra meg fognak a múltakért. Mint kilencz évest pedig nem vádolhatnak semmivel.

(Át kellett látnom, hogy ebben az eszmejárásban valóságos rendszer van.)

— Ezt nem akarják az urak átlátni. Ezért mellőzik mindenütt a folyamodásomat: jó szerencse, hogy az Üstökös végre kiadta azt; mert ha ezen a bajon nem segitenek, akkor nem lehet a királyt megkoronázni.

Már ez iránt bátorkodtam némi kétségemet kifejezni.

— Már pedig úgy van; felelt a kemény ember, mély meggyőződés tekintetét szegezve rám. Mert ha én, birtokos polgár, szavazatra nem vagyok képes, akkor adót sem fizethetek; ha adót nem fizetek, akkor azt rajtam exequálni fogják; ha exekuczióval jönnek rám, akkor én nem lehetek megelégedve; már pedig azt mi nagyon jól tudjuk odakinn, hogy ő Felsége olyan rendeletet adott ki a miniszterekhez, hogy mindaddig a koronázást végre ne hajtsák, a míg az országnak minden lakója, a legnagyobbtól a legkisebbig teljesen meg nincs elégedve.

— Hiszen azt nem vonom kétségbe, édes Kérdő Márton uram, hogy ő Felsége kegyes szivében erősen él ily boldog óhajtás; hanem hogy az valami legmagasabb rendeletben határozott kifejezést nyert volna: arról nekünk idebenn semmi tudomásunk nincsen.

— No lássa! mi odakinn pedig jól tudjuk ezt. Azért tehát kár az én folyamodásaimat az országgyülési elnök úrnak a fiókba elrakni.

Meg kellett igérnem, hogy majd előkeressük a folyamodásait a fiókból.

. . . A mi pedig e történetben legjellemzőbb, az: hogy a nép egy részénél Kérdő Márton uram szavai csakugyan orákulomok.

SZEGED.*

I. A ROMTEMETŐ.

Mint hajdan Plevnának, nyissunk most egy állandó rovatot Szegednek.

Mert hosszú ostrom lesz az, a míg ezt a várost bevehetjük. Még most csónakon megközelíthető; de, ha lefogy róla a víz, én nem tudom, minő úton-módon indul el valaki, hogy hozzá kezdjen a megvívásához?

Szeged elpusztult része (kilencz-tizedrész) most roszszabb a semminél. Ha a «semmi»-nek volna superlativusa, ez volna az. A mi van, az ellenséges akadálya annak, a mi lesz. Tűzvész pusztitása nem ily rettenetes, mert az, a mit elrombolt, azt megsemisítette: de itt az összerombolt tömkeleg ott van hagyva, egy halomba döntött chaos, a mire a saját birtokosa rá nem ismer.

A nagy szádfal elkészülése s a szivattyúk lecsapoló munkája óta a belváros utczáiról és tereiről már lefutott a víz, csak egyes pocsolyák maradtak még, zöld békalencsével bevonva: ott ümmögnek, brekegnek a posvány urai; a Dugonicstér négy nymphája körül rettenetes hangversenyük van; hanem a főutczán túl még olyan mély ár feneklik, hogy néhol az evezővel nem lehet elérni a feneket, a mint e romegyetem közt végig hajózunk.

Ezt a látványt se festő irónja, se iró tolla nem képes

* 1879. június 17-én.

megérthetővé tenni, ezt csak látni lehet és aztán álmodni róla, s aztán kérdezni, hogy melyik volt a való?

Utczákról szó sincs. A viharral együtt tartotta rettentő menyegzőjét az áradat, s ők ketten olyan orgiát csaptak itt, hogy egyik ház jobbra, másik balra dült, s az úszó házfödél ott állt meg keresztben az utcza szegletén, mint a tengeri monitor, bezúzva gerendaorrával az útban talált ház oldalát. Egész városnegyedből nem látunk egyebet, mint a víz fölött úszó háztetőket, mik csodálatosan széttfacsarva, laposan elterülve, nyergesen meggörbülve, féloldalt fordulva torlódnak egymás fölé. Itt nincs fal: csak sárhalmaz, a csónak fenekét horzsolja az állva maradt ablak szemöldökfája.

S a hol a sekélyebb vízből már kiemelkednek félig az elsülyedt város romemlékei, az egy olyan látvány, mely elfojtja a szót, megbénítja a gondolatot. A leszakadt háztetők alatt belátni a dült falak közé; némelyik még szépen ki van festve; a roskatag háztetőt fentartotta a nagy tömör kapu, s a szobában még látni a zongorát, a mire a házi gazda czölöpöket feszített, hogy a plafondot feltartsa; czifra nyoszolyák, fiókos szekrények ott úsznak az udvaron, hinártól belepve; gépek korongjai faállványaikon félredülve mutatják, hogy ott valaha gyár volt, körülöttük halomradőlt gerendatördelék, fentartva egy óriási hordó által. S ugyanaz a romegyveleg ezernyi változatokban, állvamaradt kimeredő falak, sártömeggé ázott téglahalom, pozdorjává tört bútorok, vasrud, czifra rácsozat, nád, zsindely, azok között odaszorult vörös kígyók, a házak bádog csatornái, a víz tetejére fölfeküdt kerítések mint ha járdának lennének odatéve, s a háztetőkre halmozott inséges bútormaradvány, a hol a menekült nép, a réméjeken, napokon át tanyázott. Valóságos romkaleidoskop, mely mindig változik, ugyanazon ábrákat mutatva más keverékben. Egy-egy ház nagy ritkán, mely nem dült össze végkép, ott áll még szomorúbb képnek. Az ablakai fehérek a penésztől, a hol egy ki van törve, ott kicsüng a

hímzett ablakfüggöny megbarnultan. Egy hajdani fűszeres bolt ledült sarkán át még látni a feliratos fiókokat, s a polczra föltéve egy kis gyermekhintót. Egy tornácz oszlopsorának mindegyik szobra tánczra készülni látszik, a középső derékban hajlott meg, ha az elkezdi, az egész ház utána omlik.

És mind ezek a házak körül vannak véve kertekkel. Szép, gyönyörű kertek gondosan ápolva. Látszik, hogy a ki ültette, szerette a fákat. Csakhogy most nincs rajtuk levél. Forró nap süt: nyár van, s ezeken a fákon nincs semmi zöld, meg vannak halva. A mi még zöldülne, az is haldoklik már; a kihajtott lomb vöröslik, alá lankadt, minden növényzet kiveszett innen, csak egy szörnyű düledék közül virít elő egy csoport oleánderbokor, ott valami vendéglő kertje volt. A szegedi fákra nézve nem jött el a tavasz. Ott most nincs nyár, hanem csak izzó tél.

S a házaknak e kietlen nagy temetőjében egy emberi alakkal nem találkozunk. A sírok hallgatása köröskörül. Kormányosunk figyelmeztet előre, hogy most egy háztetőhöz fogunk érni, a hol egy kutya lakik, mely az evezőcsapások hangjára előjön odujából. Most is ott őrzi a házat, s el nem csalható a helyéről; a hajósok kenyeret dobnak neki, mikor arra járnak; olyan bozontos már a szőre, mint a farkasé s elfeledett ugatni. Még mindig a gazdáját várja haza. Egy másik romhalmaz közepett pedig szép kokinkinai tyúkok laknak egy kakassal. Egy harmadik háznak az udvarából pedig egy anyalúd jön elénk tizenkét kis libájával, a miket a romok között költött. Ezek a jelenlegi lakói a vízalatti városnak.

II. AZ ILLOVAI MALOM.

Az utolsó házak egyike előtt látható még most is az a hat nagy hordó, a miket a ház tulajdonosa kötelekkel egymáshoz erősített, azután deszkákat rakott rájuk, s erre

az úszó tutajra hordta fel a bútorait és a háza népét, s mikor jött az áradat, csak úgy nevette onnan az elemek dühöngését. Nem messze tőle egy gőzgép katlanának a felfordított födele fekszik. A húsz mázsás vas edényt az áradat sodorta ide az összedöntött gyárból. Azontúl aztán egy végtelen víztükör terül elénk, a miből csak egyes szigetek emelkednek elő; néhol mint egy világító torony mered ki a vízből egy munkapihenő szélmalom. Ez a naptól ragyogó víztükör a legszebb buzavetésnek a takarója. Most már kezd a nádnak a hegye keresztűl törni a fölszinén s a vizi virágok levelei úszkálnak fölötte. Az egyik zöld sziget a temető. A csendes lakókat nem háboritotta meg a katasztrófa. Egyedül ő nekik vannak zöld fáik, olyan szépen virít a jerikói rózsa egy sírbolt homlokzatán. Egy másik kis sziget a sik víz közepén a gyászemlékű illovai malom. Temető ez is. Mikor a király itt járt, kérdezé a vele volt főispántól: «mi ez?» «Ez, fölséges uram, huszonkét embernek a sírja.»

Szép, erős épület volt az. A gazdája feleségével, gyermekeivel lakott benne. A malom fala köröskörűl be volt zsindelyezve, mint a svájczi házaké szokott lenni. A végzetes éj előestéjén a molnár ipa odament szekérrel, s azt mondta, hogy elszállítja onnan a leányát és az unokáit. Az apa nem engedte: biztos helyen vannak itten. Ez a malom örök időkre van építve. Még a védgátról is húsz munkás menekült oda a zivataros éjszakán: családos férfiak a szomszéd Vásárhelyről. Az a zivataros éj valamenynyit eltemette. Egyedül a molnár maradt élve, egy sánta, béna, összetört alak, hogy hírmondója legyen a borzalomnak. Őt is úgy fűrészelték ki az egymásra omlott keményfa-gerendák közül, miket csónakból megmozditani lehetetlen. Ez beszéli el, hogy a húsz munkás odalenn volt a malomban, ő pedig a családjával fenn a malomműhelyben. Egy roppanás hangzott, egy iszonyú halálordítás, s ő abban a perczben feleségét és két gyermekét a lábai előtt látta elsülyedni. Hova tüntek el azok, hogy maradt

ő még élve? azt nem tudja. Most a malom helyén egy gömbölyű agyagdomb áll, a tetején az összetört gerendely a malomvitorlából, a korong, a garad állványa, és a négy malomkő: az eltemetettek sírkövei. A legnagyobbik kövön még most is ott van az idősebb fiú összegyürt kalapja; köröskörül a kis szigetet már fölverte a nád.

Ez amaz emlékezetes hely, a hol a király szeméből kicsordult a köny.

III. A SZÁDFAL.

Azt a sokat emlegetett, rágalmazott, kigúnyolt meg ellenzett, eltagadott töltést nevezik így, mely az áradattal áttört régi töltésen kívül épült, s most már tökéletesen elzárja Szegedet az áradattól.

Ezt csináltatta az ország határozatára a magyar kormány.

Egy ötezer méter hosszúságú czölöpfal, minek az értékét akkor lehet csak felfogni, ha az ember a töltésen magán végtől-végig halad s aztán két oldalt ott látja a ketté választott vízárt. A gáton belüli víz egy csendes síma kék tükör, a miben minden fűszál viszképe meglátszik, s a miből a nap égetőn ver vissza; a gáton kívül pedig az ott egész az Öthalomig és Dorozsmáig egy háborgó barna tenger, mely ugyanakkor oly hullámokat hány a nem is nagy szélben, hogy azokhoz képest a Balaton hullámzása dajkaringatás. Előttünk két földszállító hajó küzd az árral; utoljára is kénytelenek horgonyt vetni, s egy közülök mégis elsülyed; ugyanezen a vízen egy csónakkal játszanak a habok szemeink láttára, melynek evezői között van a budapesti tornavilág egyik viadora, s a szegedi csónakászok legkitünőbbje, s azokat is úgy kiveri a hullám, hogy kénytelenek egy fához kikötni. A vízcsapás, a mely a szádfalon megtörik, keresztülcsap a fejeink fölött, s a túl oldalon az őrházakat fecskendi össze. Mi lehetett

ez a tenger egy olyan viharban, a minő az ápril 30-iki volt? Az egész töltés czölöpfala készen volt már, a földmunka is javában folyt, kilenczvenkilencz verőgép dolgozott a pilóták leverésén, száznegyven dereglye hordta három gőzössel a földet a szomszéd Öthalomból, kétezer munkás dolgozott feszített erővel. Ekkor jött egy olyan vihar, mely még az árvíz éjszakáján dühöngőt is felülmúlta; a kilencvenkilencz verőgépből nem maradt állva csak egy; kettőt úgy keresztül dobott a szél a magas töltésen, mint egy gyermekjátékot, a többit darabokra törte. Hetven hajó a fenékre sülyedt, valamennyi tanyahajó mind elmerült; a munkások ezreit a falakról kellett megmenteni, de egy sem veszett oda. És azt az erős czölöpfalat úgy látták ingadozni a rémséges elemostrom alatt, mint egy nádkerítést. Végre keresztültört rajta az ár, s újra kellett kezdeni a munkát.

De nagyon jó barátunk volt ez a vihar nekünk! Csókoljuk meg a kezét! Ez volt a nagy examinátor, a ki eljött megbirálni a munkánkat, s aztán azt mondta: «hohó! emberek fiai: ha istenekkel akartok harczolni, nagyobb erővel induljatok hozzá!»

Aztán nagyobb erővel fogtunk hozzá. A vihar jó leczkét adott. Most már a három méternyi koronájú töltés ellenkező oldalán erős horgonyczölöpöket vertek le, s azután a külső czölöpöket ezekhez erősíték meg puskacső vastagságú vasrudakkal. Most azután áll a fal, mint a Sion hegye. A hullámnak kétezer vasrudat kellene összetörni, hogy azt megingathassa. A két fal köze pedig ki van töltve földdel, a mit az Öthalomból hordtak át. Csupa agyag, a mit víz közé raktak le: ha az keresztül szárad, keményebb lesz a sziklánál.

Egy milliónál többe került az a fal. De remekmű az; minden külföldi épitész bámulva szól róla, s vakmerőnek ismeri el az eszmét és kivitelét, mi pedig nyugodtan mondhatjuk el, hogy e gátfallal örökre meg van mentve Szeged felső területe az árvíz rombolásaitól.

E szádfal védi egyúttal az alföldi és az államvaspályák összekötő vonalát is, mely most készült el czölöpzetekre épitve, épen úgy, mint az államvaspálya szatymazszegedi vonala. Akár csak Velenczébe menne az ember vasúton, az Adria lagunáin keresztűl!

IV. A MAGYAR ZUIDERSEE.

Ha én tavaly nyáron azt mondtam volna itt kepét kötő aratóknak, meg a koszorút-fonó arató leányoknak, hogy ennek a szép pipacsvirággal tarkázott buzatengernek a helyén esztendő ilyenkorra gőzhajóval, nem, egy flottával fogunk hajókázni: hogy a szemem közé nevettek volna!

A mi álomnak is szörnyeteg lett volna, most itt van előttünk; egy új tenger: tele járókelő hajókkal; meg vannak neki azok a rossz kiváltságai, a mik a Balatonnak, hogy mikor vihar nincs, akkor is háborog. Ha pedig szél fú, akkor a tengeri betegséget is megkapja rajta, a kinek az idegei érzékenyebbek. A hajósok már kitanulták, mikor kell belőle menekülni? Jár rajta mindenféle jármű; volt itt a többek között egy kis propellernaszád is, a mi az utczákon is csinált kirándulásokat. Furcsa kis gépe miatt elnevezte a néphumor «sparherdes csónaknak.»

Erős É. É. NY. szél mellett szálltunk fel a «Szent-Gellért» gőzösre, a királyi biztos, a bizottság tagjai, a vállalkozó, Deutsch, és egy újságíró, a «Cap der schlimmen Hoffnung» felé való expediczióra; derék kis gályánk bátran szembeszállt a széllel és hullámmal. A pilota a hajó orráról mérte a rúddal a vizet, folyvást kiáltozva «hét! nyolcz!» Épen, mint a Balaton mélysége rendes időkben.

Mikor az árözön közepén jártunk, akkor lehetett belátni azt egész nagyszerűségében. A tó egyik partját az új szádfal képezi, mely ötezer méternyi hosszúságban, mint egy fehér bástya vonul el egyenesen, túl rajta a szegedi tornyok. A másik oldalon Dorozsma házai zárják

el a láthatárt, egész odáig hullámzik a víz. A harmadik oldalon végre a zöld Előfok, az Óthalom emelkedik ki, s közben egy kútgém, meg egy tanyának a teteje beszél róla, hogy ez a tengerfenék itt hetvenezer embernek a kenyerével adós!

Szatymaz felé elnézve, látcsövünk felfedezi az államvaspálya új vágányát, a min ide jöttünk. Czölöpökre van az épitve, egy öllel magasabban a régi vasútnál. Annak a réginek a helyéből kiforgatott síneit úgy össze-vissza görbítgette az ár, mint valami sodronyt. Épen előttünk megy rajta végig egy vonat. Úgy tünik fel, mintha a víz szinén kocsikázna végig valami százkerekű ördögszekér.

Fél óra telik bele, míg gőzösünk az öthalmi kikötőig elhatol.

Kikötő az Öthalomnál! Egész hajósereggel. S ezek a hajók, a gőzössel együtt mind egy, még ennél is nagyobb tóról jöttek ide, s ugyanazon még vissza is akarnak innen térni.

Ez a mi Zuiderseeenk.

Nem a megszokott kiöntés ez; hanem egy valóságos új tó az ország közepén. A ki ezt előidézte, annak nem ember a neve. A rendkívüli időjárás volt az. Ezredév lefolyik, míg ehhez hasonló előfordul valaha. Hiszen már négy év óta permanens a Tiszaáradás. Új-Szegeden egy olyan tavat láttunk, a mit még az 1876-ki áradás hagyott hátra. Azóta folyvást a «vizöntő» jegyében éltünk, már tavaly őszszel a szüretünk lerohadt a folytonos esőzéstől, s azóta folyvást hó és zápor váltogatta egymást. Ezt az áradást ember meg nem akadályozhatta, s ennek következményeit semmi mérnöki tudomány el nem hárítja. Hanem a ki ettől a tengertől visszafoglalja megint azt a földet, az lesz az igazi «honfoglaló,» annak lesz «ember» a neve.

— — — — — — — — — — — —

Tisza Lajos, királyi biztos, mikor Székesfehérvárott, a kiállításon volt, ajándékba egy pálczát adtak neki, mely

tisza-fából készült. Nagy szüksége lesz reá! Kivánjuk, hogy Tisza ne sajnálja a Tiszától e tiszát! Értse, a ki érti!

V. AZ ÖTHALOM.

Egy huszonöt méternyi magasságú zöld domb emelkedik ki az alföldi rónából, messze földre elláthatő. Ez adta a földet a most emelt szegedi töltésekhez. Szeged elmondhatja, hogy az ősök hamvai védelmezik meg ezentúl, mert az Öthalom egymásután következő ivadékok temetkezési helye volt, a bronczkortól kezdve egész a hunnkorszakig. A kiásott maradványok tanuskodnak erről, miket a muzeumnak egy kiküldött fiatal tisztviselője gyüjtöget nagy buzgalommal és őriz féltékenyen, rögtönzött fakunyhójában.

A földhordás természetesen az Öthalom talapjánál kezdődött, a magas halmot magát jóformán meg sem közelítette, még is tömérdek őskori leletet hozott napfényre. Épen pihenő nap volt; az új ivadék ott aludt édesdeden a sírjaikból kizavart kelták és dentumogerek helyén, szerteszét meghagyott földobeliszkek mutatják a réteget, mely el lett innen kubikolva. Valamikor nem fogja tudni a késő ivadék, hogy mit jelentenek azok az agyagoszlopok ottan, s mennyi tudós értekezést fognak írni — a papiroskorszakbeli ősök építkezési módjáról!

Maga az Öthalom most is gazdag buzavetéssel van takarva. Megmaradt mustrának, hogy ilyen lett volna az idei termés.

Fiatal tudósunk elvezet bennünket fakunyhójába s kitárja elénk szerzett műkincseit.

Legelől jön a bronczkorszak: réz kardok, sarló alakú kések, réz karpereczek, fibulák, a mik a csontmaradványokat ékesítik; ezekkel együtt a durvább agyagedények, roppant nagy urnák fekete agyagból, sír-mécsek, korsócskák, a minőket a halottaknak útra szoktak adni. Később

aztán a bronczzal párosuló vaskorszak, a hol a fegyver még rézből, de a kengyel már vasból van, s azokkal már a finomabb kor divatcziczomái, szép szines üveggyöngyök, nagyobbak fehér porczellán földből; aztán jön a hunnkorszak. Azt mondják, hogy annak a lovagnak, a kit lován ülve, kutyájával együtt találtak a földben, magyarnak kellett lenni, mert őseinknek volt az a szokásuk, hogy a vezérférfiút lovával és kutyájával temessék el. Talán épen Thonuzoba volt? Akárki volt, derék ember lehetett, mutatja nemcsak a koponyája, de az is, hogy ezüst pitykegombokat viselt és csatokat a mentéjén.

A többi koponyák is tiszteletreméltó férfiak mind. Szerettem volna fél órára doktor Lenhossék barátom lenni, hogy kellő szenvedélylyel élvezhettem volna azt az érdekes találkozást négy olyan hazafival, a kiknek mindegyike más ezredévet s más népfajt képvisel. Négy olyan koponya, a melyik mindegyik merőben külömbözik a másik háromtól. Minő kiálló pofacsontok! minő hatalmas álla van egynek, s mily gyönyörű fogai, teljesen ép koronákkal! Ez nem rágta az ételt, bizonyosan csak úgy nyelte. Nem értek hozzá. Mindig nagy respektusom volt az üres koponyák iránt, azok harapnak legjobban. De azt az egyet mégis megbámultam, a melyiket a bronez eszközökkel együtt találtak, nemcsak azért, hogy olyan hátra lapult homlokot, olyan visszahajló agyacsot élő embernél nem látni mostan, hanem különösen a miatt, hogy e derék ősünknek az orra fölött is van egy tökéletesen kifejlett zápfoga, beleékelve a pofacsontba. Mekkora tekintélye lehetett ennek, a míg élt, azért a képéből kiálló agyaráért. Ennek bizonyosan nagyon sokat hallgattak a tanácsára. Az embercsontokon kívül még szarvasagancsokat is találtak, s később remekül készitett mázas cserépedényeket, a mik már kifejlett iparra mutatnak.

Egy veremre is akadtak a föld alatt, mely kulacs alakura volt készitve, s megtöltve fekete kölessel.

Hanem pénz igen kevés akadt őseink körül. Úgy lát-

szik, hogy még ő náluk sem volt rendezve a valuta kérdés.

Az egész Öthalom valószinüleg mind tele van ilyen őskori emlékkel s valamikor azok mind napfényre jönnek. Mert meg vagyok felőle győződve, hogy az egész Öthalmot el fogják hordani, kerüljön a mibe kerül, hogy azzal Szeged városát feltöltsék, mint a hogy feltöltötték 1836 óta Pestet. Az Öthalomnak ez a hivatása. Most töltsük fel belőle a főutczákat; azután évről-évre télen, mikor egyéb dolog nincs, a sok szegedi szekeres töltse fel belőle a háza táját. Ezt arra teremtette az Isten, nem pedig, hogy a mindenféle pogány népek várják alatta az itéletnapot, a kikre a feltámadás igérete úgy sem szól, vagy ha szól, rossz kimenetele lesz rájuk nézve. Védje meg az Öthalom Szegedet a jövendő árvizektől!

VI. AZ OTTHON — HÁZ NÉLKÜL.

Soha sem láttam annyira ragaszkodni otthonához népet, mint a szegedit. Mikor ez az otthon nem állt már egyébből, mint egy hosszú töltésből, a mit egyfelől az árvíz, másfelől a Tisza hullámai vernek, oda letelepült — épen annyi ember, a mennyi ráfért. Még most is ott vannak. Száz napot töltöttek ottan. S minő száz nap volt az! Az időjárás minden mostohasága folyton váltakozva, s a visszatéréshez semmi remény. És mégis jól esett onnan a magasból visszanézni a bedült ház tetejére. S a mindenét vesztett nép nem zúgolódott, nem vádolt embert, nem káromolt Istent a rázúdult csapásért; tűrt, szenvedett oly általános nemes nyugalommal, hogy az ily tömegben összesítve valami isteni fogalom. Magán a nagy katasztrófa napján sem vesztette el ezt a nyugalmát. Beszéltünk egy polgárral, ki asztalos műhelyét ott állitá fel egy vasuti szín egyik zúgában; ez a vész elől egy fa tetejére menekült fel. Aztán mikor jöttek érte mentő csónakokkal, azt mondta a

szabadítóknak: «én itt még biztos helyen vagyok, de ott ama házban hallok nagy segélykiáltozást, előbb azokat szabadítsák meg.» És tizennyolcz órát töltött így a kegyetlen viharban a fatetőn, elutasítva a szabadítókat más nagyobb veszélyben forgó lakostársaihoz; csak akkor engedte magát elvitetni, összedermedten, mikor már más mind meg volt mentve. Római jellem ez!

Most már csak az öregek és gyermekek tanyáznak e szárnyékok alatt, a munkaképes rész kenyérkereset után lát. Az ott maradottaknak aztán tűzhelyeik is vannak. Végtől-végig a töltésen, az út mellett, minden partoldalban kis katlankák vágva a földbe, ott főzik az ebédjüket. Egy-egy uszó háztetőt partra húztak, a boros hordót aláhengerítették, s kész a csapszék, a hol a szegedi schillert árulják tíz krajczárért. Egyúttal gyógyszertár is az, mert a ki bort iszik, azon nem fog a hideglház.

A vasuti waggonokban pedig az iparüzőket találjuk letelepülve; ott szabó, csizmadia műhely van, s varrógépek dübörgése hangzik a lokomotivoké helyett.

Ilyen a hajléktalanok otthona.

De a belvárosi romházak omladékai között is találunk még beköltözött lakókat, a kik fáskamrákból, félszerekből rögtönöztek a düledék tetején hajlékot, a mit az omladvány tulajdonosa átengedett nekik, s a hová csak mesterségesen gerendákra rakott deszkapadlókon át lehet eljutni. Ez is otthon.

Hanem fecskét nem láttam egész Szegeden. Milyen szomorú tájkép, a mi fölött nem jár madár, s a mi különös, még gólya sem. Csak az ember tekinti még — otthonnak.

VII. A SZIVATTYÚK.

A küláradat már el van zárva, a belül maradt víztömeg azonban még mindig egy tó, a minek a körülete mintegy huszonnégy ezer méter.

Ennek a leapasztása a nehéz feladat.

Legjobb volna a Tiszába leereszteni, csakhogy a folyam alig 5 centiméterrel alacsonyabb a belvíznél, s Tokajnál áradást jeleznek, tehát a töltést megnyitni még bajos. Ha a Tisza egyszerre nagyot esik, akkor rögtön hozzá lehet e módszerhez folyamodni.

De addig is segíteni kell, a későbbi időkről pedig előre gondoskodni.

Terv van elég irásban és nyomtatásban.

Olvastam egyet, a melyik azt ajánlja, hogy miután «egy» Tisza nem elég levezetni ezt a tömérdek vizet, ássunk még egy «másik» Tiszát a Bánáton keresztűl, legyen azoknak is árvizük.

A másik azt proponálja, hogy — ez a tó innen sehová le nem folyhat, mert a Tisza medrénél mélyebb. Azért ide kell hívni Zsigmondyt, fúrjon nagy ártézi kutakat a tó fenekére, (kérem, nem kell nevetni !) nem azért, hogy a föld tulsó fenekén folyjon ki az a viz, hanem hogy az alsó homokrétegekbe behatolva, azokon át elszivárogjon. Egészen geológiai tanulmányon alapuló tervezet.

A harmadik, a miről, hallottam (nem olvastam, de hiteles hallomás után irom), azt tanácsolja, hogy épen nem kell azzal vesződni és költekezni a kormánybiztosnak, hogy az álló vizeket kiszivattyúztassa, hanem vettessen beléjük jó sok fűmagot, az ott kikel s benövi szépen az egész területet. (Talán úszó lápra gondoltak a tervezők ?) Ezek mind tekintélyes szakértőktől jönnek.

A királyi biztos és az országos bizottság azonban e helyett az álló vizek kiszivattyúzásához fogtak, koczkáztatva, hogy mennyi viccz fogja ezért érni a fejeiket, miután «pumpálni» annyit is tesz, mint «kölcsönözni».

A város több helyén vannak felállítva gőzszivattyúk, mik a megrekedt vizet a töltés fölött a Tiszába átemelik ; de a főtelep az államvasut raktárudvara előtt van, a hol egy félszer alatt tizenkilencz ilyen vaselefánt szívja fel orrmányába a vizet, a mi azután két csatornába egyesülve

zuhatagkint omlik a Tiszába oly erővel, hogy száz lépésnyire meglátszik, a mint visszafelé folyik az ár. Olyan az a gépcsoport, mint egy valóságos ostromtelep, a föld reng a dübörgése alatt.

S az eredmény: négy centiméter apadás naponkint.

De ez a négy centiméter egy-egy megszabadult utczát jelent. Benn a városban mutatja a tovafutó ár, hogy az emberek harcza nem eredménytelen. A víz kezdi uralmát átengedni — a sárnak.

VIII. A HÉT VÁLASZTÓFEJEDELEMNÉL.

Maga a sár, a piszok is lehet fenséges, ha nagy tömegben jelenik meg; egy lapátra való sár és szemét undorító, de hát még egy egész tenger; egy habaréktó nyulós iszapból, szétmállott vályogból, rohadt nádból és pudvás fából, élénkítve zöld békanyállal bevont tömpölyökkel, mikből ungok-békák ütik fel a fejeiket, kuruttyolva a keskeny padlójárók fülébe: «rosszúl van! nem jól van! rossz kormány! nem kell nekem! nekem sem!»; a száraz fákról lelógó hinár, a minden színt váltó megnevezhetlen minőségű dugvány, s aztán a fölötte, mint egy rémszellem, végig lengő mocsárbűz, a mitől az embernek minden tagja lúdbőrzik. Ennek az iszapárnak a szélében áll egy földszinti szegleth....ház, a minek a szegletből nyiló ajtajához lépcsőkön kell fölmenni. Még tegnap csak csónakkal lehetett idejönni, vízben állt, ma már szárazon van; a kőművesek épen most kezdenek hozzá, hogy leverjék róla az átázott vakolatot s felgyürkőzött emberek lapátolják ki az udvarából a büzös sarat. Ez a «vendégfogadó a hét választó fejedelemhez». Ide gyülnek össze délben egy kis elkülönitett szobába ebédelni azok a derék emberek, a kikre rábizta az ország, hogy ennek a sártömegnek ismét városalakot adjanak; itt találkoznak össze, miután kora reggeltől déli két óráig ez iszaptömeg tetején jártak, összetört

háztetőket, gyurmává alakult falakat, butorpozdorját megbecsülték: mit érhetett az, mikor még valami volt? Bizony nem kevés elszántság kellett hozzá, hogy ezt a megbizást elfogadják. Minő sártenger, a mi előttük áll! S a jó közönség még szaporitani segiti ezt a sarat, azzal a mit a fejükhöz hajigál. Mindennap szemükre hányják, hogy tiz forint napi díjt húznak. Ezért a munkáért! Ujságiró egy czikkéért, énekes a daláért, igazgatótanácsos a jelenlétéért, képviselő a távollétéért hogy fizetést kapjon, ez igen jó és természetes; hanem a kinek egy város ujjáteremtése munkáját kell végrehajtani, az tegye azt a maga kenyerén, s érje be a — mindennapi kritikával. No ha áll az a közmondás, hogy a «felpanaszolttól meghízik az ember», akkor ennek a bizottságnak nagyon meg fog használni a szegedi működés. Még Horváth Gyula csak jól jár vele; de mi lesz szegény Komjáthyból, a kinek most is elég istenáldotta termete van?

«Akadt volna elég ember, a ki elvállalta volna azt ingyen». Elhiszem, csakhogy ha én nekem valaki azt mondja, hogy ő kész ingyen vállalkozni 12—15 milliónyi összeg befektetésére, azzal, ha egy szobában kell hálnom, éjszakára nem húzom le a lábamról a csizmámat.

Mert drága a fülemüle hangja, de drágább a kacsáé, a ki azt mondja, hogy «sáp, sáp, sáp».

Hiszen épen azért húzódtak ide félre a bizottság tagjai, a szerény hétválasztó udvarszobájába — mert a grand hotelben nem lehetett nyugton ebédelni a rájuk tóduló sápistáktól.

Azzal az ő tíz forintjukkal millióknak jól elhelyezése s jó és czélszerű munka teljesitése függ össze.

De hát ki áll jót arról, hogy e mellett a bizottság mellett is nem énekelhetik a kacsák a maguk drága nótáját?

Hát először is azoknak a férfiaknak a jelleme. Azután pedig az a szellemdús összeállitás, a hogy annak a tagjai megvannak válogatva. Három kormánypárti képviselő, három ellenzéki, egy köztiszteletben álló kanonok, egy

közbecsülést kiérdemelt szolgabiró, aztán meg három Szeged választotta polgár, köztük a polgármester. Itt minden visszaélés logikai lehetetlenség.

És végre a királyi biztos személye.

Hideg, megközelíthetlen alak. A ki nem igér, hanem tesz, nem biztat, hanem segít; gavallér a szó legtisztább értelmében. És a mellett tud dolgozni, s a mit más dolgozik, azt megitélni.

Hanem egy hibája van, az, hogy nem szereti az anekdótákat.

Például Józsa Gyuri adomáját, a ki tiszttartóját úgy szerződtette, hogy «semmi fizetés, hanem szabad lopás»; vagy báró W. hazánkfiát, a ki azt mondta egyszer Eötvösnek: «wer sich schämt, der wird nie reich». (Nem is lett gazdag Eötvös, már t. i. a József.) Vagy Ferencz császárét, a ki a szegényűl maradt élelmezési fönöknek azt mondta: «az ökör a jászolhoz volt kötve, miért nem evett?» vagy a bélabányai hevérekét, a kik azt mondták, hogy nem kérnek semmi fizetést, csak azt az aranyport, a mi a ruhájukra ragad.

Hanem hát Tisza Lajos az ilyen adomákat nem goutirozza, azért nem is lesz népszerű ember soha. S épen azért való Szegedre királyi biztosnak.

A ki ezt megitélni legkompetensebb, az én igen tisztelt barátom Dáni Ferencz, főispán, azt mondta nekem, hogy «valóságos isteni gondviselés újjmutatása volt Tisza Lajosnak királyi biztosúl ide küldetése!» s a merre csak jártunk, mindenütt úgy mutatá őt be a népnek, mint Szegednek a gondviselés által kiválasztott újjáalkotóját, a miért a szegény reménykedő nép mindenütt lelkesülten kiáltá utána, hogy «áldja meg az Isten! tartsa meg jó egészségben!» A mit mi is utána mondunk, sőt kivánunk.

Hanem azért az ungok-békák csak azt kiabálják minden léptére: «nem jól van! rossz kormány! nem kell nekem! nekem sem!»

IX. A SZEGEDI LEGENDA.

Ezt a legendát szegediektől hallottam.

Körülbelül most száz éve, hogy Szeged város porig leégett. Akkor is büszke szép magyar város volt. A lakosság sírva üldögélt házainak füstölgő romjai fölött, s azon sóhajtozott, vajh lesz-e még valaha Szeged olyan szép és olyan nagy, mint a milyen egykor volt?

Ekkor egy jóslat keletkezett, mely szájról-szájra kelve, elterjedt az egész nép közt, s mind e mai napig is fenmaradt.

«Akkor épül fel Szeged olyan nagygyá és széppé, mint hajdan volt, mikor a halottak visszatérnek a városba.»

A nagy katasztrófa napján a duló vízár felszakgatta az alsó-város temetőjében a sírhalmokat, s egyszer csak azt látta a töltésekre menekült népség, hogy a halottak jönnek vissza koporsóikban az elhagyott utczákra.

Most aztán szentűl hiszi a nép, hogy a régi jóslat teljesüléséhez közelít.

Én is hiszem.

Isten segítsen rá bennünket.

KÉT LÁNGÉSZ EGY HÁZBAN.

Két kard egy hüvelyben, két lovag egy lovon, két nap egy égen, két kakas egy udvarban, két első szerelmes egy szinpadon, két szinbiráló egy lapnál, két hódító egy világrészben, ezek mind egy és ugyanazon impossibilis dolog synonymonjai, melyről még a természettan is azt állítja, hogy két test egyszerre egy helyen nem lehet.

Hát még ha azt mondjuk, hogy két lángész egy házban! Két nagy szellem, a kinek egy ország, egy világ nem elég, a ki egyedül létében önmagának is sok, s a sivatag közepett is ismeretlen légiókkal rendelkezik, a kik csak az ő szavát ismerik s más elől elfutnak; — párjával összezárva egy szűk födél alá, a hol még egymás köhentését is hallja!

A múlt század vége felé élt a mi hazánkban két különös ember. Két óriási lélek azok előtt, kik őket végig látni tudják, két korhely csavargó azoknak, a kik csak a sarujaik bojtjáig látnak fel.

Köznapi fogalmak józan rőfével megmérve, biz ők nyughatatlan naplopók valának, kiknek sehol sem volt otthon; munkakerülők, rendetlen emberek, nem valók tisztességes társaságba, józan magaviseletre; csak korhelykedni, csak barangolni, enni, inni s sopánkodni, hogyha nincs mit; adósságcsinálás, egy városból a másikba szökés legszebb virtusaik; egy tisztes öltözet nem akad meg rajtuk, mert azt is beiszszák. Jó hirű leányzó szégyel velök az utczán szóba elegyedni, s komoly szolid ember nem ülteti őket asztalához; hivatal, mesterség nekik mind

nem izlik; nem kár értük, hogy ha éhen is meghalnak. Arra is jutnának, ha magukat elébb agyon nem innák szaporán.

Így beszélt városról városra a jámbor közvélemény a két csavargóról.

A két csavargó neve Csokonai és Lavota.

Két éneklő madara a szabad természetnek.

Különös sajátságuk pedig az énekes madaraknak, hogy előttük a legczifrább kaliczka is kaliczka. Récze, liba hagyja tömni magát, s visszamegy a hizlalóba, a hol enni adnak, de a fülemilét hiába táplálod reszelt sárgarépa-, hangyatojás- és egyéb drága jó csemegével, elrepül az tőled, mihelyt kaliczkája ajtaját kinyitod, mert már az a hivatásuk az éneklő madaraknak, hogy ők a szabadságot olyan igen nagyon szeressék . . .

Mielőtt azonban e meséhez fognék, szolgálok elébb egy kis irodalomtörténettel. Ez ugyan nem lesz olyan tudományos szépségekben gazdag, mint az én nagyon tisztelt barátom és pártfogóm dr. Toldi Ferenczé, de szinte olyan tanulságos; ő azon sokkal magasabb szempontot tűzé ki feladatául, mely szerint rendszeres sorozatot alkosson abból, ki hogyan verselt régi és ujabb poétáink közül? én ennél sokkal kevesebb igényű dologban fáradok, csak arról értekezvén, hogyan tudtak magyar verselők egymás után megélni holtig?

Tudományos értekezésről levén a szó, illő, hogy paragrafusokra osszam buvárlataim eredményét, korszakonkint véve obdukczió alá a poéták belső részeit, s majd azután megmondva, hogy kinek mit találtam a gyomrában?

Első korszak a hegedősök korszaka. Boldog világ! nincsenek vendéglők, a hol az embernek a hitelt megtagadják, ellenkezőleg vendégszeretet van mindenfelé; a hegedős alkatrészét képezi a vallásos szertartásoknak, az áldozásoknál verset mond, éneket csinál rá és hegedül hozzá; a míg ő magasságaik a poharakat ürítgetik, ő köszöntést

mond rá, megénekli a hős urakat, rájuk fog minden megtörténhető vitézséget, megénekli a tányérjukon levő tyúkot, a villára szúrt sonkadarabot, addig énekel róla a hátuk mögött, míg a hős dalia megszánja és hátra ád neki egy őzszárnyat, hogy ne keseregjen tovább. A táltos urak is megengedik neki, hogy mikor már megsavanyodott a lótej s más nem ihatja, megtölthessék belőle a kobakjokat. Attila udvaránál is énekeltek a jámborok, Priscus rhetor emlegeti őket a lakománál; de arra nem emlékezik Priscus rhetor, hogy tányért is tettek volna a kegyes hegedősök elé.

Második korszak: elmulik a pogány világ, széthányják a forrás melletti áldozathalmokat, megtiltják a lótej ivást, a szegény hegedősöknek hátukhoz verik a lantot, s azt mondják nekik, hogy ha énekelni akarnak, tanuljanak meg diákul. A poézis fazékat vesz a kezébe, ablak alá jár énekelni kegyetlen rithmusokat, de nem szerelmi kegy végett, hanem egy darab lepényért, meg egy kis rántott levesért, mit ád nekik a gazda, hogy engedjék már aludni Isten adta kántálói!

Harmadik korszak a Kelemen diákék ideje. A diák irástudó ember, szépen ki tudja a kezdő betüket pingálni tulipántokkal, meg énekes madarakkal; ha kell, levelet ír eő kegyelmességhe parancsára, ha kell boglyát rakat, izenetet visz lóháton, asztalnál felszolgál, bort hoz a pinczéből, oktatja a kegyelmes úrfiak agarait, rendezi a névnapi ünnepélyeket a kegyelmes úrasszony tiszteletére, másolgatja a hivatalos okiratokat; a mikor üres ideje marad, s veszendő papirosra tesz szert, verseket is írhat, senki sem bántja érte. Igen szép és kényelmes állapot!

Negyedik időszak az uri poéták kora. Kegyelmes és méltóságos urak kiveszik a tollat a diákok kezéből, múzsák, heliconi istenasszonyok kézcsókolva fogadják excellencziás vendégeiket, Apolló mosolyogva dörzsöli kezeit, az Olympon tapsolnak a fölötti örömben, hogy valahára olyan halandók kapaszkodnak a szent ligetbe, a kik nem

azért tépik a babérfát, hogy sovány bogyókat rázzanak le róla, sőt inkább most a versiró traktálja azokat, a kik verseit hallgatják; boldog idő! költészet aranykora! A költő palotában lakik s a publikumot vacsorával édesgetik a konczertbe.

Csakhogy ez nem sok ideig tart: következik az ötödik korszak, a melyben épen nincs szükség többé sem költőkre, sem hallgatókra; nem ír és nem olvas senki, az erősebbek búsulnak és nem kell nekik semmi, a gyöngébbek vigadnak és kell nekik az, a mi külföldön terem; a magyar költészet csak a népdalokban él még, a népköltő pedig legalább is juhászbojtár, vagy pedig kis béres, becsületes konvencziója van, mellékjövedelme is, ha szorgalmas; kap szűrt és fejelés csizmát, nem szorult senki pártfogására; a bekötött fejü múzsa boldog, ha Dömötör napján piros csizmát kapott.

Lassankint megint tavaszodni kezd a pieridák berke; következik a hatodik időszak: a mæcenások kora. Sorsukkal elégedetlen falusi rektorok, keménynyakú diákfélék beleizlelnek az ambroziába; tél, tavasz, nyár és ősz, a békesség és háború, s más ártatlan tüneményei a természetnek rábeszéltetnek, hogy engedjék magukat versben bemutatni; nevezetes hazafiak, főispánok, alispánok, zászlós urak örökíttetnek ékes rhythmusokban epochalis események alkalmával, tisztujítás, beiktatás, házasodás nagyszerű ünnepélyein; a poéta alázatosan dedikál, a patronus kegyelmetesen reflektál; megtéríti szegény nyomorultnak a nyomtatási költségeket: annyiba veszi, mintha tűzkárvallottnak adta volna. A poéta is jól jár vele: a nyomtatott példányok megmaradnak neki, mehet velök falura, a hol zsindelyes házat lát, betér vele s kedveskedik könyvével a házi úrnak; ha meg nem adják is az árát, de egy hétig legalább itatják érte, s így duplex libelli dos est; megismerkedik az egész nemzettel személyesen, s végig iszsza mind a négy districtust.

Követi ezt a kort nyomban a «buzgó hazafiak» kora.

«Pártoljuk a nemzetiséget!» ez a jajkiáltás hangzik egyik novellaíró szélitől a másik versíró partjáig. Ha egy buzgó közbirtokos Pestre vetődik, ha egy szende kisasszony férjhez megy, ha egy ótekintély sírjába száll, a megtisztelő epithetonok mellé azt is odateszik: «és buzgó pártolója volt a honi irodalomnak, előfizetett a lapokra, megfejtette a Hölgyfutárban a képes rébuszokat, megvett minden képes kalendáriumot». Kis városokban és falvakon nem bátorságos az egyedül járás; minden kaputos ember és minden napernyős kisasszony rejtekben előfizetési íveket hord magával, a mik mind így kezdődnek: «pártoljuk a nemzetiséget!» és azzal megfog, meglő, megsebesit minden útjába találót; a hirlapok a szerint mérlegelik a jóllétet az országban, a szerint jövendölnek hosszú életet, vagy kora halált a nemzetnek, a mint előfizetőik száma emelkedik vagy csökken, s minden egyes könyv elterjesztésére annyi kitartó buzgalom szükséges, a mennyibe az elkészítése, bizonyomra mondom, nem került.

Megint tovább megyünk: a költő nem fecske, hogy mindig a levegőben keresse táplálékát; lám, mennyivel jobb dolga a pitypalatynak: ő a búzában lakik; a szent küzdelem a buzgó hazafiak szűk markával kifárasztja a múzsákat; új æra kezdődik: «hallják kigyelmetek!» Boldogítsuk a népet! Terjeszszük a mívelődést! ez a magasztos jelszó. «Az én könyvem csak egy pint bor ára.» — «Húsz vers egy susztákért! — «A ki vesz, annak lesz.» — «A ki az én könyvem megveszi, kap rá egy kalendáriomot, meg egy Krimia mappáját, meg Canrobert arczképét.» — «Az enyimnek kemény borítékja is van, az is megéri a húsz krajczárt!» — «Én ingyen adom a könyvet magát, csak az elküldésért kivánok egy huszast!»

Végre azután jön a kilenczedik időszak: a midőn senkit sem ragadnak meg többé sem szürénél, sem attilájánál fogva, hogy pártolja az irodalmat, hanem olvas minden ember azért, mert életszükségévé vált, mint a kalapviselés; a költő nem szaladgál a közönség után, mert tudja, hogy

ha valami jót írt, azt zaj nélkül is felkeresik, s az embereket épen úgy nem dicsérik meg azért, hogy buzgó pártolói voltak az irodalomnak, mint nem magasztaltak eddig senkit azért, hogy buzgó pártolója volt a pékeknek és mészárosoknak.

Ez a legutóbbi korszak, mint tudjuk, még nem következett el; s a míg odáig eljutnánk, sok keserves kantikumot fognak addig még írni mindazon érdemes ügyfeleink, a kik az irodalmi tolvajnyelvből megtanulták, hogy mit tesz magyarul ez a két szó: «medve» és «rák».

(A könyvárusok egymás között «medvének» híják az olyan kéziratot, melynek nem akad kiadója; «ráknak» pedig az olyan könyvet, melynek már akadt kiadója, de nincs vevője.)

Azért is én hallatlan elismeréssel és tisztelettel viseltetem mind azon elődei iránt becsületes mesterségemnek, kik az irodalom rögös útját simára taposni előrementek; őszinte szeretettel gondolok reátok, ti jámbor hegedősök, jokulatorok, krónikaírók, Kelemen diákok és korhely poéták, s ha mégis oly sokszor tréfásan emlékezem felőletek, az is csak azért történik, hogy oly igen sokat gondolok reátok. Aztán van is abban a tréfában mindig valami szomorú, a mit ért, a ki érez; ha pedig az ifjabb kor poétáival évődöm is olykor, azért sem kell neheztelni; nekem szabad az, mert magam is régi betűvető mesterember vagyok már; de bántaná csak őket más valaki . . .

Hanem hova tértem már a felvett tárgytól!

A jó Csokonai e szép korszakok melyikébe tartozott, azt nem nehéz kitalálni. Gyönyörű versei között annyi a köszöntő vers, a háladatos példázás és keserves panasz jó és rossz urakra, hogy azok után könnyen kitalálhatja mindenki, miszerint az égiektől származott múzsának sokszor kellett pirulni a kegyes pártfogók előszobáiban.

Megfoghatatlan dolognak tartaték még akkor, hogy valaki úgy végig élhesse az egész életét, hogy soha se legyen semmi más czíme, mint poéta.

Hát még mi?

Csak poéta.

Hát mit csinál egész nap?

Poétázik.

De miből él?

Poétázásból.

Ilyen ember nem is volt több abban az időben a jó Csokonainál; de híres is volt e bolondságért. Nem mondom vele, hogy több egykorú költő nem élt akkor hazánkban, hanem annak mind volt valami czíme, hivatala, a miről nevezték, jószága, a miből táplálkozott; csupán ez maga állt elő azzal a bizarr eszmével, hogy ő nem akar egyéb lenni, mint versiró.

Az iskolából kitiltották, s azontúl járhatott, kelhetett a tágas világban.

Sok bohóság történt vele összevissza; szivesen fogadták mindenfelé, de sokáig nem tudott egy helyen maradni, pedig, a mint mondják, szerelmes is lett volna.

Az is csak poétázás volt.

Egyszer az almási szüreten meglátott egy szép komáromi leánykát, a kit Lillának hittak; a megszeretés hamar ment nála; a leányka szülői azt mondták a fráternek, hogy nincs ellenükre a szeretet, hanem szerezzen magának valami életmódot, a mit ő szentül meg is fogadott.

Csokonai azzal megint belebódorodott a világba, s miként egykor «csapot, papot, mindent elfelejtett», hasonlóul elfelejté az almási szüretet és Lillát és mindennemű fogadását állandó életmód után.

Somogyban élt akkor egy derék birtokos úr, a kire méltán elmondhatja az utókor: «és buzgó pártolója volt az irodalomnak».

Házánál mindig szivesen látott vendég volt tudós, poéta és művész, kiket akkoriban naplopóknak és komédiásoknak volt szokás tisztelni.

Ott eléllhetett volna Csokonai holtig a legnagyobb kényelemben; ámde a derék mæcenás sokkal többre becsülte a

költőt, mint hogy elégnek tartotta volna csak annyit tenni érte, hogy napjairól gondoskodjék; ő jóllétet, önállást akart biztosítani az ifjú tudósnak, mely annak szellemi vágyaihoz méltó legyen.

Nem kevesebbet tett érte, mint hogy egy mezővárosban, hol maiglan is virágzó tanoda áll, alapítványképen egy költészeti tanszéket állitott fel, s megválasztá bele Csokonait tanárnak.

Derék mæcenas! milyen messzeterjedő figyelemmel volt védencze iránt! Soha költészet jobb mesterre nem talált, mint Csokonai volt, és Vitéz Mihály sem lelkéhez illőbb hivatalra, mint a költészetet beoltogatni az ifjú nemzedék fogékony keblébe.

Most már tehát meg is házasodhatott. Volt hivatala, tisztessége, kényelmes laka, rendes fizetése, bora, búzája, tüzelő fája; iskolába járó úrfiaktól ajándékokat is kaphatott, üres óráiban dohányt ültethetett, fákat oltogathatott, volt hozzá elég szép kertje, abban méhes tele kasokkal, ott szépen lehetett verseket írni: egyszóval semmi sem állt útjában, hogy ezentúl a legboldogabb, a legirigylettebb ember lehessen és késő vénséget érjen unokák nagy örömére.

Fél év mulva megszökött a kathedrájától, odahagyta hivatalát, fizetését, deputatumát, méhest és a fiatal versiró scythákat s megint elment országot-világot látni.

Ő bizony nem vesződik a sok hájfejű ficzkóval, hogy ő azoknak a poézist magyarázza, mikor egynek sem jár ott az esze a csapni való gazembereknek!

Régi mæcenásához természetesen képpel sem fordult többet, hanem bolygott megint északtól nyugotig, a mint egyszer véletlenül megint összetalálkozik ott, a hol nem is sejtette, hajdani pártfogójával.

— No kopé, most ugyan el nem mégy többet a kezem közül, mondá neki a derék úr, megfogva a szökevényt. Viszlek haza és ott maradsz ezentúl nálam mindig.

Csokonai megadta magát. A jó pártfogó még csak nem

is pirongatta, nem fenyegette, hogy vissza viszi megint professzornak; csak nevetett az ő emberi bohóságán. Meglehet, hogy magában pedig siratta.

Útközben levén találkozásuk, a mæcenás bemutatta Csokonainak utitársát, a ki együtt ült vele az asztalnál; egy jókedvű vidám ficzkót, a kinek ugyan ki volt a könyöke szakadva, s valamenyi lábujja mind mosolygott ki a csizmából, de a ki azért olyan derült arczczal ült a pohárnál, mintha senki sem volna rajtok kivül a világon: tudniillik csak ő és a pohár.

Ez volt Lavota.

Útfélen, dülöngőfélben szedte fel őt a derék mæcenás, korának egyik legnagyobb lángelméjét s kivétel nélkül legnagyobb korhelyét.

A mint a két genie egymást megneveztetni hallá, összeölelkezett, megcsókolták egymást, el voltak ragadtatva e dicső találkozás által, s elragadtatásuk tökéletes lett a bekövetkező áldomásnál, melynek következtében a derék mæcenás a két lángelmét olyan állapotban szállittatá szekerére, a milyenben az ember semmit sem szokott tudni a földön történő unalmas dolgokról.

Haza vitte őket jószágára. Ott az erdő szélében, gyögyörű kilátással a távoli hegyekre, építtetett a derék úr egy regényes kis házikót, a minőkről a költők szoktak ábrándozni; rózsalugas a ház előtt, melyben csalogányok költenek, a tetőt vadszőlő futja be, csipkés leveleivel árnyékozva az ablakokat; az út mellett vidám patakcsa csörgedez, apró zuhatagokat képezve — s a többi.

A házban két szoba volt kényelmesen felszerelve bútorokkal, pipákkal és poharakkal, a mik nélkül a geniek el nem lehetnek.

Ide szállítá a két lángészt a mæcenás.

— Ezt a házat számotokra építtettem: monda nekik, bevezetve őket a kényelmes lakba; itt írhatsz, verselhetsz, és komponálhatsz, nem háborgat senki. Élhettek távol a világ zajától, a mit olyan nagyon gyűlöltök; még csak

annak a képét sem fogjátok látni, a ki az ételt ide hordja; ha csak jó kedvből fel nem keresitek a világot, az helyetekbe nem jön.

A derék úr ilyen szépen bekvártélyozva heliconi vendégeit a csendes Tusculanumba, abban a boldog gondolatban nyugodott meg, hogy már most azok teljes kényelemben lévén, menten minden életfentartási gondtól, majd annyi sok szép könyvet irnak, annyi zenét komponálnak együtt, hogy győzze a világ bámulni.

Első napokon csak megvoltak a confiniált múzsák csendes hajlékukban, Lavota horgászott egész nap a patak vizében, Csokonai pedig tilinkót faragott bodzafából.

Lavota egész nap sütötte nyárson az apró szálkás halacskákat, pedig előtte voltak az úri asztal minden süteményei; Csokonai pedig egész nap próbálgatta, hogy megtanulhatna-e az ember magától furulyálni? pedig előtte volt a haza legnagyobb zenésze.

Néhány nap mulva fogtak egy eperszedő parasztfiút, attól beizentek a nagyságos úrhoz, hogy küldjön ki nekik egy tuczat kártyát, mert nem tudnak idekinn mit csinálni.

Akkor azután reggeltől estig ütötték együtt a filkót és füstöltek maguk körül, hogy alig látszottak ki belőle.

Végtére azonban az ész is követelte adóját, mely nem engedi magát sem agyonkártyáztatni, sem agyonpipáztatni; egy pár esős nap meghozta azt a nyugtalan kedélyállapotot, melyben a költő és zenész a magányt keresi, hogy elfeledve földi lételét és mindent, a mi körüle történik, egyedül az égiekkel társalkodjék. Lavota gyantázni kezdett, Csokonai tollat faragni.

Egyszer meglátogatta őket pártfogójuk. Elébb Csokonaihoz ment be, s kérdezé tőle, hogy mint van?

Csokonai rosszkedvű volt. Szétszórt papirosain, a mit irt, mind ki volt törülve, egy pár vers olyan apróra széttépve és elszórva a padlón, mint a hó.

— Mi bajod öcsém? Mi hiányosságod van?

— Minden bajom van, nagyságos uram. Minden ellenemre van.

— Mi az a minden?

— Hát mindenféle.

— Mondj legalább egyfélét.

— Nem tudok dolgozni; ez a szoba olyan rossz helyen fekszik, az ablak előtt mindig dongnak a darázsok, bizonyosan valami fészkük van itt a venyige között; olyan alkalmatlan ez a szőlőlugas itten. Lavotának sokkal alkalmasabb szobája van. Ide még a nap sem süt soha.

A pártfogó fejet csóvált s látva, hogy poétája ma ballábbal kelt föl, ott hagyta őt, s átment a másik lángészhez.

Az még akkor is aludt, még pedig nem az ágyon, hanem az ágy alatt.

A mæcenás felczibálta s magyarázatot kért tőle:

— Miért fekszik az ágy alá?

— Mert innen nem lehet leesni.

— Hát szerzett-e már valami szép dalt?

— Lehet is itt.

— Ugyan mi baj van?

— Tele zörgéssel ez a szoba. Valami veszett fülemüle ide fészkelt az ablak alá, s az egész éjjel ordít, mint a barom, százszor is elhajtottam már, de megint visszajön engem bosszantani. Aztán a nap már éjfél után egy órakor besüt az ablakon, nem tudok hova lenni tőle. Ez a pimasz poéta a jobbik szobát választotta el magának.

A mæcenás rögtön elcserélte a két lángész szobáit, egyiket átszállíttatá a másikéba. Gondolta, hogy így meglesznek elégedve.

Egy hét mulva megint meglátogatá őket.

— Hogy halad a verselés, Vitéz?

— Sánta, béna a pegázus, nagyságos uram.

— Mi lelhette?

— A török átok fogott rajtam.

— Milyen az a török átok?

— Az a török átok, hogy «adjon az Isten neked rossz szomszédot».

— Mi panasza lehet szegény Lavotára?

— Mindenféle. Nem állhatom ki azt az embert. Akkorákat ásít, hogy behallik az ajtón. Ebédnél villával piszkálja a fogát, s olyan rossz élczeket mond, hogy az ember dühbe jön tőle. Hogy hegedül, czinczog az Istenadta, azt még felvenném tőle, csak élczeket ne mondana; tudja, nagyságos uram, ehhez ő nem ért, mert ő csak muzsikus. Mikor legszebb ideáim volnának, mikor legjobban fel vagyok lelkesűlve, egyszer csak elkezd valami rossz anekdotát mondani, s leestem az Olympusról. Nem lehet ezt kiállani.

A mæcenás szomorodva ment át a másik geniehez; az épen akkor verte a süvegét mérgében a falhoz.

— Jó, hogy jön a nagyságos úr, már épen én akartam odamenni. Ez az ember engem megöl.

A jó úr megrettent:

— Ki akarja önt megölni?

— Ez a — izé; ez a poéta vagy micsoda. Hiszen kín ezzel együtt lakni.

— Mit csinált önnek?

— Kérem alássan; minden reggel úgy köhög, hogy nem tudok miatta komponálni. Alig fogok meg egy pár szép gondolatot, ühüühü, közbe köhög s pokolba repült minden eszmém.

— De ha egyszer hurutja van.

— Minek hütötte meg magát? tudhatja, hogy a poéta embernek kényes a bőre, mit nyargal késő este a harmatban? De nem csak azt teszi, hanem még mást is tesz. Nem is akarom mondani.

— De én akarom tudni, unszolá a földesúr, ki el nem tudta gondolni, hogy mit gyanítson?

— Hát kérem alássan: faragott magának egy bodzafa tilinkót s azon sipítoz itt a fülembe valami együgyü nótát, majd meg elkezd énekelni, s a legutálatosabb félhangon

és hamisan, hogy szeretném a szeme közé ugrani érte. Nagyságos uram, én csak sok mindent ki tudok állani, hideget, meleget, éhséget és szomjúságot; de ezt az embert ki nem állom. Hogy naphosszant deklamál mindenféle bolond verset, azt még csak elnézném neki; csakhogy ne furuglyálna, meg ne énekelne, a mihez nem ért.

A nagyságos úr hozatott bort, összebékíté a haragos feleket jó badacsonyi mellett, kezet kellett nekik fogni; végefelé összecsókolóztak a külömböző múzsák választottai és Lavota megigérte, hogy zenét fog szerezni Csokonai legszebbik dalára, Csokonai pedig azt fogadta, hogy versekben fogja örökítni Lavotát; a derék mæcenás örömkönyeket sírt, hogy ilyen egyetértésben hagyhatá el a két lánglelkű költőt, kik közül az egyik zenét adott a szónak, a másik szavakat a zenének.

Egy hét mulva megint meglátogatá a kis erdei lakot.

Egészen üresen találta a szobákat.

A két genie úgy elhagyta a házat, hogy csak a kapufélfától vett búcsút.

A mentegetőzés egyiknek sem volt szokása.

A költő megszökött a zenész czinczogásaitól, a zenész pedig a költő szavalása elől, s inkább választá mindegyik a holnapi nap aggodalmait, a nyugodt kényelem unalma helyett. A változatos országút, a pusztai csapszék, szegény diákok konviktusi lakomája, czigányok élete, abban telt az ő gyönyörűségük, ott születtek legszebb dalaik, verseik, a mik örök időkig kedvesek maradnak.

Csak azután irta meg Csokonai azokat a szép dalokat epesztő ideáljához, kinek Lilla nevet adott, s kinek annyi édes bús keservdalait köszönheti a magyar költészet.

Ha megmaradt volna Csurgón professzornak, elvehette volna Lillát, lettek volna apró gyermekei, tán írt volna egy pár hasznos könyvet a méhészetről és dohánytenyésztésről, de hol maradtak volna akkor azok a szívbe visszaható hangok, a mikben a költő olyan sokáig fog élni, a milyen rövid volt élete itt a porban!

Még azután sok szép földet bekóborolt a két elszabadult kósza lélek, Csokonai és Lavota; többé nem engedte magát egyik is kaliczkába zárni, de ha jártukban-keltökben valahol hallottak egymásról beszélni; ha hallották a hír magasztalásait kölcsönösen: úgy ragyogtak a szemeik örömtől s sóhajtozva mondák:

— Csak még én egyszer összejöhetnék azzal a Lavotával.

— Csak még én egyszer láthatnám életemben azt a Csokonait.

A sorsnak nem tetszett ezt az óhajtásukat teljesíteni.

Mindig keresték egymást és soha sem találkoztak többet.

A VÉN HUSZÁR KAPITÁNY.

Igen sokan ismerték; talán egész Erdély úgy emlékezik rá, mint közös rokonára, azon kövér, termetes öreg úrra, azzal az egyenesre kipödrött ősz bajuszszal, azzal a piros orczával, melyen hol a jókedv, hol a jó bor hajnala mosolygott. Piros mentét, dolmányt viselt, szürke prémezettel; még az a mente is mosolygott piros arcza mellett, még az a prém is megőszült, mint a deres bajusz.

Ebben a fekete kabátos, gyászoló világban magától is eléggé feltünő lehet egy ilyen szürke bajszú, piros arczú ember piros mentéjével, mint valami boldogabb időkből feljáró jókedvű kisértet; de legkivált Bécsben, és főképen, ha e valaki oly mennydörgő hangon beszél mindig, mintha tizenkét eskadront kellene rohamra buzdítania s kiejtésében csodálatosan vegyíti a fölösleges «ss» és «ch» betűket, a mire nyelvének szokatlan kövérsége kényszeríti.

A jó öreg urat úgy ismerték Bécsben, mint Erdélyben: az úri mágnások és a székely góbék, a katonatisztek és a kocsmárosok, az öregek és a fiatalok, az udvari hölgyek és a szobalányok. Ha kérdeznék tőlük, mindegyik tudna róla valami furfangos adomát, valami szeszélyes ötletet mondani, a mi nem is állna jól másnak, csupán csak egyedül ő neki; csupán az ő joviális, komolynak látszani akaró, de lenni nem tudó arczához, az ő fürge, kövér termetéhez, az ő fiatal ősz fejéhez s divatos piros mentéjéhez.

Ismerte őt maga a császár is, a jó öreg Ferencz; midőn nyolczszáztizenhétben ott járt Erdélyben, bemutatták neki az akkor még ifjú deli legényt, a ki akkor is ép olyan

keveset tudott németül, mint harmincz esztendei Bécsben lakás után.

A császár kérdezé tőle: «hogy hívnak?»

— Székely.

— Micsoda nemzet vagy?

— Székely.

— Minő ezrednél szolgálsz?

— Székely.

A császár nevetve monda kisérőinek: «ettől tanuljatok rövidséget: három kérdésre egy szóval tud felelni.»

Még akkor hősünk igazán hős volt, csataterek hőse; látta Napoleont: nem is futott tőle, ha nem parancsolták, s ott volt a verésében is. A lipcsei véres napokon erősen pusztíták a franczia golyók a jó huszárok rendeit; kettőt, hármat kiütött a sorból a gyilkoló teke.

Székely János csak pödörgette még akkor fekete bajszát, s hetyke mosolygással mondá szomszédjának:

— Itt szeretném látni az excelsum guberniumot Erdélyből, Mihály bátyámmal együtt, erre mondana valami artikulust bátyámuram, ha tud!

Hejh, ez a bátya nagy keserűség volt a jó Jankó úrra nézve. Ép oly komoly, mint minő víg az öcscse, jámbor, otthonülő férfi, tudományos és szigorú ember, a ki nem tudta szó nélkül hagyni mások bohóságait.

Képzelhetni, ha még olyan dolgokért is megszólítá uraöcscsét, hogy az egy izben egy jó barátja feleségét elszökteté.

János úr szép és merész legény volt még akkor, nem szeretett sokat ábrándozni, verset irni sem volt szokása; megkérdezte az asszonytól, ha szereti-e? Igen, vagy nem? A mint a nő igent mondott, kivezette a táncteremből, mikor legjobban járták a lengyelt, az udvaron állt Mihály bátyja szekere, abba felültette, a kocsisnak megmondta, hogy ha Kolozsvárig meg mer állapodni, főbe lövi s reggelre Kolozsváron volt Mihály bátyja udvarában a lopott asszonynyal.

Képzelhetni azt a rettenést, a mivel a törvénytudó férfi e hallatlan merényletet fogadta.

— Szerencsétlen, tudod-e, mit tettél?

— Hát mit tettem? Kolozsvárra kocsikáztam egy szép asszonynyal.

— Elkoczkáztad az életedet, szabadságodat, jövendődet.

János úr, sehogy sem értette, hogy miért?

A törvénytudó testvér mindjárt felnyitotta előtte a tripartitumot s megmutatta neki a rettenetes artikulust, mely a nőrablás ellen van hozva.

Hát ki mondja azt, hogy én raboltam? Rablás az, ha valakinek kedve jön velem utazni? Én nem raboltam el szegényt. Kérdezd meg kocsisodat: nem az egész úton csókolóztunk-e? a csókolózás ellen pedig nincsen törvény hozva; azért, ha a férj akarja, kihívhat párbajra, azt pedig minden pereputyjával együtt leaprítom. Az approbatával nem törődöm, kardtól, pisztolytól nem félek!

— Egyébiránt, tevé hozzá kis idő mulva, midőn lassankint lecsillapult, ha olyan nagy lármát csináltok érte, hát inkább visszaadom neki az asszonyt.

Úgy is történt: visszaadta a nőt. Hogy a férj hogyan köszönte meg az addigvaló gondviselést? arról hallgat a krónika. Annyi bizonyos, hogy János úr ez alkalommal mind az approbata, mind a tripartitum papiros mennyköveit szerencsésen kikerülte.

A méltó bűnhödés csak később érte utól ifjúkori bűneiért: megházasodott.

Annyi borzasztó példa nem riasztotta vissza ettől.

A bátor, vakmerő férfiú azután, kit sem a francziák ágyúi, sem Verbőczi törvényczikkei meg nem tanították a félelemre, feltalálá végre azt a hatalmat, a mely életében egyedül volt képes rajta imponálni. Nem a háború, hanem a házasság a gyönge szivek próbaköve.

Kivált ha az ember szereti a szépet, főleg a másét, a maga felesége pedig nem szép és féltékeny; ha az

ember szeret pipázni, s a felesége ideges, a ki elájul a füsttől; ha az ember szeret kártyázni, s a felesége azt kivánja, hogy olvasson fel neki verseket; s ha végre az ember szeretne úr lenni aháznál, és a felesége is épen arra törekszik, és aztán az ember fél a feleségétől, az pedig nem ő tőle.

A derék János úr gyakorta megvallá bizalmas barátai előtt, hogy hitvese rettentőbb rá nézve egy század franczia dzsidásnál.

Egyszer falura utaztak együtt, nagy, bőrös, ablakos hintóban, bőrládák, katulyák a hintón kívűl és belül számbavehetetlen mennyiségben. János úr nem pipázhatott az egész úton, a szép tajtékpipát tehát rábízta inasára, ki a bakon ült, hogy viseljen addig rá gondot.

Mikor megérkeztek a nagyságos asszony kastélyába, kiki sietett a saját szobájába; az inas hordta fel nyalábbal a hintóból a holmikat.

Régi, háborúi bajtárs volt a legény, Tanaszinak hítták, hajporos czoffját még most is viselte.

— Rendben van-e minden? nincs-e valami kár? — kérdé János úr a szolgát aggodalmasan.

— Jól van minden, vitéz kapitány uram; hanem a . . .

— Tán a pipám?

— Az meg van; hanem a nagyságos asszony főkötős katulyája behorpadt.

— Nagyon-e?

— Vitéz kapitány úr rajta tartotta a lábát az egész úton.

— No, ezt jelentse kend a grófnénak.

— De én ugyan nem jelentem. Parancsolja vitéz kapitány uram, hogy az udvari lánczos medvének húzzam ki a zápfogát, azt megteszem; de a nagyságos grófné elejbe nem kerülök.

— Biz én se, barátom! — szólt a derék borbereki Bayard, naiv hunyászsággal.

Ez a jámbor inas együtt vénült meg a vitéz kapitány-

nyal, úgy egymáshoz voltak már szokva, hogy el sem válhattak többé. Tanaszi még a gondolatját is tudta már urának, s örült, ha azt megelőzhette.

Csupán egy állandó óhajtásának szegült ellene makacsul.

Valahányszor este a sarkantyús csizmát le kellett huznia gazdája lábáról, János úr mindig felszólítá őt, szeliden és érzékenyül.

— Tanaszi: én neked adom ezt a csizmát sarkantyústól; hadd híjjalak én téged úgy, hogy «Naszi»; látod, neked olyan csúf hosszú neved van, s az én nyelvem olyan nehezen forog; elég lenne, ha én neked azt mondanám: «Naszi».

— De már azt ugyan nem. Engem Tanaszinak keresztelt a pap, Tanaszinak híjon az úr, vagy ereszszen el s fogadjon mást, a kinek rövidebb neve van.

Soha sem hajlott sem szép szóra, sem kecsegtető igéretekre az állhatatos szolga, hogy nevéből két betűt elengedjen. Hiába is próbálta egyszerűen «Naszi»-nak nevezni az ura, mert akkor nem hallgatott rá, akármit parancsolt neki.

Tanaszin kívül még egy embere volt, a kit szeretett, a szelid Barcsay János.

Pedig Barcsay soha sem ivott bort, sem asszonyokat nem szöktetett, sem kártyázni nem tudott, tivornyára való sem volt, még csak nem is káromkodott.

Épen ezért szerette őt János úr mindenek fölött. Felkereste, akár hol volt, és megérzett rajta a rossz kedv, ha soká nem látta.

Legtöbb kalandjánál ez volt jelen, s kisegíté a kelepczéből, ha néha belekerült.

Bécsben ismerték már minden vendéglőben, ismerték pedig arról, hogy ha egy asztalhoz leült valami ismerősével, onnan minden más embert elnézett. Olyan hegyes szemeket tudott az emberekbe fúrni, hogy a jámbor bécsi kedélye sehogy sem szívlelhette el az ülvemaradást,

inkább vette a tányérát, poharát, s átköltözött más asztalhoz.

Egyszer jön Barcsayval s keresi az üresebb asztalokat. Egyik mellett csak két fiatal ember ült, a kik közül az egyik ismeré, mert a mint meglátta, hogy odaközelít, felkelt és azt mondta társának:

— Menjünk innen, jön a Vámpyr.

János úr fülét megütötte e szó; megakadt benne nagyon.

— Te Jankó, — kérdi Barcsaytól, — mondd meg nekem, mit tesz az a «vámpir». Én már tudtam egyszer, de elfelejtettem.

Barcsay is hallotta e megjegyzést, s méltán félt, hogy ha a szó igazi értelmét megmondja, olyan háború lesz belőle, hogy hét országra szól.

— De honnan jön neked afféle az eszedbe? Tudóstársasági tag akarsz te lenni, hogy szavakkal bajoskodol?

— Csak te nekem felelj, egyenesen és igazán! — kiálta rá János, kinek már ekkor kezdett forrni a fejében valami.

— Ha épen akarod, — felelt Barcsay szokott szelid flegmájával, ámbár én nem azért jöttem vendéglőbe, hogy filologiai értekezést tartsak, — ez egy új nyelvszabály szerint alkotott szó, melyet a tudósok most hoztak be, hogy két szónak egyberagasztása által a hosszadalmas kifejezéseket megrövidítsék.

— De a németek tán csak nem foglalkoznak magyar grammatika készítésével?

— Hogyne? nagyon foglalkoznak. Bécsben most alig van jóravaló ház, a hol magyarul ne tanulnának.

— Igazán! — szólt megengesztelve a lecsillapított hadfi; de végtére még most sem tudom, hogy mit tesz hát a vámpir?

— Hát az bizonyosan annyit jelenthet, mint vám alá nem eső pir. Bizonyosan az orrodat értette alatta, melyen ki s be hordod a karmint a vámon, s nem fizetsz érte.

— Óh be bolond! — kaczagott János úr hahotával; — ha még azt is mondta volna, hogy «borpir».

Később mégis megtudta János úr a vámpyr igazi értelmét, s szidta azután eleget Barcsayt, hogy mért nem mondta meg neki akkor igazán, hogy ez valami krokodilus féle állat, majd megmutatta volna ő annak a fráternek, hogyan szokás elevenen megenni az embert?

Az udvari dalidókba rendesen hivatalos volt, a mit leginkább azért szeretett, hogy ott jó borok és csemegék teremtek. Tánczolni nem igen szeretett már, de örömest elnézte, hogy mások hogy tánczolnak. Egyszer, jól evén és iván, hogy még másnap is örömmel emlékezhessék vissza e dalidóra, telerakta a csákóját a kredenczben narancscsal, a csákót azután bedugta egy pamlag alá, s gyönyörködött az előtte ellengő párokban.

Valami csintalan gárdista észrevette a narancscsal tele csákót, s a mint azon lejtett tánczosnéjával a keringőben, mintha véletlenül tenné, hirtelen kirugta azt onnnan.

A csákó valamennyi narancscsal együtt kigurult a terem közepére, minden rendű úri vendég láttára, a kik azt nagy vidámság között felemelték, s a narancsokat megint vissza rakva bele, kérdezék, hogy kié ez a csákó?

Természetesen, hogy nem akadt gazdája; senki sem ismerte el sem a kalpagot, sem a narancsot sajátjának.

Jankó bácsi ott szepegett a szögletben, onnan nézte, hogy teszik le kalapját a terem közepén közlátványra. Mellette állt Barcsay:

— Te Jankó, — monda neki. Látod, te könnyebben hajolsz, vedd fel nekem azt a kalpagot.

— De már azt ugyan nem teszem.

— Vedd fel kérlek; ha felveszed, mind neked adom a narancsot, a mi benne van.

— — — — — — — — — — — —

A Bécsben lakó magyar fiatalság egy időben nagyon odakapott hozzá. János bácsi minden jó helyen otthon volt a városban, s vezette az ifjabb nemzedéket mindenüvé, a hol valami újabb mulatságra volt kilátás.

Ilyen alkalommal ez volt jelszava:

«Kalapot! pálczát!»

Akkor azután haladék nélkül vette mindenki kalapját, pálczáját, s követte a vidám öreg urat tüskön-bokron keresztül.

Egy silány, esős őszi délután hosszasan unatkoztak már az öreg úr vendégei az egyszinű pipafüst mellett, ő maga pedig legjobban unatkozott; unta vendégei képét, szavát, s egyáltalában nem volt semmi kedve.

Egyszer mégis közmeglepetésre leteszi pipáját, s kimondja az örvendetes jelszót.

«Kalapot, pálczát!»

Valamennyien örvendve szöktek fel e régvárt kommandóra, s mentek az öreg úrral le a lépcsőkön, ki az utczára.

A kapuban megállt János úr elgondolkozva.

— Merre megyünk, kedves urambátyám? — kérdék kedvrederült ifjú vendégei.

János úr hidegvérrel felelt:

— Ki jobbra, ki balra; én magam megyek haza.

Azzal visszafordult, kicsukta vendégeit a kapun, s ott hagyta őket.

Azok szép csendesen tovamentek: nem mertek zúgolódni, mert az öreg úr nem hagyott tréfálni magával.

Már ekkor öreg úr volt; csakhogy nem akarták azt neki elhinni. Most is Jankónak hítta mindenki, s Erdélyben csak úgy bántak vele, mint holmi suhanczczal, a ki minden gyereknek iskolapajtása.

Pedig regálista is volt, s nagyon szerette volna, ha az országgyűlésen meghallgatják vagy egyszer, a mit beszél. E vágya nem teljesülhetett soha; a mint legelső szavait kimondá:

— «Ne diskuráljunk urak hiába, tiszta bort töltsünk a pohárba!» azonnal elkezdett az egész gyülekezet unisono hahotával kaczagni; a derék úr hiába ütötte botja végével a pallót, öklével az asztalt, hiába protestált, hogy «a chszolláchs chszabadchsság ninchcss tiltva chachzánkban!»

annál jobban kaczagtak rajta, mig egy hang a karzatról le nem kiáltott rá: «volát!» a mire azután a derék úr elkeserülten ült vissza székére.

Egyszer életében tudott csak volátot adni, pedig úgy szerette a tarokkot, hogy még utaztában is megfogta az ismeretlen embereket s kényszeríté a vele játszásra.

A tordai kaszinóban csipte el így egyszer a jámbor segédlelkészt; rosszúl játszott a derék tiszteletes, egy darabig csak tűrte János úr, végre nem állhatta szó nélkül a dolgot; — «ugyan kérem, kihez van szerencsém?» kérdezé jámborul.

— Én, szolgálatjára, Miklós Miklós vagyok, — felelt szerényen a lelkész.

— No, hát akkor én Jankó Jankó legyek, ha az úrral tovább játszom! — mennydörgé a vitéz kapitány úr, asztalhoz vágva az egész tuczat kártyát.

Ezen hajlamáért kellett a jó úrnak sokszor megszenvedni. Hivatalos utasítás, vagy napirend helyett sokszor kiosztották neki a pagátot.

Pedig a jó úr igen kellemetes politikus volt, elvei nem voltak; de hát minek is az? türelmes volt minden vallásfelekezet iránt; ő maga azt sem tudta, melyikhez tartozik. Jó pajtásai voltak a kormánypárton is, mint az ellenzéknél, és ő soha sem bírta megérteni, hogy mi különbség van a kettő között? Hanem azért mind a két párt lakomáit szorgalmasan látogatta. Egy ily mulatságban egy székely atyafi, mint taxalis követ, vonta magára figyelmét zajos vidámsága által. A vitéz lúfő akkor tanulta először ismerni a champagnei pezsgőt, s pohara ürültén szörnyen kezde kiabálni saját székely nyelvén.

— Azt a Sánfánét!

— Fenyővizet! Fenyővizet ennek a góbénak! — dörgött reá János úr haragja, az egész társaság kitörő kaczaja mellett. Ne sutor ultra crepidam!

A sarkalatos főhivatalnokok választása volt ez idő szerint Erdélyben a főpolitikai kérdés, melynél a pártok

véleménye leginkább megoszlott. Minden szavazatképes követnek egy lapra kellete felírni jelöltjeit, még pedig az országban bevett négy vallásfelekezet mindenikéből hármat.

János úr mind a négy osztályba Barcsay Jánost kandidálta.

Magyarázták aztán neki, hogy az nem lehet. Barcsay csak a maga helyén fordulhat elő, ott is harmadmagával, a többieket pedig egészítse ki szinte.

— Hát mi baja azzal az országnak, hogy ki melyik templomba jár? lám, én egybe sem járok. Aztán hogy válaszszak én ki a szász nemzetségből három nekem tetsző embert? mikor az egészből csak az egy Kleinkaufot szeretem, ez pedig már meghalt.

Azonban a szomorú napok őt is elszólíták Erdélyből.

Legjobban megpróbálta szivét az a bánat, a mit Barcsay halálán érzett.

Ez a kedvelt barátja igen gyászosan végezte életét. Tutajokat szállíttatott alá a Maroson s a mint egyikről a másikra átakart ugrani, a hullám hirtelen tovább taszította azt s Barcsay a kettő között a vizbe hullott; a mint azután ismét felmerült a vizből, a hullám ismét úgy csapta össze a két tutajt, hogy a felmerülő fejét összezúzta vele.

János úr vigasztalhatlan volt e derék barátjának halála fölött.

— Szegény Jankó, — mondá könyezve, — mindig mondtam neki, hogy őrizkedjék a viztől. Lám a víz pusztítá el utóbb is. Ha a borra bízta volna magát, most is élne. A bortól nem ért soha senkit ilyen fátum.

Nem is maradt azontúl egyéb jó barátja, csak a bor.

Az áldott bor volt egyedüli vigasztalója, ébresztője, mulatsága, enyhítője.

Fiatal katonatisztek kötekedtek vele, hogy a bor nem való huszárnak, csak bakancsosnak, mert lám bakator annak a neve.

— Igen bizony, — felelt a búsuló hadastyán. Mert a baka torán iszsza azt a huszár!

Ivott is annyit a derék férfiú, hogy ha minden, a franczia háborúban elesett baka torát meg akarta volna ülni sorban, még azon is túl ment volna.

E bús mulatság végre nagyon megrongálta szemeit, a miket a rossz poéták a lélek ablakainak szoktak nevezni.

— Milyen csunyaság, hogy két ablak miatt igy elpusztul az egész épület! — zúgolódék az öreg úr ismerőseinek s panaszkodott, hogy milyen csunya város most ez a Bécs, napról-napra sötétebb lesz.

Azok nem hagytak addig neki békét, míg el nem tuszkolták egy hires szemorvoshoz, a ki megvizsgálta szemeit, rendelt mindenféle gyógyszert, mosdó vizet, tapaszt és lapdacsokat.

De a minden pontok pontját elfeledte János úrnak lelkére kötni, s csak akkor jutott eszébe, mikor már ez eltávozott; azért utána szaladt s a lépcsőn lekiáltott rá:

— Mindenek fölött pedig, kapitány úr, bort nem szabad inni!

— Ugyan jó, súgá János úr kisérőjének, hogy ezt nem hallottam.

Nem is fogadta meg.

Azt szokta mondani, hogy sokat látott már ő e rongyos világon, de mindaz, mit látott, és a mit még azután láthatna, nem ér fel egy pohár borral.

Így azután mindig sötétebb lett előtte Bécs városa, a fényes paloták, az emberek arczai egyre sötétültek; a nap sem úgy ragyogott már előtte, csak jó kedve maradt fiatalon.

A vén Tanaszi is elköltözött már előre, szállást csinálni azon a nagy állomáson s a másik siheder, kit «erre a kis időre» fogadott magának, haszontalan ficzkó volt. Mikor beteg volt az ura, halálos ágyán feküdt, mindenét ellopogatta lassan.

Az öreg katona még látott annyit, hogy ezt észrevegye;

nem bánta, ha lopták, de azt restellte, ha szemeláttára teszik. Odainté hát magához a ficzkót s mikor megkaphatta, odahúzta magához üstökénél fogva s azt a jó tanácsot súgta a fülébe:

— Tanuld meg gaz fiú, hogy addig ne lopd el a csizmám, míg benne van a lábam. Nem várhatsz már addig, míg meghalok?

Meg is halt nemsokára. Végóráján elmondhatá, hogy «élt.»

Öröksége nem maradt, a min utódai czivódjanak; de ha azt az örök jókedvet, melylyel a sors megajándékozá, szét lehetne osztani emberek között, abból ugyan gazdagon jutna sokunknak elég.

IDEÁLIS ÉS PRAKTIKUS.

Két utas szállt Southampton kikötőjében a Leopard gőzös fedélzetére.

Az egyik egy komoly, tekintélyt tartó férfiú, állig begombolkozva, azonfelül megborotválkozva; a másik egy vad, torzonborz öreg úr, imigy-amúgy megfésülve, egy kis prémes sipkával a fején.

Első tekintetre fogadni lehet, hogy az egyik egy mylord, a másik egy ... szky; amaz magas származású angol tory, ez pedig valami lengyel herczeg.

A mylord gutta percha köpenyt visel gyapot felöltönye fölött, mely igen praktikus öltözet, hideg ellen meleget tart, meleg ellen árnyékot tart, az esőt nem ereszti át, és nem akad meg semmi piszokban: mosni lehet. A lengyel valami zsiros bekecscsel tünteti ki magát, mely elég alkalmas ugyan arra, hogy az embert a londoni cokneyk csoportostúl kisérjék végig az utczán, de épen ott nem tart meleget, a hol kellene.

A mylord jó kaucsuk félczipőket húzott csizmáira, melyek biztos lépést adnak a hajón, a lengyel sarkantyús csizmákban jelent meg, a mikkel minden perczben eleshetik, beleakadhat a kötélzetbe, s elölheti magát.

Az angol lord számos kiserettel jött, a kik mind komoly, kevés szavú emberek, egy főintendáns, egy titkár, egy sebész, egy szakács, egy pénztárnok, egy pitvarnok és akárhány cseléd, kik mind nagyon jól értik saját szakmáikat, s a másokéba nem elegyednek. A szakács szemeláttára belefújta a szél a mylord paplanát a tengerbe,

mert azt megkapni a pitvarnok kötelessége, s a pénztárnok a világért el nem húzta volna a lábast a tűzhelyről, mikor látta, hogy a kávé kifut, mert ez a szakács hivatása. A lengyel herczeg egy lovász kiséretében jött; kettőjüknek van egy kulacsuk, abból iszogatnak felváltva, s a melyiknek kezében van a kés, az metsz a másik számára a szalámiból.

Fél napig tartott, mig a szekrényeket, bőröndöket felhordák a hajóra, melyek a mylorddal jártak. Volt ott mindenhez való készület; egész felállítható sátrak, sütő, főző készületek, tűzszerszámok, villanytelegráfok és sebészi eszközök; mindenkinek a segédszemélyzet közül valami akasztva a nyakába, kinek táska, kinek földabrosz, mágnestű és távcsövek; hordozható tábori szék, írókészlet s több efféle nélkülözhetlenség. A lengyel úr minden készülete egy roppant nagy dohányzacskó, meg egy csibuk. Van egy gyanús bőröndje is, mely úgy néz ki, mintha szinte csupa dohánynyal volna megtöltve, hogy olyan könnyünek ne tessék, a mikor megmérik; egyébiránt minden útban levő hordó és málhaköteg arra szolgál neki, hogy széket, asztalt és ágyat képviseljen számára, miken igen jól tudja magát elhelyezni.

A hajó még vagy félnapig várt a betakarodás után a kikötőben, mely hosszú idő alatt a lengyel nem tudott hova lenni türelmetlenségében, eleinte jött ment végtől végig a hajón, mintha azzal hamarább odaérne, mint más, a ki egy helyben ül, azután beleveszett egyenkint a matrózokba, a kapitányba, hogy miért nem feszítik ki már a vitorlákat, mért nem szedik fel a horgonyt, mért nem adnak jelt az indulásra? a mióta itt sütkéreznek, tíz mértfölddel közelebb lehetnének Sztambulhoz, következőleg az aldunai csatatérhez, ott már ezóta ki tudja, verekesznek is s meglehet, hogy ez a félnapi késés adhat fordulatot a dolognak.

Végre mondták neki, hogy ne lármázzon, mert a hajó lord Blackswel sürgönyeire várakozik, a kit az angol kor-

mány megbízott, hogy menjen el Sztambulba s angol vezénylet mellett jó fizetésért toborozzon össze néhány ezer törököt lovas katonának.

— Én is azt akarom, állítá a lengyel, — én is csapatot akarok vezényelni.

Nem is csinált belőle titkot, elmondta mindenkinek, a kivel összetalálkozott, hogy ő lengyel herczeg, kinek hét faluja volt; saját költségén állított ki 1830-ban egy lovas ezredet, széllyelvert vele nyolczezer kozákot. Most igen jövedelmes állást hagy el Angliában, hogy még egyszer összemérhesse kardját az oroszszal; mert szégyennek tartaná a tollat faragni, midőn tudja, hogy van a földön egy darab hely, a hol az oroszszal verekednek.

Ezt elmondta minden matróznak, minden szurokkabátos közlegénynek és a kormányosnak, nemkülömben a kapitánynak.

Lord Blackswel nem beszélt senkivel és hozzátartozandói szinte nem beszéltek senkivel, kiki bezárkózott a maga kajutjébe. Onnan ki sem jöttek, mig a hajó fel nem szedte vasmacskáit s ki nem lapátolt a kikötőből.

A jó lengyel majd leszaggatta a süvege karimáját, annyit integetett vele a parton álló néptömegnek, pedig hihetőleg egy embert sem ismert közüle; s a fölötti örömében, hogy csakugyan mennek már, boldogot, boldogtalant kinált szivarral, mintha estére megint állomásra érnének, a hol újakat vehet. A mylord nem jött elő kajutjéből, csak midőn már a tengeren voltak, akkor kiült egy háromlábú székre, maga elé tétetett egy háromlábú asztalt, arra egy háromlábú theakannát, az alá egy háromlábú spirituskatlant, s szépen főzte és itta a theát, nem kinálva vele senkit, s koronkint egy háromlábú perspektiván keresztül nézve a mindig távozó part felé.

A jó lengyel a mylordon kivül mindenkinek adott már szivart s mindenkinek elmondá, hogy ő Törökországba utazik, lovas csapatot vezényleni s miután megtudta, hogy a derék lord is hasonló kollégiális törekvéssel indul oda,

lehetetlen volt, hogy ismeretséget ne kössön vele; kényszerítve őt, hogy igyék az ő pálinkájából, a mely valódi lengyel készítmény, épen 32 esztendős.

A lord kénytelen volt inni, vagy birkózni.

Azután a lengyel odahengerített mellé egy kis hordót, arra ráült s elkezdett vele barátságosan beszélgetni, mintha diákkori ismerősök volnának.

— Lehetetlen önnek kezét meg nem szorítanom, derék férfiú, ön is az orosz ellen harczolni indul, mint én. Tudom, ez önnek titka, de nekem nem titkom. Én nem rejtegethetem el azt az örömemet, a mit érzek, hogy még egyszer csapatot vezényelhetek az északi kényúr ellen, én fenhangon kiáltom, hogy nem akarok meghalni másutt, mint a csatamezőn. Nem félek a kémektől; verekszem a legelsővel, a ki utamban áll. Ön derék férfiú, becsülöm önt, keveset beszél, de sokat cselekszik, ilyen az angol; a lengyel sokat beszél, de sokat is tesz. Szolgálhatok egy gyufával? alig várom, hogy Sztambulban kiszálljunk: olyan régen ültem lovon. Úgy érzem magamat, mintha menyegzőre készülnék.

Lord Blackswell a kilenczedik csésze theát itta, s attól még is annyira ment, hogy kérdést intézzen a bőbeszédű útitárshoz.

— Ön tehát csapatot szándékozik alakítani törökökből?

— Oh igen, a mint partra szállok.

— Van önnek megbízása erre valamely kormánytól?

— Oh nincs. Szenvedélyből teszem.

— Talán ismeretségei vannak, vagy összeköttetései?

— Egy lelket sem ismerek én ott.

— Tehát pénze van sok hozzá?

— Oh az épen nincs. Erre nem szoktam gondolni.

Lord Blackswel a szemöldeit fel a kalapja alá, az állát le a nyakkendőjébe húzta s nagyon furcsán kezdett nézni az öreg fiúra.

— Tehát mint fog ön kezdeni kitűzött czéljához: csapatot szerezni?

— Az legkönnyebb. A hol egy csoport embert látok ácsorogni, oda megyek közéjök; tudok törökül, arabul, megmutatom nekik a kardomat, huszonnégy csatában volt az, s most is fekete az orosz vértől; elmondom nekik, hogy ujra elhoztam ezt a kardot, lekoptatni róla a rozsdát, leírom a borzalmakat, miket az oroszok minden megtört népen elkövettek, s ha van a törökökben vér, jönni fognak velem, a merre mondom, s minthogy átlátandják a legelső alkalommal, hogy közöttük én értek legtöbbet a hadi mesterséghez, örömest fognak követni.

A mylord a fejét kezdte csóválni, s még mélyebben húzta állát a nyakravalóba.

— De mivel fogja ön fizetni embereit?

— Oh az nagyon egyszerű. Iparkodni fogok átjátszhatni a csatatért az ellenség földére, s ott jó eszköz a requisició. A nagy Napoleon megmondta azt már, hogy «avec du pain et du fer on peut aller au Chine», kenyérrel és vassal a kézben Chináig el lehet menni.

A mylord álla egészen eltünt e szavaknál a shawl redői között: oda intette a két lábú gépeit, elhordatta maga elől a három lábúakat, jó éjszakát kivánt a lengyelnek, bement a szobájába, s feljegyzé naplójába:

«Mai nap találkoztam egy bolonddal, a ki meg akart tanítani arra egy óra alatt, mint kell egy idegen országban katonákat toborzani? mely kérdésen két hónap óta dolgozott a Downing-Streetben egy egész sectio . . . .»

A mylord megmelegítteté az ágyát, flanellbe takargatá magát; bevett két Morrison-lapdacsot, s miután kajutejében minden asztalfiókot bedugatott, hogy azokból légvonat ne jöjjön elő, rheumás karját megköté elektrogalvanikus lánczczal, s még egyszer végig lapozá §§-okra osztott praktikus tervezetét a leendő ujonczozás felől; a kellemes mulatságban elszenderűlt. — A jámbor ideális lengyel pedig előkeresé szürke köpönyegét, a melyen az a nevezetes volt, hogy az is ott volt már az osztrolenkai harczban, s a legközelebbi kátrányos málhaköteg mellé

leheveredett, lábtól az inasa, ugyanazon köpönyegre, s olyan szépen horkolt onnan, hogy a mylord minden órában felébredt reá.

Gibraltárnál három marokkói saracén szállt a Leopardra, kik szinte Sztambulba igyekeztek.

Jó, izmos legények voltak, erős csontokkal, elfeketült bőrrel: az ember szeme könnyen megakadt rajtuk.

A my dear lord kegyeskedett őket észrevenni, s miután konduitjokról értesült, s előbbi életmódjukat kielégítőnek találta, utasítást adott titkárjának, hogy adjon felhatalmazást a főfelügyelőnek, miszerint bizza meg a dragománt (tolmácsot) értekezni e hadfiakkal, hogy álljanak be a mylord által szervezendő lovas csapatba, kétszáz piaszter felpénzt felveendvén a pénztárnoktól, ki szinte írásbeli utalványokat nyerend, s egy-egy teljes egyenruhát a montur-komisszáriustól, ki ez iránt utasítással van ellátva, az illetők majd kellő időben beadván jelentéseiket.

A jó lengyel pedig éjszaka odaült a hadfiak közé, s elkezdett nekik mesélni ezeregy-éjszakai regéket, nagy hősök életét és viselt dolgait, kik a moszkó irtásában szerzettek magoknak halhatatlan nevet; elmondta nekik, hogy a félholdnak az egész világon kell uralkodni, vagy elébb vagy utóbb. Mert ez a végzet már az emberek arczában eléggé ki van fejezve; miután az emberek szemei fölött félholdat képez a szemöldök.

Az arab vitézeknek tetszett ez a beszéd; elhallgatták volna napestig étlen szomjan a bohó lengyel daliát, ki nekik meséket mondott; a mylordnak pedig azt izenték vissza a dragomántól a titkáron keresztül, hogy a főintendánsával semmi közük, mert annak nincsenek szemöldökei, melyeket pedig Allah azért rendelt az emberek arczára, hogy bennök a félholdat dicsőítse.

Épen, a midőn Sztambulba érkeztek, akkor fogyott el a lengyel részéről az utolsó pipa dohány és az utolsó szelet szalámi; gyönyörűen ki volt számítva minden a napjára.

A kiszállásnál még egyszer megölelte a lordot és a körüle állókat mind, kezébe kapta kardját és pisztolyait, s első volt, a ki partra ugrott, oly vidáman köszöntve az ott állongó müzülmánokat, mintha mind legjobb pajtásai volnának, s azzal belevegyült a tarka világba.

A derék mylord elébb személyzetét szállíttatá a partra, azután málháit, maga számbavette az intendánstól az illetményeket; — Perában kibérelt egy tágas hotelt, azt bekerítteté léczekkel, befestette zöldre és sárgára, kitűzött eléje egy nagy kék-veres lobogót; az ablakokból ajtókat vágatott rajta, az ajtókat elrendezte az intendatura, a beiratási bureau, a fizető hivatal, a mázsahivatal, a mértékhivatal és a titkári comptoir számára, feliratva nagy betűkkel angolul minden hivatal jelentőségét.

Azután beigtatott egy hirdetményt a Journal de Constantinapoleba, melyben felhívja Törökország férfi lakosságát, hogy az alább olvasható kreditivák értelmében megbizatva levén lovas csapatot toborzani, a világosan kitett föltételek mellett ujonczok elfogadtatnak a körülírt utczában pontosan meghatározott óráiban a napnak; ugyanezt falragaszok is hirdették bőven.

Pontosan meghatározott óráiban a napnak ott ült kiki a maga hivatalos asztala mellett: a főintendáns, a titkár, a pénztárnok, a mázsamester, a mértékmester, az orvosok és irnokok.

De újoncz nem jelenté magát.

Másnap bátorkodott a dragomán alázatos észrevételét közleni a titkár úrral, miszerint ezen a praktikus úton kevés sikert lehet reményleni, mivel a muzulmán közönség nagyobb része nem tudja olvasni a falragaszokat, jobb lenne tehát a felszólítást dobszó mellett élőhangon kihirdetni a szegleteken.

Lord Blackswellnek erre nem volt specifikus utasítása; kénytelen volt elébb sir Stratfordot megtudakolni: s csak harmadnapra engedé meg a dobszó melletti hirdetést.

Ez csakugyan sikerre vezetett; másnap már egy cso-

port muzulmán elkezdte bámulni a zászlót a tarkára festett ház előtt, s az ablakban ülő urakat.

Azonban bemenni senki sem mert egyhirtelen e hallgató urakhoz, a kik még csak nem is intenek az embernek.

Akkor jött már kedvök bemenni, a mikor vége volt a hivatalos óráknak, s midőn zörgetni kezdtek az ajtón, többé nem bocsátottak be senkit.

Másnap ismétlődött a jelenet; a dragomán felhatalmazást kért, hogy kimehessen az emberekhez s biztathassa őket a betérésre.

Erre néhányan vállalkoztak megkisérteni a szemöldöktelen giaur szolgálatát. Egy csoport kaikdzsi és vízhordó nagy nógatásra beállított a festett udvarra, gyanusan tekintgetve maga után, ha lesz-e merre elszaladni?

Legelőször a bejelentési hivatalban kellett megállapodniok; ott mindnyáját beirták egy nagy sárga könyvbe. Szerencséjökre az illető registrátor nem értett a kimondott török neveknek betűkké idomításához, s Dzsafir helyett Tapeczirert, Kirbizli helyett Ribizlit írt.

Innen bevitték őket a mázsáló és mértékvevő hivatalba; egy tizes-mázsamérő ott állt a középen, arra fel kellett állni a mozlimeknek, s megméretni magukat, hogy hány fontot nyomnak? Már ez kissé megbotránkoztatta őket. Kinek van jussa Allahon kívül az embereket fontra tenni és meghatározni súlyosságukat? ő egyedül tudhatja, ki mennyit nyom az ő bűneivel együtt? Hát még mikor az ölmérték alá kellett állniok; ez már egészen felháborította őket. Ki mérné a vitézséget singgel, avagy araszszal? De csordultig tölté borzadásuk mértékét, a midőn a legelsőt, ki a mértéket megütötte, ott menten levetkőztették szép bőséges török kantusából, s húztak rá szűk kabátot és kimondhatatlant, melynek fele piros volt, fele zöld. De már ezt nem birták kiállani tovább. Azt az egyet ott hagyták vesztére, a többiek pedig földhöz csapták az előpénzt, s elszaladtak valamennyi hivatalon keresztül ki a

kapun; az utczán levők azt hitték, hogy ezeket nyúzni akarják, ők is elfutottak sebtén.

Maig sem fogott lord Blackswell annál az egy rekrutánál többet a maga lovascsapatjához; pedig mint praktikus férfiu még a kapujára is kiszegezteté saját kormánya utasítását a szultán felhatalmazása mellé.

Az az egyetlen egy ujoncz pedig nem mer új egyenruhájában az utczára kimenni nappal, mert a mint egyszer kinn őgyelgett, valami szűk utczában megszorította egy vén müzülmán s megfogván tarkóját hátul, rá ordított: «hát te istenkáromló vad kutya, nem szégyenled müzülmán létedre a próféta szent zöld szinét tested alsó részein viselni», s ezt mondva úgy rúgá meg papucsos lábával a fentemlegetett testi részeit az ujoncznak, hogy ez négykézláb terült el a sárban.

Azóta a jámbor csak lovon mer megjelenni az utczán és csak ura kiséretében, a midőn a balga ozmanlik kaczagva mutogatnak reájok: ime itt jön a felemás giaur a maga ezredével.

A mylord azért mindennap pontosan és praktice vezeti naplóját, s időközönként megküldi hivatalos bulletinjeit illető osztályfőnökének Londonba.

«Az ujonczozás kivánt stádiumba kezd lépni; a személyzet egészségi állapota kielégítő; az időjárás enyhülni kezd; a thermometrum ennyi meg ennyi fokon áll: a pénz elfogyott stb.»

A jelentésekből, valamint a hirlapok tudósításaiból nem lehet világosan kivenni: vajjon fogott-e azóta a kiállítandó szabad csapathoz második ujonczot is, vagy sem? . . . .

. . . . Hát a jámbor lengyellel vajjon mi történhetett az alatt?

Ha a praktikus férfiak is ily sikertelenséggel kénytelenek küzdeni, képzelhetni, minő vesztébe rohan egy oly ideális bohó, mint ő, ki kreditivák, megbizások, intendaturák, titkárok, sátrak, mappák, perspektivák s kivált-

képen pénzek nélkül indul neki a kék világnak, egyedül egy karddal az oldalán, s egy szivarral a szájában, hogy hadsereget toborzon.

A legelső dolga az volt, hogy vett magának és lovászának két paripát; azután megkérdezte, hogy hol verekesznek legközelebb? odáig elment lovon, beállított a török fővezérhez, megölelte, összecsókolta, szóhoz sem engedte jönni, elmondta neki ötven esztendő történetét a multból és száz esztendőét a jövőből, bebizonyította neki, hogy a lengyelek és törökök mindig jó barátok voltak, elmondta, hogy ő huszonöt év előtt tábornok volt, most pedig ha megengedi a vezér, lesz őnála — közlegény. Arra azután választ sem várt, hanem kirugtatott a legelső basibozuk csapathoz; azokat összecsókolta, kebléhez szorongatá, megtanította őket, hogy kell a dzsidával bánni, egyszerre két karddal hadakozni; danolt nekik lengyel tábori dalokat, s éjszaka neki zudította őket a legelső orosz kémjáratnak, mely hat annyi volt, mint ők; azt meglepték, megaprították, a lengyel alól kilőtték a lovat, fogott helyette magának kettőt, kapott egy sebet, adott helyette tizet és reggelre kétezer embere volt, ki élni, halni akart érte.

Ilyen furcsa az élet.

A bölcs, praktikus férfiak most is ott irják Sztambulban a thermometrum állapotját; a szeles, ideális bohó pedig azóta már harmincz csatán is átesett, háromszor elfogyott, s ujra megszaporodott a serege, keresztülkasul vágta magát ezerféle bohóságon, a mit más kigondolni is restelne, s az egész világ tele van csodadolgainak hírével; — pedig senki sem hatalmazta fel rá, hogy azokat elkövesse.

KÉT MILLIOMOS.

Herczeg *** magyar előkelő mágnás Angliában utaztakor meglátogatta a baathi hirhedett fürdőket, a hol Ó-Anglia főnemessége szokott nyaranta összegyülni.

Ugyanakkor a jelenlevő gazdag vendégeknek eszökbe jutott, hogy a fürdői évszak idejére maguknak egy operatársaságot hozassanak; még pedig nem kell hinni, hogy tán egyet azon százra menő kóbor signorik és signorinák közül, kik a világ minden részeiből összegyülnek, hogy sub titulo olasz operatársaság systematizált népvándorlást intézzenek a művelt Európa fővárosai ellen; hanem az akkor leghirhedettebbnek tartott európai művészeket gyűjteték össze egy arra rendelt impreszárió által, a kinek magának is csak kellett valamit nyerni a vállalaton.

Ilyen tréfa sok pénzbe kerül, s annak kivitelét csupán a főrangú vendégek bőkezűsége tette kivihetővé. E czélra önkénytes adakozás nyittatott, s az aláírók nevei és czímei nem engedék, hogy a kitett összegekben egymástól messze maradjanak. Az angol büszkeségét az is eléggé tanúsíthatja, hogy ő tízszerte nagyobb pénzben beszél, mint mi, huszonötször nagyobban, mint a franczia, és százszorta nagyobban, mint a jámbor török atyafiak. (Egy font sterling nálunk 10 frt, Francziaországban 25 frank s Törökországban száz piaszter.)

Midőn az említett magyar lordhoz került az aláirási ív, már akkor hosszú lajstrom volt arra feljegyezve, s a mi őt különösen megbotránkoztatá, nemcsak rangjához illő herczegek és marquis-k, hanem simplex Earlek és

Lordok, sőt imitt-amott még egy-egy konfidens miszter is, minden «of» nélkül a neve előtt.

Ilyenkor adni az aláirási ivet egy magyar főúr elé, ha készakarva történt, megbocsáthatlan bántalom, ha pedig figyelmetlenségből esett, igen nagy szórakozottság.

Boszút is állt érte. Megfelelően. Jellemzetesen.

Maga elé vette az egész aláirási ívet, s a mi számok fel voltak rá jegyezve hosszában, azokat mind összeadta, s ezt az egész összeget írta saját neve után.

Az Earlek és Lordok és mindenféle miszterek meg voltak szégyenítve. Igaz ugyan, hogy azzal vigasztalták magukat, miszerint herczeg *** ezáltal csak azt mutatta meg, mint lehet valakinek rongyos másfél millió évi jövedelemből meg nem élni?

— — — — — — — — — — — —

A múlt évben történt, hogy báró Rothschild, a pénzek nagy fejedelme itt járt Pesten, s mindenütt a merre járt, nagy kitüntetéssel fogadtatott.

Megmutogattunk neki mindent, a mink van, s örömünk határtalan volt, ha azon férfiu, ki ha akarná, megvehetne minden buzát a világon, s ha nem akarná, nem adna nekünk belőle, és akkor mit csinálnánk? — néha-néha kegyeskedett egyet és mást megdicsérni abból, a mit itt nálunk meglátott.

Tetszettek neki boraink, kilátásunk a budai hegyekre, Dunánk, mely nem a mi érdemünk, s minden kétségen kívül szép hölgyeink is. Mint udvarias férfiu, ezt még csak nem is tagadhatja el.

Ámde hogy engedhettük volna őt elmenni Pestről a nélkül, hogy a mi itt legnevezetesebb, a mi igazán leginkább a mienk, azt meg ne ismertessük vele?

Természetesen a czigány zenét értettem alatta.

A pesti czigány zenészek egyik bandáját felszólítók, hogy produkálja magát a világhírű férfiú előtt.

A barna zenészek felvidulának e szóra, mert hiszen Rothschild neve előttük is ismeretes; megszűnt az tulaj-

donnév lenni, s rég fogalomnévvé vált, mint Julius Cæsaré.

Húztak is neki olyan dalokat, minőktől még a félholt is felelevenül, a miket nem bír utánozni külföldi zenész, ha körülrakja is magát hangjegyekkel.

A pénzfejedelemnek igen tetszett a zene. E kifejezést világosan lehetett arczán látni, már pedig a czigány szeme mindig annak az arczán függ, a kinek muzsikál, mintha arra volnának a hangjegyek felirva; ha az lelkesült lesz, ő is tűzbe jön, ha az elábrándozik, az ő nyirettyűje is méla hangot ád; hát még ha az a tárczáját kezdi keresni!

Rothschild elővette tárczáját lelkesülése és elragadtatása pillanatában. Most egyszerre minden szem e tárczához fordult.

Ez hát azon tárcza, melyben milliók pihentek már, mely rejtve tartja az országok fennállhatásának titkát, a világ harmoniáját, a századok jövendőjét, háború és béke titokteljes sorsát; ez a fantáziateljes tárcza, a melyben minden van, mint a bagdadi biró utitáskájában; egész városok és hadseregek, hajóhadak és énekesnők; az ember lélekzete eláll, midőn a nagy pénznimródot ezen ezeregy éji barlangjába látja nyulni.

És Rothschild belenyulván tárczájába, kivett abból egy egy forintos bankót és megajándékozá vele a boldog zenészeket, megveregeté az ő vállaikat s elégült arczczal távozott onnan.

A czigányok ugyan azt mondták rá a maguk nyelvén, hogy «kánápé»; hanem az okosabb emberek azt jegyezék meg, hogy Rothschild bölcs férfiu, ki felfedé előttünk a titkot, mint kell milliomossá lenni?

ISMERETLEN NAGY EMBEREK.

Annyi ismeretlen kincse van dugaszban a mi rejtélyes hazánknak! Rajta járunk a gyémánton, s kendert áztatunk Hygaeia forrásában, zsírt használunk tüzelőnek s kapálni hagyjuk a lángészt.

Nem hivatásom e lapokon a kőszén míveléseért szót emelni, miket méltán neveznek fekete gyémántnak; kincsfakasztó gyógyforrásaink sem nyernének az én jajveszékeléseimmel; valamint azt is érzem, hogy a gazdászatban sem fogok új korszakot előidézni, ha még eddig nem cselekedtem; de feladatomul ismerem napvilágra hozni azon ismeretlen nagy szellemeket, kik itt-ott elrejtőzve hamvadoznak, — véka alá rejtett világok, — s kiknek lételéről senkinek sincs módjában annyira tudomást szerezhetni, mint ki sokáig volt egyik vagy másik lapnál szerkesztői minőségben.

A természettől csodára született tátos, ki soha sem tanult semmit, mégis mindent tud; a világnyelv feltalálója, ki ötven év óta foliántokat írt össze egymáshoz hasonlító szavakból; az önképezte gépész, ki minden esztendőben előáll egy örök mozdonynyal; a természetbuvár, ki a bölcsek kövét, a háromszinű macskát, a kék georginát keresi angol társaságok számára; a nagy hadviselő, kit ha meghallgatnának, három nap alatt bevégezhetnék a mostani háborút, eltörölhetnének minden várat, elseperhetnének minden hadsereget a föld szinéről; a tisztán látó kritikus, ki régóta meggyőződött arról, hogy minden eddig leirt betű ostobaság, és nem méltó arra,

hogy olvastassék; a hatalmas családok ivadéka, ki fél Magyarország birtokáért pöröl, stb. Nem is említve azok légióit, kik titokban, elrejtőzve drámákat és verseket írnak, s koronkénti megjelenésükkel félelmet és ijedtséget gerjesztenek a szerkesztők szivében.

Mindezek rejtett nagy emberei hálátlan korunknak, kiknek neveiket, ha nem adhatom is át a halhatatlanságnak, de alakjaikat megmentem az enyészettől, ide rakva egymás mellé tiszteletet érdemlő múmiáikat, e nagyságukhoz bár nem eléggé érdemes papiros-mauzoleumba....

I. A TÁTOS.

Mikor a három esztendős gyerek, a kiről még senki sem teszi fel, hogy valamire figyelmez, beleszól az öregek beszédébe, s váratlanul valami okosat mond, azt mondják rá:

«Nézd, a tátos!»

Vagy ha magától elkezd a gyerek képeket festeni, a nélkül, hogy valaki tanítaná rá; ha még csepp korában megtanul tánczolni, hegedülni, számokat kivetni, akkor mindig azt mondják rá, hogy ebből tátos lesz.

Ezt a sok kis hegedű-, zongora-, melophon-virtuózt, csodaszámvetőt, apró tánczművészt, jól-őrzött-leányt s több eféle csodagyermeket, a ki itt Pesten produkálja magát, kinn a falun mind kis tátosoknak neveznék, s félre vernék eléjük a harangot.

De van ennél még egy sokkal anyagiabb fogalom is a tátosokról; midőn a természet tévedései valamely szülöttet külső rendkívüliséggel ruháznak fel; hogy vagy felemás szeme van, az egyik kék, a másik fekete, vagy tizenkét ujja a két kezén, vagy már foga volt, midőn világra jött, s több eféle szokatlanságok abba a gyanuba hozzák a szülöttet a köznép előtt, hogy ebből tátos lesz; s az ilyennek azután semmi sem lehetetlen: ez olvas a bezárt

levélből, ez meglátja az elásott pénzt a földben, ez puszta kezével kinyitja a lakatot, ez merő tekintetével elűzi a betegséget, ez megigazítja a romlott órát, meggyógyítja a puffadt tehenet, megnyeri a veszendő pert, egyszóval mindent véghezvisz könnyű szerrel, a mi másnak erejébe kerül.

Az ilyen beszédekhez hozzá szokta mindenki tenni, hogy ez mind tréfa és ezt okos ember nem hiszi, de azért a sok mindenki között akad elég akárki, a ki mégis hisz belőle valamit.

Legnagyobb azonban a baj, ha maga az illető az a nem okos ember, a ki ezeket a mondákat elhiszi, s fejébe veszi, hogy ő már most tehát csakugyan tátos.

A Jászságban volt egy ilyen példánya a rendkívüliségnek, a kit tátosnak neveztek.

Oka volt neki a tátosságra az, hogy három sor foggal birt kettő helyett; az alsó állkapczájában a külfogsor mögött egy tökéletesen kifejlődött belső fogsor képződék, a mi természettudományilag eléggé érdekes tünemény. Azonban a szokatlan fogsor, valamint nem gátolta őt az evésben és beszédben, hasonlólag nem lett volna akadály a gondolatok egészséges folyamatára is, ha már gyermek korában tele nem beszélik a füleit azzal, hogy ő tátos, a kinek tanulni sem kell, mégis mindent fog tudni, dolgozni sem kell, mégis mindennel fog birni.

Növelte az ismerősök e hitét még az is, hogy hét esztendős korában e kis tátos már le tudta írni nevét és olvasott rendre; pedig soha sem járt iskolába.

A kis tátosnak tetszett, hogy úgy bámulják s elhallgatta, miszerint otthon a nénjeitől tanult írni és olvasni.

A minden tudományok ingyen megszerzése tehát már megkezdődött hét éves korában; hanem az ismét kiesinált dolog, hogy a tátosi hatalom gyakorlása csak hétszer-hét esztendő mulva kezdődik meg; hétszer-hét pedig annyi mint negyvenkilencz; addig az ideig a rendkívüli ember meghalhat éhen a várakozásban, hacsak mindennapi em-

berek nincsenek hozzá közel, a kik gondoskodjanak földi szükségeiről.

A míg férfivá nőtt, addig apja, anyja terített számára; hogy azok elhaltak, akkor keresett magának feleséget, s minthogy őt magát Ádámnak hitták, addig keresett leányt, a míg olyat talált, a kit Évának neveztek, egyebet nem kivánt tőle, csakhogy Éva legyen, s hogy még bővebben utánozza az első paradicsomi embereket, két első szülöttét Kainnak és Ábelnek keresztelteté.

A paraszt-munkával soha sem foglalkozott és a paraszt emberekkel nem beszélt, hanem minduntalan a város olvasott uraival társalgott: a lelkészszel, a rektorral, a jegyzővel és a furfangos ügyvéddel; azokkal beszélt bölcs, fejtöréses dolgokról, világ keletkezéséről, az azelőtt történhetett dolgokról, csillagokban lakozó emberekről, utolsó itélet napjáról, emberi léleknek hol lakozásáról, s más efféle tárgyakról, a mikről senki sem tud semmit.

Eleinte zúgolódtak a tisztelt urak az ilyen értekezések ellen: hanem utoljára kénytelenek voltak mulatságot csinálni belőle; különösen a furfangos ügyvéd még tódította is a balgaságokat, a mik a tátos agyában rendre születtek, s egy bohóságból csinált neki kettőt.

Egyszer az a bizarr eszméje támadt a tátosnak, hogy ő az egész bibliát versben kidolgozza. Látta ugyanis, hogy ott minden fejezet versekre van felosztva. Ő előtte vers csak az lehetett, a miben rímek vannak. Gondolá: a legelső fordítók bizonyosan nem birtak elég költői ihlettel, hogy azokat igazi versekbe foglalják; ez a nagy feladat ő rá várakozik: neki ült tehát és dolgozott e roppant munkán tizenöt egész esztendeig!

Ez a fáradatlan kitartás valóban tiszteletreméltóvá teszi.

A tisztelendők, a rektorok ugyan fejet csóváltak e munkára, de ő meg volt győződve, hogy ez neki világhírt fog szerezni. Amazok ugyan mondták neki, hogy verseit nem lehet érteni, de ő azt felelte arra, hogy épen azért

versek; a furfangos ügyvéd pedig azzal biztatta, hogy ne féljen, csak végezze be óriási művét, ne riadjon vissza az irigység ármányaitól; ha készen lesz, vigye fel a tudós-társaságnak, rögtön megválasztják érte akadémiai taggá.

Az óriási munka véget ért: a tátos szekeret fogadott neki, s felhozta magával Pestre, s itt nyalábra fogta s vitte magával a magyar tudós-társaság akkori boldog emlékezetű elnökéhez.

A finom gróf megértve, hogy a derék hazafi valamit hozott a tudós-társaság számára, leülteté őt maga mellé, s várta, hogy beszéljen.

A rendkívüli férfiú azonnal megismerteté magát, mondván, hogy ő ilyen meg ilyen Ádám, a kinek felesége Éva, két fia pedig Káin és Ábel.

A nemes gróf már itt kezdett dolgozni históriai szemöldökeivel, hol lehúzta, hol felvonta; az ismeretlen nagy férfi pedig folytatá, hogy ő azonkívül tátos is, mert három sor foga van; nyuljon csak be a nagyságos gróf úr a szájába s tapintsa meg, hogy igaz.

A gróf már ekkor kezdte odább húzni a székét az ember mellől.

A tátos ekkor felmutatá neki tizenöt évi fáradságos nagy munkáját, a bibliát versbe alakítva, melyből még csak a geneologiai táblák sem voltak prózának hagyva, s előadván a maga dolgát, követelte, hogy már most ezért őtet aztán nevezzék ki tudós-társasági tagnak.

A nemes gróf felállt ezeknél a szóknál, s azt mondá neki szeliden: hogy csak vegye a hóna alá még egyszer azt a munkát, és kocsikázzék vele vissza a Jászságba. Más országban vannak ugyan már olyan intézetek, hová hasonló dicséretes törekvésekért befogadják az embert; Magyarországon még nincsen; de mihelyt lenni fog, biztosíthatja felőle, hogy ő lesz az első, a ki abba rendes taggá ki fog neveztetni. Addig legyen jó reménységben.

A nagy férfiú teljes megvigasztalódással tért vissza hazájába, elbeszélve mindenkinek, mily örömmel fogadta

őt a tudós-társaság elnöke, hogy biztatta, miszerint a tudóstársaság nem elég nagy arra, hogy őt elfogadhássa, hanem majd egy másik intézetbe kinevezik, milyen már más országban is van, meg is mondta a gróf úr a nevét, de elfelejtette hazáig.

«Nem a Bedlám?» kérdezé a furfangos ügyvéd.

«De, olyan formán hangzott.»

II. A KI A KÖR NÉGYSZÖGÍTÉSÉT FELTALÁLTA.

Egy csunya esős, sáros, zivataros reggelen, mikor minden jó lélek örül, ha otthon ülhet, beáll hozzám egy csinos külsejű fiatal ember, okos értelmes ábrázattal, a kiről az ember legalább is azt teszi fel, hogy előfizetni jött valami divatlapra.

— Jó napot kivánok.

— Hasonlóképen kivánom.

— Legyen ön szives nekem megmondani, hol kapom én meg azt az egy millió forintot.

— Olyan tájékot magam is szeretnék ismerni, — azt hiszem: Kaliforniában.

— Kérem; nem tréfálni jöttem. Talán nem tetszik ismerni? Én vagyok az a * *, a ki feltalálta a kör négyszögítését.

— Hogyan? . . .

— A circuli quadraturát.

— Tudom, hogy úgy híják deákul.

— No hát azt én találtam fel. Benne van az ujságokban is.

— Igen, emlékszem rá. Nagyon örülök rajta; de egy millióról tetszett kérdezősködni.

— Azt Angliában tűzték a kör négyszögítés feltalálására.

— Azt hát csak fel kell venni.

— Természetesen, de nem tudom hogy hol?

— Ebben a tudatlanságban én is szenvedek.

— De önnek pedig tudnia kell, mert imhol van az ön újságjában megírva szép világos nyomtatással.

S azzal elővesz egy számot abból a lapból, a minek akkor épen én voltam a szerkesztője, s melybe évek előtt valami szerencsétlen újdondász szorúltságból valami egyvelegféle pótló czikket tolt be, átcsenvén azt, ki tudná miféle külföldi lapból, miszerint egy gazdag angol egy millió jutalmat, és még talán épen egy millió font sterlinget tűzött ki annak, ki a kör négyszögítését föltalálja s most imhol egy ember egész komolysággal nekem áll, hogy adjam elő azt a millió izét!

S erről a millióról csak úgy beszélt, mintha más ember azt mondja: tíz garas.

— Igazán feltalálta ön azt a kör négyszögitést?

— Már az újságok is hirdetik.

— Óhajtanék tapasztalatilag meggyőződni felőle.

Az ember megijedt tőlem. Úgy lépett hátra, mintha kést tartottam volna a torkára, hogy adja ide azt a milliót.

— Megbocsát uram; de a hol egy millióról van szó, ott az ember nem lehet bizalmával nagyon pazar.

— Vagy úgy? ön fél, hogy titkával visszaélek.

— Hja uram, egy millió forog kérdésben. . . .

— Sajnálom, hogy nem igazíthatom önt útba, de a mikor ez a lap kijött, még én akkor Kecskeméten voltam jurista, s ezt más szerkesztette.

Az ember türelmetlenűl vetett fittyet az ujjával.

— S hol lakik ez a más, ez a volt szerkesztő?

— Úgy hiszem ahhoz is hijába fog menni, mert ezt valószinűleg az újdondász irta.

— Hogy hiják azt az újdondászt?

— Sz . . . úrnak.

— Hol lakik?

— Nincs Pesten; elvitték valahova valami kis városba hivatalnoknak, a helység nevét nem tudom.

— Alásszolgája!

Az ember kapta kalapját, meg sem köszönte, hogy ilyen jól útba igazitottam, kirohant az ajtón.

Ez órától számitott hat hét alatt legalább hat rendbeli levelet kaptam különféle városokban lakó Sz . . . uraktól, a kik mind az egekre kértek, hogy ne uszitsak én ő rájuk több ilyen veszett embert, a ki a millióját keresi rajtuk.

A szerencsétlen utoljára sem talált rá az igazi Sz . . . úrra.

Végre a hírlapokban kezdé el hirdetni:

«Azon bizonyos Sz . . . úr, ki 184* évben a ** lap újdonság irója volt, fedezze fel tartózkodása helyét előttem. Igen fontos ügyről van szó, melyben ő is nyerhet százezer forintot.»

Valaki bizonyosan megírhatta Sz**nak, hogy «meg ne mukkanj!» mert a hirdetmények sokáig ismétlődtek.

Azóta nem tudom, megkapta-e már azt az angolt, a ki neki egy millióval tartozik a kör négyszögitéséért, a min Pythagorász óta hiába törték a bölcsek az eszöket.

III. A TUDOMÁNY BOLONDJA.

Kevésbbé szerencsés volt a kör négyszögitőnél az, a kiről most akarok beszélni. Amaz legalább elment odáig, a honnan nem mehetett tovább, de ez mindig változatlan távolban látta maga előtt kitüzött czélját. Amaz csak azzal bajlódott, hogy keresett egy millió forintot és nem talált; de emez elveszté azt is, a mie volt.

Még igen fiatal koromban ismertem őt meg. Fiával együtt jártam iskolába, s az igen jó, derék fiú volt.

Egyszer ünnepi szünnapok alatt elhitt magával falura, s ott ismertem meg az öreg Macskait.

Nem ez volt az igazi neve; de minthogy azt nem akarom előhozni, csak e néven ismertetem őt meg. Annyiból igazam is van, hogy szokás volt őt ezen a néven csufolni, hogy mi okból? majd az is kiderül.

Az öreg Macskainak szép úri birtoka volt e házában; pompás kastélya, melyben lakott, gazdasága szerencsés, ő maga takarékos, nem pazarló, minél fogva a legtehetősebb embernek tartatott a környékben.

Ész szerint is volt elég tekintélye, a zöld asztaloknál szívesen hallgatták, a mit beszélt, s a közéletben nem látszott rajta semmi rendkívüliség.

Iskolatársamon kívül még egy leánygyermeke volt, akkor még alig tíz éves. E két gyermekét valódi gyöngédséggel szerette. Egész ott létem alatt csupa nyájasság és szívesség volt, eltréfált, enyelgett velünk s mindenben kedvünket kereste.

Csupán egyet nem bírtam megmagyarázni magamnak házánál; azt az irtóztató sok macskát. Hiszen más ember is szereti a macskát, — ha szereti; ötöt-hatot egy rakáson nem ritkaság látni; szép állatok is, mikor úgy esznek egy közös tálból, hegyes piros nyelvecskéiket mártogatva a tejbe, s finom selymes talpacskáikat nyalogatva s mosakodva a napon, vagy kedélyesen dorombolva a kemencze párkányon; de ennél a háznál nem öt-hat, hanem egy pár száz macska volt; külön konyhán főztek számukra, s egész nyáj volt együtt, mikor ebédre csengettek nekik. A környék ezért csúfolta az öreget Macskainak s én nem mertem megkérdezni e sok macskatartás okait.

Egy este azonban szokatlanúl jó kedvében volt az öreg úr, s miután gyermekei lefeküdtek, nevelőjük és nevelőnéjökkel, engem behítt dolgozó szobájába, melybe már az előtt is vetettem néha-néha egy-egy kiváncsi pillantást, a képzerőt ingerlő csodás tárgyak közé, mikkel az tele volt, s mikről azután órákig el tudtam ámolyogni.

A természettudományi műtermek akkor sem voltak már ritkaság előttem, de hasonló fantasztikus összehányásvetésben még egyet sem láttam, s a legtöbb tárgynak minden utána emlékezés mellett sem bírtam valószínű rendeltetését kitalálni.

Láttam elzárható légmentes retortákat, öntött rézből,

mikbe több helyen kristály golyók voltak alkalmazva; némelyik a levegőben függött két sodronyra akasztva; roppant csavarokkal ellátott gépeket, roppant nagyságú volta-féle villanytelepeket; azután megfoghatlan óraműveket, mik üveg prizmákat forgattak, előttem ismeretlen czélokból; rejtélyes optikai készleteket, egészen szokatlan idomokban; s a tudományos készletek között viszont cserépkádakban őrzött nagy dahlia bokrokat, magas üveg harangokkal leborítva, közben ismét egyszerűbb mezei növényeket, miket nálunk katángnak (cichorium) neveznek. A falak teli voltak háromszínű macskák képeivel, ugyanolyanok álltak mindenütt kitömve, s hasonlók járkáltak elevenen e sok nem nekik való tárgy között.

Tudtam, hogy ezek kedvencz tárgyai a derék úrnak, de hogy mi szándéka velök, arról sejtelmem sem volt.

A mondott estén szokatlanúl felhevült arczczal hítt be magához, s kérdezte, hogy vajjon kitalálom-e, hogy ezen tárgyak mire valók?

Gondolkoztam, feleltem is valamit, de nem találtam el.

— Ha megigéri ön, hogy a míg én élek, senkinek sem szól felőle, megismertetem velök.

Szavamat adtam, hogy hallgatni fogok felfedezéseiről, még tulajdon gyermekei előtt is.

Azzal bezárta szobája ajtaját, s elkezde nekem annyi sajátságos furcsaságot beszélni, természeti és természeten kívüli dolgokról, hogy felére sem emlékezem többé.

A teremtő erő titkait fürkészte; azt az átláthatlan rejtélyt, mely fát és virágot teremt a földből, tarka szineket virágszirmok, állatok számára, szivárványt a napsugárból, érczet a kőből, levegőt az érczből, villámot a légből.

Miért ne tehetné mind ez erőket az ember is szolgáivá? A villámot el tudja már fogni, s előállítja, a midőn akarja, a napsugárt szétosztja szineire, a léget alkatrészeire, s kényszeríti azt tűzzé, vagy vízzé alakulni; mi lehetne hát rá nézve titok?

Ha az ember ily mélyen haladhatott a teremtés titkaiba, miért ne haladhatna még mélyebben?

Miért ne leshetné el, mint alakul sötét szénanyagból a ragyogó gyémánt? föld sötét gyomrában az arany? állatok és növények alakulatának természeti rendét, hogy lehet egy még hatalmasabb emberi erőnek alávetni?

Az arany előállítása régi chimæraja az emberi észnek; a gyémánt önkénytes alakítását is szeretik lehetőnek hinni; e régi merész eszméknek az újabb kor két parodiáját találta fel, a kék dahlia, és a háromszínű kandur létrejöttét.

Most kaczagok, midőn ezt leírom; de akkor midőn legelőször tudomásomra esett, nagy áhitattal hallgatám, hogy vannak külföldi természettudományi társulatok által roppant jutalmak kitűzve arra, hogy ki tud kék dahliát és háromszinű kandurt bemutatni.

Igen okos emberek foglalkoztak e kérdéssel.

A dahliák minden színben állíttattak elő; a minő színváltozatok a sötétpiros, lilaszín, sárga és fehér keverékeiből előállíthatók, azokat mind ezer számra jegyezték fel a műkertészek lajstromai; csupán az égszínkék volt előállíthatlan.

Ezt megtagadta tőle a természet szeszélye.

A szenvedélyes kertészek megpróbálták e szenvedély leküzdését, s a miket nekem Macskai e tusakodásról beszélt, az más vállalatnál valóban tiszteletreméltó fáradság lett volna. Azon növényrendben, melyhez a dahliák tartoznak, csupán csak egy virágfaj van, mely kékkel virul, s ez a katáng; megkisérlék tehát a dahliát katánggal párositani, és megfordítani, egyiket a másik szárába, gyökerébe oltva, himporaikat összevegyítve. Azután azt próbálták, hogy a lilaszínnel viruló dahliát megfoszszák a színkeverékét alkotó pirostól, melynek elvételével csak a kék maradna ott; majd a fehér dahliára iparkodtak a napsugarak prizmán megtört szivárvány fényével hatni; majd ismét a földeket vegyíteni szalmiákkal, kénnel és timsóval.

E kisérleteket mind kicsinylő mosolylyal mondá el előttem Macskai. Kisszerű tapogatózások. Rendesen semmi sikerük sem lett.

— Egyetlen hatalom van a természetben, mely mindent alakít, ront és újra teremt; ez a hatalom a delej, magnetizmus.

Az öreg oly lelkesülten, s helyenkint oly tárgyavatottan szólt a delejről, annyi tényt, annyi kisérletet tudott előttem felmutatni e tárgyról, hogy én még azután is sok ideig valódi tudós természetbuvárt véltem benne megismerni.

Saját tudatlanságom kimenti e hibámat. Később átláttam, hogy azok mind csalékony ál-okoskodások voltak, miket én akkor új felfedezéseknek hittem, s az a mi tudományos szenvedélynek látszott, nem volt egyéb, mint egy kártyás kapzsisága.

Ő is gyémántokat akart jegőczíteni, higanyt verhető érczczé változtatni, aranyat előállítani, a mikben annyi bölcs megbolondult már; méltó büntetésül, hogy a tudomány égi titkait üzér gondolatokkal fürkészte. Az égiek nem hagynak magukon ily gúnyt elkövetni.

Ő is angolok által kitűzött jutalmakat akart megnyerni a kék dahliával, s a háromszínű kandúrral; innen az a mértékletlenül sok macska a háznál.

Nehány év múlva már valódi őrültséggé vált benne e rendkívüli szenvedély; elhanyagolta egész gazdaságát, mindene veszendőnek indult; nem törődött senkijével és semmijével; gyermekeitől elvonta a nevelésükre szükséges összeget, hogy bolondos gépeket, folyadékokat szerezzen össze; adósságokat szedett fel bárminő kamatra, eladogatta a jószágmíveléshez szükséges barmokat s midőn egy ízben derék becsületes kasznárja e rendetlenségek miatt szót emelt, elkergette őt jószágából.

Később azután a gyermekeit is elkergette. A leányát szerencsére hajdani kasznárja megszánta és nőül vevé; hanem a fia szomorú véget ért. A derék, nemesszívű ifjú,

kire oly szép jövendő várt, elkeserültében szinészszé lett; úgy vetődött fel Pestre betegen, nyomorultan és elaljasodva: mikor már én találkoztam vele itt, oly állapotban volt, hogy ő szégyelt rám ismerni. Rossz társaságok egészen tönkre tették. Talán még ha visszatért volna falusi magányukba, ember lehetett volna belőle. E végett írtam atyjának, érzékenyen szívére beszélve, hogy fia milyen állapotban van itt, mentse meg, a míg teheti.

Nem is válaszolt levelemre.

A fiú azután elbujdosott valamerre, s utóbb mint nyomorék halt meg testvére házánál.

Csak később, néhány év után, keresett meg bizodalmas levéllel az öreg Macskai. Már akkor olyan szomorú állapotban volt, hogy mentegetnie kellett magát, a miért levelét nem bérmentesíté.

Tudtomra adá, hogy sikerült már annyira haladnia, miszerint a szénenyt folyó testté bírja összesajtolni, és így csak egy lépés van hátra a gyémántalkotástól. Az aranyelőhozás processusa is az utolsó szakában áll már, s a kék georgina esztendőre bizonyosan sikerülni fog. De már ő neki nincsen módjában nagyszerű vállalatait bevégezhetni, anyagi akadályok miatt: szóljak tehát e végett Nendtvich tanárral és Encz tudorral, az egyik vegyész, a másik nagy kertész; vállalkozzanak vele közös erővel e nagyszerű kisérletek folytatására, ő szivesen felezi velök a hasznot, s eddigi költségeit nem kivánja a nyerendő jutalomból megtériteni. Nekem is igért mellesleg egy pár ezer forintot: — mintha én alkusz volnék, a ki zabot meg lovat ád el.

Én aztán megirtam neki, hogy tisztelik Nendtvich és Encz urak, és azt a tanácsot adják, hogy semmiből sem lehet olyan könnyen és gyorsan aranyat csinálni, mint a trágyából; ha nem ismerné a módját, utasitom Schlipf mezőgazdasági kézi könyvére.

Ezért azután megharagudott rám, s több hasonló megbizásával nem tisztelt meg.

Én azonban híven megőrzém titkát halála órájáig, adott szavam szerint.

Ő maga ugyan rég felfedezte azt már, mert midőn hitelezői sarkalták, midőn ismerői dorgálták, elmondta nekik mind azon fényes reményeket, mik tudományos fürkészéseihez voltak kötve, megmutogatta nekik előmeneteleit, bebizonyítá csalhatatlan haladását, s csak arra kérte őket, hogy várjanak, míg egy utolsó kisérletet tesz a villanyossággal, és egy általa újon feltalált gáz nemével, mely egy percz alatt nem csak olvadt állapotba helyez bárminő érczet, de gőzzé is alakítja azt.

Egy napon azután a szomszédok csodálkozva látták, hogy az öreg macskái hogy hagyogatják el a házat, nyugtalan nyivákolással idegen házakba szökdösve, mintha sokásuk szerint előre megéreznék a rosszat.

Egyszerre roppant csattanás ijeszté fel a környéket; mire az emberek kiszaladtak az utczára, az öreg Macskai kastélyának csak a féloldala állott, a másik fele össze volt omolva. Ott találták a romok között ismerhetlen tömeggé zúzott hulláját összetört gépek és dahliák közepett, a macskák veszettül futottak az egész faluban szerteszét, egyik háztetőről a másikra szökve.

IV. HÁROM VÁRMEGYE ÖRÖKÖSE.

Volt egy sajátságos egyéniség; — sőt még most is megvan; — a kivel legalább hat külömböző részében az országnak találkoztam, a nélkül, hogy tudnám, kicsoda. Pedig a mellett oly kiváló volt egész alakja, hogy a ki egyszer meglátta, soha nem felejtheté el.

Egy irtóztató posztószél tarisznya volt nyakában, melynek súlya alatt hosszú termete már egészen összegörnyedt, nagy szemei, éles sasorra úgy látszottak valamit keresni a világban, a mit talán neki eresztett bajusza nem engedett meglátni, mely egész álláig lejárt.

Rongyos volt és csatakos mindig; s a mellett mindig az előkelő urakat kereste az utczákon, hogy velök szóba eredjen.

Így találtam őt Pesten a personálissal beszélve, Komáromban az alispán előtt, Erdélyben a helytartósági titkárt üldözve, s megvallom, hogy mindig nagyon megnéztem.

Ugyanazon rongyos mente volt mindig rajta, kalapja mindig konyultabb, arcza soványabb, orra vékonyabb, csupán az emlékezetes tarisznya látszott mindig terjedelmében szaporodni, mintha viselője arra volna elboszorkányozva, hogy egész életében ezt a nyakába akasztott dæmont hizlalja.

Egyszer Pesten, a mint a magyarutcza szegletén befordulok, mint a kisértet szemközt toppan velem. Én nem mertem ránézni, attól tartva, hogy rossz néven veszi hivatlan figyelmemet; azonban nagy meglepetésemre ő fogott meg.

— Álljunk meg egy szóra.

Nem mertem elszaladni.

— Az úr Tóth Kálmán ugyé?

— Még nem vagyok az; de azért parancsoljon velem.

— Hát nem az? Hm, hm. Ez baj.

Azzal kinyitá rejtélyes tarisznyáját s elkezde benne könyökig turkálni, valamit keresve. Az alatt belepillantók, hogy mi van benne? Csupa merő papiros, beírt, piszkos, elsárgult akták, csomagokba kötve, penésznek vált pergamentdarabok, pecsétek kapszulákba rejtve s más efféle életveszedelmes tárgyak.

Végre megtalálta a mit keresett: egy kis verses kötet, melyben Kinizsi Pál hőskölteményre ismertem.

— Hát nem az úr írta ezt ni?

— Nem. Tetszik talán?

— Elhiszem; viszonza büszkén féloldalra vetve tarisznyáját, én vagyok annak a Kinizsi Pálnak az unokája.

— Az nagyon szép.

— Nagyon bizony. Híres nevezetes familia volt az, de ki is keresem én annak az örökségét, most épen abban járok itten.

— Kinizsi Pálnak a birtokáért?

— Hát! — Bizony nem is hagyom ám, hogy mások duskálkodjanak az én ősöm vérrel szerzett vagyonában. Nemes Kinizsi Péter az én nevem, ármálisom is van; egyenes ágból származtam attól a nagy Kinizsi Páltól, a ki két kézzel hadakozott a háborúban; első felesége volt nemes Lórándfy Kata, ettől nem volt semmi gyermeke, a második volt nemes Kokányi Böske, ettől volt egy leánya, Susa, azt elvette Laczfy Dénes főispán, ez kiforgatta a harmadik feleségét fiú gyermekével együtt a jussából, s maga foglalta el Kinizsi Pálnak mind a hatvankét faluját; de megvan minden írás: itt van a táskámban, kikeresem én azt, a míg élek, s kiturom a határból az egész Bánffy, Kendeffy, Kornis familiákat, meg a Dessewffyeket, a kik most az én törvényes birtokomban uraskodnak.

Ez alatt mentünk végig az utczán, én már örömest szabadultam volna tőle, de elkisért a szállásomig, feljött velem a szobámba, ott letelepedett, elmondta nekem kilenczven családnak a geneologiai összeköttetéseit, az egész per folyamát, nagy urak és fő-fő birák, hogy és mi oknál fogva szövetkeztek ellene? hányszor volt már audienczián; hogy felvilágositá az udvari ágenseket; ezek, meg ezek a nagy urak, hogy iparkodtak vele kiegyezni, ha keresetéről letesz. Kaphatott volna már négy falut erdőstül, de neki mind a hatvankettő kell: és azzal elszámlálta névszerint mind azon falvakat, minden benne levő birtokosokkal együtt, a kiknek természetesen mind takarodni kell azokból.

Ott beszélt késő estig, a míg azt nem mondtam neki, hogy el kell mennem a szinházba, akkor azután összerakta ismét a tarisznyáját, de még egyszer megállitott az ajtóban, hogy tudtomra adja, a Pesten lakó táblai ügyvédek fejenkint mivel biztatták, mit mondtak neki?

Az egészben bizonyosan egy szó sem volt igaz; — és ő azt mind komolyan hitte, a mit csak képzelete talált fel.

— Hanem hát hol lakik Tóth Kálmán? kérdé utamat állva az ajtóban.

A keresztyéni szeretet azt mondatta velem, hogy elutazott bizonytalan időre.

— Hová? mert utána megyek ám én, ha Horvátországba utazott is. Jártam én már messzebb is az ügyemben. Okvetlenűl beszélnem kell vele, mert sokat írt az ősömről, ő tudni fogja: s ez már azután hiteles, mert nyomtatva van!

Valóban nem tudtam neki megmondani, hogy hova utazott.

Félesztendő múlva megint belátogatott hozzám.

— Kezemben van már! mondta diadalmas arczczal. Kezemben van!

— Mi van a kezében?

— Mind a hatvankét falu, most csak utiköltség kell még, mert nagyon kiköltekeztem a peremre; de legalább megnyertem valahára. No iszen szepeghettek most ti Bánffyak, Kendeffyek, meg te is Kornis. — Itt a parancsolat nálam.

S azzal előhúzott a tarisznyájából egy még egészen új írást.

— Rajta van a pecsét is; maga a fő-fő itélőmester ütötte rá a saját kezével.

Kértem, hogy mutassa meg, hadd nézzek bele.

Oda nyújtotta, de úgy, hogy az egyik végét a kezében tartotta; mintha attól tartana, hogy a Bánffyak és Kendeffyek kedvéért kitalálok vele ugrani az ablakon, s elszaladok az igazságával.

— Ez aztán a végső itélet; diákul van irva.

Hát azon irat «testimonium paupertatis» szegénységi bizonyitvány volt, melyben felszólittatnak a hatóságok, hogy e szegény ügyefogyottat gyámolitsák és engedjék akadálytalan haza menni.

— No, úgye hogy jól van? mondá diadalmas arczczal tekintve rám.

— Nagyon jól van, mondám, kezébe nyomva egy forintot, melyet Kinizsi Pál præsumtiv örököse nem utasitott vissza, hanem megigérte, hogy mihelyt helybe fog vergődhetni az uradalmaiba, rögtön küld a számomra — egy süldő malaczot.

Nem tudom, eljutott-e már oda?

A SOK-EMBER.

A jó öreg Megyeri utazott hajdanában arra fel Saarozs vármegyébe. Egy vendéglőben meg kellett szállnia, míg kocsisa etet. Mig ő ott szerény ebédkéjét elkölté, jön nagy ostordurrogással a vendéglő udvarára egy négy lovas hintó, s nehány percz múlva betoppan a közös étterembe, mely a vendéglő egyetlen használható szobája volt, egy tekintélyes egyéniség, nagy posztóbundával a nyakában, nagy szőrbotosokkal a lábain, s prémes sipkával a fején, melynek a fültakarói álla alatt össze voltak kötve.

Olyan tekintetes úr, a ki szereti, ha nagyságosnak hiják.

Megyeri megült a szegletben, és végezte ebédjét, mig a tekintélyes jövevény mindenképen azon törekedett, hogy magát észrevetesse vele.

Senkisem volt rajtok kivül a szobában, mégis elmondta háromszor is, hogy milyen nagy kár, hogy az én kedvezs baradom uram, a földesúr ő nagysaga nincs idhon, hogy ilyen embernek izs, mint én, ebe a csardaba kell meg szalni.

Kiejtésén félreismerhetlen volt a sarozs vármegyei akczentus, mely a hosszú magánhangzókat és a kettős betűket nem kedveli.

Hogy igy nem lehetett Megyeribe belekötni, kiment a szobából, megparancsolta a kocsisának, hogy tudja meg attól a másik kocsistól: ki az az idegen úr? Megértve, hogy szinész, visszajött s ugyanazon bundában, botosban

és prémes sapkában leült nagy kegyesen Megyeri asztalához, s nagy mosolyogva megszólitá :

— Á, á, hat magacska theadrista a pesti theaterből. Az is csak jo. No az jo. Nem mondom, hogy nem jo. Had maga Kassara megy ? Én izs patronus vagyog a Kasaba. Atam én is két forintod theadrumra banko czedulaba. Hát maga csak theadrista ? no, no, no.

Megyeri szerényen mondá, hogy bátorkodik igen is az lenni ; hát ő viszont kit legyen szerencsés tisztelhetni a nagyságos úrban ?

— Aj, aj ! mondá az, fejét megrázva s kezeit visszadugva nagy téli keztyűibe. Én sog vagyom, nagyon sog vagyom.

És azzal egyre rázta a fejét, mintha maga sem hinné, hogy azt mind elő lehessen egy nap alatt számlálni, a micsoda sok ő.

S végre odaütött az asztalra, s kimondá azt, a mit legelőkelőbbnek tartott czimei között.

— Vagyog én tekintetezs Sarozs varmegye tabularis azezora.

Azzal fölkelt helyéből, s kezeit összetéve háta mögött, egyet sétált végig a szobán, s engedte az alatt Megyerit bámulatában akárhová lenni.

Mikor visszaért hozzá, megint mondott neki valamit.

— Vagyog meg a dunántuli superintendentialis partikularis koadjutor kurator.

Azután megint sétált egyet s visszajött.

— Meg több izs vagyog. Hat meg a meltosagozs Palfy Fidelis uradalom koordinatuzs fiskalizs ! Hán ! Ugy-e ?

Megint járt egyet, megint visszajött.

— De meg mazs izs vagyog. Meg tekintetes Barzs varmegye azezor is vagyog, Vazs varmegye azezor izs vagyog ! Hohó ! Sog vagyog én.

A jámbor Megyeri semmivé lenni érzé magát ennyi sokasága előtt egy embernek.

Az pedig ujra visszajött a botosokkal, a bundával, a fülére kötött sipkával, s számlálta a téli keztyű ujjain.

— Ezs azutan a Kővago nagysagozs familia maszo kurator vagyog. Ezs a szekesfejervari kaptalan plenipotentiarus vagyog. Vagyog Komarom varmegyebe compozezor, vagyog a Fajdy de Fajda, Kublanczi de Sztrecso, Lubovay de Libetbanya s mazs uri familiakkal osztalyos atyafisag... Ah, oh, nagyon sog vagyom én.

S azzal, mintha letett volna annak a lehetőségéről, hogy minőségeit hiánytalanúl előszámlálhassa, elvándorolt ismét az ablakhoz, mely időközt használva Megyeri, felkelt az asztaltól, s igyekezett kiosontani a szobából.

De az ajtónyikorgásról észrevette a sok-férfiú, s mielőtt elszökhetett volna, visszafordult és rákiálta:

— Meg banyaszati inspektionalis komissionalis azezor izs vagyog!

Megyeri fizetett és szaladt. Ennyi emberrel csakugyan nem lehetett elférni egy szűk szobában. Hisz ezzel egy magával tele van egy emeletes ház.

És mégis az ily nagy férfiak nevei enyésznek el a háladatlan világ előtt, a kiknek teljes czime semmi levél borítékára fel nem fér: mig az olyan jött-ment embereket, mint holmi Megyeri, kik csak művészek voltak, még csak nem is honoratiorok, holtuk után is emlegetik a késő századok.

EGYSZERRE NAGYGYÁ LENNI.

Nekünk van nagyravágyásunk elég, talán több is, mint más nemzetnek.

Mi is szeretjük magunkat kiemelni, felküzdeni, csak soká ne tartson.

Egy akadémiai jutalomhirdetésre valaki egyszerre tizenkét szinművet adott be. Nagyobb ajánlat végett azt jegyezte alájuk, hogy ezeket ő még tizenhét éves korában irta. Kölcsey azt mondta rá, hogy biz azokat írhatta tizenkét éves korában is. Mind a tizenkét dráma sem ért annyi tiszta papirost, a mennyire le volt írva.

Nálunk a fiatal iró legelőször is drámán kezdi működését. A helyett, hogy előbb tanulna nyelvtant, helyesírást, tanulna logice gondolkozni, költőileg eszmélni, azután tanulná ismerni a bel- és külföldi irodalmat, annak lángelméit és végre tanulná ismerni az életet és világot, magasságától mélységeig, az emberi szivet szenvedélyeivel, a sorsot vas következetességével; társadalmat és családi kört, néptörténetet és magányjellemet; — a helyett első följéptével oda veti a keztyűt Shaksperenek.

Minden évben találkozunk egy-egy ismeretlen nagysággal, ki valami örökmozdony félét talált fel, melyből azután végtére az sül ki, hogy épen nem akar megmozdulni. Mennyivel rövidebb utja volna a dicsőségnek ennél, ha egy egyszerű fonógépen, vagy egy czélirányos zsilipen törte volna a fejét.

Egy fiatal ember, ki hajdan velem járt iskolába s akkor sem tartozott a különös elmés emberek közé, egy időben

nagy zajt ütött a világban azzal, hogy hír szerint külföldi udvaroknál roppant hasznot hajtó felfedezéseket tőn. Ezekért azután rendkivüli kitüntetésekben részesült, czimeket és érdemrendeket kapott, uradalmakkal ajándékoztatott meg, főfő hivatalokba léptettetett elő; e dologról vagy egy esztendeig beszélt valamennyi hirlap; akkor kisült, hogy az egész lármából egy szó sem igaz; nem történt semmi felfedezés küludvarok javára, következőleg nem osztogattattak sem czimek, sem rendjelek; — hivatalok és uradalmak mind a túlgazdag fantázia körébe tartoznak. Az illető annyit csakugyan elért, hogy magát könnyű szerrel nevezetes emberré tette, mert e botrány miatt elitélték néhány esztendei fogságra.

Ha szorgalommal, észszel fáradt volna azon, hogy hasznos polgára legyen a honnak, talán senki sem beszélt volna róla, így pedig egyszerre nagy ember lett.

Ah, a valódi nagyság elrejti magát, s nem keresi a világot!

Nyomtalanul tűnt el Kliegl, ki a betűszedő géppel új korszakot készített volna elő a tudományos világban, ki a vasútakat egy sínnel volt képes kiállitani; s ki elveszett, mert nem tudta árulni tudását.

Halhatatlan lesz a növényszappan áruló, ki félhasábos hirdetményekkel kürtöli be a népek füleit, s keresve kell kutatni a víziszony kigyógyítóját, ki nagybecsü titkával, szegény földmüves, múlik el valami félre eső faluban.

Összes munkáinak gyüjteményére nyit előfizetést az iskolából kilépő ifjú, bátor önbizalommal vallva meg, hogy a közönség általános óhajtása buzditá ez elhatározásra; mig a lángelmű költő, ki néhány év előtt, mint honának leghasznosabb polgára, a legnagyobb nyomorban halt meg Erdély egyik kis városában, soha egy szóval sem említé munkái lételét, mik évtizedeken át rejtve hevertek szekrénye aljában, miket csak holta után fedeztek fel barátai, hogy annál több okuk legyen a sajnálkozásra.

Hanem hiszen így tarka az élet!

AZ ELLENSÉGES KOPONYÁK.

Minthogy ez az elbeszélés kissé borzalmas természetű, előre is figyelmeztetek minden gyöngébb szivű olvasót, hogy ha teheti, hagyja ezt egészen olvasatlanúl; ha pedig már pénzében van a könyv, mint az oláhnak a szappan, legalább annyit tegyen meg, hogy ne olvassa este lefekvés előtt, mert én nem akarok azután gonosz álmai felől magamra terhes felelősséget vállalni.

Azt is mondhatom pedig, hogy ez valóban megtörtént dolog, s hogy ilyen sokáig eltudtam vele hallgatni, az csak titoktartásomnak válik becsületére.

Még akkor fiatal ember voltam, kezdő novellairó, s miként nyomtatásban kijött bűneim tanúskodnak róla, nagyon hajlandó a földfeletti mystikus eszmék követésére; rejtélyes történetek, borongós sejtelmek, végzetes események el tudtak magukkal ragadni; kevesebb szakállam, de több hajam, kevesebb tapasztalásom, de több hitem volt, mint most: és ez akkor úgy volt jól, most meg igy van jól.

Tehát igen fiatal ember voltam még, a midőn egy kirándulás alkalmával egyes egyedül jutottam éjszakára egyikéhez mivelt főurainknak, kit ismeretlenség okáért csak egyszerűen Gábor úrnak fogok nevezni.

Látásból hallásból ismertük már egymást, utazó voltam, elesteledtem, ő pedig házi gazda, és az útfélen lakott; nekem szállás kellett, neki kastélya volt; mind ez elég jogot adott arra, hogy magamat beszállásoljam hozzá, ki is igen szivesen fogadott; külömben is a vendég nem volt nála nagy ritkaság.

Gábor úr egy kissé abban a hirben élt, hogy szeret különczködni, volt könyvtára és olvasott, egy szobája tele volt mindenféle kitömött állattal és madárral, miket maga lövöldözött, s miknek a neveit is tudta, volt becses képtára, értékes régiségei, és ő maga sokat foglalkozott gépekkel, nem ugyan olyanokkal, a mik valami gazdasági haszonra valók, hanem a mik tisztán mulatságos meglepetésekre voltak szánva; például, hogy az ajtóban álló vas ember, a mint valaki az ajtót kinyitja, rögtön felemelje fegyverét, s a mint beteszi, ismét tisztelkedve lebocsássa, a mi által a gyöngébbszivű látogatót majd a nyavalyával törette ki; az álló asztalban titkos klarinétok fújtak el mindenféle nótát, mikor valaki rákönyökölt, s bizonyos székekről fel nem lehetett kelni, ha az ember rájuk ült, úgy megfogták.

Ezekről az ártatlan tréfákról magam is hallottam többször beszéltetni, s készen voltam rá, hogy nem leszek általuk meglepetve; azonban Gábor úr nem is produkálta előttem e tréfákat; igen komolyan beszélt velem, könyvtárába vezetett, megismertetett igen érdekes és valóban nagybecsű kéziratokkal; megmutogatta fegyvertárát, pecsétgyüjteményét, mikhez igen érdekes históriai adatokat tudott elregélni; én megkértem, hogy engedje meg, miszerint ez adatokat magamnak feljegyezhessem.

— Szivesen, csak tessék: mondá ő egész udvariassággal s gyönyörűséget látszott benne találni, hogy jegyezgetem én, a mit ő beszél hajdankori hősökről és delnőkről, kiktől itt meg itt maradt meg az a sarkantyú, meg az a félczipő, a mi itt előttünk áll.

Minő gazdag történelmi kútforrás! Valóban nem volt okom megbánni, hogy idejöttem.

Gábor úr különösen megelégedhetett érdekeltségemmel, melyet elmondott adatai irányában tanúsíték; kifogyhatatlan volt újabb, meg újabb érdekes történetkék elbeszélésében.

Ilyen mulatságban töltöttük el az egész estét.

Vacsora fölött magunk voltunk egy uradalmi felügyelővel és egy titkárral, a kik azután ismét eltávoztak, s Gábor úrral egyedül maradtunk.

Ő a góth szobába rendelé áthozatni a theát, mely mellett még egy órácskát elbeszélgethetének: azaz, hogy ő beszélt, én pedig hallgattam.

A góth szoba az épület legszélső szárnyterme volt; tulajdonképen ódon bútorairól nyerte ezt a nevezetet, s egy pár középkori fülkéről, a mík valami góth idomzatot képviseltek.

A középen tágas kandalló volt, megrakva pattogó hasábfákkal, mellette kényelmes karszékek és pamlagok, mikre leheveredtünk, csendesen szürcsölgetve a füszerillatú pekko nedvét.

A kandalló melege, késői idő, meg az úti törődés, megvallom, annyira elálmosítottak, hogy egy párszor azon kaptam magamat, miszerint semmit sem hallok kedélyes gazdám beszélgetéséből, s fejem határozottan a pamlag vánkosa felé húzódik.

Gábor úr észrevette ezt az állapotomat, s mosolyogva mondá:

— Ön, úgy látom, hogy álmos is már.

Nem volt okom őszintének nem lenni.

— Bizony én akár itt e helyben elalugyam.

— Azt pedig nem tanácsolnám, szólt Gábor úr komoly arczczal; ez a szoba nem igen jó hirrel bir az idegenek előtt, kik valaha benne megháltak.

Ez a szó kezdte az álmot elverni szemeimről.

— Tán kisértetek látogatják?

— Sőt benne laknak, és láthatók éjjel-nappal.

A kiváncsiság egészen éberré tett. Kezdtem széjjel tekinteni.

— No, kisértet név alatt ne képzeljen ön magának valami lepedőben járó lánczos rémet; a mi itt van, az igen egyszerű és kézzel megfogható tárgy. Van kedve talán megnézni?

Hogy lehet ilyet még kérdezni is!

Rögtön talpon álltam; hol van az a kisértet? hadd látom.

Gábor úr egyik fülkéhez vezetett, mely zöld szőnyeggel volt lefüggönyözve, s itt a függönyt félrevonva, két koponyára mutatott, melyek egy gömbölyű üveggel voltak betakarva, s elég csudálatosan egymásnak háttal fordulva.

Ilyesmit láttam én már máskor is, s nem voltam hajlandó bennük valami kisértetszerűt elismerni. Emberi csont maradványok; csak annyira félelmesek, mint egy kihúzott fog, a mitől senkinek sem jut eszébe megijedni.

— Ez két testvér koponyája, két Kálmánffy grófé, kik hajdan ez uradalom birtokosai voltak, s e kastély egy részét is épitették. Nagyon tragikus életük volt. Szüntelen ellenségeskedtek egymással, s czivakodtak a kastély birtokán; egyszer azután az öregebbik kibékülés szine alatt meghivta magához testvérét, s mikor az leitta magát erős boraitól, mámoros álmában egy hosszú szeget veretett a fejébe. A szeg most is ott van. Később egy szolgája, ki részes volt a bűntudatban, elárulta a bátyát, mely miatt őt is lefejezték; testét szokás szerint elásták a vesztőhelyen, de levágott fejét megengedték haza hozatni a családi sirbolta, hova a sirboltőr az orozva meggyilkolt testvér csontjait is eltakarítá. Egy fülkébe oda helyezte egymás mellé a két testvéri főt; még pedig a két halálos ellenséget, a kik életükben soha sem türhették egymást, arczczal egymás felé forditva. Egyszer azonban, a mint valami dolga miatt ismét le kellett mennie a sirboltba, megdöbbenve látta, hogy a két testvér feje egymásnak visszásan van fordulva. Az ember nem volt nagyon ijedős, sokat foglalkozott emberi csontmaradványokkal; azt hitte, valami vándor patkányok tehették ezt a koponyákban, s ismét összefordította őket arczczal. Másnap újra lement őket megtekinteni, ismét meg voltak fordulva tarkóval egymás felé.

Ez így tartott heteken át, az ember minden nap összeforgatta a koponyákat, és azok minden éjjel elváltoztaták

helyzetüket; utoljára a sirboltőr egészen belebetegedett, elkezdett fogyni, mélázni, mig egyszer a fiatal káplán komolyan kérdőre fogta, hogy mi lelte, mi nyomja a szivét?

A vén cseléd reszketve vallá meg neki a kisértetes titkot, mely miatt már maga is csaknem kisértetté változott egészen.

A lelkész felvilágosodott ember volt, meg akará nyugtatni a babonás embert gyötrelmes tévedése felől s e végett maga lement vele a sírboltba, az állított csodát megtekintendő.

A két fő akkor is tarkóval volt egymásnak fordulva, és a cseléd esküdött rá, hogy ő tegnap estve is megfordítva helyezé őket egymás mellé.

— Az lehetetlen, szólt a lelkész. Az élettelen testnek nincsen akarata. Ez nem más, mint két csont darab, velő nélkül, izmok nélkül, a mi magától nem mozdulhat.

S hogy szavait annál nyomatékosabbakká tegye, megfogta az egyik koponyát, hogy azt felemelje és megmutassa a kétkedőnek, miszerint az csakugyan mozgásra képtelen tömeg.

Abban a pillanatban úgy megharapta a koponya a lelkész kis újját, hogy az alig bírta azt fogai közül kiszabadítani.

A sírbolt azontúl zárva maradt, s a cseléd nem sokára meghalt ez eset után, a lelkész pedig késő vénségeig viselte a harapás nyomait kis újján.

Az eseményt titokban hagyták, s elébb nem is tudta azt meg senki, mint midőn én ez uradalom régi levéltárában kutatva, megleltem a kérdéses lelkész naplóját, melyben ő az egész eseményt leirta, azzal végezve a mystikus regét, hogy az elhagyott sirbolt ajtaja itt meg itt van — befalazva. Azóta egy magtárt ragasztottak hozzá, s a helyiség egészen feledésbe ment.

Mindjárt felkerestem a befalazott ajtót, könnyű volt

rátalálnom a leirás után, kibontattam azt, s magam leszállva bele, csakugyan megtaláltam a két ellenséges koponyát, miként állítva volt, egymástól elfordulva.

Megvallom, hogy felemelni egyiket sem mertem, minden blazirt kedélyem mellett is, hanem az egész kőlapot, melyen feküdtek, kiemeltetém, s úgy hozattam fel e szobába.

Azóta sokszor fordult meg nálam egy-egy nehézhitű vendégem, ki e mondát tréfának vette s saját szemeivel iparkodott meggyőződni annak mibenlétéről. Noha nem örömest üzök hasonló kisérletekkel játékot, midőn erősebb kedélyü emberre akadtam, a kinél nem féltem attól, hogy örök időkre melankolikussá találom tenni, megengedtem neki, hogy háljon itt ebben a szobában, s győződjék meg saját szemeivel, miszerint az este arczczal összefordított koponyák reggelre ismét háttal lesznek egymásnak fordulva.

Rendesen úgy történt. Látogatóim kénytelenek voltak meggyőződni a titokteljes tényről, s ezt amaz emlékezetes lelkész óta senki sem merte többé megczáfolni.

Gábor úr szemeimből vette észre, hogy nekem is nagy kedvem volna e csodás titokról szemlátomást meggyőződni.

Melyik huszonkétéves fiatal ember volna, a kit hasonló rejtély ne tudna érdekelni?

Én nagyon kértem, hogy engedje meg, miszerint itt e szobában háljak, s fordítsa egymásnak arczczal a koponyákat.

Gábor úr nem iparkodott lebeszélni; kiváncsiságom tetszett neki, a gömbölyű üveget felemelte, a két halálfőt nagy óvatosan egymásnak arczczal fordítá, s azzal az üveget ismét vissza takarta rájuk.

Azzal megmutatta az alkovent, hol fekhelyemet fogom találni, jó éjszakát kivánt és egyedül hagyott.

A tágas kastély emeletét egyedül lakta a főúr pitvarnokával. Cselédsége mind a földszinti szobákban hált; a

góth szoba és az ő hálószobája között három kisebb-nagyobb terem feküdt, ilyenformán én magam meglehetősen egyedül maradtam az előbbiben, lehetőleg távol minden emberi lehellettől.

Minden felizgatott képzelődésem mellett is annyi filozófiát tartottam meg magamnak, hogy valami tréfát ne engedjek magammal elkövetni. Elébb megvizsgáltam a falakat: nincsen-e valami észrevétlen bejárás e szobába? azután magát a fülkét vettem jól szemügyre; az sem volt hozzájárulható, kemény szilárd egy darab márványból volt faragva az egész. Az ajtót bezártam retesszel, s még azon felül a pamlagot is eléje huztam, s arra feküdtem; épen szemközt a lefüggönyözött fülkével.

Azontúl még egy biztosítékot szereztem magamnak. A selyemfüggöny, mely a fülkét eltakarta, valami czifrázatban megakadva, igen szép festői redőzeteket képezett Elővettem utitárczámat, s a függönyt legkisebb redőivel együtt lerajzoltam abba.

Ez igen furfangos ötlet volt.

Ha valami élőtesttel felruházott lény a két koponyához akar férni, a függönyt érintenie kell, már pedig annak redői a legkisebb érintésre úgy elfognak változni, hogy az többé a tárczámba rajzolt képlethez nem hasonlíthat.

Azután új hasábokat raktam a kandalló tüzére, magam elé helyeztem a karos gyertyatartót a kis egylábú asztalra, s ledültem a pamlagra azzal az erős szándékkal, hogy nem fogok elaludni.

Ismertem a theának azt a tulajdonságát, miszerint az embert ébren tartja; újra töltöttem magamnak egy csészével. Tettem bele egy kanál rhumot is. Nem igen érzett meg rajta. Pedig máskor egy kanál rhumtól majd a guta üt meg. Még többet töltöttem bele. Az sem tette erősebbé. Eszembe jutott, hogy a kandalló melletti szekrényre égy üveg cognac van feltéve. Gábor úr kinált vele az imént, akkor nem kellett. Milyen különös, hogy most úgy óhajtom ezeket az erős szeszeket.

Felkeltem, hogy elhozzam: megkóstoltam; csakugyan ez erős volt; csészémbe töltöttem belőle, s azután eszembe jutott, hogy a kandalló elé nincs feltéve a sodrony rostély; valami szikra kitalál belőle pattanni: odamentem, a parazsat hátratoltam benne a vasfogóval, egy szikra a kezemre pattant és megégetett; a vasrostát lezártam, s azzal mentem vissza a thea asztalhoz.

Szép meglepetés várt rám.

Azon a pamlagon, a mit én a magam számára húztam oda, két úri ember ült, a kiket én jól ismertem, de a neveikre nem tudtam emlékezni. Az egyik rövid göndör szőke hajjal, mérges veres szakállal, a másik feketehajú, hosszú lelógó bajuszszal, símára borotvált állal, a feje tetején egy kerek kopaszság volt látható.

Az első egy ingre volt vetkőzve, aranygombos selyemmellényben; az utóbbi barna borsos szövetü zekében, melynek hátra volt hajtva a vitézkötése.

Ez a két úri ember szép csendesen iszogatta azt a cognacos theát, a mit én magam számára elkészítettem. Egyszer az egyik szörpentett belőle, azután a másik, ketten egy csészéből, egészen testvéri módon.

Eleinte a bámulat, azután a félelem fogott el; nem mertem hozzájuk közelíteni, leültem egy sötét szögletbe, s onnan néztem, hogy mit csinálnak?

A két úr sajátságos képeket tudott egymásra fintorgatni; közben beszélgettek is egymással.

— Jó estét öcs.

— Jó estét bátya.

— Itt vagy megint öcs?

— Itt is maradok bátya.

— Szűk kettőnknek ez a kastély.

— Tágas volna, ha egyikünk odaalant laknék.

— Hol odaalant? A pinczében?

— Még alantabb: a sírboltban.

— Ezt elkellene végeznünk egymással öcsém.

— El biz azt bátya, most egyedül vagyunk.

— Pisztolyt szeretsz-e jobban vagy kardot?

— Én mind a kettőt szeretem, de tartok tőle, hogy kitudódik.

— Igaz; a fegyver lármát üt, a vér kifoly és tanúságot tesz.

— Méreg pohár volna jó, és sorshúzás bátya.

— Nem volna rossz, de meglátszik a hulla arczán.

— Legjobbat mondok én bátya. Itt az erős ital előttünk, igyuk le egymást.

— Hát azután?

— A melyikünk ébren marad, végezhet a másikkal, a ki öntudatát veszti. Itt egy hosszú szeg és kalapács; ezt a koponyába verve, senki sem tud meg róla semmit.

— Igazad van, kivált tenálad kinek jó sűrű hajad van; de nekem hold van a fejem tetején.

— Ne félts te engem!

Nem átallom megvallani, hogy nekem egész testemet a hideg zsibbadás fogta el e rémületes beszélgetés alatt; ha tudtam volna, sem lehetett hová mennem, mert épen az ajtó előtt ültek, magam húztam oda asztalt és pamlagot.

Azután elkezdtek inni abból az egy csészéből. Egyszer az egyik, másszor a másik. Egymásnak töltögettek a cognacból, színültig egészen, hogy a nedv színe a csésze szélén fölül lebegett.

— Egészségedre bátya.

— Egészségedre öcs.

A felköszöntő oly ördögi nevetéssel mondá ezt mindig, midőn a lenyelt kábító nedvtől testvére fuldokolni látszott, és feje szédelegve ingott előre-hátra, és arcza hol halálsárga lett, hol csattanó piros, az erek kéken zölden lüktettek homlokán, mint dagadt kötelek.

«Igyál öcs, igyál bátya».

E közben az asztalon égő gyertyák hamvadozni kezdtek, eleinte, mintha valami vereses köd fogná fényeiket körül, mely mindig homályosabb lilaszínbe ment át; a

két arcz egyre jobban sápadt, a két fő egyre jobban szédelgett; vajjon melyik fog elébb ledülni?

A gyertyák fénye a leghomályosabb zölddé vált már, s a zöld világban olyan halálsápadt volt mind a két arcz. Nem bírtak már egymáshoz beszélni, csak kőmerev szemeikkel tekintének egymásra, s kínálták némán a kábitó italt.

Azután egyet lobbantak a gyertyák s kialudtak. Mind a két alak eltűnt egyszerre.

Az ablakok szinezett üvegein teljes pompájában ragyogott át a hold, s a kandalló izzó parázsa rózsaszin fényt vetett á félhomályra. Egyedül voltam a szobában.

Álmodtam, ezt mondám magamban, és nevettem rajta és a fogaim úgy vaczogtak. Álom volt, álom volt, bizonyítgatám; most már megyek lefeküdni; levetkőzöm, lefekszem az ágyba, fejemre húzom a takarót, s aztán tessék kisérteni, a kinek az mulatságos. Miattam járhatnak kelhetnek: én rájok sem fogok ügyelni.

A hold szép fehéren sütött, a kandalló szép pirosan világított, nem volt szükségem gyertyára, a miket úgy sem gyujthattam volna meg, mert csutakig leégtek. Az ágyat így is megtalálom. Levetkőztem nyugodtan, az órámat felhúztam, azzal félre vontam az alkoven függönyeit az ágy elől, hogy majd bele fekszem.

Az irtózat fogta el minden érzékemet.

A vetett ágyban ott feküdt a két testvér egymás mellett; irtózatosan eléktelenült két hulla. Az egyik hanyatt, a feje pedig arczczal lefelé fordítva, kopasz feje holdjába verve villogott a sötétkék szeg feje; a másik pedig mellette feküdt mellére fordítva, s a feje szemközt az égfelé.

A borzalom elvette mozdulhatási erőmet. Kiáltani akartam, és nem volt szavam, megrázni a csengetyű kötelét és nem volt kezemnek ereje; futni akartam onnan, és lábaim lehúztak, mint az ón. Mellem elszorult, tagjaim elzsibbadtak; végre összeszedtem akaratom minden erő-

szakát, s rettenetes kínnal kiáltottam valami szót, a mire azután — felébredtem.

A kik rossz álmokat szoktak látni, tudhatják micsoda kínba kerül az embernek akkor egyet kiálthatni.

Bizony reggel volt már és a nap szépen ragyogott a magas jegenyék közül. Akkor is ott feküdtem a pamlagon a bezárt ajtó előtt, a hol feltettem magamban, hogy nem fogok elaludni.

A gyertyák valóban leégtek előttem, s a csésze valóban üres volt. Egyébiránt hajlandó vagyok azt hinni, hogy nem is töltöttem én abba semmit az estve; hanem theát, rhumot, cognacot, mindent csak álmodtam.

Hanem — most jön még a kisértet legborzalmasabb része.

Hát a fülkében mi történt ez alatt?

A függöny azon módon volt, a hogy azt lerajzoltam magamnak, egy redőcske sem változott el rajta.

Ehez tehát nem nyulhatott senki.

Még egészen elfogulva éjszakai álmom látásaitól léptem a titokteljes fülke felé, s bizony reszketett a kezem, midőn félrevontam a függönyt.

És ime . . . a két halálos ellenség koponyája háttal volt egymásnak fordulva.

Valami hidegség futott kétszer háromszor egész testemen keresztül; mintha valami jeges kéz cirógatna végtül végig.

Ez már nem álom. Ezt látom. Fényes nappal van; odakinn beszélnek, zajganak, mint a hogy nappal szokás, és én idebenn magam előtt látom a legrejtélyesebb fantomot.

Tehát még is sok történik a nap alatt, a miről a bölcseknek nincsen tudomásuk.

Tehát még is való, hogy e két élettelen fő még holta után is él és gyűlöl és elfordul egymástól.

Nem hiszem, nem lehet, nem igaz.

Látom, borzadok tőle, de még sem igaz.

Igaz, de még sem hiszem.

Eszembe jutott a lelkész története, ki szinte tagadta e földfeletti csodát, s rá merte tenni kezét a kisértet fejére, s azután holtig viselte annak harapását.

Nem bánom.

Hadd harapjon meg engem is.

Felemeltem az üveget a koponyákról. Szivem meglehetősen dobogott. Hozzányultam. Kezem érintette hideg állkapczáját. Felemeltem és megforditottam.

Ha!

Mi történt? megharapott-e?

Szivesebben vettem volna tőle, ha megharap, mint hogy felfedeztem, miszerint valami furfangos óramű van belsejében alkalmazva, mely azt egy rúgó nyomásával elfordítja; a másik is hasonló fortélylyal volt ellátva.

A reggelinél találkoztunk Gábor úrral. Ő szokása szerint komoly volt, én is.

— Hogy aludt ön? — kérdezé tőlem a részvétig hajló udvariassággal.

— Köszönöm: nagyon rosszul. Sok theát ittam az este; mindenféle kisértet üldözött tőle.

— Hát a koponyák mit csinálnak?

— Úgy látszik, hogy engem nagy kitüntetésben részesítettek, mert nemcsak hogy hátat fordítottak egymásnak, de még fejtetőre is álltak.

Gábor úr nagyot nevetett e szóra.

— Ön megnézte, hogy mi van bennök?

— Azt tettem.

— Lássa: negyven ember aludt már abban a szobában, mind tapasztalták a csudát, és egy sem nézte meg, hogy nincs e valami a koponyákban?

— Féltek, hogy úgy járnak, mint az ördögűző lelkész.

— S ön nem félt?

— Féltem biz én; de nagyobb volt a kiváncsiságom, s most már nagyon sajnálom, hogy azt tettem.

— Miért?

— Mert egy érdekes történeti adattal szegényebb vagyok.

Gábor úr még jobban kaczagott.

— Még egyet szabad legyen kérdenem. Vajjon a többi históriai adatok is mind ilyen érvényesek, miket én tegnap feljegyezgettem?

A főúr mosolyogva monda:

— Bátran pipára gyujhat ön velök.

Ezt csak azért nem tettem, mert nem szoktam füstöt enni.

Csak arra kért Gábor úr, hogy ha tehetem, ne szóljak e felfedezésemről senkinek, hadd szerezzen általa ezentúl is másoknak üdvös ijedelmet.

Megigértem, hogy tíz esztendeig titokban fogom tartani.

A tíz esztendő épen a múlt héten telt le; a két kisértetes koponya története ekkor szabadult fel s lett a nyilvánosság tulajdonává.

MILYEN A TÖRÖK NÉP.

Egy kiváló magyar diplomatától, ki a keleten hosszasb ideig viselt magas küldetést, hallottam e napokban igazán megragadó adatot a török köznép jellemzésére.

A keleti háború a vége felé járt; az orosz seregek túl voltak a Balkánon, s Adrinápoly felé közeledtek. Stambulnak minden kapuján tódult a menekülő ozmánlik serege, egész népvándorlás, hozva az ölében a gyermekeit, s hátán az értékes holmiját, gyalog, szekéren, lovon, teveháton, targonczán. A vasutak vonatai egyre betegeket és sebesülteket szállítottak. A szultán nem nézte ezt a látványt. Ő az egész nagy hadjárat évei alatt ki nem jött a palotája erkélyére, hogy csak egyetlen egy csatába induló török zászlóalj elvonulását is megnézze. Attól félt, hogy valamelyik török katona rá talál lőni.

A török «veres hold» (ugyanaz, a mi nálunk a vereskereszt) igazgatója X. X. basa, keresztény születésü orvos, éjjel-nappal ott volt a pályafőnél, s az ezerével érkező nyomorultakat rendre vizsgáltatta, kinek milyen betegsége volt, a szerint küldte a megfelelő kórházba; a könnyebb sérülteket, lábbadozókat elosztotta magán házakhoz, a kiknek a sebe azonban már olyan veszélyes stádiumban volt, hogy az életet fenyegette, azokat ott mindjárt a pályafő helyiségeiben operáltatta.

Egyszer egy óriási alakot lát leszállni a waggonból. Redif volt, az első tartalékosok közül, kik a Sipkaszorosnál oly vitézül harczoltak.

Az igazgató maga vizsgálta meg a feltünő daliás alakot

s úgy találta, hogy annak a jobb karján olyan lövés-seb van, mely csontot zúzott, s az elhanyagolás miatt már üszkösödve van.

— Atyámfia, — mondá a redifnek — a te karodat le kell vágni rögtön, külömben meghalsz.

— Ha te mondod, uram, akkor meg kell lenni, szólt a dalia. Vágjátok hát le.

— Ne félj. Fájdalom nélkül esik meg. Valami szert felszívsz, s attól elalszol; nem érzed, a mi veled történik.

— Nem, uram. Nem szívok fel semmit. Látni akarom, mi történik a testemmel. Mikor alszom, akkor Allah vigyáz rám, akkor nem nyulhat hozzám senki.

— No hát legyen úgy, a hogy kivánod.

— Csak arra kérlek, hogy ha jót akarsz velem tenni, adj egy szivart.

Az igazgató oda adta neki a szivart, a redif rágyújtott, s szítta hideg vérrel.

Bizony pedig egy karnak a lecsonkítása fájdalmas műtét, könyhullatás nélkül senki sem nézheti azt el, hogy fosztják meg a munkabiró s fegyverhordó jobb karjától.

A redif a szivarnak felét elszítta, felét összerágta, mire a bekötözéssel elkészültek az orvosok. Akkor azt mondá az orvosnak:

— Látom, hogy jó ember vagy; javát akarod a szegénynek. Hanem már most adj még egy második szivart is.

— Adok szivesen, édes atyámfia.

— Csak azért kérem ám, hogy még egy másik sebet is hoztam magammal, azt is vizsgáld meg. Itt van a czombomon.

Az igazgató akkor vette csak észre, hogy a redif sántit.

A megvizsgált lövés-seb a czombon épen olyan életveszélyes minőségü volt, mint a másik.

— Édes atyámfia, neked a ballábszáradat is el kell vágnunk.

— Hisz akkor egész koldus leszek.

— A miatt ne legyen gondod. A koldusok megélnek. Azoknak az egész világ adósa: megfizet. Ha a lábadat nem hagyod levágni, meghalsz.

A redif nagyot sóhajtott.

— Allah akarta igy, legyen meg.

És ismét nem engedte magát elaltatni; látni akarta, mi történik vele? Vére omlott, könye csorgott, de a szivar nem aludt ki a szájában.

A második műtét is végre lett hajtva szerencsésen.

Mikor készen voltak az egészszel, az orvos azt mondá a hősnek:

— Most el fognak vinni a kórházba; ott én mindennap meglátogatlak, míg egészen meggyógyulsz, s azután is lesz rád gondom.

— Köszönöm uram — szólt a csonka vitéz. — Látom, hogy jó úr vagy, jót is tettél velem. Nem mondom, hogy Allah fizesse meg, mert az neked nem lenne jó. Én majd csak megélek, ha életben maradok. De hát mi vagyok én? Egy porszem! Egy fűszál! Ki törődik én velem? Hanem mondok egy szót.

S arra ez a megcsonkitott dalia felállt arra a megmaradt fél lábára, felemelte az égre azt az épen maradt fél karját, s fanatikus lelkesedéssel kiálta fel:

«Azt mondom, hogy éljen a padisah!»

*

A padisah pedig ott ült a háremében a rózsavizek szökőkútja mögött, s magyaráztatta magának a kedvencz kadinájával a «Journal amusant» illustrált bohóságait.

TÖRÖK POÉZIS.

I. AZ ÖRÖK HARCZ.

Ketten találkoztak a mezőn: a muzulmán és a gyaúr.

A muzulmán igaz hősök sarjadéka, kinek atyái kalifák és nagyvezérek voltak, a próféta családjából származva le egyenesen, kinek kertjeiben rózsák és cziprusok közt sétálnak kelet szép hölgyei, kiknek homlokát más szem nem érinté, mint a férj és a nap szeme.

A gyaúr koldus ivadék, koldus volt apja, anyja, egész nemzetsége, ki soha életében jól nem lakott, s egész hazaföldén nem találna semmit, a mit megkivánjon.

Mi hozta a gyaúrt a harczba? Az éhség!

Mi hozta a csatába a muzulmánt? A dicsvágy!

Kenyér kellett a gyaúrnak és hús; olcsó arany, ezüst; kopott ruha helyébe új, tarló helyett jó legelő; a muzulmánnak volt mindene: gyümölcse zamatos, virága illatos, ruhája hímezett, országa viruló, kedvese gyönyörű; csak egy zöld levél kellett még neki: egy zöld babérlevél; azért jött el a csatamezőre, azért kereste fel ellenét, a moszkót.

Moszkó harczos, ozman vitéz egyedül találkoztak a rónán. Senki sem volt tanujok, egyedül a vándor madarak, mik lekiáltottak reájok az égből búsan, midőn elrepültek fölöttük, és a lengő szellő, mely átkaikat felfogta, és viharrá lett tőlük.

Az oroszlán és a tigris, ha találkoznak a pusztában, így törnek azok egymásra.

Nem fáj a seb azon perczben, melyben azt adják, veszik; igaz vitéz nem érzi azt, hogy szivéből kifoly a vér, hogy hull köröskörül róla a sok piros gyöngycsepp a földre, mintha rózsalevelek hullanának a fáról, mikor azt a szél paskolja.

A lóról lehullott egyszerre a két harczos férfi, a két megriadt paripa elszáguldott erre-arra, ők ketten maradtak együtt, tört fegyverek markolatai kezeikben.

Még egy lélekzet volt a moszkó mellében, még egy mozdulat volt az ozman karjában, oda vonszolták magukat egymás közelébe; az ozmán lenyomta kezével a gyaúr szemeit, hogy ne lássa az a napot és az eget halála perczében; a gyaúr fogait meríté a muzulmán testébe, hogy végső csepp vérét ne a föld igya meg, hanem ő.

Még órák múlva is, midőn minden nesz elült a tájon, s egyedül járt a borongó szél a rónán, egy-egy mozdulással megrándult a halottak hült tagja, mint a ki álmodik s meg-megrobban reá, mint a megölt kígyó, mely ketté vágva is vonaglik, míg a nap le nem megy: emitt a fej ott a törzsök; az fulánkot lüktet, szemeit nyitogatja, ez farkával csapkod, gyűrűkbe csavarog.

Azután elcsendesültek lassan.

Szél befútta őket lágy fehér homokkal, föld benőtte őket sűrű zöld bokorral, tavaszszal két halom volt a rónán egymás közelében.

Nőttek a két halomból tövises virágok, — hosszu éles tüskék, minden virágtalan a moszkó hamvából; — piros rózsabokrok a muzulmán sirján; s naponta éjente, ha délről, északról jött süvöltve a szél, a két ellenséges bokor úgy harczolt egymással, úgy szaggatták egymást éles tövisekkel, tépett leveleik, lefacsart gallyaik csak úgy repültek a szélben, a zúgó viharban.

S mikor meleg délben kisütött a napfény, mélyen átmelegítve a földet, és a mi a füvek gyökerei alatt lakik, akkor a két sirból, mint egy ösztönszóra, harczvágyó

rovarok jöttek elő: — sötét rút bogarak a moszkó sirjából, — aranyos szárnyuak a muzulmánéból; — azok is harczoltak, verekedtek ottan késő alkonyatig, a míg visszatértek újra poraikba.

S ha gonosz napokon délről és északról száguldó viharok találkozót adtak egymásnak a rónán, s összecsapva ott a két porló sir fölött, összeölelkeztek, átkozott forgóvá támadva egymástól, mely fákat kiszakgat és felkap az égbe: hah! a két elhamvadt hős sirjának pora hogy indult e harcznak, porszem porszem ellen; a legkisebb atóm ellenére ismert és még por képében is folytatta a tusát, a mit itt elkezdett! . . .

. . . Csak lelkeik nem harczolhattak egymással a túlvilágon.

A muzulmán lelke felszállt a paradicsomba, a hetedik égbe.

A gyaúr lelke elment másfelé.

És ez Mahomedtől — kinek neve áldva legyen — roszszul van intézve: hogy moszkó és ozman ott össze nem jöhettek.

Mire való annyi hős odafenn, ha ellenség nincsen?

Mit csinálhatnak ők odafenn harcz nélkül? Mit ér a paradicsom, ha nincs benn dicsőség?

II. AZ ELSŐ HARANGSZÓ SZTAMBULBAN.

Ha kérdezik tőled, milyenek a dzsinek? könnyü rá felelned.

Rövid veres haj borítja koponyájukat, ellenkezően az igaz hivőkkel, kiknél a fő szép simára van borotválva. Ellenben a szakáll és bajusz le van koppasztva arczukról, az oly diszes szakáll és bajusz! Viselnek szűk feszes ruhát, mit Allah büntetésül szabott rájuk, kemény örvet, mely állukat mozdulni ne engedje, s hegyes füleket vászonból, a mit csúfságból hordanak.

Beszédük nem szép zengő és nyugodt, miként a hivők szavai, hanem olyan, a mely kínnal jön ki a szájból, s facsarja a nyelvet. Nyilván ez is büntetésül van reájuk mérve Allahtól.

Italuk sem olyan mint a mienk; nem tiszta hűs víz, hanem pokolbeli égető nedv, mely lángolva ömlik alá a belekbe. Allah a kínzást mérte rájuk gonoszságaikért. Legyen áldva az, a ki egyedül itélhet.

Ha még nem láttál ilyen dzsint soha, jere Sztambulba és fogsz látni eleget. Ott járnak az utczán fényes nappal, hallhatod őket beszélni, és megtépheted ruháidat, kérdezve Allahtól: miért van ez? . . .

. . . Több száz év előtt, midőn az ozmanok legdicsőbb uralkodója meghódítá a büszke Byzanczot, s adott neki áldottabb, magasabb nevet, történt, hogy egy napon az ulémák vénje Al Faraby, a ki nagy és híres tudós volt, s ismerte mindazokat, a mik a föld fölött és a föld alatt laknak, összehivatta az imámokat és dervisheket, a kik Sztambulban laktak mind, és azt mondá nekik:

— Ime a hivők birodalma elfoglalta a hitlenek világrészének sarkát és nagy leend, a míg innen ki nem mozdítják őt.

— Ám lássátok, hogy most engemet eltemessetek a földbe, mert elakarok én utazni innen ama tudás házájába, a hol szinre látni mindent.

— Visszajövök pedig ötöd nap elmultával, és akkor ismét vegyetek fel a sírból, hogy elmondjam nektek azokat, a miket láttam és hallottam.

Ezt mondá, és az imámokkal megmosatva testét, lezáratva szemeit, elhagyá magát temetni a városon kívül a ciprusok ligetébe, arczczal Mekka felé fordulva.

Öt nap és öt éjjel ott őrködtek sírja mellett a dervisek és imámok: ötöd nap felbontották sírját, kiemelék belőle a holttestet, megmosták szemeit, arczát, és ime feléledt az, a szíve elkezdett dobogni, és szemei felnyiltak, mint a ki csak aludt és fölébredt.

Akkor elmondá az imámoknak, a mi öt napig történt vele a túlvilágon.

Ott járt a hatodik égben, egészen a hetedik ég kapujáig, hol az Al Siráth hídja van, a honnan vissza nem lehet térni többé.

A hatodik ég pedig a zsidók paradicsoma: ott ül ezüst trónusában az idegen népek prófétája, Szalómon; a kinek a földön lakozó minden szellemek szolgálnak, a ki érti a madarak nyelvét, s parancsol minden dzsineknek.

Al Faraby odajárult a bűvész királyhoz, és elmondá neki, miért jött? Hogy megtudja, mint lehetne megőrizni a szép és hatalmas ozman birodalmat az enyészettől.

És ekkor azt mondá neki a bölcs király, földig rezegvén ezüst szakálla:

— A mely napon a zsidók meghintik a páskha vérével küszöbeiket, az nap a dzsinek, a mik a világot lakják, mind összegyülekeznek a Horeb hegyen, egy nagy és mély kút öblében, s abban tartózkodnak, míg a hajnalcsillag fel nem jő.

— Te akkor eredj oda a Horeb hegyére, a mély kúthoz. Vidd magaddal azt a harangot, mely Sztambulban legutoljára kongott a szultán bevonulása előtt, s midőn a dzsinek mind együtt lesznek ott a mély kútban, fedd be őket ama haranggal, s hogy fel ne emelhessék azt valaha, pecsételd le a harangot négy oldalról az én pecsétnyomó gyűrűmmel.

— Meghagyd azonban a te utódaidnak és a kalifáknak rendben, a kik egymás után fognak következni Omár khán trónjára: hogy soha Sztambul falain belől harangot ne engedjenek megkondulni, mert ez a hang muzulmánok veszedelme; ezen hangra feltörik a pecsét a horebi kútról s kijönnek a dzsinek, szétbomlik az ország.

Ezt beszélte az imámoknak Al Faraby, és mindenki bámulatára most is ott volt balkezének mutatóujján a gyűrű, a mit Szalómon adott neki a hatodik égben. Pedig ott őrzék őt az imámok éjjel és nappal.

A bölcs uléma úgy tőn, a hogy parancsoltatott neki. Elment a Hóreb hegyére, a Sztambulból vitt haranggal lezárta a mély kútat, midőn legjobban zúgtak abban az összeszorult dzsinek, s akkor lepecsételé őket mind a négy oldalról feltörhetlen erejű pecséttel.

Ismét visszajött azután, ismét eltemetteté magát, hogy Szalómonnak vissza vigye a szent gyűrűt. Öt nap újra virasztottak sirja mellett, s midőn másodszor felbonták az üreget, melyben feküdt, újra életre tért az uléma. Csak a gyűrű hiányzott ujjáról, mely az alatt tűnt el onnan, míg ő a sírban feküvék.

És azután még elélt Al Faraby húsz évig és két hónapig. (Áldassék az, a ki örökkön él!) Akkor halt meg és bizonyosan átment az Al Siráth hidján, mert vissza nem tére többet.

Azóta pedig sok száz esztendő lejárt. Avagy hány birodalom van a gyaúrok földén, mely meg ne bomlott volna az alatt? Azt csak azok tudnák megmondani, kiknek ily hasztalanságokra is van gondjuk.

Sztambulban nem volt harangszó mind ez ideig.

Az ulémák, a kalifák megőrzék jól a hagyományt, s nem engedték ez érczeket megszólalni fejük fölött.

Közeledik pedig az idők teljessége reánk.

Ime születik az omárok vánkosain egy padisah, a ki hasonló akar lenni a gyaúrok fejedelmeihez, ki velük enyeleg, hozzájok folyamodik, velük öltözködik, nyelvüket beszéli és elfordul atyái sírjától.

A padisah megengedé, hogy a hitetlenek építsenek tornyokat maguknak Sztambul városában és harangokat húzzanak fel azokba.

Hallgassátok, mit beszélnek e harangok!

— Romlik bomlik ozmán ország! hullong, ödöng rendje rangja. Hajdan félték, mostan szánják. Omár harcza bolond kaland. A múltak hire balga hang! . . . Bilim, balam ! ! . . .

A dzsinek elszabadultak!

KÜLÖMBÖZŐ ÉLETÍRÁSOK.

I.

Lord X. ó-angol család sarjadéka, melynek minden tagja historiai nevet vívott ki magának.

Ősei mind hírneves arisztokraták, kiket nem onnan ismer a közönség csupán, hogy lovaikkal kis gyermekeket gázoltattak el, hanem pártfogói voltak a hazai iparnak, művészetnek, tudománynak: jó katonák, bölcs státus férfiak.

Lord X. maga is méltó utóda őseinek.

Fiatalsága tudományos előkészületekben folyt el, férfi korát a csatatéren tölté, egyik karját ott temették el Waterloo alatt.

Azután is híven szolgálta hazáját, minden intézmény, melynek virulása nemzetére fényt, hatalmat, gazdagságot hozott, benne önzetlen pártfogójára talált.

Férfi korában megnősült: erényes, szilárd volt szerelmében, derék fiakat és leányokat nevelt hazájának.

Idő haladtával bölcs tapasztalatait hozta a közügyek oltárára, mint követ a küludvaroknál eszesen, bölcsen tartá fenn nemzete tekintélyét.

Az országteremben a szabadelvűség bajnoka volt, a nép ügyeiért küzdött, örömét találta a gyors és hatalmas fejlődésben.

A közéletben szegények gyámola, ügyefogyottak védője, ifjak példaképe volt.

Midőn kiütött a nagy nemzeti harcz Anglia és Orosz-

ország között, ő is elhozta a csatatérre azt a félkarját és azokat az ősz hajfürteit, hogy még egyszer viselhesse rajtok nemzete nehéz napjait.

Egy fia szeme láttára esett el az almai csatatéren, másik karja közt halt meg kholerában. A harmadikat is odahivatta magához.

Mint öreg tapasztalt katonára egy lovas csapat vezényletét bizták. Egy emlékezetes ütközetben félreértett parancs miatt vakmerő támadást tett az ellenfélre, a roham becsületére vált mint katonának, hármas keresztűz között törte át az ellenség gyalog sorait, elfoglalta tűztelepeit, ágyúit beszegezte; hanem a szép lovas csapat, a britt sereg virágának kétharmada odaveszett, maga a derék lord is három nehéz sebet kapott, azokban becsülettel meg is halt.

És a midőn meghalt, a britt közvélemény oda állt sírja szélére, s itéletet mondott fölötte.

Elmondá egy, hogy ámbár nagy ember volt, ámbár free-tader volt, és jó katona, és nagy státusférfi, de seregvezényléshez nem értett semmit; fiatal korában talán jó kapitány lehetett, de a háború több egy parádé manoevrenél. Kárhoztatja, hogy miért vállal többet, mint a mit megbír.

A másik összecsapta kezeit, s jajgatva panaszlá, hogy ime egyetlen ember vakmerősége miatt mennyi derék britt alattvaló veszté el életét, a kik ha Bright quaekkerei lettek volna, még most is portert ihatnának; ez már Lord X-t őrjöngő dæmoniakusnak mondja, ki hogy itthon felelősségre ne vonathassék, azt a malitiát követte el, hogy maga is elesett.

Harmadik szeretné tudni, hogy vajjon mi érdemei voltak Lord X-nek, a miért ily fontos állomás bizatott reá, miért kellett őt a kandalló mellől a köszvényes lábzsacskóból elővonni, fél kezével, fél eszével, öreg ember létére?

A negyedik már meg is mondja, hogy mi érdemei voltak erre? egyik leányát a hadügyészség titkárja birja

nőül; az anyja pedig született Lady Z. a külügyér unokahuga, stb.

Az ötödik még tovább megy; kimondja rá egyenesen, hogy áruló, hogy egész élete kemény kritika alá vehető: mint ifjú könnyelmű volt, mint státusférfi makacs, büszke tory, mint követ tapintatlan; Aberdeen azért engedte őt a harczba menni, hogy ez is egy eszköze legyen a hadviselés fonákságaiban; hogy elveszett, egyenesen Isten büntetése rajta.

Végre a karikatur lapok furcsa gúny és torzképei fejezték be a halotti beszédet, a' hol fél kezü és fél fejű emberek nyargalnak lóháton kerített sánczoknak.

II.

Gróf Y. szinte régi hatalmas család ivadéka Magyarországról. Az ő ősei is mind historiai nevű férfiak, kik a hírnevet kereső minden pályán meghozták a babérokat házájuk számára; ott függnek koszorúik a hosszú ősrégi családfa ágain, mint borostyán, mint cser és olajág, vagy gabonafüzér és pálma, a hős, a költő, a hadvezér, a békeszerző, a gazdagító, a diadalmaskodó jelvényei; a nemes gróf családjának utolsó ivadéka, az ő számára maradt ág sem leend koszorúzatlan, arra is jut, ha egyéb nem, egy pár kamélia bouquet Pepita da Olivától.

Gróf Y. fiatalságában nem tanult semmi tudományt, szépen felnőtt a nélkül is: mikor teljes korúvá lett, akkor kiment külföldre és elfelejtett magyarúl, még a nevét is megfordítva írta, elől a keresztnevet, hátul a családjáét, mintha nem elébb lett volna gróf Y. és csak azután harmadnapra Nepomuk János.

Sok időt élt ő is; hanem büszkén elmondhatja magáról, hogy soha nem szolgált senkinek, sem Istennek, sem hazának, sem emberiségnek.

Jószágain elpusztultak templomok és iskolák, megszaporodtak ellenben az uzsorások és pálinkaboltok.

Ott, a hol az ország ügyeiről tanácskoztak, késő vénségeig nem ült, csupán a homburgi és badeni játékházaknál szokott, mint rendkívüli követ, működni hazája érdekében.

Gyönyörű szép birtoka volt a hazában, egy nap fogadásból sem lovagolhatott volna egyik végétől a másikig; az összes hazai intézményeknek mind együtt nincs annyi alaptőkéje, mint neki egy évi jövedelme volt: ezt a szép javadalmat gróf Y. úgy elpazarlá az utolsó zsellértelekig, hogy midőn ötven éves volt, már jövedelmeit más kezelte, a nélkül, hogy valami hazai intézmény egy fillérét látta volna.

Ez az ötvenes szám gonosz szám, az ember huszonnégy éves korában azt hiszi, hogy jól osztotta fel vagyonát és idejét, ha ötven éves korára mind a kettőt elpazarlá: s ime előjönnek a fehér hajak, s mikor az embernek már nincs kedve élni, és pénze élhetni, akkor még előtte áll ki tudja milyen hosszú szánom-bánom idő.

A fehér hajakat még csak el lehet takarni egy ideig az álhajjal, a pénztelenséget a hitellel: a nemes grófot ez a két szomorú jó barát haza üldözé a jó Magyarországba.

Itt ugyan nem voltak sem Steeplechasek, sem hires balettánczosok, de volt helyettök országgyülés; s ha egyéb nincs, ez is jó mulatság.

Ott gróf Y. a bal oldalra ült, mert a jobb oldalon mit konzervált volna? tartott is egy beszédet, melyről nem lehetett megtudni, hogy micsoda nyelven volt elmondva, hanem azután kijött az nyomtatásban, s ezért a derék grófot szabadelvű férfiúnak nevezték.

Titkárjával iratott hatalmas felszólításokat a nemzethez, hogy adakozzunk a nagy nemzeti czélokra, a közintézvényekre; ő maga nem adott semmit: ezért a derék urat nagy hazafinak nevezték.

Azt is megtette, hogy fél esztendeig eljárt a más páholyába, ezt a rossz magyar operát hallgatni, a mi elég szép áldozat volt tőle, s nem is valami csekély ok miatt maradt

ki, hanem azért, mert ez a canaille von Schauspielern und Schauspielerinnen szinte ott ül egy sorban a többi úri renddel: az ember a páholyokban nem tudja őket megkülömböztetni a komteszek és baroneszektől. Ez derogált neki, a miért a derék urat nagyon elegans gavallérnak nevezték.

A nős életet nem sokra becsülte, az embernek nem az a rendeltetése, hogy gyermekeket neveljen a nyakára és saját örömeit kevesítse általuk; sem pedig, hogy menekülhetlen különczhöz kösse magát holtig, midőn az egész világon válogathat magának virágot; mely nézetért a nemes grófot igen okos embernek nevezték.

Mikor aztán odajutott ez érdemes úr, hogy egészen tisztában állott a világban, mikor tudniillik épen két annyi volt a jószágain fekvő adósság, mint azoknak értéke, mikor már a harmadik meghosszabbítás határideje közelgett legfenyegetőbb váltóival, akkor egy szép reggel szokása ellenére tíz óra előtt felkelt, elhívatta a fodrászt, parókáját felsüttette, megfőzette a theáját, megevett mellé két híg tojást, meggyujtott egy valódi Havannah szivart, azt kiszívta kétharmadáig, azután megkefélte a fogait, a szemöldökét kiviaszkolta, tükröt tett maga elé, s a tükörből szépen sziven keresztül lőtte magát.

És a midőn ily nemesűl bevégzé számadásait az élettel, a magyar közvélemény rendviselői megjelentek ravatala körül és elmondák: «hogy gróf Y. a geniális férfiú meghalt, a vitézlő, szabadelvű hazafi, a dáliás lovag megtért az ő őseihez. A világfájdalom, a nemesebb kebel vágyainak meghiúsultán elfonyadt remények, az emberiség jobb jövője fölötti kétségbeesés megtörték a nemes férfi szivét.»

— Élte legvirulóbb szakában, épen akkor, midőn már csak hogy el akarta kezdeni nemes tetteinek sorozatát, dönté ki ez oszlopát a hazának egy eléggé meg nem sirathantó balvégzet.

— Mennyi jövendő nagyság, milyen szép munkásság

reménye szállt vele a kora sírba, mely nagyratörekvő, de örök akadályokra találó szellemének egyedül volt képes nyújtani vigasztalást.

*

Oh nagy emberek, ne menjetek Angliába születni; jertek mi hozzánk!

ODA FENT ÉS ODA ALANT.

(Kitépett lapok két szinésznő naplójából.)

I.

Pest, 185 . . .

. . . nem lehet tovább kiállani! . . . Az egész kétheti repertoir ismét úgy van elkészítve, hogy egy főszerepnél többet nem játszom benne: és az is egy bérletszünet és egy jutalomjáték közé esik . . . Ez kiszámítás! Oh az emberek oly gonoszak itt a szinház körül: minden jó szerepemet a nyárra fogják szorítani, a mikor már nincs közönség; hogy így bizonyítsanak ellenem. Szerencsére vannak, kik e világos cselszövényeket keresztüllátják, s reménylem, hogy X. X. nem mulasztandja el az unalmas szebasztopoli háborútól annyi tért elszakasztani lapjában, mennyi egy üldözött művésznő közérdekeinek kivívására szükséges, s ez bizonyosan jobban érdeklendi az olvasó közönséget holmi háborúi tudósitásoknál. Hadd tudja meg a világ, hogy nekünk is van háborúnk, nem csak a töröknek, s nem csak Krimiában esnek el az emberek, hanem mi nálunk is: igaz ugyan, hogy itt megint felkelnek . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . ma valaki az előadásra virágokat küldött számomra; sejtem, hogy kicsoda? Midőn haza tértem szállásomra, egész departementom egy virágos kertté volt átalakítva . . . Milyen gyöngéd figyelem. A kellemes meglepetés szerzője

szerényen eltitkolá magát: de énnekem sikerülni fog nevét kitudnom. Egy új ruhát igértem szobaleányomnak, ha utána jár . . . Ah, ha gróf Z. volna! . . .

— — — — — — — — — — —

. . . a virágárus megmondta szobaleányomnak a tegnapi virágküldő nevét: egy fiatal hivatalnok, ki egy negyedévi fizetését költötte el e virágokra . . . Minő vakmerőség! Nagyon rosszúl látszik ismerni elveim szilárdságát . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . Ma háromszor is keresett az igazgató. Megmondtam szobaleányomnak, hogy csak akkor eresszék be, ha harmadszor keres. Haragszom rá. Ne is szóljon, tudom hogy miért jön: mondám neki, azt kivánja, hogy azt a gyülöletes szerepet eljátszszam. Nem fogom tenni. Tudom, hogy vannak a szinháznak törvényei, de azt is tudom, hogy vannak nélkülözhetlen művészei, a kiknek a kedveért kivételeket szokás tenni. Nem játszom, nem játszhatom azt a szerepet. Egy nőt, kit a színpadon megvetnek, kit kigúnyolnak. Soha. Inkább felbontom a szerződésemet; valahányszor rágondolok, megbetegszem bele, s betegen csak nem játszhatom. Adják másnak: én csak nem játszhatom oly nőt, a kinek, a darab végén már 16 esztendős fia van . . . Az igazgató kénytelen volt okaimat helyeselni. A szerepet visszavette és bocsánatot kért . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . egészen magamon kivül hagytam el a mai előadást. Azt a gyülöletes szerepet csakugyan másnak adták. Vetélytársnőm csupa daczból elfogadta. Természetesen az ő pártja jól működött: midőn kilépett, tapsokkal fogadták, s azután is minden szavát megéljenezték. Könnyű volt így, mert rosszúl fogta fel a szerepet. Ő a kigúnyolt nőből egy szenvedő alakot csinált, hogy részvétet gerjeszszen. Így könnyű a hatást vadászni. A közönség bele volt bolondulva ebbe a szerepbe. Oh milyen értetlen nép ez a közönség! Azért is vissza fogom követelni ezt a szerepet. Majd

megmutatom én, hogy kellett volna azt helyesen visszaadni . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . nem értem ezt a dolgot: ma egészen hatástalanúl múlt el az előadás, pedig tudta a közönség, hogy azt a szerepet ma én játszom; alig kongott egy-két ember a színházban, s a karzat csaknem üres volt. Érdemes itt művésznőnek lenni! Azért fárad az ember egész életén keresztül, azért áldozza fel éjeit, nappalait, hogy azután tizenkét embernek játszszék! Oh! inkább lennék Vámos-Pércsen, vagy Rácz-Becsén primadonna, mint itt: ott legalább lelkesült közönség értené meg szavaimat, míg itt csak a kritikus a rendes színházjáró . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . látott az ember ily tengeri szörnyetegeket, mint ezek a színházi referensek! Még összehasonlításokat tesznek köztem és az elébbi szereplő között: az egyik lap oly orczátlan, hogy még jobbnak találja azt, mint engemet, s tanácsokat ad nekem! én nekem! Kedvem volna ellenbírálatot írni reájok. De érdemesek-e? nem minden ember kaczagja-e, a mit ők mondanak . . ? Felfogadtam, hogy mától fogva több magyar lapot el nem olvasok soha . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . Ma tökéletes diadalmamat ültem. Soha ily tömött színházat nem láttam, mint mai jutalomjátékom alatt. Volt benn ötszáz huszonhat forint. Ezt még a játék alatt megkérdeztettem a pénzszedőtől. Kilépésemkor özönlött lábaimhoz a koszorú, a taps nem akart szünni, valódi virágzápor volt taps mennydörgéssel (milyen naiv gondolat, méltó volna, hogy ki legyen lapban nyomtatva, ha volna oly lap, mely méltó volna, hogy belenyomassék). Felvonás közben egy becses ajándékot is kaptam a nagy közönség részéről: megér kétszáz forintot. Most itthon vagyok ennyi diadal után, körülem virágok és koszorúk halmaza, fülemben még az elhangzott tapsok viharja cseng. És lelkem belűl elsötétül, ha rágondolok, hogy hát mi ez mindössze is?

Ez hát a művészet netovábbja nálunk? Egy ruháskosár koszorú és egy bagatelle, mely kétszáz forintot ér? A mellett rongyos százötven forint havi fizetés. Midőn egy Rachel jutalomjátéka van, a gyöngyfüzérek omlanak így lábaihoz, s ezreket érő gyémántokkal tisztelik őt meg herczegek és lordok, pedig százötvenezer frank fizetése van mellette, s két fogatot is tart. Olyan kedvem volna kihányni az ablakon mind ezt a sok koszorút, és a színpadi ruhákat és a szerepeket utána és elmenni kapálni . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . ma végig olvastam valamennyi lapot: hogy hízelkednek, hogy iparkodnak hódolatukat kifejezni irántam. Szegények. Ha tudnák, hogy én soha sem szoktam őket olvasni . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . ma nagy vitám volt a rendezővel: ő azt állította, hogy a mai darabhoz XIV. Lajos korából való öltözet kell; de én bebizonyítottam neki, hogy ahhoz a renaissance korábóli viselet szükségeltetik, s már azt el is készittettem: természetesen nekem volt igazam . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . asztalomon tizenkét jegy hever, csupa megtisztelő meghivások ugyanazon napra, előkelő delnők tánczestélyei, nyilvános vigalmak, hangversenyek, melyiket boldogitsam a sok közül? kénytelen vagyok sorsot húzni: egy hangverseny, egy estély, egy tánczvigalom egy napra elég lesz . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . nagy beteg vagyok. Ezer okom van rá. Az öltözőszobában kétszer rám nyitották az ajtót, bizonyosan keresztülhültem. Meg is boszantottak, későn húzták fel az előfüggönyt, midőn harmadszor kihivattam. A hangversenyen elfoglalták a helyemet, s az estélyen zöld ruhám kéknek tetszett. Mindjárt éreztem, hogy nagy bajom lesz. Kénytelen vagyok az ágyat őrzeni s csak annyi erőm van, hogy ezt a naplót megírhatom. Az az egy vigasztalá-

som van mégis, hogy betegségem felforgatta a játékrendet, van nagy zavar: legalább most érezik, hogy mennyire nem lehetnek el nálam nélkül. Korán reggel kétségbeesve jött hozzám annak az eredeti darabnak az irója, a mit holnap után kellene adni, s hüledezve rebegé, hogy csak reám várt a darabjával: elhalasztassa-e? Csak adassa galambom nálam nélkül, mert kijut az időből, a május rossz hónap, ne várjon rám. Az orvos itt volt. Komolyan aggódni látszik állapotom fölött. Kiváncsi voltam belepillantani a recipébe, melyet számomra irt, «aquæ destillatæ unc. duo. sachari albi dr. sechs. rad. liquiritia sem. duo.» Ez a rövidség engem nagyon aggódtat. Csak valami heroikus kurát ne használna ellenemben. Az a sachari albi valami hirtelen hatású gyógyszer lehet. Pedig mondtam neki, hogy csak engedjen időt a betegségnek, de ezek a színházi orvosok mind olyanok: azt akarnák, hogy az ember mindjárt meggyógyuljon; más orvos annak örül, ha soká beteg az ember. Csak legalább négy napig ne engedne felkelni.

II.

Rácz-Becse.

... nem lehet tovább kiállani! ... minden nap játszom, minden nap új szerepet adnak, néha kettőt-hármat is, a mikor csak egy szerepem van, akkor időközben súgnom kell. Micsoda előadások! Ha valaha Pesten megtudnák, nem hinnék el, hogy az egész társaságban csak egy férfi van, az igazgató, a többi mind némber, azokat öltöztetik fel férfiaknak, bajuszszal, szakállal, s azok játszszák a hősöket és szerelmeseket. Az embernek a szeme ég ki ily művészet fölött. Ma a Szökött Katonában én játszottam Gergely kovácsot, mert csak én tudok énekelni, kétszer elbuktam a hegyes csizmákban, a mikhez nem vagyok szokva, s a közönség úgy röhögött. Gyakran felhangzik egy-egy kofa kritikája a játék alatt: ni a szemtelenek! ...

— — — — — — — — — — —

... ma a játék után egy részeg suhancz erőnek erejével be akart törni szállásomra, s hogy bezárkóztam előle, behajította az ablakot. Valami előkelő ember fiának kellett lenni, mert a bakterok nem merték elfogni. Egész éjjel nem mertem elalunni. . .

— — — — — — — — — — — —

... A tegnapi garázda fiú anyja megtudva kiállott aggodalmaimat, engesztelésül egy tál kocsonyát s egy kulacs bort küldött. Az Isten áldja meg érte. De régen ettem egy napra eleget. Megizentem neki, hogy a fiát ne bántsa miattam . . .

— — — — — — — — — — — —

... az igazgatónk mind elkártyázta a társaság pénzét, háromszor is voltunk rajta, mig megkaphattuk, hogy adjon legalább annyit, a mennyiből kenyeret vehessünk. Azt mondta, hogy ha békét nem hagyunk neki, elkártyázza még a ruhatárt is, s akkor igazán éhen halhatunk. Nincs más mód, mint újra játszani . . .

— — — — — — — — — — — —

... megúntak már itt bennünket, s az volna jó, hogy ha egyszer kivernének, de sőt inkább nem eresztenek: mindenikünk odáig van adóssággal a városban, lehetetlen tovább mennünk, ha pedig itt maradunk, lehetetlen el nem vesznünk; a mi darabjaink vannak, azokat már mind ismeri a közönség, s kétszer egy darabba nem jő. Mi azután elővesszük a régieket, uj czimeket adunk nekik, a személyek neveit elforgatjuk; így hozzuk szinre. A közönség azután fütyöl és rothadt almával hajigál, mikor látja, hogy rászedtük. Milyen boldogság az emberre nézve, hogy ha nem tudja magát szégyenleni . . .

— — — — — — — — — — — —

... ma nagyon rakonczátlan nép volt a szinházban, vidékről jöttek disznóhajtsárok, igaz hogy ezüst huszasokkal fizettek, de az is igaz, hogy felét azoknak eldugta az igazgató, mire hozzájutottunk. Don Caesárt kellett volna előadnunk, de nem engedték végig játszani, nagyon unal-

mas volt nekik felkiabáltak, hogy énekeljünk valamit, azután énekeltünk nekik magyar és rácz népdalokat, egy öreg rácz, látva, hogy nincs bassista köztünk, kisegített bennünket, és közénk énekelt, a többi meg ütötte bottal a taktust a pajta oldalán, azután bort hozattak és itattak bennünket, utoljára kidobtak mindnyájunkat az ajtón...

— — — — — — — — — — — —

...Ismét férfit kellett játszanom, a pajkos közönség csak azért tízszer egymásután előhitt, hogy zavaromban gyönyörködjék. Utoljára sírva fakadtam. Még most is sírok! Oh! inkább lennék Pesten az utolsó kardalnokné, ott legalább ha magamat megbecsültem, megbecsülne más is...

— — — — — — — — — — — —

...Egy újság akadt a kezembe, hogy megdöbbentem, midőn a vidéki rovat alatt Rácz-Becse nevét láttam ragyogni. Jaj nekünk, ha ez bennünket megemlít. Szívdobogva olvastam végig. Hála Istennek, csupa kukoricza és repczéről volt szó, minket meg sem említ benne. Milyen jó ember ez a becsei levelező, hogy elmellőzött bennünket, az Isten áldja meg érte...

— — — — — — — — — — — —

...ma lett volna jutalom-játékom, erre számítottam, hogy majd ebből kifizetem minden adóságomat, s tovább megyek innen, tán ruháimat is kiválthatom. Szerencsétlenségemre valami városi előkelő urnak nevenapja volt ma, a közönség odacsődült s a szinház üresen maradt. Ennek a reménységemnek is vége. Az igazgató deficit fejében lehúzott tőlem két forintot. A jövő héten házról-házra kell orczátlankodnom, ha azt nem akarom, hogy éhen haljak. Bárcsak a kukoriczafosztás s a disznótorok ideje itt volna.

— — — — — — — — — — — —

...Szállásomból régen kivertek volna, mert nem birom fizetni, ha gazdasszonyom, egy vén rácz kufárné, el nem hinné, a mit minden nap mesélek neki, hogy az én apám

egy gazdag földesúr, a ki majd eljön értem, s kivált innen, és azokat, a kik velem jót tettek, megjutalmazza. Mindennap új hazugságot kell kigondolnom számára. Oh! hogy irigylem ezt a napszámosnőt, a ki itt a kertben dolgozik naponként tíz garasért, hogy szeretnék vele egy este összebeszélni, daróczot kötni fejemre és elmenni kapálni . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . utolsó darab öltönyemet ma adtam zálogba, estére nem tudom, hogy kitől kérjek kölcsön egy tarka viganót, a miben eljátszszam Erzsébet királynét. A kik itt elmentek az ablakom alatt, el nem tudják gondolni, megbolondultam-e, hogy olyan nagyokat kaczagok magamban? . . .

— — — — — — — — — — — —

. . . Sokáig tartottam magam t, most egyszerre oda lett minden erőm. Tudtam, hogy a mint egyszer lefekszem, többet azután fel nem kelek. Házi asszonyom egy pohár paprikás pálinkával akart meggyógyítani, mondtam neki, hogy nincs nekem arra már szükségem. Ma reggel aztán rajtam rontott, hogy ő nem engedi meg, hogy itt haljak meg nála, hanem menjek máshova. Igaza is van, nem elég hogy tartott, hanem még el is temettessen, jó lesz, ha kitaszít a sövény alá, úgy is mindegy a meghalás, akár itt, akár ott. Úgy szomjazom már reggel óta, s nincs a ki egy ital vizet adjon. Az ajtón keresztül látom a korsót, a hideg vízzel, de nincs erőm odáig menni. Érzem, hogy ha egy nagyot ihatnám belőle, attól rögtön meg tudnék halni. Olyan nehéz minden tagom. Kinek irom e kuszált sorokat? Bárcsak olvasná valaki, a ki arra az útra akar indulni, a minek végén én vagyok. Szemeim le-lecsukódnak. Én Istenem. Ha elalszom, ne ébreszsz föl engem többet . . .

— — — — — — — — — — — —

EGY TITKOS DRÁMAIRÓ KINSZENVEDÉSEI.

(Siralmas történet egy levélben.)

Uram!

Háromszor kerestem az urat a lakásán, mindig azt mondták, hogy nincsen odahaza, többször nem mászok fel azon a hetvenöt lépcsőn, hanem itt hagyom ezt a levelet, olvassa el.

Én magam megyek haza holnap borjukat nevelni.

Nevemre bizonyosan fog ön emlékezni. Én vagyok az a Kis Endymion Száldobágyról, a ki egykor a Divatlapban X betű alatt, a Honderűben pedig a bakkecske jegy alatt azokat a közelismerést kivívott levelezéseket és báli tudósításokat irtam. Akkor nagyon jártak utána, hogy megtudják ki vagyok? most bevallom. Úgy sem veszek több tollat a kezembe! még fogpiszkáló formában sem . . .

. . . Van annak nyolcz esztendeje, hogy legelőször feljöttem Pestre. Hoztam magammal egy nagyszerű munkát. Egy szekérderékra menő hősköltemény hexa- és pentaméterekben, ez volt a czime, hogy «Egy század»! Csak száz esztendőcske volt benne feldolgozva a magyar históriából. Kútforrásaim voltak: Fessler, a hármas kis tükör, és a mágusok története. Kilencz esztendeig dolgoztam rajta. Ennyi időt úgy hiszem elég koczkáztatni a halhatatlanságért. Valóságos hazárd játék.

Pestre felérvén, a mint kiléptem a Vörös ökörből, első dolgom volt szellemi áldozatomat, mielőtt azt a múzsák oltárára letenném, az irodalmi táltosok egyikének bemu-

tatni. Nem azért, hogy megbirálja, hanem azért, hogy rekomendálja el valami kiadónak. Kikerestem a legszelídebbet, a legjámborabbat, ahoz vittem el. Először megörült, azt gondolta laptölteléket hozok. Jó is volna. Eltartott volna neki három esztendeig szakadatlanul. Magasabb czéljaim voltak. Megismertetém velök. Megigérte, hogy két nap alatt elolvassa művemet.

Már az nagy szeget ütött a fejembe. Ha azt mondta volna, hogy jőjjek vissza a jövő pesti vásárkor, vagy egy év mulva, vagy egy olympiád után, nem zavart volna meg; de két nap alatt el akarni olvasni azt, a mit én kilencz esztendő alatt irtam, még is keserű megbántás.

Két nehéz nap mulva megjelenek nála. Összeszedtem minden szerénységemet, hogy elbirjam viselni mindazon magasztalást, a mivel személyem el fog halmoztatni, úgy léptem hozzá.

A táltos karszékében ült, s nem kevés meglepetésemre szolgált, hogy asztalán kiterített munkám fölött oly nyugodt lélekkel pipázik, mintha hőseimnek valami szükségök volna a felfüstöltetésre, s nem csak hogy nyakamba nem borúl, de még meg sem illetődik, a hogy meglát.

Azt hittem, hogy nem ismert rám. Tán rövidet lát? Én vagyok Kis Endymion.

— Tudom, felelte egykedvüen az egyfejű sárkány, s azzal pipáját kiverte a szegletbe. Önnek a munkáját áttekintettem.

Én jónak láttam fülig elpirulni.

— A versek nem érnek benne semmit.

Ha látott valaki maga mellett mennykövet leütni, az képzelheti, hogy mit éreztem e pillanatban! Hiszen egyéb sincs benne, mint vers! Arczom kérdezni látszott a statariális itélet indokait.

— Először azért, mert nem csak öt és hatlábuak vannak köztük, hanem pláne tarantulák és emlős állatok, nyolcz és négy lábakon járók.

Hiszen, ha csak az a baj, felelém, segithetek rajta, a

melyiknek sok van, amputálom, a melyiké kevés, mankót kap.

— Másodszor, folytatá gyilkos hidegséggel a Minotaurus, mértéknek híre sincs benne, a versek döczögnek, mint a fakó szekér a fagyon, az ember nyelve bennereked a kátyuban, forspontot kell az olvasónak maga elé fogatni, hogy keresztül vontathassa magát rajta.

De már ez veszett állapot. Hát én már most mi tévő legyek? A Dunába ugorjam?

— Azzal ugyan ne boldogítsa az újdondászokat, hanem tudja mit? A hősköltemények úgy is kimentek már a divatból, dolgozza át ön e költeményt regénynek, úgy hamarább elcsúszik a sok között.

— Újra kilencz esztendő! sóhajték fenhangon.

— Soha se kell arra annyi idő. Irassa ön le újra, a sorokat egymás után, senki sem fog rájok ismerni, hogy valaha versek voltak. A kész liktáriumot szeldelje fel szakaszokra, adjon a szakaszoknak mottókat Bulwerből, Dumasból, Homérból, Békásiból s egyéb nevezetes külföldi írókból, s nevezze regénynek.

A tanács megtetszett. Megigértem, hogy szót fogadok s azzal takarodtam. A mint behúztam az ajtót, jól hallottam, hogy lármázott odabenn az a kannibal az inasára, hogy máskor be ne ereszszen senkit ennyi papirossal a hóna alatt.

Két hónap alatt újra volt írva az «Egy század», s jött velem a legelső könyvnyomtatóhoz, a kinek a firmáját megpillantottam az utczán.

Belépek hozzá, mutatom neki a nyalábot s mondom, hogy én vagyok az a Kis Endymion, a ki mind ezt kilencz esztendő alatt összeírta, volna-e kedve kinyomtatni?

Az ember nagyon galant lett e szóra, kért, hogy hagyjam ott délutánig, addig majd átnézi.

Szinte elsülyedtem. Ez pláne délutánig akarja az egészet átnézni!

No de csak azt akarta belőle megtudni, hogy hány ívet

ad ki nyomtatásban? a szerződvényt ahoz alkalmazandó.

Tehát a munka belbecséről nem is kételkedett, miután nevemet hallá, s engemet reményemen felül talált azon nyilatkozata, hogy rögtön szerződést köt velem.

Generozus akartam lenni. Elmondám, hogy én alkudni nem szándékozom, a minő díjt szaband beleegyezem, munkámat nem akarom túl becsülni. Mire a szellemi petrefaktor még nyájasabb képet mutatott, s biztositott, hogy meg leszek vele elégedve.

Az nap nem ebédeltem örömömben,

Pontban, a mint a három órát ütötte az invalidus kaszárnyán, ott voltam a betűk feldmarsalánál, a legelégültebb, legvidámabb képet tolva be hozzá. Kezeit dörzsölve lépett elém a derék férfiú, megkinált egy szivarral, s előmutatta a már elkészitett szerződvényt.

Alig mertem belepillantani.

Tán jó volna látatlanba aláirni? gondolám magamban.

— Méltóztassék elolvasni, szólt azonban Guttenberg pereputyja, ha tán valami kimaradt volna belőle.

Olvasni kezdém.

A munka 80 ivet teendett ki. Híztam.

Az ivenkénti díj 22 forint 45 krajczárra volt szabva pengő pénzben.

A világ keringett velem.

Ily jutalmaztatást legmerészebb képzeletemben sem tigértem magamnak. Össze akartam számitani magamban mennyire megy az 80 ivvel sokszorozva? A világért sem udtam kihozni. Annyit bizonyosan sejtettem, hogy azi, igen nagy somma lesz.

Tovább olvastam, ha vajjon nem találok-e még valam, új meglepetést számomra? Igen is találtam. Azt a 22 frt 45 krt. p. pénzben minden ivtől nem a könyvárus volt nekem fizetendő, hanem én ő neki a miért munkámat kinyomatja.

Én láttam Levassort, de nem látott Levassor engem

arczomnak annyira el kelle változni e váratlan felfedezés alatt, hogy a könyvnyomtató azt kérdezte egyik faktorától, hogy hová lett az az úr, a ki az elébb itt állt?

Ha látott ön már valakit, a ki szilvórium helyett faolajat ivott, s ezt titkolni akarja, akkor lehet önnek valami fogalma arról, hogy milyen képekkel álltam én ott?

Szerencsémre teremtő géniusom kisegített a zavarból.

— Valamit akarok javítani munkámon, hebegém, mi előtt sajtó alá bocsájtanám, egy kicsinyt hazaviszem, majd azután megint visszahozom.

— A mint tetszik, mondá a főtipográfus, s elbocsátott szine elől.

Az nap nem vacsoráltam búbánatomban.

Az éjszaka nekem jó gondolatokat szokott hozni. Úgy lőn. Reggelre kialudtam a kudarczot, s a mint megvirradt, újult erővel indulék neki, szülöttének szellemem keresztapát találandó.

Sok járás-kelés után elcsíptem vele egy könyvárust. Megemeltetém vele munkámat, s kérdeztem, hogy mit ád érte?

Ő meg azt kérdezte tőlem, hogy «van-e politikai tendencziája?»

— Nincs, egy csepp sincs, biztosítám megnyugtató hangon. Csupa költészet, romantika és klasszicitás az egész

— Úgy sajnálom, felele ő fancsali ábrázattal. Mai világban semminek sincs kelete, csak a politikának. A regényeket tavaly még vették, az idén már nem. Miért nem hozta ön akkor?

Ez az ember az ablakon dobja ki szerencséjét, gondolám magamban, s a nélkül, hogy egy szót vesztegetnék tovább, köpenyeg alá fogtam regényemet, s mentem egy másik könyvárus boltjába, ott nyomtam azt is. Elakart osonni a hátulsó ajtón, de megkaptam a kaputja szárnyát, be kellett várnia a rohamot.

— Mit ád az úr ennyi halhatatlanságért?

— Van e benne politika, kérem? firtatá a jó ember.

— A mennyi csak kell! állítám tele torokkal, politika, diplomatika, taktika, strategika, heraldika . . .

— Engedelmet kérek! kiáltá közbe szabódó képpel a szellemi négerkereskedő, úgy nem merek bele fogni, mai világban nagyon kétséges vállalat politikumokat kiadni, inkább, ha belletrisztikum lett volna, örömestebb vállalkozandottam.

Dühös valék! Kalap nélkül futottam ki az utczára, s avizáltam magamba az ördögöket, hogy mért nem jöttem elébb ide, s később amoda? Denique már megvolt, s én kereshettem, hogy melyik lámpásra akaszszam fel magamat?

Ekkor csillagzatom és unalmam elvezetett a színházba, ott a Londoni koldusokat adják, s bennem e körülmény azon gondolatot szüli, hogy ha ezt a drámát lehetett regényből csinálni, miért ne lehetne az én regényemet is szomorújátékká önteni?

Úgy lőn. Haza mentem. Bevásároltam egy hétre való eleséget és világítót, s addig ki sem jöttem a szobából, míg regényemet felvonásokká és jelenésekké nem gyúrtam. Dolgoztam mint egy igavonó állat. Ha az ánspániger lovak tudnák azt, mit dolgoztam én? hogy esnének térdre és adnának hálát, hogy ők csak szekérbe vannak fogva, nem a dicsőség talyigájába.

Drámám nagyszerű volt! Szeretném is azt az embert látni, a ki nyolczvan ives regényből tudna kisszerűt csinálni.

Volt benne szomorú is, víg is. Három külön esemény ment benne végig, nem számlálva az epizódokat; haltak benne rakásra az emberek, mégis maradt elég. Az első felvonásban annyian születtek, hogy mire a harmadik felvonásban az első generáczió kihalt, az utódok folytathatták tovább a negyediket és ötödiket.

Mikor beadtam drámámat a biráló választmánynak, oly szenzácziót költöttem csupa külső kinézése által, hogy két tag rögtön leköszönt, nem érezve magában elég kompe-

tencziát annak megbirálására. A megmaradottak pedig azt kérték ki maguknak, hogy otthon olvassák el. Valának ők számszerint hárman.

Kettő csakugyan előbb utóbb elolvasá; mint reszketve tudám meg, az egyik elfogadta, a másik nem.

A harmadiktól függött életem, vagy halálom.

Hallja az úr, az a harmadik egy inkarnátus szellemfaló Poliphemus, a ki minden reggelire egy fiatal poétát eszik meg s szellemvért iszik bor helyett!!!

Hallott valaha a világ ily égre kiáltó istentelenséget!?

A mint megkapja munkámat átolvasás végett, elmegy hazulról, senkinek sem mondja, hová? Két hónapig el van Szegeden, onnan belódul Erdélybe, ott elcsavarog félesztendőt, onnan bebujtorogja fél Magyarországot, Gömörből lekerül Somogyba, Somogyból felkerül Biharba, s úgy jön csak haza tizenöt egész hónap mulva, mi alatt engem a kétségbeesés gutái kerülgetnek, nem tudva, hogy hová tette a munkámat?

A mint megsejtém, hogy itthon van, rajta rontok, megállok előtte, mint egy sírból fölkelt lélek s kérdezem tőle túlvilági hangon:

— Hova tette ön a munkámat?

— Micsoda munkáját? kérdi tőlem szörnyű hideg képpel.

Mintha volna nekem több munkám ennél? Drámámat: az «Egy századot!»

— Bizony nem tudom azt, viszonzá a szellemi ragadozó állat kegyetlen ábrázattal. Tavaly hurczolkodáskor meghagytam az inasomnak, hogy minden fölösleges iratomat égesse el, meglehet, hogy az is közötte volt.

És ezt csak olyan hangon mondta, mintha egy eltévedt malaczról van szó.

— Azonban megálljon, utána nézetek, talán megmaradt; s inasát behíva, felszólítá, hogy ha maradtak valahol írások, hozza elő.

— Maradtak, viszonza az inas. Maradt egy nyirkos

nyaláb piros bőrbe kötve, a mit nem lehetett megégetni a belső nedvesség miatt.

— Az az enyim! kiálték fel magamon kívül, s össze-vissza csókoltam az inast, megyek érte magam!

— Megálljon a tens úr, majd én előhúzom! s képzelje most az úr, az én drámámat egy szénvonóval kelle előczibálni a sütőkemenczéből!

Ki akartam az embert hívni párbajra, de eszembe jutott, hogy ő a harmadik biráló, s e helyett igen alázatosan megkértem, hogy olvassa el már egyszer azt a munkát.

Megigérte, és igéretét kénytelen volt beváltani, mert az alatt mindennap a nyakára jártam, engem látott meg, mikor fölébredt, én belém ütötte az orrát, mikor szobájából kilépett, én kivántam kedves egészségére az ebédet, mikor a kanalát letette, még álmában is velem kellett neki vesződnie, elolvasta a munkámat, hogy hazajáró lelkétől megszabaduljon.

Végre tehát egy napon a választmányi jegyző kézbesíté munkámat, melynek táblájára ez vala írva:

«Némi módosítások mellett elfogadtatik.»

Idvezültem! E perczben én voltam a legboldogabb ember az egész kontinensen.

— S mik legyenek ama némi módosítások? kérdezém boldogságom hírnökétől.

— Azt **y úr fogja önnek elmondani.

Ugyanazon irodalmi Dsingiszkán, a ki tizenöt hónapig tartotta a kemenczében a darabomat. No de megbocsátám neki, mert elfogadására szavazott, s siettem hozzá a «némi módosításokat» megérteni.

Csekélység volt az egész.

Csak az egyik férfi szerelmesből kellett asszonyt csinálnom, s két testvért úgy módositanom, hogy utoljára férj és feleség váljasson belőlük, a harmadik felvonást az első és a második közé illesztenem, az ötödiket végképen elhagynom, e helyett az elejére egy előjátékot készitenem.

Továbbá egy gazembert kelle becsületes emberré javítanom, egy boszorkány ártatlanságát kiderítenem, egy megholt anyát új életre hoznom, a monológokból dialogokat csinálnom, az előforduló gyilkosságokat még nagyobb gyilkossággal motiválnom. A fő intrikussal a primadonnának össze kellett házasodni, az első szerelmesnek pedig, a helyett, hogy megházasodik, megkellett őrülni, s úgy mondani el azt, a mit én különben mint okos embernek adtam a szájába.

Uram! Ez gyilkos munka volt. Inkább három új darabot írtam volna. No de elkészítém ezt is. Megviselt csunyáúl, mondhatom.

Azt hivém, hogy most már tehát átestem a nagyján, most már czélnál vagyunk.

Tehát semmi sincsen hátra, mint a szerepeket kiosztani, és azután betanulni, és előadni a darabot.

A kiosztás felségesen sikerült, minden személynek első szerep jutott, az utolsó dárdahordozónak sem maradt kisebb szerepe négy árkusnál. Még így sem voltak elegen. Az orkestrumban az egyik brúgós, meg az egyik klarinétos tud magyarúl, azokat is a játszó személyzet közé kivántam igtattatni, sőt az egyik kortinahúzónak is, hogy ne heverjen hiába, juttattam egy monológot, a mit a zsinórpadláson kellett elszavalnia láthatlan szellem képében.

Ez a nagyszerűség volt megölő betűm. Hallja csak tovább uram. Várok egy hétig, egy hónapig, ez alatt kiki megtanulhatta már a szerepét, akkor kérdeztem, hogy mikor adják már a darabomat?

— Most nem lehet, — lőn a válasz, — mert az első hős elutazott vendégszerepekre: nem jön meg hat hétig.

Kegyetlen fátum.

Elmulik a hat hét. Ott lestem az első hőst a gyorskocsinál, megragadtam a bundagallérját, vittem egyenesen a szinházhoz:

— Itt van uraim. Elfogtam, kezeim között van! mikor adjuk a darabomat?

— Hja, biz azt megint nem adhatjuk hat hétig, mert az első szerelmesnő szabadsággal fürdeni ment Füredre.

— Oh bárcsak kiszáradna az egész Balaton! hogy ne fürödhetne benne, jönne vissza! A Hölgyfutárból egy héttel előbb megtudtam, hogy már jön vissza.

— Rajta, rajta uraim. Siessünk! Mindjárt itt lesz. Adjuk azt a darabot!

— Megint lehetetlen, mert az első hősné szabadsággal a zöldbe utazott.

— Zöldebb leszek én a leveli-békánál, csak jőjjön vissza és adjuk azt a darabot!

Denique nem lehet rajta változtatni.

Uram! ez így ment tíz hónapig: hol az előjáték, hol az utójáték személyei voltak utazóban, egyik berekedt, másik megbetegedett, minden elutazó művész után én sirtam el az elválás keserveit, minden beteg művésznőért én imádkoztam legbuzgóbban.

Végre, úgy november táján, együtt voltak valamenynyien: ott nyomtam őket. Meg ne mozduljon, a kinek az élete kedves! Innen ugyan ki nem szabadul addig senki, a míg a darabomat elő nem adjuk.

Megijedtek tőlem. Látták, hogy nem tréfálok, kitüzték a darabomat valamelyik péntekre. Azt mondták, hogy az drámai nap.

Legalább tehát megállapodtunk egyszer.

Van a szinháznál egy jó öreg úr, a ki rendesen igen szivesen bánik a fiatal drámaírókkal; az karon fogott és szép nyájasan megszólíta.

— Ugyan édes Kis Endymion úr, nem találja kegyed, hogy ez a dráma egy kicsinyt — hosszaska?

— De tudom. Az az egyik érdeme.

— Nem gondolja kegyed, hogy jó lenne egy kissé megröviditeni?

— Hogyan megröviditeni? nem értem.

— Lehetne például egyes jeleneteket kihagyni belőle.

— Egyes jeleneteket! De uram, nem azért vannak azok

megírva, hogy ki legyenek hagyva. Semmit, semmit sem engedek, egy árva betüt sem.

— Így még is igen hosszu lesz. Eltart holnap reggelig.

— Hadd tartson. Ha sok a közönségnek, fizessen dupla belépti díjt, ha sok egy napra, adják két nap, de ki nem hagyok belőle semmit!

Komolyan megharagudtam. Ezek az urak bizonyosan restelik a tanulást, azért akarnak rábeszélni, hogy egész jeleneteket hagyjak ki darabomból, miért ne egész felvonásokat?

Másnap olvasó próba volt. Felmentem. Ott voltam.

Én abban a képzeletben éltem, hogy a próbán minden ember úgy fogja a szerepét szavalni, a hogy én szoktam azt, mikor mások előtt felolvasom, s nagy meglepetésemre szolgált, hogy a mint a szereplők körül ültek az olvasó teremben, nem is szinpadon, egyszer csak azt mondták: csendesség! s azzal csak kezébe vette minden ember a szerepét, s elkezdett olyan lassan beszélgetni belőle, mintha abban valami titok volna irva.

— Nem hallom! Semmit se hallok. Ahá! ott egy asszonyság most kezd beszélni; oda tartom a fülemet: «tegnap a szakácsné mind összeégette a lúdmáját.» Ez nem az én drámám. Amott látok most egy ihletett arczot, keblére tapint, hallgatom: hogy szaval? «utczu teringette otthon feledtem a szobakulcsot!» ez sem az én drámám! Az első hős és a főintrikus a szerepekkel kezeikben erősen gesztikulálnak, ott foly az én dialogom. Az ám. Arról beszéltek, hogy honnan lehet legjobban meglátni a napfogyatkozást: a Svábhegyről-e, vagy a Rákosról?

Ki játszsza hát itt az én darabomat?!

Ráakadtam végre a gombolyag szálára. Árpád beszélt. Belenézek a szerepébe, hogy fordithat olyan sebesen? s látok benne keresztül-kasul a sorokon végig mindenféle huzásokat.

— Nini, uram! Mik ezek az izék itten?

— Ezek? Ezek itt ni? Ezek — meghúzások.

— Meghúzások, meghúzások! Tudom, hogy meghúzások; de hát mire valók ezek a meghúzások?

— Ezek a súgóért vannak, hogy ott ne súgjon.

Most még kevesebbet tudtam, mint azelőtt.

Nézzem a többi szerepeket, azok is tele vannak ilyen «meghúzásokkal.»

Kínos sejtelmektől gyötörve félre húzom Árpád személyesítőjét, s kérdezem tőle: «talán bizony, a mik itt ki vannak huzva, azokat a szinpadon el sem akarják mondani?»

— Csendesen uram, — súgá ő fülembe: — meg mondom önnek a dolog titkát, de ne közölje senkivel; mert mindkettőnket bajba keverhet. Ezek a czenzura miatt vannak kihúzva; ha ezek benne maradnának, önnek a darabja nem lenne megengedve ... Csitt ... Hallgatás ...

Le voltam ütve, mint egy tulok. Látnom kellett, mint ontattak halomra legszebb frázisaim: a költészet virágai kaszával vágattak rendre! Tíz sor közül megöletett kilencz; kérdésre nem jött felelet; a hét vezér közül egy, a kinek Árpád trónfoglaló beszédére három íves válaszfeliratot kellett elmondani, az egészből annyit hagyott meg, hogy «ühüm,» s a primadonna legszebb monologja azon kezdődött, hogy «egyébiránt» s végződött e szóval «pedig».

Így azután könnyü volt a próbának reggeli nyolcz órától délutáni egyig bevégződni.

Meg vagyok ölve; szét vagyok tépve; sütve, főzve, tráncsirozva! de azért nem tesz semmit; Sybilla könyveiből is elveszett hat, a megmaradt három még is furorét csinált. Megálljatok drámaírók!

Hogy a szinháznál elakarnak nyomni, azt igen természetesnek találtam. A szinész mind drámát ír, a szinésznő mind drámát fordít, tehát irigykednek rám; de a közönség majd annál nagyobb elégtételt fog szolgáltatni.

Ragadni fogják a zártszékeket, páholyokat; egy páholyt előre le is foglaltam magamnak. Az utczaszegleteken csoportosulni fog a nép, hogy a szinlapot olvashassa; a karzattól le a páholyig mindenki magán kívül lesz ragadtatva. Ki fognak híni nyilt jelenet közben; minden felvonás után hatszor. Én elbuvok a páholy odvában, és nem akarok kimenni. Azonban még is fehér keztyüt és fénymáztopánt tartok kéznél. Mikor már a szinházat összedöntéssel fenyegeti a népkegy, az ügyelők rohannak fel hozzám, hogy menjek le, mutassam meg magamat. Az ügyelőknek nem megyek. Ekkor rohan a titkár s kér mindenre a mi szent, hogy jelenjek meg a szinpadon. Én annak is ellenállok. Végre jön az igazgató maga, s felszólit a kaszinópáholy nevében, hogy jelenjek meg. No már erre nem lehet többé tagadó választ adni. Le engedem magamat hurczoltatni; kilökettetem a szinpadra. A koszorueső lesujt lábaimról, hölgyek leragadják kebleikről a bokrétákat, s úgy hajigálják reám. Magam sem tudom, hogy fogom át élni ezt a perczet megőrülés nélkül?

Csak egy nap volt még hátra. A lapok már hirdették előre darabomat. Egész nap az utczán csatangoltam. Azt hittem, minden ember azért néz rám, mert ismer. Azt hittem, hogy elől-hátul mutogatnak rám, a hölgyek kihajolnak hintaikból, a kávéházakból kiszaladnak az utczára, és mondogatják egymásnak:

— Itt megy az, a kinek a darabját adják holnap a szinházban.

— Miféle darabot?

— Az Egy századot!

— Hah, az Egy századot!

Ki ne hallotta volna hirét az Egy századnak?

Késő estig lótottam-futottam az utczán, mint egy eszeveszett.

Egy pillanatra eszembe jutott az is, hogy mit fogok kapni darabomból? Ejh! Aljas haszonvágy ne fertőztesse

tiszta ábrándjaimat. Az összeg mindenesetre nagy lesz: feléből alapítványt csinálok fiatal drámairók felsegélésére, másik feléből jutalmakat tüzök ki derék csizmadia mesterek számára, kik évenként tartoznak egy-egy ifju drámaszerzőt annyi csizmával ellátni, a mennyit az a darabja után való lótás-futásban elszakgathat. A többit jó barátokkal elköltjük.

Este felé úgy vettem észre, hogy elvagyok fáradva és megéheztem. Egész nap az izgatottság, a lelkesülés nem engedte e prózai eszméket észrevennem.

Betértem egy vendéglőbe, s ott egy szögletben letelepedtem. Hozattam magamnak valamit enni és inni. Mit? Azt maig sem tudom; ez nem is tartozik ránk, csak a pinczérre.

A szomszéd asztalnál egy csoport fiatal ember ült; vacsora vége felé lehettek már és nagyon jó kedvük volt, valami mulatságos tárgyról beszéltek és fölségesen kaczagtak rajta.

Hallgattam is én arra, a mit ők beszélnek; volt is nekem arra gondom! Hanem egyszerre még is megüté a füleimet ez a kérdés:

— De hát honnan ismeritek ti ezt a darabot, a mit holnap adnak? Ezt egy doktorképü ember kérdezte.

— Én egyik hét vezértől hallottam róla beszéltetni, a ki játszik benne, — felelt egy vörösorru ifju, a ki körül volt rakva félmeszelyes batteriákkal.

— Én meg a próbán voltam benn az orkestrumban. Mondá egy szokatlanul borzas ifju.

— Én meg a kéziratot olvastam a leirónál; mondá egy harmadik, kinek olyan barátságosan állt a haja, mint a babukának.

Ohó! Ezek az én darabomról beszélnek.

— Hát igazán olyan pompás mulatság lesz ez holnap? kérdé a legfeljül tisztelt egyéniség.

— Fölséges, barátom. El ne maradj belőle, mert olyan «századot» egy ezredév alatt sem szippanthatsz.

— Minden ősöd és ivadékod nem kaczagott és fog kaczagni annyit, mint te holnap estétől reggelig.

— Csak nem tart el addig?

— De köszönd meg, ha akkorra eltudják igazítani, hogy ki kinek a fia? annyi elvesztett, és megkerült gyerek jön össze benne, hogy utoljára maguk a tisztes anyák sincsenek biztosítva felőle, hogy nem ők a fiaiknak a leányai.

— Ez mind semmi, hanem a nyelv remek; — szólt a babuka fejü, — ihol feljegyeztem belőle egy frázist; — s előhuzott egy kis papirosszeletet zsebéből és olvasá: «Takard el vén fogatlan idő rongyos kötényeddel jövendő lábaidnak piszkos sarújait, hogy az emberiség törpe gyg szai ne számlálhassák meg rajta azon sárfoltokat, miket idegen nemzetek vérével kevert honi földnek iszap tengere fecskende reájok.»

Tányér rengető hahota fogadta e gyöngyét darabomnak.

— Van e több is ilyen? — kérdé egy laikus, olyan nagyon kaczagva, hogy a torkában meglehetett látni, mit eszik?

— Így megy végtől végig! — biztosítá az elébbi.

— Annál gyönyörübbek az egyes jelenetek, — szólt bele a piros orru Minosz; mikor — Árpád apánk úgy üti főbe Svatoplukot a tajtékpipájával, hogy rögtön szörnyet hal bele.

— De ez még nem elég költői igazságtétel Svatoplukra nézve, — toldá a másik. — Ármány valamivel megpiszkálja a fülét, mire magához tér, s övét leoldva annál fogva felakasztja magát az Ullman páholy melletti csillárra.

Mennydörgő kaczaj!

— De legislegszebb az a gondolat benne, szólt a borzas szőke Aeacus, — mikor a hős tikkadtan elárvul a pusztában; oda jön a kedvese, de nincsen egy pohár víz, hogy megitathatná; mit cselekedjék? nemes önfeláldo-

zásra jön gondolatja: elkezd sirni s tele sirja a hős sisakját, azzal itatja meg. Ez nagyszerü gondolat!

Az emberek kirugdalták a székeket maguk alól, úgy kaczagtak, csak én sápadtam; az üres kanalat az üres tányértól a számig hordtam abban a képzeletben, hogy tojásos levest eszem, a mi pedig mellettem állt egy csészében.

Ekkor egy fekete szakállu úri ember szólalt meg az asztalnál, a kinek igen komoly képe volt:

— Ejnye de szeretném azt a fiatal embert ismerni; mindjárt neki adnám felváltani a két millió forintos bankjegyemet, a melyiket még sehol sem tudtam másutt felváltatni.

— No iszen megláthatod majd holnap; kihijuk minden felvonás után! tapsolni fogunk neki, hogy reng bele a szinház.

— De már oda még a hitelezőimet is elviszem, — mondá rá a fekete ember, — s betudom nekik ezt a századot ezer forintba.

A vidám társaság aztán felkerekedett, elment; még odakinn is úgy rá-rákezdték a kaczagást, hogy én meg nem foghatom, hogy nem szakadt meg bennök valami.

Csengettem!

«Pinczér! ember! merre vagy? fizetni akarok!»

Rohant a pinczér.

— Mit tetszett enni?

— Tudom is én, hogy mit ettem? Kicsiny híja, hogy embert nem ettem. Mondj, határozz egy összeget, a mit fizessek; aztán eressz: hadd szaladjak.

Oda dobtam neki valami bankjegyet. Azt mondta, hogy vissza ád belőle; keresztül is löktem egy széken: az tudom többet soha se kérdi senkitől, hogy mit adjon vissza?

Nyargaltam egyenesen a szinházi titkár szállására. A kapu be volt zárva: csengettem, míg a csengetyühuzó a kezemben maradt; a kapussal összeverekedtem, ő hátba

vágott, én pofon ütöttem, félfrakkom a kezében maradt, a másik felével futottam fel a lépesőkön; betörtem a titkár szobájába.

A jó ember már aludt; azt gondolta, én vagyok Sobri a Két pisztolyból; arra kért, hogy csak az életének kegyelmezzek, ott a tárczája az asztalon, vigyem el azt: úgy sincs benne semmi.

— Nem kell nekem az úrnak sem élete, sem tárczája: a magam életét és tárczáját is mindjárt itt hagyom; hanem feleljen, parancsoljon: mit kell fizetnem, minő kárpótlást adnom, hogy darabom ne kerüljön a szinpadra?

A derék ember komolyan azt hitte, hogy most álmodik, s szépen befordult a fal felé, és elkezdett horkolni.

— De nem álom ez uram, a mit most hall! szólék, kirángatva feje alul a vánkost. Hanem nekem adják vissza a darabomat, mert én azt megégetem rögtön.

A jó ember megtapogatott, látta, hogy nem vagyok tünemény, nem vagyok kisértet, nem is kopogó szellem.

— De mikor már be van tanulva a darab.

— Szóljon ön, mit fizessek fájdalomdíjt azoknak, a kik szerepeiket hiába betanulták? mibe kerültek a kősziklák, a miket festettek a darabhoz? fizetek, mindent fizetek, most kapom az árendát; kárpótolok mindent!

A derék férfiu megszánt: azt mondá, hogy fájdalomdíjt drámaszerzők a szinészek megkinoztatásaért még ez ideig fizetni nem szoktak, a kősziklák sem vesznek kárba, majd ír hozzájuk valaki más darabot. A művemet elvihetem tőle mindjárt térítvény mellett, majd kihirdetik, hogy elháríthatlan akadályok miatt elmaradt. Hanem már most hagyjam aludni.

Kezet csókoltam neki és könnyebbült szivvel ragadtam hónam alá a megmentett darabot. Mindenkinek kezet csókoltam a háznál, még a szolgálónak is, a ki levilágított a lépesőn. Annak ugyan okosabb lett volna egy huszast adnom, de az későn jutott eszembe.

Csak az utczán mertem lélekzetet venni.

Kezemben vagy tehát! Nem fogtok holnap kaczagni rajta! nem hijátok ki a szerzőjét! Elégetem. Nem égetem el. Meggyulladna tőle a város; ki fizetné meg a kárt? Követ kötök rá s a vízbe dobom. Bele a Dunába, úgy lesz.

Rohantam ki a Dunapartra: gyönyörű holdvilágos este volt, a hold végig sugárzott a rezgő hullámokon. Egészen olyan éjszaka, a milyen kivántatik arra, hogy egy századot a vízbe fojtson tulajdon édes atyja.

Valami követ kerestem, melyet rá kössek.

Egyszer csak valaki meg fogja a karomat; s a mint föltekintek, egy magas nyájas arczu férfiut látok magam előtt, ki édes szelid hangon megszólít.

— Fiatal ember, mit mível ön itt?

— Sétálok, — felelém neki gorombán.

— Szereti ön a holdsugáros éjeket? kérdezé tovább, ugyanazon fiszharmonika hangon.

— Szeretem hát.

— De miért nem bámulja ön akkor a hold ezüst csónakát az ég azurjában, miért inkább a szőke Duna rezgő tükrében?

Megzavarodtam.

— Ifju ember! ifju ember! ön valami öngyilkolási merényleten töri a fejét.

— Bizony olyas valamivel vagyok.

— Ne tegye azt.

— Hiszen nem is teszem, csak ezt a csomagot akarom a vízbe dobni.

— Miféle csomag az?

— Ez egy szerencsétlen életunott dráma, mely meg van érve a halálra.

— Dráma? Mi czíme?

— Egy század.

— Hogyan? Egy század? És ön annak a szerzője! Ez a gondviselés műve, hogy én most itt önnel talál-

kozom! Ifju ember, önnek azt a drámát vízbe fojtani nem szabad.

— Hát mit tegyek? Azt várjam, míg ez fojt engem a vízbe?

— Csináljon belőle novellát.

— Csinál biz a haragos vihar! Kinek, minek? ki adná ki?

A szelid férfiu, mint egy szabadító génius, tevé vállamra kezét.

— Én uram. Én egyik legtekintélyesebb divatlap szerkesztője vagyok. Nem szükség önnek magának újra fáradni műve átalakításával; nekem vannak segéd-szerkesztőim, ügyes fiatal emberek, a kik értenek a kivonatok készítéséhez, nyujtsa át. Én önt illendően fogom díjazni érte.

Ez meglepett. Ez volt az első ember, a ki előttem díjazásról beszélt.

Rögtön megfordultam, karöltve elkisértem a rendkívüli férfiut szállásáig, a kapuban letettem a munkámat, hogy csináljon vele, a mit akar.

Ott még egyszer megszorítá kezemet, s ihlet és malaszt-teljes arczczal mondá:

— E napom nincsen elveszve, mert két reményteljes ifju életet mentettem meg az öngyilkolástól.

Megvártam azután, hogy lesz novella az én drámámból, nálam nélkül? Az a gyönyörűségem volt, hogy mikor megjelent, magam is alig ismertem rá. Legjobban gyönyörködtettek benne a sajtóhibák; azok remekek voltak. Egyet örök emlékül feljegyeztem magamnak; e helyett: «földerült a nap is néma bűbájában;» ez volt tipografiázva: «földreült Arad is német gubájában.»

Denique a novellává deválvált quondam hősköltemény, çidevant regény, és boldog emlékű dráma eltartott négy hétig, akkor azt írták alá, hogy vége. Én bizony magam sem értettem belőle semmit.

Vége levén, megjelenék az én nyájas pártfogómnál az igért honoráriumért.

Megszorítá kezemet, megcsókolt, leültetett; biztositott, hogy rám még roppant fényes pálya várakozik, s szorgalmas fáradozás után én is vihetem annyira, mint legnagyobb regényíróink, a kiknek mindegyiknek van külön egy téli, egy nyári kaputjuk, s ebéddel vacsorával élnek mindennap.

Azzal azután kivett a tárczájából egy szépen összehajtogatott finom ropogós papiru előfizetési ívet, kezembe nyomta, megáldott, és teljhatalmulag megbizott vele, hogy gyüjthetek a lapjára prenumeránsokat.

Én pedig ezennel kivánok szerencsés jojczakát az úrnak; holnap megyek haza borjúkat nevelni, addig is maradok

soha nem látandó alázatos szolgája

Kis Endymion.

BETHLEN GÁBOR «EGY» TÁNCZA.

(Történelmi adoma régi adatok nyomán.)

Ezerhatszáztizenkilenczben (ha jól emlékszünk rá) április 5-ikén vonult be a kapuit önként megnyitó Kassa városába Bethlen Gábor diadalmas seregei élén.

Hogy Magyarországnak ezen rangjára harmadik fővárosa a szabadság zászlói alá tért, bizony nem történt meg némi ellenkezés nélkül. Különösen két jezsuita barát mindent elkövetett, hogy a polgárokat a protestáns fejedelem ellen felizgassa, s a vár és a város tűzzel-vassal védelmezését rájuk erőltesse. De végre is a szabadsághoz szitó polgárok a két fanatikus izgatót elhallgatásra birták: az igaz, hogy egy kissé drasztikus módon, a mi a mostani korban használt alkotmányos módszerek közt épen nem ismeretes.

Harmadnapra a bevonulás után a fejedelem tiszteletére fényes tánczvigalmat rendezett a város, a melyen jelen volt nemcsak a polgárság szine java, de Felső-Magyarország minden előkelő családjának képviselői is, a kik akkoriban Kassán palotákat birtak. El lehet képzelni, mennyi asszony és leány lehetett ott együtt.

De mind valamennyi között Páris almáját senki sem érdemelte úgy meg, mint a szép Remekyné, a kinek a szépséghez és fiatalsághoz még az is megadatott, hogy özvegy legyen.

Csakhogy igen rátartotta magát!

Sem bokrétát nem fogadott el, sem tánczba nem állt fel, sem poharat nem köszöntött, akárhogy kinálták.

Következett pedig a pompás vigalom végén a selyemtáncz, a minek az a kimenetele, hogy a lejtés alatt a férfi és a nő kicserélik egymással az öv mellé dugott selyemkendőket, s azt a zálogot aztán kinek-kinek nagy áron kell megváltani, addig vissza nem adják.

A fejedelem egészen bele volt szerelmesedve a szép menyecskébe. Nem tekintette azt, hogy pápista; pedig láthatta azt a nyakában függő szép rubintos keresztről. Neki hajította selyemkeszkenőjét, s ime a büszke úrhölgy, a ki még addig minden daliának kosarat adott, elfogadta a zálogot, s viszonozta azt a saját kendőjével, s arra aztán együtt lejték el azt a deli tánczot, kinek nincsen mása, a két selyemkendő csücskéjét tartván kezükben.

A táncz végeztével a fejedelem még jobban el volt varázsolva a gyönyörü özvegy szemeitől, s midőn helyére vezette, azt kérdezé, hogy mi lesz a váltságdíja a zálognak?

A hölgyek kérhettek akármit: drága kösöntyüt, bokrétát, szép dalt, tréfás szolgálatot; azt meg kellett adni. A férfi rendesen kérte a maga csókját, s azt is meg kellett adni, vagy szép szerével, vagy szokásos sikongatással.

A bűbájos özvegy suttogó szóval azt rebegé a fejedelemnek:

— A mit én a selyemkendőmért váltságdíjul kérek, azt én fenségednek el nem mondhatom, csak négyszem között.

De már az ilyen törvényjavaslatra nincs az a második tényezője a törvényhozásnak, a ki azt ne mondaná, hogy «placet».

— Hol és mikor?

— Holnap reggel harangszó után az én palotámban (palotának hitták abban az időben a belső szobát) ottan leszek!

Soha még fejedelem olyan pontosan meg nem tartotta szavát, mint Bethlen Gábor a szép Remekynének adottat. (A többit is megtartotta bizonyára, de ezt különösen.) A mint az Erzsébet-székesegyház harangja utolsót kondult, ő már ott volt a bájos özvegy-asszony palotájában.

— Tehát halljuk: mi az ára a tegnapi táncznak?

A szép özvegy szemérmesen az arcza elé huzta a fátyolát, s így kezdé suttogó szóval:

— Fenséged előtt bizonyára nem lesz titok, hogy ebben a városban két jezsuita atyák lakozának, a kik közül az egyik nekem gyóntató atyám volt.

A fejedelem gondolta magában, hogy ez ugyan nagy feneket kerít a dolognak.

— Hát aztán? Mi lett belőlük?

— Kurucz vitézek bizony megfojtogatták mind a kettőt.

— Ejnye, ezt bizony nehéz dolog lehetett szegényeknek elviselni.

— De még ha csak ezt tették volna velük! Ámde ezen felül olyan helyre dobták be őket, a melyet átall az emberi nyelv másként, mint négyszemközt megnevezni. Arra kérném tehát fenségedet, engedje meg, hogy onnan őket felvétessem, s tisztába tétetvén, eltakaríthassam.

— És micsoda hely az?

A szép özvegy asszony megmondta azt a szót. Bizonyára nem lehet azt társaságban kiejteni sehol.

— Vigye őket kegyelmed akárhová! kiáltá a fejedelem, s a visszakapott selyemkendőjét az orra elé tartva, futott ki a szép özvegy házából, ott hagyva annak zálogul tartott selyemkendőjét, s nem kérve érte a váltságot.

Így végződött Bethlen Gábor első szerelme és emlékezetre méltó táncza.

PÉNZ ELREPÜL.

(Nem írta ezt senki, mert ez igaz történet.)

Annyi volt a pénz, mint a polyva! Mint a szél hordta polyva!

Három héten át tanyázott az egész tábor Komárom alatt és benn annak városában: ottan várták a francziát, a kit senki sem hitt ide.

Az alatt volt drága dolog Komáromban; egyik ezred ki, a másik be; az utczák is tele sátorokkal, annyi volt a katona, hogy még a padláson sem fért el.

Sok embernek sok szája van, sok szájnak sok étel-ital kell; — komáromi híres kenyérnek soha olyan kelete nem volt, mint akkor; komáromi Dunából soha annyi vizet ki nem mértek, bor és pálinka rovására, mint ama három hét alatt.

Irtóztató kelete volt mindennek, a mi csak enni és inni való volt; a kinek csak egy csikója, lúdja volt, ölte, vágta, vitte a piaczra, kapitálist szerzett belőle; a ki reggel kenyeres kofa volt egy talyiga czipóval, este nagyságos asszonynak hivatta magát, s azt kérdezte, hogy hogy adják a zsidótemplomot? megvettek mindent, nem alkudtak semmire, egy forintot adtak egy pár savanyú ugorkáért, s még a levét is pénzen vették, már pedig ember emlékezetre az ugorkalé, meg a dicséret mindig ingyen járt a portéka mellé.

Hát még a hol italt mértek! ott úgy állt ember hátán ember, mint a «Vasárnapi Ujság» kiadó-hivatalában elő-

fizetés idején: ostrom alá volt véve minden csapszék, megszállva minden kurta, avagy hosszú kocsma és elfogyasztva minden spirituózum.

Volt a győri Dunaparton többek között egy csapszék, a melynek kiforditott ajtajára iromba szinekkel valami szobapiktor egy kétséges lábon álló katonát feste, pirosra mázolt palaczkkal a kezében s ezen aláírással: Az jókedvű katonához. «Az jókedvű katona» ott a képen olyan kriminális pofákat fintorított, mintha csakugyan ivott volna abból az izéből, a mit odabenn a kocsmában mérnek. Mert hirhedett dolog volt, hogy abban a kocsmában mérik az elképzelhető legsavanyúbb bort és legkozmásabb pálinkát; lehetetlen, hogy Tukma uram gubacsot, vagy mit ne keverjen közé, a mitől egy kis ízt kap a lőre, ha valaki nem akar az alkörmöstől kapott szinével megelégedni; a sok vízről benne ne is szóljunk, hiszen az volt benne az egyedüli jó.

Egy szóval, Tukma uram borát csak az ihatta, a ki már másutt valahol annyira lerészegedett, hogy többé nem tudja, mit iszik; kétszer pedig senki sem kért belőle.

Ilyenformán a legnagyobb katonajárás idején is alig jutott Tukma uram csapszéke publikumhoz, mert a ki csak bevetődött «Az jó kedvű katonához», abból mind olyan rosszkedvű katona lett, mikor kijött onnan, hogy elijesztette a többit a látogatástól; az első egy pár héten Tukma uram sokkal több ütleget és fejéhez vágott palaczkot rakhatott a számadásba, hogy sem pénzes zacskókat és banknótákat.

Hanem épen ez volt a szerencséje.

A két első hét alatt megitta a tábor a jó bort; a harmadikban nem volt jó bor, s megitták a rosszat.

A két első héten még csak értelmes áron mértek holmit, de már a harmadikon vége volt a lehetséges és nem lehetséges közötti minden határnak; szállítani nem lehetett semmit kívülről, mert odakinn baj volt; kincs volt ilyen-

kor egy hordó bor, akármiféle bor! — Ilyen kincs pedig volt Tukma uram pinczéjében elég.

Most ő rá került a «vesski!» Bezzeg nem mondták azt most, hogy ilyen meg olyan íze van a borának; nem locsolták el a padlón; nem kértek belőle lólábát mosni; nem kérdezték: micsoda almafán termett? megitták hűségesen, s megadták az árát busásan, a kinek nem tetszett, annak azt mondta Tukma uram: «eredj oda, a hol jobbat mérnek.»

Egy álló hétig nem volt Tukma uramnak egyéb dolga, mint bort tölteni, pénzt elvenni; esténkint kifáradva a nagy munkában mindig egy-egy szakajtó-kosár pénzt vitt be a söntésből belső szobájába, melyben egymásra volt hányva rézpénz, ezüstpénz és fekete bankó. Rá sem ért azt megszámlálni, alig volt ideje egy pár órai alvásra; csak bedöntötte az egész kosárral, a hogy volt, egy kétfülű káposztáshordóba, s lenyomtatta a káposztakővel.

Egyszer aztán vége volt a drága világnak, a tábor elment más felé, ott hagyták Komáromban a sok pénzt.

Az emberek ekkor kezdtek csak felocsúdni még a nagy ijedségből. A ki eddig azt sem tudta, három krajczár hány forint? annak most ezrei voltak; a ki még tavaly hajóslegénynek készült adni a leányát, most viczispánt keresett vőnek; a ki eddig irnok volt, most maga keresett hajdút, a ki a hintajába segitse; sok ember meg azt sem tudta, hogy hová legyen már most azzal a sok pénzzel?

E közé a sok ember közé tartozott Tukma uram is.

Persze, hogy első dolga volt kívül-belül kifestetni a házát, s bevakoltatni az ajtót az utcza felől; ő többet nem lesz kocsmáros.

Második dolga volt elmenni a posztós boltba, ott ráparancsolni a legényekre, hogy keressék ki neki a legeslegfinomabb kék posztót, a milyen van; a melyik legdrágább, abból lehasittatni tizenöt röföt, varratni belőle földig érő köpönyeget, három gallérral egymás tetejében; ahoz ezüst gombos dolmányt szabatni, zöld selyemposztó-

ból, selyem kalapot hozzá és ezüstsarkantyús csizmát és selyemmellényt.

Mikor ez meg volt, akkor elment kávéházba, leült az asztal mellé a többi félvér milliomosok közé, s kávét parancsolt magának.

Megivott huszonöt csésze kávét. Ez nyilván igen uras dolog volt.

Azonközben le nem vette volna magáról a nyolczszázötven forintos köpönyegét, ha két kályhát fűtöttek volna is a háta mögött, — hadd lássák.

Mikor pediglen a huszonötödik csésze kávét is lehörpentette, akkor kihúzta háromszázhuszonöt forintos dolmánya zsebéből négyszáznyolczvan forintos tajtékpipáját. s kibontá kilenczven forintos dohányzacskóját, hogy megtöltse pipáját abból a dohányból, a minek fontja huszonöt forint.

— Az csak semmi, szólt egy mellette ülő rácz kereskedő Zentáról, ki aranyos csibukot szitt az asztal fölött. A mi nekem van török dohány, annak fontja tíz arany magában Macedoniában, a hol terem.

Tukma uramat nagyon bántotta ez a megalázás. Még vele versenyez holmi kereskedő. Azért is nagy büszkén mellénye zsebébe nyúlt, kihúzott abból egy száz forintos bankót, összehajtogatta hosszúra, meggyújtotta a gyertyánál a végét, s azzal gyújtott rá a huszonöt forintos dohányra, minden szippantásnál büszkén hunyorítva a megtromfolt kereskedőre; s mikor az utolsó darabka is ellobbant a bankóból, félre vágta a pipáját, nagy elégtétellel kérdezve:

— Hát a fidibus drága-e Macedoniában?

A rácz kereskedő persze, hogy nagyon le volt főzve. Az irigység azt mondatta vele Tukma uramnak:

— Áj, áj, de sok pénze lehet Tukma uramnak.

— Az már van, felelt a bölcs férfiú. Ha egyéb nincs is, de az van. Az sem tudom, hogy mennyi van? mert ha ma hozzá fognék a számlálásához, esztendeig készen nem

lennék vele. Embert pedig nem kapok, a ki megszámlálja helyettem, mert most Komáromban minden ember úr és herczeg!

A körülülő urak mind nevettek az ötletnek, ők is mind nagy urak voltak. Egy buzakereskedő milliomos; egy dohánykereskedő félmilliomos; egy mészáros iszonyú gazdag ember. Csupa rettenetes gazdag urak.

A mészáros azt a tanácsot adta Tukma uramnak, hogy sohse számlálja meg a pénzét, hanem mérje meg mázsával, hogy mennyit nyom?

— Igen bizony: de teli van bankóval, azt ki kellene belőle elébb válogatni, az pedig sok időbe kerül; az ördög győzi.

— Hát nem tudja Tukma uram, hogyan segítsen rajta? szólt bele a búzakereskedő. Nagyon könnyű dolog az: — szeleltesse meg a pénzét, a hogy a kukoriczát szokás; most épen jó szél fúj: álljon ki a Dunapartra vele; terítsen alá egy ponyvát, töltse ki rá egy szakajtó-kosárból; a szél majd kihordja belőle a bankót szépen, az ezüstpénz meg lehull a ponyvára; azután a bankót szépen összesöpörheti külön, az ezüstöt is fellapátolhatja külön.

— Úgy segéljen, igaza van az úrnak! szólt Tukma uram, kinek nagyon megtetszett ez a tréfa. Gyerünk mindjárt pénzt szeleltetni. Ez még úgy sem történt Komáromban.

Rögtön vele ment az egész kávéházi népség; egész közönség csoportozott össze arra a hallatlan látványra, hogy pénzt fognak szeleltetni, mint a morzsolt kukoriczát.

Tukma uram előhozatta házából a káposztáshordót, kiállíttatta a partra, leteríté a selyemposztó köpönyeget a földre, s maga felállva egy székre, kimérte szakajtóval a hordóból a pénzt, s letölté azt a köpenyre, a hogy szemetes gabonát szokás szél ellenébe tölteni.

Jó erős szelecske fújt épen, kedvezett a vállalatnak; a lehulló érczpénz közül gyönyörűen kitisztogatta a bankót, némelyiket el is vitte olyan messze, hogy szemmel sem

lehetett utólérni, sokat a Dunába hordott, csőcselék, nép, utczagyerkőcz elfogdosta a messzebbre tévedezőket. Tukma uram nem sokat törődött velük. Jut is, marad is. Az ezüst egy rakásra hull; abból is elgurul egy-egy tallér jobbra-balra, hadd kapkodják; másnak is legyen karácsonja egyszer!

Egy álló óráig tartott még így is a munka, mire a pénz fel lett szórva, egy garmadában az ezüst, távolabb a szélhordta papiros.

Akkor zsákot hoztak neki, felmérték lapáttal.

— Pfü! ez a sok penészes ezüst pénz! kényeskedék, orrát fintorgatva Tukma uram. Nem állhatta ki a szagát.

A zsákot megmérték mázsával, egy kicsinyt kiszakadt az oldalán, valami kiömlött belőle: «hadd maradjon a mázsálóknak!»

Seprűvel összeseperték a bankót, a mit nagyon messze nem vitt a szél, s beletömték mind egy zsákba.

— Pfü! ez a sok piszkos bankó! fitymálódék Tukma uram. Hozzatok frissen vizet, hadd mosom meg tőle a kezem.

Egy pár bankót bele is tapostak a sárba. «Hagyjátok ott; nagyon piszkos az már.»

Így szeleltették a pénzt valaha a komáromi Dunaparton....

Komáromi Dunaparton láthatni néha egy embert; öreg, koldús, negyven esztendős köpönyeg a nyakában, három gallérú, a minek a nap rég kivette a szinét s öreg foltokat rakott rá az idő és a viszontagság.

Ott jár, kel a part hosszában, s szeges végű botjával kutatja, turkálja a szemétdombokat a parton, egy-egy darab papirost talál néha a szalma közt, azt felveszi, megnézi minden oldalról; talál néha egy-egy krajczárt is, s akkor még nagyobb dühvel turkálgatja a szemetet...

Ezer ember közül egy alig tudja már a mondát, hogy ott azon a helyen hajdanában Tukma uram hordó pénzét szeleltette, s az a kopott koldus ott most azt keresi, azt

kutatja, nem maradt-e ott egy bankó, a mit a szél akkor elvitt, nem bújt-e el egy-egy tallér, a mi akkor félre gurult?... abból a sok pénzhalmazból, a mit ő ott szeleltetett.

Hja bizony: pénz elrepűl, pénz elgurúl; addig fogjad, a míg van!

KÉSZ REGÉNYTÁRGY.

A közelebbi években feltűnhetett az olvasó közönségnek egy szenzácziós hír, mely az erdélyi hírlapokban keletkezett, s aztán megtette körútját valamennyi közegeiben a nyilvánosságnak; meglehet, hogy még most is utazik. E hír szerint egy régi kivándorlott magyar főrangú idős hölgy, a ki Bukarestben lakik, végrendeletében egy fényes nevű erdélyi család fiatal férfi tagját tette vagyona örökösévé. A hagyaték készpénzben hatvanezer arany.

Természetes, hogy az elbeszélésnél olyan régi családneveket használunk, a miket mai nap már élő ivadék nem visel.

A hagyományozó éltes úrhölgy neve Krakovszky grófné, született Gara Zsófia; az örökösül választott ifjú magyar mágnás az Omodé család fia, Dezső.

Egy napon a család tekintélyes feje, az öreg báró Omodé Zoltán kap egy levelet Drakula bukaresti tekintélyes ügyvédtől, melyben arról tudósítják, hogy az öreg Krakovszky, született Gara Zsófia grófné, az ő fia javára tett végrendeletet a bukaresti közjegyzőség előtt hatvanezer arany értékeig. Tegyen ez iránt lépéseket.

Zoltán báró azt felelte erre, hogy ő ezt az egész dolgot nem tartja valószinűnek, mert az indokolás gyönge. Ha Krakovszky grófné az ő Dezső fiát azért szemelte ki örökösének, mert az igen nagylelkű ember, akkor épen olyan okból választhatott volna akárkit az erdélyi mágnások közül; mert azok mind nagylelkűek: ez az ő hibájuk.

Erre aztán Drakula ügyvéd azt a felvilágositó választ

küldé, miszerint a hagyományozó nem puszta rokonszenvből, de tartozó kötelességből hagyományozza a vagyonát Omodé Dezső bárónak, miután létezik az Omodé-család osztályos ágai között egy szerződés, a mit azok 1715-ben kötöttek, s melynek pontozatai szerint, ha az egyik ág deficiál, annak a vagyona az életben maradóra száll vissza, Krakovszky grófné pedig ennek a fiatalabb Omodé ágnak az utóda. Emlékezhetik rá a gróf, hogy az utolsó Omodé leány az ifjabb ágból egy báró Garához ment nőül. A házasság szerencsétlen volt, válóper vetett neki véget. A szentszék az asszonynak ítélte oda az egyetlen gyermek, egy hat éves leány gondnokságát. Az apa erre, hogy az ítéletet kijátszsza, elszöktette lányát az anyjától, kiment vele külföldre, ott városról-városra járt, untalan változtatva a tartózkodási helyét, s leányát tizennégy éves koráig férfiruhában járatta, hogy az anya által felhívott hatóságok rá ne találjanak, míg egyszer aztán átvetődött Angliába; ott a leány megismerkedett Krakovszky lengyel gróffal, a ki naturalizált angol alattvaló volt. A báró kénytelen volt az ismeretség következményeit elfogadni s nőül adta a leányát gróf Krakovszkyhoz, a ki aztán nagy szerepet játszott a 47-iki lengyel forradalomban; onnan megmenekülve, nejével együtt Bukarestbe költözött, megmentve neje hozományát is, a mit az apjától kapott. Ime ez az a most már az élet utolsó lépcsőjén álló asszonyság, a ki az ifjú Dezső bárót örökösévé szándékozik tenni; a hatvanezer arany pedig valóságos családi hitbizomány: nyugodt lélekkel elfogadható.

Ez a felfedezés fölöttébb megdöbbentő volt. Azt, hogy az Omodé-család osztozó ágai között százhetven esztendővel ezelőtt egy ilyen szerződés köttetett, nem tudhatta senki, mint olyan családtagok, a kik e titkos szerződés egyik példányának birtokában voltak. Az egyik példányt most is az Omodé-család titkos levéltára őrzi, biztos zár alatt; a ki annak a tartalmát ismeri, csak a másik példány birtokosa lehet.

De még meglepőbb volt az a fiúruhában rejtve utaztatott leányról szóló monda, mert ez meg már épen írásba sincs téve; ezt mint valami nem dicsekedésre való esetet csak bizalmas órákban szokták a család nagyasszonyai elregélni ifjabb családtagoknak, vagy nagyon meghitt embereiknek; a házból ez a titok ki nem szivárgott soha. Ebben kell lenni valaminek.

Omodé Zoltán báró megbízta az ügyvédjét, doktor Poprádyt, hogy utazzék le Bukarestbe, és járjon utána e talánynak.

Az ügyvéd lement, felkereste a kollégáját, Drakulát, abban egy derék tekintélyes jogtudóst ismert meg, a ki nagyszerű irodát tart. Az maga elvezette őt a közjegyzőhöz, a ki előtt a végrendelet fel lett téve, s azonkívül is akárkitől kérdezősködött az ügyvéd gróf Krakovszkynéről, mindenkitől azt a választ nyerte, hogy az egy jól ismert asszonyság, a ki harminczhat év óta lakik Bukarestben, s a legelőkelőbb házakhoz bejáratos.

Ekkor indult el aztán dr. Poprády, semmit el nem mulasztva, a mit az óvatosság diktál, a rejtélyes úrhölgy felkeresésére.

A grófné szállása nem volt fényes, de kényelmes, egyszerű; csupán egy öreg asszony volt mellette, a ki ápolta. Épen az orvosával találkozott az ajtóban az ügyvéd.

Mondta, hogy beszélni óhajt a grófnéval. Az bajos lesz, mert az asszonyság haldoklik.

Ez már baj! De az ügyvéd mégis beküldte hozzá a névjegyét, ráirva, hogy az Omodé-család megbizásából van itten.

Erre az ápolónő azt mondá, hogy tessék besétálni.

Az ügyvéd egy összeroskadt, asthmatikus fuldoklással lihegő öreg nőt látott maga előtt, körülrakva az orvosi tudomány minden életmentő szereivel; (de szépen le tudná itt irni Zola barátom a köpőládákat!) de neki mint a féle fiskálisnak nem azon járt az esze, hogy azt jegyezze fel apróra, a mi egy regényirónak szükséges; hanem reáli-

sabb vizsgálatot tartott, s látlelet nyomán fel is fedezett három nagy rézzel kivert ládát a szobában, a miken patent lakatok függtek; egyen vexir-zár is volt, a mit nem szoktak hiába alkalmazni.

Hát biz az öreg asszonyság nagyon gyengén tudta már adni a szót, kétannyit zokogott és három annyit köhögött, mint beszélt; de végre mégis csak ki lehetett venni a szavaiból, mennyire örül, hogy kedves rokonai ott az elhagyott hazában még is figyelmükre méltatták. Kissé későn jött már a megemlékezés: az ő napjai meg vannak számlálva. Pedig milyen nagyon óhajtaná, ha hosszú távollét után ismét a kies Erdély üdítő balzsamos levegőjét szívhatná, s hamvai a haza földében nyerhetnének nyugalmat. (Az ügyvéd könyekig érzékenyül. Egy katarrhalis roham véget vet a beszédnek.)

Dr. Poprády alig töltött egy órát az érdekes beteg ágya mellett, s az idő alatt két helyről is jöttek kérdezősködni a grófnő hogyléte iránt. Az egyik posta az angol követségtől jött; a másik az orosztól. Az ügyvéd meggyőződött róla, hogy ezek nem fogadott statisták, hanem valóságos követségi hivatalos közegek. Ez a hölgy tehát kétségtelenül nevezetes állást foglalhat el a bukaresti társas életben.

Nem késett azonnal táviratozni megbizóinak a tapasztaltak felől, hozzáadva jogtanácsadói véleményét, miszerint czélszerű volna az öreg rokont haza vitetni az Omodé családnak; nehogy annak a halála esetén a vagyona kézen-közön eltűnjön.

A válasz visszaérkezett: szivesen látják az öreg rokont az Omodé kastélyban.

A beteg grófnő, orvosa beleegyezésével, ráhagyta magát biratni, hogy párnái közé burkolva, vasúti kupéba pakoltassa magát, (a vasút egész az Omodék ős lakhelyéig vezet); a rézveretes ládák közül kettőt, mint utazó podgyászt feladtak, a harmadikat a vexir-zárral a hálókupéjába kivánta elhelyeztetni, mert abban értékes kincsei vannak.

Szerencsésen megérkezett Omodélakra, az ifjú Dezső

báró kastélyába; ott igazi atyafiságos előzékenységgel fogadták. Fiatal nő volt a háznál, három kis eleven sarjadék, teljes családi boldogság. Apró és nagy igyekezett mindenképen kedvében járni a kedves vendégnek.

És az a drága balzsamos erdélyi levegő valóban csodát mívelt; a haldokló asszonyság szépen felgyógyult, elhagyta az ágyat; együtt ülhetett az étkezéshez a családdal; ő foglalta el az asztalfőn a helyet s aztán beszélt naponta mindenféle régi történtekről, a mik az Omodé családot érdekelték, s e közben napról-napra jobban kitűnt, hogy a család mindennemű összeköttetéseivel mennyire ismerős.

Ez így ment tavasztól őszig.

Őszszel egy vadászaton összejön a fiatal Dezső báró a felesége testvérével, Bálvándy Elemér gróffal, a ki igen éles eszű férfiú, s az országos ügyekben is nagy befolyású állást foglalt el. Elmondja neki, hogyan szaporodtak meg ők egy nagynénével, a ki ellen neki gyönge skrupulusai kezdenek támadni.

Bálvándy Elemér gr. azt mondja erre a sógorának, hogy majd végére jár ő a valóságnak, Dezső báró csak vadászsza itt tovább a rőtvadat, az alatt majd ő bejelentetlenül meglepi az omodélaki kastélyt. Azzal rögtön odautazott, s a testvérhugát találva a kastélyban, elmondá neki egyenesen, hogy ő a rejtélyes nagynénét kitudakolni jött ide. Egyedül kiván vele beszélni.

Az öreg asszony egy csöppet sem jött zavarba, mikor Elemér gróf azzal a kérdéssel kezdte az ismerkedését, hogy mondja meg a tisztelt asszonyság, hogy valósággal mi a neve, és hová való?

Ismételte, hogy ő Gara leány, Omodé ivadék, a lengyel forradalom után telepedett le Bukarestben, ott leánynevelő intézetet nyitott, mely kitünő hirben állt, s fényes jövedelmet hajtott; a magyar szabadságharcz után számos magyar menekültnek volt nála kész szállása, ellátása: valamennyi 48/9-iki czelebritással mind a legszivélyesebb viszonyban állt. Ez okozta későbbi veszedelmét; mert a

mint az 1854/5-iki török-orosz háború kitört, a dunai fejedelemségeket megszálló osztrák hadsereg főparancsnoka, gr. C . . . i altábornagy, a magyar szabadsághősökkel fentartott barátságáért a nevelőintézetet bezáratta, felszereléseit elkoboztatta. Később ugyanez a baleset ismétlődött vele a második orosz-török háború alatt. Akkor meg az orosz főhadparancsnok koboztatta el a nevelőintézetét. E miatt ő diplomacziai úton keresetet is indított mind az osztrák, mind az orosz kormányoknál. Amazon 24 ezer arany, emezen 20 ezer arany követelése van. Ezeket mind hiteles okiratokkal igazolja a gróf előtt, a ki meggyőződhetik róla, hogy az öreg asszonyságnak a két kormányon van 44 ezer arany követelése, a mit az angol kormány hathatósan támogat, mivelhogy Krakovszky angol honpolgár volt. De ezen a követelésen felül van azután még az a bizonyos 60 ezer arany, a mit örökségül elhagyományozott az unokaöcscsének, Omodé Dezső grófnak.

Elemér gróf csendesen hallgatta végig azoknak a nagynevű férfiaknak az elsorolását, a kik Krakovszky házánál megfordultak Bukarestben. Azok között egy név ragadta meg a figyelmét: «Rikay».

— Többször megfordult Rikay a grófnénál?

— Csaknem mindennapos volt.

Ez a Rikay kalandokkal gazdag életéről ismeretes kivándorolt erdélyi magyar. A többek között arról is nevezetes, hogy Cuza fejedelemnek egy politikai ellenfelét, az opponáló bojárok vezérét, C . . . . ut párbajban agyonlőtte, s Cuzának nagy kegyeltje volt.

Most már tisztulni kezdett a rejtély köde.

Ugyanez a Rikay ifjabb éveiben az Omodé családnak titkára volt; ő rendezte azoknak a titkos levéltárát. Ő általa tudhatta meg valaki más az 1715-iki családi szerződés titkát, a kivándorolt Gara grófról, meg az ő férfiruhában rejtegetett leányáról szóló legendát, s az egyéb benső családi élet mozzanatait.

De a beszédessé vált öreg asszonyság jóhivő publikumra

vélvén találni, még tovább ment a bizalmaskodásban. Elmondá, hogy ő járt Pesten is, Bécsben is, sorban ismerős az ország czelebritásaival; Andrássy Gyula gróffal, Kálnoky miniszterrel; többször igénybe vette Deák Ferencz közbenjárását, és egy ízben Lumnitzer főorvossal is konzultáltatott egészségi állapotja fölött.

— Akkor is ott lakott Deák Ferencz abban a pompás szállásában az angol királynénál, a melyiknek az erkélye a Dunára szolgál?

— Igenis. Engemet is ott fogadott az erkélyen ülve.

(Deáknak soha sem volt fényes szállása erkélylyel a Dunára.)

— Hát Lumnitzer főorvos már akkor elvesztette a félszemét, a mit egy operáczió alkalmával a lepattant kés hegye sértett meg? kérdé a gróf.

— Oh igen. Már akkor fekete köteléket viselt a szemén.

(Lumnitzer főorvos pedig hála az égnek, most is mind a két szeme világát épségben bírja.)

Bálvándy gróf tisztában volt már vele, hogy mit higyjen az öreg asszonyságról.

Ajánlotta magát, s kimenve a nővéréhez, azt mondá neki:

— Ti egy raffinált csalót hoztatok a házatokba. Ez valami nagy galibába akar benneteket keverni; iparkodjatok szép szerével megszabadulni tőle minél előbb.

Azzal hazament.

De alig szállt le a kocsiról, midőn sarkába hág a nővérének a távirata.

«Siess vissza! Az ügy igen váratlan fordulatot vett.»

Bálvándy gróf rögtön visszatért Omodélakra.

— No hát mi történt?

— Itt van Budapestről egy Stibor nevű államhivatalnok, a ki reklamálja Krakovszkynét, mert az az ő nagynénje.

A pesti látogató egy igen derék szolid férfi, a ki előadja a grófnak, hogy az a bukaresti Krakovszkyné asszony-

ság soha sem volt Gara leány, Omodé ivadék; hanem tisztességes budai polgári családból eredett Stibor leány; innen vándorolt ki Bukarestbe; ő nagyon jól ismeri, volt nála többször, a míg nevelő-intézetet tartott, a hol nagyban ment minden. El nem képzelheti, hogy mi oka van az öregnek ezt a komédiát játszani az Omodé családdal.

— Tessék bejönni hozzá! mondá a gróf a pesti úrnak.

Krakovszkyné akkor megint halálosan ágyfekvő beteg volt egyszerre.

— Persze, hogy ő az, sugá Stibor úr s odalépett hozzá, nyájasan megszólítva. — Kedves nénémasszony.

Krakovszkyné elbámulva tekinte a megszólítóra.

— Kicsoda az úr? Soha sem láttam az urat.

A jámbor hivatalnoknak szeme-szája nyitva maradt erre a végkielégítésre. Úgy jött ki a szobából, mint a kit leforráztak.

— De pedig becsületemre mondom, szólt a grófnak, mikor megzavarodásából magához tudott térni, hogy ez az én valóságos nagynéném. Én nem csalatkozom.

— Hát tudja ön mit? szólt a gróf. Majd később, mikor az egész család ebédhez ül, jőjjön be kegyed az öreg asszonysághoz egyedül és beszéljen vele magára. Én a szomszéd szobában két hiteles személyt fogok elrejteni, úgy, hogy ő észre ne vegye, a kik a kettőjök között folyó beszédet kihallgasák.

Akként történt. Mikor az ebéd óráját csengették a kastélyban, Stibor úr bejött egyedül az öreg asszonyság szobájába; a mellékszobában pedig ott volt a helység jegyzője és a lelkész.

De ezuttal nem volt már az öreg asszony halálos beteg; hanem dühösen ugrott fel az ágyából, s rátámadt a látogatójára.

— Te ostoba! Mit jösz nekem ide a nyakamra? Az ördög hozott ide, hogy engem a jó nyugodalmas helyemből kizavarj, mikor itt olyan jó dolgom van, a milyen soha életemben nem volt.

— De édes néném, hiszen mi is épen olyan gondosan ápolgatnánk, ha hozzánk jönne. Aztán mi ránk szegény családos emberekre sokkal jobban ránk férne az a hatvanezer arany, a mi az ilyen dúsgazdag uraságnál számot sem vet.

— Hallgass, szeleburdi ; nincs nekem hatvanezer krajczárom sem.

— Hát azok a nagy összegek, a miket a nevelőintézete bezáratása miatt kárpótlásul követel a kormánytól.

— Az igaz, hogy én követelem, de azoknak meg nagy okuk van, hogy meg nem adják ; mert nem politikai magaviseletem miatt zárták be az én magasabb leánynevelőintézetemet ; hanem azért, mert gazdag bojár urak jártak oda, a kik olyan tudományokra tanították a leányokat, a miket azoknak nem szükség a nevelő-intézetben megtanulni. Azért csak fordulj meg, eredj ; ebédre csengettek. Nekem is hadd hozzák a becsináltomat.

De biz a becsinált helyett maga jött be hozzá Elemér gróf, s azt mondá neki :

— Drága úrhölgy. Itt van ötven forint úti költségnek. Tessék azonnal felkerekedni, összepakolni és elutazni, a mely irányban legjobbnak találja.

A veszedelmes nagynéne egy szót sem szólt ellene, felkelt és készült az úthoz.

— Még egy szót asszonyom. Kegyed három ládát hozott magával ebbe a kastélyba. Nehogy valamikor azt mondhassa, hogy azokban kincsei voltak, a mik egy erdélyi mágnás házában vesztek el, hát most sziveskedjék ön az általam ide hozott szolgabiró előtt sorban felnyitogatni a ládáit és megmutatni azoknak a tartalmát.

Ennek is meg kellett történni.

Hát mi volt a ládákban ? Holmi asszonyi czókmókon kivül egy nagy csomó muszka proklamáczió és kisebbnagyobb szolgálatok fejében tett utalványok bizonyos öszszeg rubelekre.

Persze, hogy Stibor úrnak sem kellett többet a nagynéne.

Az még abban az órában eltünt a ládáival együtt búcsúvétel nélkül. Azt hiszik hazatért Muszkaországba.

Milyen szép regényt irhatna ebből valaki, a ki ért hozzá. Én pedig átengedem.

EGY CSALÁD DRÁMÁJA.

Sok olyan történetet olvastat el velünk az élet, a mit ha regényben olvasnánk, azt mondanánk rá, hogy a költőnek rettenetes volt ugyan a fantáziája, de nem volt valószinű.

Azt is megkérdenők tőle, elbeszélése végén, hogy hol itt hát a költői igazságszolgáltatás?

Pedig a sors a legnagyobb regényiró!

Most egy esztendeje épen: István király napján egy kis vidám baráti kör gyült ösze nálam széchenyi-hegyi gunyhóm eresze alatt; irók és szinészek.

Rokonszenv, régi ismeretség, fesztelen jó kedv fűzték egymáshoz a vidám társaságot, melynek legvidámabb, legrokonszenvesebb tagja volt egy fiatal nő, ki a szinpadon a közönség tapsait, az életben ismerői becsülését vívta ki. E nő volt Hegedűsné.

Férjét mindenki, a ki ezelőtt egy évvel látta, a legmulatságosabb embernek ismerte, ki adomáival az egész társaságot folytonos derüben tudta tartani, ki különösen kedves ember volt akkor, mikor lakoma vége felé, — arczának históriai hasonlatossága miatt Mátyás királyhoz, — elkezdte azt állítani, hogy ő valóban az.

Azután még egy harmadik is volt itt, ki egyik nő öléből a másikéba vándorolt, a boldog ifjú pár három éves kis gyermeke; alakjára nézve valóságos kis Hegedűs; apjának zömök miniatur képe, gyémánt kiadásban; ez épen olyan vidám, olyan mulatságos fiú volt, mint az apja. Anyja élt-halt érte, soha el nem hagyta magától,

azért nem is járt olyan mulatságba, a hova gyermekét magával nem vihette. Kedvencz neve ez volt előtte «a kis kuntyorka».

A késő est oszlatta el a vidám társaságot, mely most már három tagjával kevesebb.

A szép, a kedves fiatal asszony, a népdalok tünde énekesnője, a mindenkitől ünnepelt, becsült nő egy hónap mulva meghalt; meghalt menthetlenül, mint a kit valami láthatlan átok fogott meg; ki koporsójánál legforróbb könyeket hullatott, az orvosa volt, ki először megmenté a drága életet, s miután egy végzetes percz hevélye újra visszadönté őt romboló bajába, néhány óra mulva segíthetlenül látta őt felbomlani.

A haldokló nő árva gyermekét síró orvosára hagyta; igérte, hogy nemsokára érte fog jönni. Tömérdek nép kisérte őt a temetőbe, s azután még sok ideig minden nap el volt halmozva sírja friss virágkoszorúkkal, miket baráti visszaemlékezés és fájó kegyelet hordott oda.

Férje, a jókedvű anekdotamondó, igen különösen kezdte magát e naptól fogva viselni.

Harmadnapra neje temetése után ismét beáll hozzánk kerti lakásunkon, s azt kérdi nőmtől:

— Nincs-e itt a feleségem?

Válaszolnak rá, hogy nincs.

— Hm, különös; pedig nekem azt igérte, hogy itt lesz. Már három nap óta keresem, itt sincs, otthon sincs, sehol sem találom.

Nőm ekkor szivesen unszolá, hogy üljön le és ebédeljen velünk.

— Oh, mit gondolnak? felelé ő. Hisz én nem eszem semmit. Soha sem eszem én semmit.

És valóban, már akkor három nap óta nem evett semmit.

Azzal megfordult, nem köszönt senkinek s két óra mulva már ide át volt a kerepesi temetőben, ott feküdt felesége sírja mellett, és sirt egész késő holdvilág feljöttéig, és

égreemelt ujakkal esküdött neki valamit; de azt senki sem hallotta, hogy mit?

És valóban nem evett azóta; hanem annál inkább ivott: ivott az éhség ellen, ivott a szomj ellen, ivott a bánat ellen, ivott az álmok ellen; ivott a halálért. Ha éhes volt, tejet ivott, ha szomjas volt, erős borszeszt; ez tartá fenn, ez ölte meg.

Különös volt azt látni a pohár mellett. Néha úgy tett, mintha jó kedve volna már; tréfálni, enyelegni kezdett, egyszerre azután szikrákat hánytak szemei; elkezdett ordítani, sírni olyan hangokon, a mikben nem volt semmi emberi.

Hanem azért rendes életmódot követett. Reggel a próbákon meg kellett jelennie, azután ki kellett menni a temetőbe, este megint a szinházban teljesíteni hivatását, s azután megint ki a temetőbe. Mikor és hol szokott aludni, azt senki sem tudja. De a temetőben mindennap meg lehetett őt találni.

Erős, vasalkatú férfi volt, ruganyos kedélylyel, gazdag költői érrel; három hó mulva neje halála után találkoztam vele a szinház csarnokában, már ekkor egy roskatag, ingadozó alak volt, mélyen beesett szemekkel, bárgyú, lélektelen tekintettel; lopva akart előlem elosonni, én útját álltam, s egyenesen rátámadék.

— Barátom, a mit ön elkövet, az nem gyászolás többé, hanem gyávaság.

— Hát nem tudja, hogy elvesztettem nőmet? kérdé tőlem tompa hangon, mintha feltenné rólam, hogy előttem ez még titok.

— Kedves bajtársam, vesztettünk mi már drágábbat is, mint egy asszonyt, s nem estünk miatta kétségbe.

— Igaz, igaz; hebegé ő egyszerre felvillanó szemekkel, s kezemet forrón megragadá, mint ki szavamat elérté; vesztettünk mi már nagyobbat is.

— Nem szabad a férfinak elhagyni magát; nem adta önnek tehetségeit bitangra a sors, önnek kötelességei vannak hazája iránt!

— De mikor olyan sokat vesztettem, sóhajtá ő, s ismét visszaesett elébbi mélaságába.

Az ember szíve összeszorult, így látva egy férfit, kit két muzsa ihlete emelt költővé és művészszé.

— Miért nem menekül ön iróasztalához? A muzsák legjobb védelmezők a kisértetek ellen. Kezdjen ön egy olyan szép műhöz, mint a «Róma leánya» volt, ez lelkét be fogja tölteni; higyje el nekem, a költészet a legnyugodalmasabb menhely a világ minden fájdalma ellen.

E szavakra villogni kezdtek beesett szemei, kezemet szorongatá, s azzal vált el tőlem, hogy sokat fogunk még majd erről beszélgetni; mondá, hogy vannak igen szép tárgyai; azokat elmondja nekem.

Ekkor beszéltem vele utoljára.

Már a költői géniusnak sem volt fölötte hatalma többé. Lelke és teste sokkal nagyobb meghasonlásban voltak egymással, mint hogy válni ne akartak volna. Egészen elvetette magát; nem sokára szinházi szerződése is letelt, s nem újíttatott meg. Most már igazán nem volt hová mennie, mint a temetőbe.

Csak az volt még ránézve terhes, hogy onnan néha vissza is kellett jönni. Úgy sietett odajutni, hogy végkép ott maradhasson.

Barátai, kik látták szemeik előtt árnyékká válni az egy év előtt oly életerős, oly kedélydús férfit, komolyan unszolák, hogy hagyjon föl ez életmóddal, mert ez a halálba vezet.

— Jó helyre vezet, felelé ő.

Emlékezteték gyermekére. Megtámadák atyai érzelmeit. Mi lesz abból, ha ő is meghal?

— Az sem fog sokáig élni. Elvégeztük mi azt Linával, hogy együtt fogunk lakni ottan. Majd a kis kuntyorka is ott lesz.

Erre aztán minden ember azt mondta, hogy így beszél az, a ki részeg, poéta és komédiás egy személyben.

Pedig hát igaza volt.

Néhány hét előtt neje után ment a férj, és mindenki, a ki hallá, hogy meghalt, azt felelte rá, hogy czélt ért.

A lapok hirdették, hogy a boldogult ifjú pár gyermekét nemes szivü orvosuk, doktor Bókai és neje fogadták gyermekül, s a kik ismerik a férjet és nőt, az mondák rá: boldog gyermek! milyen jó apát, jó anyát nyert másodszor is!

De már ez mind hiában volt. Hiában apai gond, anyai ápolás, játszó testvérek, mosolygó jóllét, orvosi tudomány, emberi rokonszenv! Máskép végeztek felőle azok «odalenn».

Már apja temetésekor panaszkodott a gyermek, hogy olyan hideg az a koporsó, ne vigyék hozzá közel; ő úgy fél a temetőben; vigyék onnan haza.

Nemsokára ő is megbetegedett.

Gyámatyja, ki mint a «szegénygyermek-kórház» főorvosa, ezreket ment meg évenkint e kisded szenvedők közül: épen annál, kit úgy szeretett, mint gyermekei testvérét, hiába meríté ki tudományát; mást határoztak felőle «odalenn».

Mikor már látta, hogy nem mentheti meg, arczképét akarta bírni a kedves gyermeknek, de ez észrevette a szándékot s rimánkodni kezdett: «Ne fessenek le engem: nem akarok én még meghalni.»

Honnan tudta a gyermek, hogy ez a két eszme így következik egymásra?

Utolsó éjszakáján gyakran fölriadt s fogadott anyja nyakába kapaszkodva kiálta:

— Anyám, engemet hívnak; de én nem akarok elmenni nagyon hívnak. Ne ereszszenek el.

Pedig mégis el kelletett neki mennie oda, a hova hívták.

Pár hétre atyja temetése után a gyermeket is eltemették.

Apja és anya sírjaik között volt még egy kis hely, a hová egy olyan kis koporsó elférhetett; oda ástak neki

sírt a kettő közé, úgy, hogy csak egy keskeny földréteg választá el amazoknak sírüregeitől.

És a mint lebocsáták a gyermeket a sír fenekére, a mint megmozdult fölötte a búcsúima hangja, ime egyet mozdult a koporsó, s benyomva az elválasztó földet anyja sírja felől, a gyermek koporsóstól együtt odaborult anyja keblére.

Most ott pihennek mind hárman.

És annak csak egy éve még, hogy ennél az asztalnál hallottuk mindháromnak vidám kaczaját összevegyülni.

A SZEGEDI ÉLETMENTŐK.

Nem azok a nagyobb hősök, a kik az ágyútűznek nekimennek, embert ölni; hanem, a kik ennek a viznek nekimentek embert megszabadítani.

A szegedí gáttörés hírére rögtön neki indult egy csoport képviselő, újságiró, nem várva meghivást, megbizatást, pártkonferencziát és napirendre kitüzését a «szőnyegen fekvő kérdés megoldásának» : Szeged lakosságát megmenteni.

Pedig rettenetes darab munka volt az, csak odáig is eljutni.

A kik próbálták már nagy viharban a Balatonon átkelni a Kisfaludy gőzössel, képzeljenek egy a Balatonnál még háromszorta mélyebb tavat, a mi már az adriai tengerrel versenyez, s azon egy flotillát közönséges pontonokból, a miket a hegymagas hullám mint a lapdákat hajigál gerinczein keresztül; azokon ültek a mi életmentőink. A távol Szegedről átcsillámló vésztűz volt a világító tornyuk.

Az egész flotillát Sváb Károly képviselő vezette, a ki e vidéken legjáratosabb. A vihar azonban szétszórta a járműveket s egy közülök, Krajcsik Ferencz képviselőé, a szegedi vásártér közelében a legveszedelmesebb helyre jutott. Ott holmi kertek és állások voltak, a miket eltakart a hullám, hanem a palánkok sűrűn levert karói ott maradtak a viz fenekén. Mikor aztán a hullámhegy meg-megnyílt a dereglye alatt, egyszere felmeredtek a veszedelmes czölöpök az ár közül; ha egyhez közülök

hozzácsapódik a hánytvetett hajó, menthetlenül odavész. Fél órai kétségbeejtő küzdelembe került, míg a tapasztalt evezősök ez elátkozott korallzátonyszerű kelepczéből ki birtak vergődni. A jéghideg orkán megdermeszté ökleiket az evező lapáton, s testükre fagyott az átizzadt öltöny.

Így jutottak el Szegedre.

Hogy minő volt az általános pusztulás képe, azt leirták mások, én csak az epizódokat gyűjtöm össze.

*

«Jókai uramnak» híják a derék embert — a keresztnevét nem tudtam meg, pedig szivesen kötnék vele atyafiságot, — a kire rá bízta a felügyelő mérnök a hosszú gáton az egyik veszedelmes gátcsuszamlásra való felügyelést. Éjfél felé a mérnök aggódni kezdett, hogy vajjon helytt áll e Jókai uram a gáton? s elment maga utána nézni. Hát ott találja Jókai uramat, épen a gátcsuszamlás közepén fekve, s a bundájába takaródzva, nyugodtan aludni.

— Az Isten szerelméért! kiált, az alvót felköltve a mérnök, hogy fekhetik ön ide, épen a veszedelmes helyre?

— Hát csak azért feküdtem ide, hogy ha mozdul a kutya, hát mindjárt észrevegyem.

*

A mint az életmentők dereglyéikkel bejárják a várost, (a mi még város belőle, ott a háztetők, falak kilátszanak), egy udvarban megpillant Krajcsik képviselő két nagy bortaposó kádat, két akáczfához kikötve, a mik ott himbálóznak szépen a hullám fölött. Oda eveznek. Hát az evezőcsapásokra csak felüti ám a fejét az egyik kádból két polgártárs, pipa a szájában.

— Hozta Isten az urakat! Hát mi járatban vannak?

— De önök mit csinálnak itt abban a kádban?

— Hát «jó minékünk itt laknunk», várjuk, míg elmegy a viz.

A derék emberek, a mint a rohanó árviz jött, nagy nyugodtan előhúztak két kádat az udvarra. Az egyikbe behelyezték az asszonyaikat, párna, dunna közé, a másikba magukat, odaraktak két hétre való eleséget, aztán kötelekkel megkötötték a kádakat az akáczfákhoz s várták, hogy hadd jőjjön a viz. Az aztán fölvette őket kádastól, mint a horgonyra kötött hajót, s ők ott várták egész lelki nyugalommal, hogy elmuljék a veszedelem. Alig lehetett az egyik férfit, meg a két asszonyt nagy könyörgéssel rábeszélni, hogy engedjék magukat e veszedelmes helyzetből kiszabadítani. A másik férfi azután is ott maradt a kádban. Ő nem hagyja ott a házát.

Hány emberélet veszhetett el a családi tűzhelyhez való ragaszkodás miatt!

*

Egy rom tetején, a minek födelét elvitte az ár, egy másik háznak a födeléből, a mit meg odahozott, az ottmaradtak hirtelenében állást hevenyésztek, arra felhordták a családjukat, aztán a kutyát, baromfit, még a sertéseket is. Az utóbbiak nagy flegmával néztek ki a szarufák közül, fejüket a falon kidugva, míg a gazdaasszony tüzet rakott és levest főzött a gyermekeinek. Köröskörül az özönviz!

Ezeket épen nem lehetett onnan lecsalogatni.

«Ha mindenünk itt vész, veszszünk mi is!»

*

Egy szép fiatal menyecske jön az életmentőkhöz, panaszolva, hogy az ő férje a hódmezővásárhelyi munkások közül való volt: a többiek már mind hazatértek, csak ő nem került vissza. Segítsenek neki őt megkeresni. Segítettek. Sok tudakozódás után rájöttek, hogy a fiatal nő férje az illovai szélmalomba menekült, a miről már tudták

akkor, hogy összeomlott. Az odaevezők csak a romokat találták már. A mint ott vizsgálódnak, egyszer egy nagy hullámcsapás egy nagy férfi főt emelnek ki a vizből.

— «Az az én uram!» sikolt föl az asszony. Ráismert arczára.

Odaeveztek, hogy kiemeljék a vizből. Nem lehetett. A hullára hurkolt kötél elszakadt s az nem mozdult meg. Három nehéz malomkő feküdt az altestén, az szorította le. A szélmalom padlásán voltak felhalmozva az elkopott malomkövek, s mikor a hullám föláztatta az épület talapját, ez a tömérdek kő egyszerre odazuhant az alájok sereglett huszonegy menekültre, s még most sem lehet hozzájok férni a malomkövektől.

A szegény asszonyt félőrülten vitték el onnan.

*

Egy másik félőrült nőt a háza tetejéről szabadítottak meg. Ez a t . . . i nótáriusné volt. A vész kezdetén ő maga a leányával együtt a padlásra menekült. A férje azonban biztosabb helyet szándékozott a számukra késziteni két vaságyból, a miket az udvaron fölállitott s azokra deszkát rakott keresztül. Azt hitte, hogy olyan magasra nem hág a víz. Az áradat azonban az emelvényen is túlnőtt. S mikor aztán a nő látta a padlásról, hogy a férjét már kezdi elborítani a viz, kiáltozott neki, hogy kapaszkodjék bele a hozzá lecsüggő ákáczfa galyaiba s oda meneküljön. A férj úgy tett, de alig fogta meg a galyat, a mint a vízár elsodorta, s aztán oly szerencsétlenül vitte neki a fának, hogy a feje annak a két ága közé szorult, s minthogy a nehéz bundája aláhúzta, nem bírta magát kiszabadítani. Reggeltől délig látta a nő és a leány alig egy ölnyi távolban a férjet és apát a halállal küzdeni s nem tudott segíteni rajta. Ott halt meg a szemük láttára.

Nem rosszabb ez az őrültségnél?

*

Oh az igazi őrültek, azok mind erről nem tudtak semmit. Ő utánuk rég bezáródott a világ.

Krajcsik képviselő véletlenül megtudta, hogy a kórházban még huszonkét őrült van; a kiknek az elszállítására senki sem vállalkozott. Ő másodmagával, Potoczky Dezső képviselővel rászánta magát a nehéz feladatra. Hullámban, zivatarban kicsalogatni az odúikból embereket, a kiknek már nincsen lelkük, mikor még az is elveszti a magáét, kinek van.

Hozzáfogtak. Egyenkint kellett mindenik szerencsétlent mindenféle mesterfogásokkal rábírni, hogy engedjék magukat a csónakba vinni. A legtöbb őrültnél az használ, ha azt mondják neki, hogy «megyünk haza.» Volt köztük egy jókedvű bolond is, a kit a többiek «Weisz bácsinak» hínak, ez nagy imádója II. József császárnak, ő annak a komiszáriusa, a ki nagy reformok keresztülvitelével van megbízva. Ezt a nagy árvizet is megjósolta József császár s ő azt már versbe is szedte. Közbe aztán danol is. A vasúti vonaton, mely az őrülteket szállítá Aradra, Weisz bácsi mulattatta az egész társaságot.

Hanem aztán voltak makacs, dühöngő őrültek is, a kik semmi módon nem akarták engedni, hogy őket onnan elvigyék, azokkal birokra kellett kelni, lefogni őket, rájok adni a kényszerzubbonyt, s hogy a csónakot fel ne fordíthassák, az orvos segélyével altatót adni be nekik, a mitől Aradig csendesen maradjanak. Így sikerült őket nagy bajjal megszabadítani.

Azután került a gyermekágyas asszonyokra a sor. Milyen satyrája a sorsnak. Azon az éjszakán adni új embernek életet, mikor annyi emberéletet, mint a krétával irott számot, törül le a tábláról!

*

Sváb Károly képviselőt egy szegedi bérkocsis kereste fel, hogy segitsen neki a feleségét megtalálni: ott lesz valahol a vízben.

Mikor a vészharang megkondult, ő hirtelen beültette a hintójába a feleségét s aztán vágtatott vele Új-Szeged felé. Hanem a halál gyorsabb paripán lovagol! A fele úton szemközt jött rá a hömpölygő vízár. S azzal együtt a víz elején torlaszok emelkedve, tört gerendák, szarúfák, háztetődarabok: a kocsi egy percz alatt el volt árasztva, a két ló eltemetve; maga a bérkocsis egy úszó kapuba fogózott meg, az vitte magával, míg valahol fennakadt vele.

Odamentek arra a helyre a csónakkal, a hova vezette őket. Már akkor átlátszó volt a hullám. Mélyen, a három öles viz fenekén lehetett látni a hintót, előtte a két összerogyott lovat. Az asszony ott ült a kocsiban s kis gyermekét szorítá magához.

Sváb Károly lebocsátá utána a csáklyát, mig elérte, s aztán felhúzta a hintóból az emberalakot. Az asszony akkor is ült és ölelte a kis fiát.

*

«Mindenki teljesíté kötelességét!»

Ezt a szót ismételhetjük a szegedi életmentők felől. Ez volt a mi trafalgari ütközetünk.

Itt igazán nem volt pártkülömbség, szabadelvű, független, egyesült ellenzék mind kitett magáért.

Azt mondják, hogy a «legelső magyar ember» is kifejezé legmagasabb elismerését azon buzgalom iránt, a mivel a szélsőbali képviselők a mentésnél kitüntették magukat, a mit a miniszterelnök is bizonyított ő felsége előtt.

Mikor nemrég a budgetvita alatt egy szélsőbali barátom élczelgetett az érdemrendemre, azt sugám neki: «hagyd el, bajtárs, mindnyájunkkal szabad az Isten keze, még te sem tudod, hogy mire juthatsz?»

S ime közel van a jóslatom beteljesülése.

S szégyen volna talán? A legelső magyar embernek a becsülését, hazánkfiainak s az emberiségnek tett igaz szolgálatokért, nyiltan, a mellre kitűzve viselni?

AZ ELSŐ ALAPKŐ.

Feledékenység éveit éljük! Fejünkre nőtt az idők terhe. Kenyérkereső pályán tör az új nemzedék; alig marad ideje rá, hogy azokra visszanézzen, kik a hírkereső pályán törték az útat.

És ez jól is van így. Legyen a munkás kezeké a diadal. Zöldüljön ki hazánk czímerében az a négy veres mező, a mi a négy fehér folyó között fekszik, s lakjék rajta boldog nemzet egyik folyamparttól a másikig . . .

Elfeküdtek az óriások régen, a kik hajdan egy kézzel fel tudtak emelni egy országot, másikkal megverni egy másik országot; jámbor napszámosok ideje következett el, a kik megszántogatnak egy darab földet, tűt kovácsolnak a vasból, tele írják az üres papirost, betükre tanítják az apró gyermekeket: úgy harczolnak . . .

De azért ne hagyjuk feledségbe menni a mi óriásainkat; ne töröljük ki lelkünkből az emléket a haszonhajtatlan dicsőség alakjai felől, emeljünk számukra sziveinkben (úgy sincs másutt) egy-egy kis emlékszobrocskát, írjuk fel rá neveiket és ne engedjük azokat eltörlődni onnan.

Midőn tehát kifáradtatok a józan munkában, ti becsületes napszámosai a közéletnek, üljétek körül ezt az otthonos tért, s hallgassátok, mit beszél egy másik napszámosa a névtelen kornak azokról, a kik olyan nagyok voltak.

— — — — — — — — — — — —

Vége volt a franczia háborúnak; az ország rendei összeültek tanácskozni, s mentől tovább tanácskoztak,

annál inkább rájöttek arra, hogy a mi kardunk ugyan sok szép dicsőséget szerzett már minekünk: de hasznot ugyan nagy keveset hajtott.

Földünk míveletlen, bár legalább a nyelvünk volna hát mívelt; pénzben úgyis szegények vagyunk, bár tudományban volnánk hát gazdagok.

Beszéltek arról, hogy kellene egy nagy tekintélyes társulatot alapítni, mely vezére lenne a szellemi előhaladásnak, a nyelv mívelődésének; egy magyar tudós társaságot.

Vitatkoztak jobbra, balra; kinek tetszett, kinek nem tetszett az eszme. Tartották ezt némelyek nagyon fölöslegesnek, mások, minthogy úgyis elkésett már a dolog, bízták azt a késő unokákra, s a legtüzesebb szónokok is, kik e nagy eszmét legjobban pártolták, csak azzal a vigasztalással ültek le, hogy szép is, jó is, hasznos is volna ez, de három dolog kellene hozzá: először pénz, másodszor pénz és harmadszor is pénz; azok közül pedig az elsőt sem tudjuk, honnan vegyük, hát még a másik kettőt?

Ekkor egy fiatal férfi lépett az országterem asztalához; egy ifjú, kit akkor láttak először a rendek sorában, délczeg termetét huszárkapitányi egyenruha fedé; katona volt.

Talán még most is vannak, a kik emlékeznek azokra a mély tűzzel villogó szemekre, a mik a legsötétebb két sűrü fekete szemöld alól sugárzák egykor a lelkesítés tüzét.

Ez az ifjú volt Széchenyi István gróf.

A sok szóhoz ő csak néhányat adott. Azt mondta, hogy ha a nemzet egy magyar tudós társaságot akar felállítani és e szándoka máson nem mulik, mint a pénzen, tehát ő e czélra egy egész esztendei jövedelmét feláldozza.

Ez áldozat tett hatvanezer pengő forintot.

Valaki azt kérdezé tőle ekkor: hát az alatt miből fog maga élni?

— Egyik-másik barátom majd csak eltart addig, — viszonzá Széchenyi készen.

És ez volt a magyar tudós társaság legelső alapköve, melyre derék országnagyjaink oly tekintélyes épületet emeltek.

Azóta sokat haladt a magyar szellem mívelődése: nagynak is nevezhetni a távolságot, a mit harmincz év alatt megfutott. A kik e nemzeti haladásnak örülni szeretnek, jegyezzék fel emlékükbe, hogy volt egyszer a magyar nemzetnek egy nagy fia, a ki fölvette egy esztendeig a szegénységet magára, hogy előbbre vigye nemzetét egy századdal!

Egyszer volt: ha soká halad, még azt is mondják róla: talán nem is igaz; azért jegyezzük fel és ne engedjük feledésbe menni.

SZÉCHENYI MEGSZÜNT E FÖLDÖN ÉLNI!

Szokni kell elébb a gondolathoz, hogy elhihető legyen.

Mintha annak, ki hosszú éjben a hajnal után sóvárog, azt mondanák, hogy «meghalt a nap.»

Olyan évben halt meg, a mikor még a tavaszi fűszál is érzi, hogy a földnek, melyben gyökerei vannak, a neve «haza». A midőn minden eltemetett nagy érzés kikivánkozik a sírból: ő lekivánkozott oda.

Midőn minden magyar, ki nevét kimondta, utána mondá: «sokáig éljen», ő megczáfolá a közóhajtást és odatért, a hol örökké élnek.

Nevét a vágyó remény elejté s átvette a fájó emlékezet.

A Hunyadyak, Zrinyiek óta nem volt fényesebb név a magyar ég csillagképletei között; nem érte nagyobb gyász egy halottban a magyar nemzetet.

Beszélnek róla az irások, beszélnek a kövek, beszélnek az emberek szívei, ki volt ő?

Megsiratja főúr és pór; hazafi és idegen; jó barát és ellenfél; mert bizony mindenkinek halottja ő!

És minden, a ki gondolkozni szeret, megdöbbenve kérdezi a sorstól: «mi jövendőt készítesz előre, hogy bölcseinket elveszed közülünk?»

És mindenki megroskad a gondolattól, hogy lehetett teher, mit ily nagy lélek elviselni nem birt és senki nem bírja mérlegelni azt. Emberi fogalmak köznapi mértékei kicsinyek arra, hogy ő róla itéletet hozhassunk. Oly magassá tette magát élve, hogy a midőn meghalt, az ország egyik szélétől a másikig ért esése.

Míg élt, megérte, hogy úgy tisztelték, mint egy halottat, kiről elnémul minden gáncsolódás, csak a dicsőítés beszél, csak a nehéz óhajtás, mely a halottakat visszakívánja a sirból; halhatatlanságából csak egy hiányzott még: a halál; azt nem kerülgeté: eléje ment.

Oh mi sokáig fogjuk őt gyászolhatni.

Mert veszteségünk nagyságát eszünkbe juttatja minden nap és minden nagy emlék, a mit fenhagyott maga után, és minden üres tér, a honnan ő hiányzik.

De a gyászon kívül, mit mindnyájan hordozunk, mintha mind fiai, testvérei volnánk, egy nagy örökséget is hagyott számunkra: szellemének fényes örökségét, a miben mindnyájan osztozunk, mintha mind fiai, testvérei volnánk: azt a dicső példát: hogyan kell a hazát szeretni?

Ez örökségünket el ne vesztegessük, el ne adjuk, el ne cseréljük soha.

Egy ércz-emléke van már Széchenyinek, az érczből öntött közérzület, melyen sem ráspoly, sem rozsda nem fog; ez emlék ne porladjon soha; ez emléken legyen felírva mindvégig e név: *Széchenyi István!*

Lelkének üdvöt, hamvainak nyugalmat adjon az Isten; áldást és boldog jövőt adva a hazának!

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

Hol van a magyar hazának olyan része, a hol ne énekelnék a «Szózatot» és a «Fóti dalt»? s hol van a magyar szívnek olyan része, a mit ez a két dal meg ne indítana? Az egyik bánatát, a másik örömét zengi a nemzetnek, azt a szent tetterővel gazdag bánatot, s azt a rejtett fájdalommal teljes örömet, a mikről csak annak van fogalma, a ki bennök született.

Ez a két dal jobban leírja huszonöt év történetét egy hosszú krónikánál; mert minden szavára azt kell mondani a magyarnak: ez az én véremből vett vér, ez az én testemből vett test.

A ki ezt a két dalt írta, az Vörösmarty Mihály.

Vörösmarty Mihály a magyar nemzet első költője.

Ezt a rangot soha sem vitatja el tőle senki. Mint a leghírhedettebb fiak is jobbnak és nagyobbnak vallják atyjukat maguknál, s büszkébbek reá, mint saját érdemeikre: oly büszke minden magyar költő Vörösmartyra.

Mert valóban atyja ő a magyar irodalomnak: atyja, ki megteremté, ki alkotá a nemzeti költészetet; atyja, ki pártolá, nevelte az utána jövő ifju tehetségeket; atyja, ki példájával ragyog a jók előtt; atyja, ki a legdrágább örökséget hagyta az utókorra, oly örököt, melyben mentül többen osztozunk, annál nagyobbá lesz az.

Ez örökségünk az ő halhatatlan műveiben van letéve.

Huszonöt év alatt tíz kötet munkát adott át a közönségnek.

És e művekben nem puszta unalomüző olvasmány van,

a mit ma elolvastunk mulatságképen, másnap elfelejtettünk. Ismét és ismét visszatérünk azokra, és mindig új szépet, új lelkesítőt találunk bennök.

A ki szeret multunk dicsőségén elandalogni, vegye elő Vörösmarty hőskölteményeit, s ragyogóbban látandja azokban a nemzeti nagyságot előállítva minden képzeletnél.

A ki csüggedést érez szivében a jövő iránt, keresse fel Vörösmarty honfidalait, s új erő, új bizalom fog buzdulni keblében.

A ki menedéket keres a köznapi világ unalmas egyhangúsága ellen, menjen oda, hol Vörösmarty tündérregéi egy egész új világba vezetik az elandalgó lelket.

A ki víg társaságot akar maga körül látni, midőn egyedül van, vegye elő Vörösmarty műveit, s több kedélyt fog azokból hazahozni, mint a legvidámabb társaságból.

És a ki csüggedni érzi szivében a haza szerelmét, a ki nem hiszi a népnek halhatatlanságát, fordítson bármelyik lapjára e költeményeknek, és meg fog győződni, hogy a mely nép költői ily nyelven beszélnek, nem múlhat el soha.

Vörösmarty összes műveinek egy tehetős magyar könyvtárából nem szabad hiányozniok, mert azokban van multunk dicsősége, jelenünk öröme, jövőnk reménysége, ott kell azoknak állani mindjárt a biblia és imakönyvekkel egy sorban, mert az igaz költő szinte az Úr prófétája, s a mi belőle szól, az Úrnak lelke az.

VÖRÖSMARTY SÍRJÁNÁL.

Vörösmarty sirjától jövök. Azt kivánjátok tőlem, hogy írjak Vörösmarty temetéséről.

Ezer meg ezer siratta e napon a nemzet költőjét, az igaz hazafit; én második atyámat, egyetlen változatlan jó barátomat siratom.

Azért ne várjatok tőlem ékesen rendezett szavakat, méltó kifejezéseket egy olyan halálhoz, mely egy egész nemzetet sújtott; én csak a fájdalom egyszerű szavait tudom elmondani.

Hiszen semmi sem könnyebb, mint a vigasztalás: «Mindenkinek meg kell egyszer halni, lám a fejedelmek is meghalnak, hát egy jámbor költő miért ne?» Annyian viselnek gyászruhát ez esztendőben, mit tesz egygyel több vagy kevesebb? Az ég rendelte így, emberek viseljék a mi rájuk van mérve. Férfiak ne mutassák bánatukat.

Oh csak a sziv ne volna oly erőtlen.

Ha csak atyám lett volna, érezném halálát, és nem szólnék róla; ha csak költő lett volna, szólnék róla, és tán nem érezném; de mind a kettő volt, s midőn e temetésen végig tekintek, a korlátlan öröm és a bántó keserv rohanja meg szivemet, hogy a visszás tusában nem ismerek önérzelmeimre.

A magasztos öröm dagasztja keblemet, a midőn végig nézek e hullámzó néptömegen, mely egy könyező szem házámnak homlokán, melynek szíve egy ütésre dobog, melynek lelke egy eszmére hevűl, ezen szó kimondásakor: Vörösmarty meghalt. — Miért kiséri őt végnyugalma

helyéig húszezernyi nép? Ki ezen gazdag úr, a ki annyi örököst hagyott maga után? Egy árva költő az, a kitől milliók kincset örököltek, kincset, mely annál nagyobb lesz, mentül többfelé elosztják: a haza szerelmét.

Oh, de a bánat szorítja el keblemet, ha meggondolom: hogy az a szív, melyben annyi honszeretet megfért, most a hideg földbe lesz letéve; hogy a legjobbak, legerősebbek elmúlnak egyenkint, s ránk hagyják — gyöngébb ivadékra — a terhet, mely nekik is nehéz volt.

Az édes büszkeség emeli keblemet, hogy ha elgondolom, ime egy férfi végezte be napjait, kiről elmondhatja a történet szava, hogy minden órájában nagy volt; hogy nagyságát hozzá nem illő szenvedélylyel soha meg nem bántá, hogy egyik szavával a másikat le nem rontá soha; hogy nem tanított mást, mint igaz nemes szivek szerelmét minden iránt, a mi azt érdemli; hogy haladó lépteivel egy nemzet haladt előre.

Oh, de a csüggedés nehéz terhe fojt el, hogy ha szétnézek és nem látom azt, a ki őt pótolni tudná, a ki költői vezére lehetne utána a jobb szellemeknek, a kinek kezei elbirnák azt a fegyvert, mely őt annyi diadalra vezérlé.

Gyönyörködve hallom az erősek sírását, mert e könyben a nép magát tiszteli meg, s jótékony elégület fog el, ha látom, hogy gyász koszorúi hulló leveleit ezek szedik fel drága emlék gyanánt, mit szivükön viseljenek.

Oh, de mind e fény, e pompa és ez igazi tisztelet helyett jobb szeretném én őt most is ott tudni csendes, nyugalmas lakában, s mondogatni évről-évre: visszajön még, újra élni fog még, az a régi jó aranykor újra kezdődik még!

. . . . Pedig a nagy nehéz követ rátették már a sírboltjára, s felírtáka nagy kemény kőre ezt a lehetetlen két szót: «Vörösmarty meghalt.»

Menjünk haza és tagadjuk meg ezt a mondást.

A míg e hazában nemes szivek lesznek, míg a nemes szivek igazán szeretnek; a míg a magyar nép magyarúl

beszélend, míg a magyar költők hazáról dalolnak, a míg az Istennek kedve telik az ő magyar népében: addig élni fog ő, s szívből-szívbe átadja őt egyik század a másiknak, a szerelem, dicsőség és haza halhatatlan dalnokát.

Mert nincs olyan balzsam, mely úgy ellenállana a rombolás kezének, mint a nép szerelme; mert nincs olyan emlék, mely úgy megharczolna az idők dühével, mint a szózat, mely a költő ajkáról jött .....

TELEKI LÁSZLÓ MEGHALT.

A képviselőház elhíresztelt első «felirat-határozat» inditványi ülése május 8-ikára volt kitűzve.

Baljóslatú nap! Széchenyi halálnapjának 13-ik havifordulója.

Nekünk azonban annyi gyásznapunk van, hogy a végzetes napokban nem lehet válogatnunk. Az ülés, melynek fénypontját Deák Ferencz korszakot alkotó nyilatkozványa képezendé, tíz órára volt kitűzve, s daczára annak, hogy a múzeum udvarára sem lehetett jegy nélkül bejutni, a karzatok már kilencz órakor túltömve voltak a pesti közönség szinével, s a vidékről e napra fölsereglett ünnepélyes alakokkal. A hírlapírók karzatai is telve, s a tanácskozási terem szárnyai a felső-tábla tagjai által elfoglalva.

Azt is mindenki tudta már, hogy a remek beszédre, mit Deák Ferencz tart, Teleki László fog viszonzást mondani, s a viszonzásból tudandja meg az egész világ, hogy a magyar nemzetben a hazaszeretet, az alkotmány tisztelete és a bátor jogvédelem kérdésében csak egy vélemény van.

Sarkpontja leendett e nap a történetnek!

Kilencz óra után a már gyülekező képviselők, négyszem közt sugdosva, egy titkot kezdtek egymásnak elmondani; de a mi annyira borzasztó, annyira hihetetlen, annyira leverő volt, hogy mindegyik azt felelte rá: «ah nem igaz ez, ne is híreszteljük.»

A rémhír azonban egyre terjedt, mindig csüggedtebb

arczok jöttek be az ajtón, az újon érkezőket csoportok fogták körül; elszörnyedés az arczokon, sietséges járáskelés idelenn, fenn a női karzatokon, hol a rémület okát nem tudhatták, zilált aggodalom, nyugtalan kérdezősködések, a mikre utóbb egy halk felelet hangzott:

«Teleki László agyonlőve!»

Utána azonban rögtön: «e hír nem bizonyos, nem lehet elhinni.»

Néhány percz múlva érkezett az elnök.

A ki arczára tekintett, az már bizonyos lehetett a baleset felől. Soha ily sápadtnak nem látta senki ez arczot. Vele jött Nyáry, s szemei tele könynyel. Sok nagy veszély órájában láttam ezt a vasembert, de azt a könyet nem láttam még szemében soha.

Olyan néma csend lett, mint egy igazi sírboltban.

E csend alatt az elnököt nézte mindenki, a mint lecsüggesztett fővel járt sokáig fel s alá emelvénye egy ölnyi terén, mintha a mindig kész szónok eszméit nem tudná rendbeszedni most. Végre megszólalt; szerencsétlennek mondá magát, hogy ismét gyászhírt kell jelentenie: az a kit szerettünk, a kit tisztelénk, a kire vártunk: — Teleki László meghálózott. — Az elszörnyedés rémhangja zúgott fel a teremben. A karzatok csak sokára csendesültek el.

A hon első bölcse, Deák Ferencz, elfogult kebellel mondá ki, hogy ily gyászórában a bölcseségnek nincsen hangja. Az ülés szomorúan feloszlott. És a képviselők, a nagy komoly férfiak, nem állhatták tovább az erőszakot, hanem zokogásra fakadva, borultak egymás nyakába, és sírtak, mint testvért vesztett testvér, és azt szívszakadás volt látni.

A ki érti e szavak súlyát: Teleki László meghalt, az ne szégyelje könyei hullását, mert bizony nem egy ember, hanem egy ország fájdalmát siratja abban.

Ez még a mi gyászhírekhez szoktatott szíveinknek is nehéz.

Nem ma, csak hetek, csak hónapok múlva fogunk arról beszélhetni, milyen gyászóra volt ez május 8-dikának reggelén. A ki megérte, soha el nem felejti ezt.

Sokat lehet erről gondolni, beszélni keveset.

Mutatja a közgyászt a lengő fekete lobogókon kívül, mikkel minden utcza telve, a nép arcza, melyről minden mosoly letörülve látszik, úgy hogy midőn egy vidám arczczal találkozunk az utczán, megbotránkozunk benne, s azt mondjuk: jövevény ez, a ki még nem tudja, mi történt?

Sehol mulatság, zeneszó, játék; a színházak zárva, világitatlan, a kávéházakban a tekeasztalok letakarva; az utczák tömve csendes, szomorú néppel.

Délután képviselői tanácskozmány volt, ott megtudók, hogy az üdvezült már régen készült e szomorú útra; tegnap sorba járta ismerőseit, s többektől elbúcsúzott; némelyiknek csak azt mondá: útra megy, másnak azt hogy «örökre». Egy képviselőtársa leányához így szólt: «Nézze meg jól, milyen volt Teleki László, mert nem látja többet». — Azt mondják, hogy nagyon sokat szenvedett. Legnagyobb terhe volt életének egy «adott szó», mely ellen szíve küzdött, de melyet becsülete megőrizni parancsolt. Asztalán volt még beszédének vázlata, melyet az nap kellett tartania a képviselőházban.

Író-asztala és ágya között találták a földön hanyatt fekve, jobb kezének hüvelykujja derékszíjjába akasztva, balkeze átlőtt szívére nyomva, a kilőtt pisztoly lábainál, a másik pisztoly asztalán töltetlenűl, a félig ürített theacsésze mellett. Az egész háznál senki sem hallotta a lövés hangját.

Azt mondják, hogy balkézzel lőtte meg magát.

Miért épen ma? miért a legnehezebb napok kezdetén?

Ki hatolhat a holt szivek titkaiba?

A tanácskozmány elhatározá, hogy azt a helyet a képviselők padján, a melyen Teleki László ült, az országgyülés tartása alatt üresen fogja hagyni.

De mi annál inkább fogjuk őt ott ülve látni, s honszeretettől ragyogó orczáját az üres széken is föl fogjuk keresni, s nehéz pillanatokban dicső szellemének, a ki ott köztünk ül, tanácsát kikérjük!

Áldásunk te rajtad! — áldásod mi rajtunk!

BATTHYÁNY TEMETÉSE NAPJÁN.

1870. június 9-én.

A honfi kegyelet ma adja meg Batthyány Lajos hamvainak az ünnepélyes végtisztességtételt.

És ezzel egyúttal Batthyány politikájának az elismerést.

Ha éreznek még szellemek földi fájdalmakat, úgy nem az lehetett e kínok legsúlyosabbika a dicsőült szellemére nézve, hogy földi porai egy ismeretlen három betűs kő alatt elrejtve feküsznek: hanem az, hogy hazája iránti nagy szolgálatát még a nemzet sem állítá arra a magaslatra, a melyet megérdemelt.

Huszonkét év kellett hozzá, hogy Batthyányt előkeresse a föld alúl a nemzet, és ráírja koporsójára: «Magyarország első miniszterelnöke».

Ennek a szónak «első» két jelentése van.

Értse meg azt a kormány! Megértette a nemzet.

A nemzet megértette, Budapest tömve van e napon az ország minden vidékeinek küldötteivel.

A pompa nagyszerű lesz.

De az érzelem, mely e pompa alatt rejlik, még nagyobb.

E nyilatkozványnyal adósa volt az ország Batthyány politikájának.

Ma elismerte adósságát.

Mert úgy váltunk meg tőle, mint a nemzet elbocsátott szolgájától, ki miután letette a vezéri rangot, mint köz-

katona szolgálta hazáját, a szónak minden értelmében, s hűségét martyr-halállal pecsételte meg.

Itt találkozunk most a ravatal mögött azon idők heves fejű szóvivői, kik Batthyány politikáját rostáltuk akkor, a radikál lapok emlékezetes írói: «Te» is, «Ő» is, és — hadd üssem meg mellemet — «én» is. És kalaplevéve megyünk a koporsó után ugyanazon az utczán végig, a melyen huszonegy év előtt az utczai tüntetést láttuk Batthyány politikája ellen. És Isten látja lelkünket, hogy szívünkből jön a mostani nyilatkozat, mint szívünkből jött az akkori. És hálát adhatunk érte Istennek, hogy így van; hogy odajutottunk, miszerint mindenki átlássa hazánkban, hogy országunkat csak egy becsületes béke, s szabadelvű, bátor és erélyes előrehaladás politikája tarthatja fenn.

Végtelen nép vonul a koporsó után s kiséri őt a temetőhöz.

Oh magyar nemzet! ha még egyszer valaha egy Batthyányi Lajosod lesz: vezérférfi, ki hazája dicső nagyságáért, állami önállóságáért mindenét fel tudja áldozni, a mi kedves: napjai nyugalmát, a hatalom kegyeit, a hízelgők tapsait, még a nyugodalmas meghalás biztos reményét sem tartva meg magának: — addig kövesd őt, mikor még a nemzeti színű zászlót viszi előtted; ne akkor, mikor már a fekete zászlót viszik előtte; kisérd annak világló szellemét, ne koporsóját. Mert e koporsóban nem Batthyány Lajos fekszik egyedül. A hazának húsz halott esztendeje van oda mellé leszegezve.

Isten adjon a hamvaknak csendes nyugodalmat; de szellemének feltámadást: — nem a napok végén — de inkább ma, mint holnap.

NYÁRY PÁL HALÁLAKOR.

(1871. április 21-én.)

Nyáry Pál meghalt. Meghalt mint öngyilkos. Anyagi bajok miatt.

Minden lélektani tanulmányom semmivé lenni érzem e tény előtt.

Én ismertem, én bámultam, én szerettem Nyáryt kora ifjuságomtól kezdve.

Mint Nyáry, rokonom; mint férfi, elvbarátom; mint politikus, vezetőm; mint jellem, ideálom volt. Erre a csapásra nem voltam tőle készen.

Ismertem őt, mint birót, megvesztegethetlennek, kinek a maga helyzetében csak szemet kellett volna hunynia, mint teszik számtalan mások, a kik előtt fedetlen fővel jár a közvélemény, hogy vagyonát megtízszerezze; büszkén utasította el magától minden nem hivott szerencsét.

Ismertem őt, mint államférfit, ki millióit kezelte az államvagyonnak, s diadalból és hajótörésből puszta kézzel, tiszta szívvel került elő.

Ismertem őt, mint martyrját a nemzet és világszabadságnak, ki hideg vérrel veté oda vagyonát, szabadságát, életét a diadalmas absolutizmusnak, s hosszú évek során át türelmesen, férfiasan viselé a börtön és inség minden kínzásait.

Ismertem őt, mint magán embert, ki nevetve fogadta a sors csapásait, ki oszlopa volt a csüggedőknek, ki tudott nélkülözni mindent, kinek nem volt semmi mulatsága,

egyedül a szellemdús társalgás; ki nem keresett semmi gyönyört, egyedül a tudományt; ki daczol a sorssal, kiről azt irám egykor: «ime egy férfi, a kit kiválasztott a balsors, hogy kipróbálja rajta minden erejét.»

És ennek kellett, és így kellett összetörnie!

A 49-iki gyásznapok alatt sokat beszéltünk együtt a meghalásról; akkor azt mondta Nyáry: «hidd el, minden ember addig él, a meddig szüksége van rá a sorsnak!»

Tehát az olyan emberekre, mint Nyáry, nincs többé szüksége a sorsnak?

Olyan adminisztrativ tehetség, oly helytálló ész a legválságosabb időkben, oly nyugodt vezetői áttekintés, mint az övé volt, ritkaság hazánkban. Ismereteinek minden oldalú gazdagságában oly hatalmas állása volt a politikai életben, mint egy hirhedett gyógytanárnak, ki nem csak elég ismerettel bír, de minden változékony esetre a segélyt is fel tudja találni rögtön; vas szorgalma, lángoló buzgósága a közügyekben példabeszéddé vált; államférfiúi magas állását még azok is tisztelék, kik vele szemközt álltak.

És ő mindezt a sok kincset összetépte önkezeivel s a sors lábaihoz veté.

Birálni e lesújtó tettet nincsen erőm; vigaszt mondani nincsen szavam; csak a veszteség nagyságát, súlyát tudom érezni. Erről sem beszélek sokat; mindenki érzi azt velem együtt, érzi az egész haza.

Isten adjon gyógyszert e fájdalom ellen mi szegény hazánknak.

NYÁRY PÁL EMLÉKE.

A kábító csapás után, mit rémhalála okozott, idő kell hozzá, hogy eszméimet rendbe tudjam szedni, s írni és szólni képes legyek róla. Az élő kolossz helyett sok ideig az összezúzott hulla áll előttem, a monumentális alak helyett, ki nagy eszmék, országos művek egész épületét tartá vállain, azt az alakot látom, ki ott csügg két kezével a légben, s ez minden emlékemet véres kézzel törli le.

... Nyáry Pállal legelőször Pestváros tanácstermének zöldasztalán találkoztam. Valóban az asztal fölött: forradalom volt. A ki szavának kihallgatást akart szerezni, az asztalra állt fel. Ő nagy ember volt, én csekély; egy nagy koreszme összehozott bennünket ugyanazon emelvényre: a népszabadság, a jogegyenlőség eszméje. Ő veterán vezére, én újoncz közkatonája voltam ez eszmének.

Egy olyan korszak elején álltunk, mely hasonlított a mostani franczia mozgalomhoz; nekünk is volt Pestünk és Pozsonyunk: Páris és Versailles.

Budavára a néptömeg kezében, a fegyvertár elfoglalva, az utczákon húszezernyi lelkesült férfi: ki tudja, mi lehetett volna abból, ha nem Nyáry Pál áll a mozgalom élére?

Nyáry Pál a szabadelvűség minden érvényét egyesíté magában, a szabadelvűség árnyoldala nélkül, mely a túlzott becsvágy.

Tisztelte a népakarat nyilatkozványait; elősegítette, vezérelte azokat, ha helyes irányban indultak meg; s ha helytelen irányt vettek, akkor is élükre állt, azért, hogy

azokat az igaz útra vezesse; s ha megvolt a siker, engedte a diadal koszorúit másnak.

Azon a zöld-asztalon állva, ismertük meg egymást. Én a néphez, a fiatalsághoz szólva, azt mondám, hogy «ha kell, megtudok halni a hazáért, de a hazáért gyilkolni nem tudok»; Nyáry sokszor mondá, hogy e szavamért szeretett meg, és azután sem tértek el meggyőződéseink soha.

A pesti forradalom végződött a Pozsonyból lejövő magyar kormány örömteljes fogadtatásával, s a nemzet új korszaka törvényes alakjában lett fölszentelve. Nyáry folytatta működését a síma földön, lelépve a piedestálról.

Ő, az ellenzék akkori vezére, mondá ki a «megadjuk» szót, a kormány fölhivására, mely a haza védelmét követelte tőlünk.

És a midőn a nagy küzdelem megkezdésekor az első magyar kormány visszalépett, midőn kilencz oldalról betört ellenség közeledett hazánk szivéhez: ő volt itt, Nyáry, ki a reménytelen védelem eszközeit egyesíté, s a szeptemberi nehéz napokban csaknem egyedül szervezte a már öszzeomlott művet; a ki nappallá tette az éjt, hogy táborainkat ellássa, csataképesekké tegye; a kihez csak leizentek a hadvezetők, hogy ennyi üteg ágyút, ennyi új zászlóaljat küldjön utánuk, de élelmükről és ruhájukról is gondoskodjék; kihez minden megye küldözé utasításért nyargonczait, s ki mindennek megfelelt nyugodtan és zavartalanul.

Midőn a moóri csatavesztés után veszve látszott lenni minden, s a győztes ellenvezér föltétlen megadást parancsolt Magyarországnak, Nyáry mondá: hogy «semmi szó föltétlen megadásról.» S azon óriási munkának, mely a középpontnak Pestről Debreczenbe áttétele volt, végrehajtásában ő volt a legfőbb tényező.

A csodák között, miket egy hadjárat fölmutat, a legelső helyen áll az, ha egy újan teremtett hadsereg minden felszerelésében csataképesen tud kiállni a síkra. E műben Nyárynak az oroszlán rész jutott. Ha névszerint nem is,

de tényleg ő volt a honvédelmi bizottmányban a belügyminiszter.

A számok a legjobb panegyristák. E kormány alatt egy évig tartó hadjárat, mely kétszázezer harczost foglalkoztatott egy részről, s két császári hadsereg ellen küzdött: épen annyiba került, mint egy hónapi hadjárat az osztrák kormány alatt.

Az igaz, hogy két miniszter lakott egy szobában, Nyáry és Patay; s a hadjárat végén Nyárynak nem volt nagyobb összege, mint utolsó havi díja.

És a míg égyik kezével készíté az erélyes harczot, másikkal előkészíté az okos békét.

«Nem küzd a magyar nemzet egyébért, mint törvényes alkotmányáért, s a mint azt kivívta, megszünik áldozni a nemzet vérével.»

Ez volt a jelszó, melyet Nyáry ez időben zászlójára tűzött, s mely sok jó férfit körüle egyesített. E jelmondatnak adott kifejezést azon hírlap, melyet én akkor szerkesztettem.

Bátorság kellett ezt kimondani fölfelé úgy, mint lefelé. Fölfelé a hatalomnak, mely vérpaddal és irtó háborúval jött ellenünk; s lefelé a feltámadt népszenvedélynek, mely kiontott véreért boszút követelt.

Sokan voltak, a kik e politikai bátorsággal bírtak; de nem elegen.

Április 13-án az előleges értekezleten megkisérté Nyáry minden erejét egy remek szónoklatban, mely álláspontját igazolta, s a nemzetre várakozó veszélyeket föltárta. Miután nézete többségre nem jutott, arra kérte elvbarátait és mindnyájunkat, hogy ha elveink nem győzhetnek a parlamentben, némuljunk el a népakarat előtt; ne szóljunk, hogy szakadást ne idézzünk elő a nemzetben, midőn annak egész erejére van szüksége.

És úgy lett.

Lapjaink «legyen meg» szóval fogadták a végzetes határozatot; elvbarátunk, a ház elnöke, Almásy Pál, alá-

irta annak a nevét, Szacsvayval együtt, ki szinte elvtársunk volt. Nyáry és a többiek hallgattak, és tettük ezt mindnyájan, azzal a tudattal, hogy el kell ugyan veszünk, de hát veszszünk el együtt és becsülettel.

És ekkor Nyáry, a miniszter, visszalépett és visszament újra «Pestmegyei alispánnak.»

Nem volt már bizalma az ügyhöz, de szolgálta azt híven. Már juniusban így szólt hozzám: «Lengyelország halott szagát érzem.»

Egy fiatal barátunkat, Sz. Mórt, akkor nevezték ki a «vésztörvényszék jegyzőjének.» Nyáry megtudta azt, szerette az ifjút, (egyike volt a márcziusi fiúknak, kik együtt álltak vele ama zöldasztalon), odahívta őt magához, s tudatta vele, hogy a belügyminiszteriumnál eszközölt ki számára titkári állomást; ne fogadja el azt a másik kinevezést. E gyöngéd, előrelátó gondoskodás nélkül az a mi fiatal barátunk a holt emberek közé tartoznék.

A végpusztulás napjaiban ismét együtt jártam vele.

Mikor a kétségbeesés végküzdelme eljött, én is vállamra vetettem a puskát s indultam Pestről, a merre tábort találok. Nyáry útban talált; kérdezte tőlem: «hová öcsém?» Én keserűen feleltem neki: «megyek meghalni a hazáért.» — «Hát abban a tarisznyában mi van?» — «Egy kis sonka.» — «Hát abban a kulacsban?» — «Egy kis bor.» — «De már azt előbb együk és igyuk meg a hazáért, s aztán menjünk meghalni.» S azzal fölvett a kocsijára s aztán el sem eresztett többet, a míg Aradon egy örökké emlékezetes éjszakán tudtomra nem adá, hogy vége van mindennek; a temesvári csata elveszett, mielőtt Görgey csatlakozhatott volna a déli hadsereggel.

E napokban láttam őt legnagyobbnak; hideg nyugalma, mely gyakran szarkasztikus élczekben tört ki, egy perczre el nem hagyta. Végtelenül lenézett mindenkit, a ki meg volt ijedve; és azért mégis engemet, ki el voltam határozva együtt veszni el vele, a menekülésre biztatott.

Huszonnégy éves voltam akkor és új házas.

Ő ott maradt Világoson bevárni a veszélyt, ámbár Görgey előre megmondta neki, hogy semmi védelemre nem lehet számítani senkinek.

Tudjuk, hogy az osztrák kormány hogy használta fel a kezébe adott sikert, mely nem volt győzelem. A bolondok és a vérszomjazók, Ausztria akkori vezető miniszterei, kiknek a túlvilágon se bocsásson meg Isten! úgy bántak a lábukhoz fektetett országgal, hogy az akkor égre dobott kő most mint egy Alpes függ mindkettőnk feje fölött, és közös eltemetéssel fenyeget győztest és legyőzöttet.

Még ez őrjöngőkre is volt hatása Nyárynak. Védbeszéde előtt, mely védelme volt a magyar politikának, s megtámadása az osztrák kormányrendszernek, még a hadbirák is megrendültek, s a bitófa elszalasztá benne áldozatát, hogy a börtön vegye át azt tőle.

Ez időben történt Nyáryval az, a mi élte végzetes fordulatát képezé.

Pár hóra szabadon bocsáttatott, de bizonyos volt felőle, hogy el lesz ítélve hosszú fogságra és vagyonai elvesztésére.

Akkor jól rendezett úri kényelmes birtokviszonyok között élt.

Közel álló barátai azt tanácsolák, hogy nyúljon azon segédeszközhöz, melylyel a kegyetlen hatalom ellenében oly sokan éltek, hogy konfiskáczió alá jutandó vagyonára egy költött kötelezvényt kebleztessen be, a mi által annak egy részét harmadik kéz által megmentse. Hisz ez rendes dolog volt. Az elkobzó hatalom az isteni és emberi törvények ellenére fosztá meg vagyonától a hazáért küzdöttet; annak ellenében minden védelem igazolt és jogos volt.

De Nyáry még sem akart arra ráállani.

«Nem! Én nekem, ki az igazságért küzdöttem mindig, még az ellenében sem szabad igaztalannak lennem, a ki jogtalanul kirabol.»

Vajha ez érzetének hajolt volna meg; ne barátai rábeszélésének.

Hogy konfiskált vagyonának töredékét megmentse, egy kedves barátnéjának, kit mindenki tisztelettel említ, s ki iránti gyöngéd viszonya minden magas lélek előtt igazolva van: Sch-nének egy kötelezvényt adott át husz ezer forintról. Ugyanazon nemes hölgy fogadta ki jószágát albérletbe és gazdálkodott Nyáry javára szorgalommal, takarékossággal; és gondoskodott Nyáryról börtönében.

Nyáry ott is vigasztalása volt fogolytársainak. Férfi kedélye soha el nem hagyta. Ott megtanult angolul, élt a tudományoknak. Készített remek faragványokat, miknek minta-darabjai most is főrangú hölgyeink asztalait ékítik; és nem kért kegyelmet, és nem engedte, hogy más kérjen azt számára — soha.

Mikor a fogság utolsó évét tölté, hirtelen ideglázt kap Sch-né: önkívületbe esik s meghal, a nélkül, hogy Nyáry végzetes kötelezvényét megsemmisítené.

Volt pedig Sch-nének két közel rokona: nem akarom őket jelezni; Isten bocsásson meg nekik, ha még élnek! Azok rögtön birtokába helyezék magukat a megholt hagyatékának, s mire Nyáry a börtönből hazakerült, annyira elpusztították gazdaságában mindent, hogy miután a kastélyban egy nyoszolya sem maradt, a két tékozló székekre fektetett ablakredőnyökön hált maga is. De annyival inkább megtartották Nyáry költött kötelezvényét, mit Sch-nének adott.

És ez lett alapja mostani bukásának.

Most már értheti mindenki, hogy juthatott tönkre egy olyan ember, ki soha nem pazarolt, ki úgy élt, mint egy filozóf, bort nem ivott, asszonyokért sem rajongott, semmi megrontó szenvedélye nem volt.

Nem is kártyázott soha.

Erre még egy sajátságos oka is volt, mit barátjaival gyakran közlött. «Én minden játszma kártyát, az első kiosztás után, hátáról is megismerek; azért nem játszhatom veletek, mert pénzeteket okvetlenül elnyerném.»

Még ily úton sem akart igaztalan pénzhez jutni.

És ezután következnek a sors elemi csapásai, mikkel a magyar gazdákat meglátogatta.

Országos évkönyveink egy évtized alatt három inséges évet jegyeztek fel: 1863-at, az aszály évét, 1864-et, az értéktelen gabna évét, s 1865-öt, az országos fagyot. De volt Pestmegyének egy része, melyben tíz év alatt hat inséges év fordult elő, három évben a föld nem adta vissza a vetőmagot, midőn az egész országon áldás volt az égtől.

Ez elátkozott körben feküdt Nyáry birtoka is.

Ha mindenét elvesztette volna, midőn a börtönből visszakerült, ha soha birtokát vissza nem kapta volna, most is élne, s megélne becsülettel lelki tehetségei után; őt a kegyelem ölte meg. A kegyetlen kegyelem.

A politikai alakulások is segítettek életkedvét összetörni.

Az országgyülésen, hol egymás mellett ültünk, gyakran mondá az utóbbi időkben:

«Nézd, mily közöny van magában a házban minden közügy, minden nagy eszme iránt; mintha minden ember szeretne már — nem lenni itten.»

Mikor a mult hónapban az a kellemetlen viharos jelenet volt a házban egy kultuszminiszteri házvétel tárgyában, Nyáry kinn a társalgó szobában beszélgetett barátaival. A teremben kelt vitára mindenki befutott, csak mi maradtunk kinn ketten.

Akkor elkezdett nekem Nyáry egyszerre beszélni élte legtávolabb élményeiről. Első szerelméről, ügyvédi pályája első megpróbáltatásairól, és ez után birói pályája azon fénypontjairól, mikben tehetségei feledhetlen emlékeket vivtak ki, a csábokról, miknek ki volt téve, szerelem és gazdagság alakjában; a kincsekről, a mikért csak «egy kicsinyt» le kellett volna hajolnia, hogy fölvegye, s a mesés ármányokról, miket diadalmasan leküzdött, minők közt első helyen állhat Braunecker Matild és Zentál milliókba játszó hirhedett cselszövénye, a mik mind egy érdekes regény részletei volnának, ha nem volnának igaz

történet. Akkor nem tudtam még, hogy véghagyománya az, a mit most rám bíz.

Halála előtti napon egy rövid készszorításra találkoztam vele az országházban. Szomorusága feltünő volt. Azt mondá szemrehányólag:

— Jobb szerettelek sima homlokoddal; hajadat sem szeretem rajtad, ha hamis.

— Majd a nélkül látsz a nyáron. Felelém neki.

— Ha megérjük. Ez volt utolsó szava hozzám.

Én azt hittem, rám érti azt, s ő magára értette.

Hiszen herkulesi termete száz éves időt igért.

És én nekem kellett koporsójánál Isten hozzádot mondanom.

A gyásztisztelet után egy levelet adtak kezembe, mely így szól:

«Kedves barátom!

Igaza volt Nyárynak, midőn azt írta Beöthynek: «Borzadva, fog ön értesülni azon tettről, melyet elkövettem.»

Borzadva, és mély megilletődéssel vettem én is úgy, mint mindnyájan, ez irtóztató halált.

Én Nyárynak a politikában nem ellensége, — mert meggyőződését tiszteltem, — de határozott ellenfele voltam; azon kevesek közé tartoztam, kiknek bátorságuk volt az ő túlnyomó népszerűsége és befolyása daczára ellene a megye termében fellépni, mert azon utat, melyen ő járt, hazámra nézve sem üdvösnek, sem czélra vezetőnek nem találtam.

Nyáry azonban társadalmi tekintetben a hazának oly kitünő fia volt, kihez hasonló kevés van, — olyan ki őt felülmulná — egy sincs.

Magyarország történetét nem fogja megírhatni senki a nélkül, hogy az ő jeles egyéniségének nem egy, de számtalan fényes lapot szenteljen; tartozzék az bármely párthoz, bevallani kényytelen, hogy Nyáry tántoríthatlan becsületességű, nemes keblű hazafi és feddhetlen tiszta

jellemű tisztviselő volt. Egyenes lelkű, igazságos biró, soha nem engedett magán érdekeknek, — és Pest megyében a közigazgatási és törvénykezési téren nagy jelentőségű és üdvös működésének egész ideje alatt minden törekvése egyedül oda volt irányozva, hogy az, kit a megye közönsége bizalmával megtisztel, helyét kellően betöltse. Sokat, — igen sokat mondhatnék e részben az 1861. és 1867-iki tisztujítások alkalmából, ha nem tartanék attól, hogy igen hosszura fogna terjedni levelem. Mint kérlelhetlen üldözője minden hanyagság és mulasztásnak, roppant közigazgatási ismeretei mellett nem csak a megyének, de az egész országnak kincse volt. Nem tűrte meg a tisztviselőt, bár ki lett is légyen, kiről csak gyanította, hogy nem egyenes úton jár. Annyira őrizte ő a megyei életnek tisztaságát, hogy tartózkodás nélkül bátran ki merem mondani, miszerint Pestmegye kizárólag neki köszönheti azon kitünő állást, melyet most közigazgatási és törvénykezési tekintetben elfoglal.

Ezeket előre bocsátva, méltán mondhatom, hogy Pest megye sokat, igen sokat veszített Nyáry halála által. Az ő emlékét meg kell örökíteni. Pest megyének kötelessége, — és tudva a ragaszkodást, melylyel iránta Pest megye viseltetett, — meg vagyok győződve, annak tekintetbe vétele nélkül is, csupa kegyeletből iránta, — oly emléket fog állítani, mely meg fog felelni azon nagy érdemeknek, miket e rendkívüli tiszta lelkű hazafi életében magának szerzett, és meg fog felelni azon kiváló tiszteletnek, melyet az elhunyt nyilvános életének egész ideje alatt tapasztalt.

E végből én egy eszmét pendítek meg, melyet veled, — mint Nyáry egyik hű barátjával, és elvrokonával közleni jónak láttam. — Ha helyesled, írd meg, és tedd közzé, — ha nem, vedd úgy, mint legjobb szándékom, és az elhunyt hazafi iránti nagy tiszteletem és barátságom nyilvánítását, — ne szólj róla senkinek.

Én azt inditványozom, vegye meg Pest vármegye alá-

irás útján begyülendő összegből Nyáry Pál birtokát, kezeltesse azt mindenkor első alispánjának felügyelete alatt akár házilag, akár bérlet útján. Köteles legyen a járási főszolgabiró a tömeget kezelni, és arról nyilvánosan a megye gyülésének számolni. Jövedelméből a birtoknak segélyezze a megye legérdemesebb elhunyt tisztviselőinek szegény özvegyeit és árváit.

Isten veled!

hived

Bossányi László.

Ez indítványt helyeslem, s kiviteléhez tehetségem szerint hozzájárulni kész vagyok.

Vajha a sir fölött egymásra és kölcsönös feladatainkra ráismernénk.

Vajha megtalálnók a tanulságot a szomorú végzetből.

Hogy férfinak, kit honszerelme, érdemei, ritka tehetségei az elsők elejére emeltek, el szabad veszni anyagi elpusztulás miatt, mindezen kincsekben oly szegény nemzetünknél.

Hogy ki kell veszni a mai kor uralgó nézetei nyomán az erély híveinek táborából mindannak, a mi jellem, s nem szabad benne vezetőül megmaradni másnak, mint a rossz szenvedélynek.

Hogy a ki független nézeteket, s nem a hatalomnak tetsző tanokat vall, annak csak a visszavonulás, vagy a tönkrejutás között lehet választania.

Ez rossz tudomány s ifjuságunkra nézve rossz iskola.

Hogy Nyáry hullája megütötte a földet, az annak a földnek magának is sokáig fog fájni, s az a föld még azért bennünket visszaüthet.

Adja Isten, hogy rossz próféta legyek.

Talán még van időnk egymásra ismerni.

DEÁK FERENCZ TEMETÉSE ELŐTT.

Egy ember, a ki meghalt és mégis él; kit temetni visznek, s mégis itt marad közöttünk.

Mi volt Deák Ferencz? A bölcseség, a hüség, a szabadelvűség, a honszerelem, Magyarországon. Ezeknek nem lehet meghalni: ezeket nem lehet eltemetni.

Nagy nemzetekből támaszt a korszellem nagy államférfiakat; ő érte kivételt tett. Egy kis nemzetből támasztott nagy államférfit, s reá bizta, hogy világtörténeti befolyást gyakoroljon egy világrész új alakulásába. S nem csodák útján végezte azt vele: egy hosszú élet következetes munkájára bizta a nagy feladatot.

Deák Ferencz három nemzedéknek volt világossága. Nagy államférfiak többnyire le szoktak tűnni kortársaik elmultával, a nemzedékkel együtt, melynek koreszméit képviselték; — ő az egymásra következő nemzedékeknek folyton vezére maradt, s az előhaladó kor csak nagyságát növelte. Ő pedig mindvégig ugyanaz maradt; a bölcseség, hűség, szabadelvűség, honszerelem — Magyarországon. A nagy hallgatás hosszú évei alatt egyedüli prófétája, orákuluma volt a nemzetnek.

Nem vonult félre: osztozott velünk mindenben, a mi közös volt; óvott, — tanácsolt, — biztatott, — megmutatta a középutat az elkeseredés és elernyedés között; világító tornyunk volt a sötétségben. — Annyira ragaszkodott hazájához, hogy midőn élte alkonyán kórszenvedéseinek enyhítése, élte napjainak szaporítása végett a gyógyászat bölcsei enyhébb éghajlat alá tanácsolák

átköltözni, nem hajlott rá; itt akart meghalni a haza ege alatt, mely szenvedéseit megnehezíté, éltét rövidebbre szabta.

Pedig nem kötötte e hazához sem vagyon, sem hivatal, sem család; egyedül a hon tiszta szerelme.

Csak egy szavába került neki, hogy a nemzetet figyelmeztesse egy tartozásának lerovására, melylyel az egy elhunyt nagy férfia családjának adósa maradt, s a nemzet rögtön teljesítette azt; csak egy szavába került a trónt figyelmeztetni oly férfiakra, kik az ország legmagasabb hivatalaira érdemesek, s azok rögtön oda emeltettek. És ő maga megmaradt, — nem szegénynek, mert úgy élt, mint Cincinnatus; de egyszerű polgárnak, s a nemzet tanácsadójának. Családja pedig voltunk mi mindannyian: s ha néha a vitatkozó család összeharagudott egymás között: ő oda jött és kibékített bennünket.

Hányszor oldotta meg keserü harczainkat az ő bölcs és minden oldalra szelidítő felszólalása! Mert azt a roppant nagy hatalmat, melyet eszének, tudományának, népszerűségének, szónoki erejének és jellemének óriási fölényében birt, úgy tudta használni mindig, hogy az által meggyőzve igen, de megverve nem érezte magát soha senki.

Egyetlen egyszer láttam őt a monumentális harag felejthetlen alakjaként felmagasodni. Ez egy országos bizottsági zárt ülésben történt, a midőn Deák a megtámadott szabadelvűség és alkotmányosság védelmére állt fel mindannyiunk (jobb és balközép) nevében, és mondott egy oly villámló beszédet, mely minden hamis bálványt összetört. E beszéd nem került a nyilvánosság elé soha: hirtelen leírt vázlatát, mint becses ereklyét őrzöm holtomig; tanújelét annak, hogy mi volt Deák Ferencz akkor, mikor olajág helyett a lángpallost vette kezébe.

Nem volt «erre» szükség: az olajág lett elültetve, s erdő nőtt belőle azóta.

Deák Ferencz azon ritka győzelmek egyikét aratta, a midőn az ellenfél nem legyőzve, de megnyerve van; nem leverve, de fölemelve, és a békekötésért mindkét fél egyenlő hálával tartozik a kibékítőnek.

Azon ritka esetek egyike az, a midőn egy nagy államférfi nemzetének egyszerre adott királyt és szabadságot.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a király és a nemzet egy test, egy lélek lett.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a nagy végczélban a nemzet minden pártja egy test, egy lélek lett.

S a koporsójára tett koszorúk bizonyítják, hogy a két egyesült birodalom egymással a közös jövendő feladataival szemben szövetkezett.

A két ország közötti anyagi kérdések felzaklatott vitája Deák halálhirére egyszerre elhallgatott.

A szenvedélyek hekatombája áldoztatik föl Deák Ferencz ravatala előtt.

Életében már egyszer áthidalta a szakadást a két egymásra utalt ország között; vajha koporsója még egyszer és végkép betöltené, a mi űr még a kettő közt maradt!

Nincs okunk sírni e koporsó előtt; nem gyászunk, dicsőségünk napja ez!

Deák Ferenczet nincs miért siratni, ő megérte, hogy még életében éveket előlegezett a halhatatlanságból. S míg egyik nagy kortársa s Magyarországnak egyik legnagyobb fia, a fölötti bánatában, hogy minden, a mit életében alkotott, romba dül, kétségbeeséssel végezte életét: addig Deák Ferencz éveken át láthatá még testi szemeivel, mennyire fogják őt szeretni, ha nem lesz! hogy a mű, melyet alkotott, él és tovább fejlődik; hogy öröksége, a mit családjára, a nemzetre hágy, az önzetlenség, a honszeretet, a bölcs megfontolás, a trón iránti hűség, hogy gyarapodik millió felé szétosztva, hogy a pártfelek hogy tömörülnek egy kibékült egész-

szé, tudva, hogy nincs már Deák Ferencz, a ki kibékítse őket, ha össze rontanak; hogy még életében láthatá, mint dolgozik az egész nemzet azon a nagy monumentumon, a mit az ő halálának emlékére fog emelni: — a hogy meglepi néha egy atya a gyermekeit, kik titokban kegyeletes emléket készitenek — az ő születésnapjára.

Ő látta azt életében, hogy mennyire szeretni fogják őt halála után! Ez egy része az üdvnek. Megnyugodva halt meg.

Ez nem halál: ez megdicsőülés.

Ez nem temetség: ez apotheozis.

Ez nem elvesztése Deáknak: ez öröklése Deáknak!

Az ifju nemzedék, mely látni fogja a koszorúkkal elfedett koporsót eltűnni sirboltozatába: emlékezni fog rá, hogy Deák Ferencz minden koszorút elvitt magával e földről; de itt hagyta erényeit, s azokkal meg lehet az új koszorúkat szerezni.

Nem leverten: — felmagasztosultan követjük az ő koporsóját.

Kövessük példáját is.

Hon atyái! országok bölcsei! osztozzatok meg az ő örökségén, s tartsátok meg őt sziveitekben; mert ha eltaláltok róla egyszer felejtkezni, ő felkel sirjából, s megveri ökleivel fejetek fölött az ablakot és rátok kiált: «Le ne romboljátok, a mit én épitettem!»

. . . Épitsük tovább Deák Ferencz emlékét: — a boldog és erős Magyarországot.

ALMÁSY PÁL MEGHALT.

1882.

Egyike a magyar nemzet újjászületési küzdelmében részt vett legnagyobb vezéralakoknak.

Hajdan egy egész nép által szeretve, barátaitól bálványozva, egy nemzet reményeinek élére állítva, elleneitől halálra üldözve, a balsorssal óriásként küzdve, kezében a hatalmasok szövetséges kezével, szivében a hazáért mindent újra feláldozó bátorsággal; agyában országalkotó eszmékkel, — és végre elmulva egy csendes kis házban, egyetlen szerető szív esthajnalsugára mellett . . .

Vajh, ki emlékezik még rá rajtam kívül, a ki még e kis félreeső pesti házban is láttam őt, a hol csak könyveinek élt már és szerető nejének?

Úgy hiszem, nagyon csendes temetése fog lenni.

Pedig hányszor dobta oda az életét arra az oltárra, a melyen nem volt már más, csak hamu, hogy újra lángot szitson rajta! Hányszor lett e nemzetnek megsiratott, visszavárt halottjává, a kinek feltámadásáért milliók imádkoztak! Most már az a kor is el van temetve mélyen. S a ki belőle fenmaradt, lett egy fölöslegessé vált hőse egy feledékenységre ítélt nagy időnek.

Élete fényét, nehéz küzdelmeit, nagy katasztrófáit csak a krónika őrzi, mint adatgyüjteményt; ugyanez a név, mely a siremlék gránitján aranytól ragyog, régen elfakult már azon a végzetterhes okmányon, melyre azt a debreczeni országgyülés elnöke leírta. És mindazok a nagy

históriai alakok a későbbi korból, a kiknek az árnyéka az övével egymást keresztezé: koronás fők, bölcsek, hadverők, martyrok: régen maguk is árnyékok már.

De az én borongó lelkemnek jól esik végig járni viszszatérő útban ezeken a nagy nyomdokokon, a miket egykori vezérem s örökké jó barátom, nagyratörő pályáján hátrahagyott. A czél más úton lett elérve, de azért az ő czélja is az volt: «Magyarország újra feltámadása.» S hiszem, tudom, hogy ha nem lettek volna, a kik az ő útján törnek előre, a más úton haladók sem jutottak volna el e czélhoz. Ezt a «haza bölcse» maga is kimondta, és mondta akkor, a mikor minden szó a tettek súlyával birt.

És Magyarország meg nem történt történetének is vannak hősei. És vannak hazafiui érdemek, a mikről nem szól a hir, és mégis az ég kapuján zörgetnek.

De egy emlékének megvilágításával tartozom en neki, és tartozik az a hirlap, mely a magyarhoni szabadelvű párt orgánuma.

Volt egy szürke, ködös korszak, a miről sokan csak azt tudják már, a mit nem tudnak: ebben a tespedő időben alkotta meg Almásy Pál a magyarországi szabadelvű párt számára a hirlapot, több elvtársával együtt, a kik közül, a kik még élnek, tudom, hogy ott lesznek a koporsója körül: hívei maradtak úgy neki, mint az elvnek. Előttem az első aláírási ív, mely a szabadelvű irány számára alapítandó lapot megteremteni felhívja a honfiakat: Almásy Pál neve van legelől. Egy évig a «Magyar Sajtó» volt ez a közlöny. Akkor még nagyobb áldozatokkal ugyanazok a hazafiak az ő vezetése mellett megalapították a «Hon»-t, mely aztán a szabadelvű pártnak húsz esztendőn keresztül maradt közlönye, s melynek örököse lett a «Nemzet», mind elvekben, mind közönségben.

Még abban az évben másodszor is fogságra került Almásy Pál és több elvtársai. Az a czél, a mit oda

fenn említék: ez volt az ok. Ismét oda volt dobva, nagy vagyon, szabadság, élet. A kortársak léhasága sulyosbítá helyzetét. Isten csodája s az uralkodó bocsánat kész szive mentették meg csupán a legszomorúbb fátumtól, melybe egy barátjának terhelő nyilatkozásai sődorták.

Azontúl csendes ember lett belőle. Híve maradt mindig a szabadelvűségnek, s barátja az ahhoz ragaszkodó pártnak és kormánynak, de egészen visszavonult a világtól.

Hajdankori emlékei, büszke vágyakodásai, magas családi összeköttetései mind nem voltak képesek őt előszólítani asketai magányából.

Ott lakott éveken át a Bajza-utczai kioszkszerű házban, hol remeteségét egyedül kedves neje (Almásy Sándor képviselő testvére) osztá meg vele híven. Se magánosokat, se társas köröket nem látogatott meg soha. Valahányszor összetalálkoztam vele, oly jól esett szavaiból megértenem, hogy az önként eltemetkezett nagy óriásból nem lett világ és hongyűlölő, mint annyi másból, nem tekinté magát detronált félistennek: de egész hazafinak, ki emberhelyét betölti.

Most már betölti azt az áldott nyugodalom helyét, melyet nálánál e hazától senki jobban meg nem érdemelt.

Ha minden ember, a kivel valaha jót tett, ha minden hazafi, a ki hazájának megtartásában köszönettel tartozik neki, egy hantot fog hajítani koporsójára, akkor Almásy Pál sírja helyén hunhalom emelkedik.

A hazaszeretet örök lángja égjen e sír fölött, melyben a legnemesebb hazafi hamvai nyugszanak.

Egy oszloppal ismét kevesebb!

BERNÁT GÁSPÁR.

Ő is megtért a szomoru emberek közé.

Tréfáit olyan komoly tekintettel adta, mintha igazak volnának; s meghalt úgy, mintha az csak tréfa volna.

Öregnek nem ismerte őt senki, csak megőszült ifjúnak. Koporsójáról azt olvassuk, hogy 67 évig tartott fiatalsága.

Mit élt át? mit szenvedett ez idő alatt? arról panaszkodni nem hallotta őt senki. Mikor a szerencsefiak, a nagy urak, az ifjak szája tele volt panaszszal: ő csak dicsekedett. Élő irónia volt járása, kelése a nem számára teremtett világban, a nem hozzá tartozó nemzedék között.

Senki sem várt tőle egyebet, mint élczet; nem is adott volna mást, ha vártak volna is tőle. Ez volt jellemrajza, társadalmi összeköttetése, életének varázstitka. Élczekkel védte magát a bajok ellen, élczekkel fizetett.

Szerette őt mindenki; de nem gondoskodott róla. Végső éveiben, midőn már érzékeinek elvesztése félig elzárta körüle az élő világot, olyannak tekinték őt, mint egy élő bebalzsamozott mumiát, ki a régi egyiptomi táblabiróvilág emlékeiről a hieroglyphokat leolvasni feljár. Mivel él a mumia? Azt nem kérdezték. Hiszen be van már balzsamozva irói hírnévvel.

Az a genre az irodalomban, melyet ő képviselt, vele járt a bebalzsamozott táblabiró korral. Hihetetlen túlzott maga a tárgy is.

A korszak korábban múlt ki, mint irója, kinek nem

adatott meg a tehetség átalakulni más kor eszméihez. Most együtt pihennek.

Utolsó szava is jellemző élcz volt. Összes adósságait a lipótvárosi bazilika fölépítésére hagyományozta.

Az az alak tűnt el benne, a kit az országban legtöbben ismertek, s a kinek ismerői közt egy sem volt, a ki nem szerette, a ki nem becsülte volna.

Legyen béke porain. Halálának híre sok megérdemlett könyet fog fakasztani, de még e könyeken is keresztül ragyog a mosoly, s az koporsóját is elkiséri a sírig, s a temetőkapuig a gyászkiséret a megholt élczeit, adomáit adja szájról-szájra, könyeit törülve.

Hisz ez a legszebb temetés!

SZIGLIGETI.

1875.

A ki már tudja, hogy mi a magyar nemzeti szinház, az tudni fogja, hogy kicsoda Szigligeti?

A kik még többet is akarnak felőle tudni, azok olvassák meg e rövid életrajzot.

Szigligeti Ede atyját Szathmáry Józsefnek, anyját Szepi Katalinnak hitták; ő maga Szathmáry József nevet viselt mint gyermek, és később, mint szorgalmas tanuló.

Szülői mérnöki pályára nevelték, Nagyváradon és Temesvárott taníttatva, s tanulmányai befejezése végett felküldték Pestre.

A művészet jó szelleme azonban azt súgá az ifjúnak: «hagyd el e pályát, van egy másik fölméretlen ország, a mit neked kell tagosítanod, más épületeket kell neked fölépítened, más pusztaságot lakhatóvá tenned, mint azt, a melyre készülsz.»

Az ifjú megérté jó szelleme sugallatát, és lett szinész. Azonban a családi tisztes nevet kétséges koczkára tenni nem volt szabad; így lett Szathmáry Józsefből Szigligeti Ede.

Később azután e név hírt és becsülést gyüjtött maga körül, s büszkesége marad annak, a ki azt nem örökölte, hanem önmagát tette családja első ősévé.

Mint szinműírót minden évben új meg új koszorúkkal

láttuk őt megjelenni, s azok közül bizonyosan több megmaradt örök zöldnek, mint a hány elhervadt.

Legelső művei voltak: A megjátszott cselek, dráma, és Dienes, szomorújáték; ezek még Budán kerültek színre. Következett Vazul, Gyászvitézek, Pókaiak, Aba, Romilda, Miczbán, Czilley, Rózsa, Ál Endre, Troubadour, Korona és kard, Nagyidai czigányok, Kinizsi, Szökött katona, Gerő, Két pisztoly, Zsidó, Gritti, Rab, Vándor szinészek, Szekrény rejtelme, Zách unokái, Pasquil, Csikós, Mátyás fia, Szinésznő, Renegát, Istenítélet, Rákóczy, Liliomfi, Fidibus, Házassági három parancs, Vid, Egri nő, Aggteleki barlang, Nagy apó, Andronik, IV. István, III. Béla, Arczkép, Tündér Ilona, Lári Fári, Czigány, Castor és Pollux, Csokonai, Diocletián, Pünkösdi királyné, Dalos Pista, Pál fordulása, Veszedelmes jó barát, Nevelő kerestetik, Világ ura, 10,000 forint, A mama, Béldi Pál, . . . (folytattatik.)

Összesen hatvanegy színművet írt! (Azóta százat.)

Azok közül öten: Rózsa, Vándor szinészek, Zách unokái, Mama és Béldi Pál száz aranyos jutalomérti versenyben diadalmaskodtak; kettő: Kinizsi és Gerő másodjutalmat nyert; legnagyobb rész nagy hatással tartotta fenn magát; és csak három esett el a deszkák csatamezején: Frangepán Erzsébet, Rontó Pál és a Debreczeni ripők; ellenben százszoros diadalt aratott a Szökött katona, (melynek felemlitésénél kegyelmes akarok lenni, s nem vetem szemükre a birálóknak, a mit e mű ellen vétettek) és későbbi népszínművei; drámái közül a Pókaiak, Miczbán, Rózsa v. j., Gritti, Zách unokái, Mátyás fia, Rákóczy, Vid, Andronik, Diocletián, Világ ura stb. stb.*

Micsoda hatással voltak Szigligeti színművei a közönségre, arról sokat lehetne beszélni; népszínművei egy

* Midőn e sorokat írom, még akkor Béldi Pál nem adatott elő.

egész új irodalmi ágat honosítottak meg, mely tisztán a nemzeté, s azért is hat annyira a nemzeti lelkületre vissza.

Legelső három népszínművének körutazása az országban valódi diadaljárat volt. Emlékezem a várakozásteljes estékre, miket mint ifjoncz diák átéltem a Szökött katona előadása előtt, s előadása után a közönség elragadtatására, és saját levertségemre, hogy miért nem tudok én ilyet írni? Akkori irigységem Szigligeti tehetségeire legbiztosabb alapja annak a becsülésnek, a mit most érzek iránta; az évek és a közellét nem tették őt előttem kisebbé.

Mindenki tapasztalhatá, micsoda befolyást gyakorolt Szigligeti munkássága nemcsak irodalmunkra, de még többre is, mint az irodalom.

Népszínművei leszorították a hajdani velőtlen bohózatokat, a siralmas rémdrámákat, s eleven erőteljes irányt, élethűséget, igazságot, tiszta morált és emberszeretetet hirdettek a színpad deszkáiról; népdalaink felhatottak általok a szalonokba s a komptoirokba, főurak és kereskedők eddigelé magyar hangok előtt zárva tartott szobáiba; később utat nyitottak művészi és irodalmi érdekeinknek is, s jelenben egy olyan tőkéjét képezik a színháznak, melynek morális és anyagi kamatjai igen nagy helyet foglalhatnak a számadásokban.

Drámái sok szerencsével sajátíták el a históriai elemet, tiszta, szép, szabatos nyelven, megható költészettel, s nagy színi ismerettel vannak írva, s tanuskodnak a költőnek e téren tett sokoldalu tanulmányairól.

Szigligeti költői munkásságán kívül, mint a szinház titkárja oly fontos helyet tölt be, hova ügyszeretet, pártatlanság, sokoldalu ismeret, s hazafiui becsületes jellem múlhatlan kellékek, s jól esik tudnunk, hogy ezek Szigligetiben egyesülve vannak.

Mint hivatalnok egyenes lelkű, a közügyért buzgó, mint férfi szilárd, elhatározott jellemű; jó férj, jó apa, jó barát.

Szeretném azt kivánni neki, hogy éljen annyi esztendőt, a hány szinművet ír, de miután minden esztendőben kettőt, hármat is ír, kivánságom képtelenség volna; e helyett azt óhajtom, hogy éljen oly sokáig, a míg színművészetünkben és irodalmunkban munkásságának gyümölcsei kedvesek leendnek; — akkor pedig ugyan megvénülhet.

KAKAS MÁRTON ARCZKÉPCSARNOKA.

(1865)

FALK MIKSA.

Van szerencsénk ezennel tisztelt barátunkat, a közszeretettől ápolt (F k)-t bemutathatni nagy érdemű olvasó közönségünknek.

Ime ez azon két betű, melyről az a mondás van a Pesti Napló olvasói szélesen elterjedt körében, hogy ha e két betű nem találtatik a Pesti Naplóban, a lapnak fele része hiányzik: mely állítást ugyan mi, részint az illető nagytekintélyű hirlap sokérdemű többi munkatársai iránt való méltányos elismerésből, részint pártfegyelemből, így pure et simple alá nem írhatunk: de mint historikumot, mint repülő mondatot, konstatálni kötelességünknek tartottuk. Tehát ime itt van ama két betű, ki mint az irásban mondatik: «én vagyok az alpha és az omega!» szinte elmondhatja nyomtatásban: én vagyok az «F» és a «k», s mindenki érteni fogja ennek jelentőségét.

Valóban alig tudjuk magunkban elhatározni, mit bámuljunk tisztelt barátunkban inkább? azt a messze elágazó összeköttetést-e, mely őt Európa minden udvaraival folytonos érintkezésben lehetni képesíti, vagy azon művészi adományt, mely szerint a százszor összerakott tárgyakat százegyedszer ismét úgy össze tudja állítani, hogy azt mindenki újnak veszi.

Mikor más újságíró kétségbe van esve a fölött, hogy

semmi sem történik a világban, (F k) teremtőlélekkel nyúl a semmibe, s alkot belőle világtörténetet, s e téren oly szerencsével egyesiti magában a historikust a költővel, hogy méltán nevezhetjük őt a «jövő históriai regényírójának».

Nincs tárgy elég csekély, melyből ő nagyot ne tudna alkotni: egy görögországi miniszter krizis, egy bonvivant angol miniszter toasztja, egy kúzai státuscsíny, sőt még egy bundestagi határozat is elég anyag kezében, hogy abból bámulatos művet tudjon alkotni. Ő semmi darabkát a világtörténetből nem hagy használatlanúl elveszni, ő minden rongyot felemel, és abból mind papiros lesz.

S ez csak oly sokoldalú képzettség mellett kivihető, melyet tisztelt barátunknál megszokni tanultunk.

Ő nemcsak kitünő hegedű virtuóz, ki egy szál húron tudja többféle variáczióját eljátszani ugyan egy nótának, mint Paganini, hanem a mellett remek festész, ki bennünket Markónál is több «schöne Gegend»-del megismertetett már; érdemdús iskolamester, kinek rendszere nyomán még a sorok között is megtanulnak olvasni a nagy gyerekek; gyakorlott lovas és kocsis, ki a legmagasabb lovakra is felül s szekerével csak egyetlen egyszer akadt bele a hatóság kapukövébe, egyébkor ügyesen kitudja a szemközt jövő akadályokat kerülni, s sok nagy pocsolyán keresztűl hajtott már, a nélkül, hogy magát besározta volna; nagy csónakász, ki ott is tud evezni, a hol elfogy a víz; és különösen hirhedett meteorolog, ki politikai időjóslataival «lefutja a rangot» Schofkától, Mathieu de la Drometól és Balla Károlytól is, mint ezt számtalan, «megmondottuk ez előtt egy évvel» szavakon kezdődő czikkei méltó elismeréssel tanusítják.

Sajnáljuk, hogy tisztelt barátunkat a tavalyi évben nagy családi szomorúság érte: két kedvencz ikerleányától, Schleswig és Holsteintól megfosztatott, pedig ezek voltak azon kedves teremtések, a kikben a magyar példabeszédet gyakorlá: «leányomnak szólok, stb.» Reméljük, hogy az

ég meg fogja őt vigasztalni, s dús kárpótlást nyujtand neki Bismarckban.

Részünkről azon óhajtásunkat fejezzük, ki, hogy tartsa meg őt a hazai Minerva sok számos európai kérdések végleges befejeztetéseig.

PÉTER PÁL. (POMPÉRY.)

E tisztes ősz férfiú — vagy mit mondok! — e daliás ifjudad alak itt előttünk jobb és balfelől a mi kedves barátunk Péter Pál. Nem Péter és Pál, hanem az egyik is Péter Pál, a másik is Péter Pál. Hogy arczképei ily külömbözők, annak oka az, hogy az egyiket a Telivér előadása előtt fotografiázták, a másikat pedig a «Mi újság a szomszédban?» előadása után. Hinc ille Zwiespalt der Natur! Az első arczképe hívebb.

És valóban ő méltán tarthatja fel ily büszkén az arczát, mert ő mondhatja el Árpád apánk után magáról, hogy megalapította «Magyarország»-ot, s azt fenn is tartá egész a szatmári békekötésig (a mikor tudniillik Szathmáry Károly szerződött Wodjanerrel a Magyarország szerkesztése végett); az «Ország» dolgában is sokat ült Budán, s a Törökkel (Jánossal) folytatott hadjáratai hirhedettek!

De mind ez érdemei csekélységek ama hős tettéhez képest, melylyel a magyar irói névnek helyet vivott ki a — gothai nemesi almanachban.

Mint már említettük, ő koszorús szerzője a nemcsak halhatatlanná, sőt hallhatatlanná lett Telivérnek, pályadijt nyert vígjátéknak, melyben diadalmasan van keresztűl víve azon régóta sürgetett reformkérdés, hogy az inasok ne beszéljenek a szinpadon.

A pályamű természetesen diadalmaskodott palyatársai fölött, s a szerző nevét rejtő jeligés levélke felbontásakor az akadémia nagy gyülésén e név hullott ki abból: «Péter Pál» aranyszegélyű lapon, melyen történetesen P. P. betűkkel ellátott korona volt látható.

«Ez grófi korona!» volt az archeologiai osztály véleménye. «Ez grófi poézis», bizonyítá a nyelvtudományi osztály. «Ez grófi parfüm», tanuskodék a természettudományi szekczió!

A Telivér pályadijas müvet gróf irta!

Ezt mondák az akadémikusok az ujságiróknak, az ujságirók a publikumnak, a publikum a szinészeknek, a szinészek az igazgatónak, s miután e véleményt Péter Pálnak Malaczkáról és Badenből kelt levelei is megerősíték, lett a kedélyek izgatottsága nagy!

A kaszinóban konferencziák tartattak azon kérdés fölött, ki lehet ő? Egyik azt állítá: az X. X. gróf, az tud folyvást versekben beszélni; másik azt mondá, ez S. gróf, az érti ily gyökeresen a lovakat; a harmadik fogadott rá, hogy az Y. gróf, annak van egy igen jeles titkárja. Száz huszonnyolcz palaczkra megy a pezsgők száma, a mik e tárgyban fogadásokul feltétettek.

A szinházban nem kevesebb volt a tevékenység, a szinészek éjjel-nappal szerepeiket tanulták, a súgó disponibilitásba helyeztetett, az igazgató saját butorait hordatta fel az előadásra, s saját kezével verte a szinfalakba a szegeket, mikre saját olajfestményű műremekeit aggatá fel.

Az előadás napján még csak egy kritikusnak való szabadjegy sem volt nagy pénzért kapható, a kaszinót ez estére bezárták, s az elnök maga vezette in corpore az egész díszes társulatot az előadásra, a hol az erkély drei Mann hoch elfoglaltatván, szerzőnek minden geniális mondása tapspelotonnal üdvözöltetett.

Ez volt Péter Pál inaugurácziója.

A kritika is üdvösen meg volt szeppenve, s e hatás kiterjedt még második darabjára is, «Mi ujság a szomszédban?» mely bár nem érte el egészen az elébbi sikerét, még is a kritikusok referádáikban nem annyira azt fejtegették, hogy «Mi ujság a szomszédban?» mely darabnak pedig egyéb hibája nem volt, mint az, hogy szerzője nem

ismerte fel helyzetének előnyeit, s bár, mint jelenleg az első magyar általános életbiztositási szak vezető főnöke, szülöttének életét biztosítani elmulasztotta.

Ki kell emelnünk még tisztelt barátunkat, mint igen kegyes családapát, kinek jelszava: «bocsássátok hozzám a kisdedeket!» (Különösen, ha csinos dajkáik vannak.) E mellett határtalan tisztelője a szép, s mint báró Eötvös mondja, a «jobb» nemnek (igaza van, én sem szeretem a férfiakat) akár csipkében, akár halinaköntösben.

Kivánjuk tiszta szivünkből, s ez óhajtásunk számos tisztelői véleményével találkozik, hogy kivivott melléknevе «Telivér János» változzék át majd egyszer «Telipénz Jánossá!»

ARANY JÁNOS.

Előttünk áll nemzetünknek azon nagy költője, a ki legnagyobb költője lehetne nemzetünknek, ha egy igen nagy fogyatkozása nem volna, mely őt ebben meggátolja, az, hogy irtóztató szerény.

Általános bevett fogalom szerint két dolog kivántatik meg egy költőtől: az első az, hogy igyék, a másik az, hogy magát dicsérje.

Arany se nem iszik, se magát nem dicséri.

Más poéta nem mulasztja el tudatni a közönséggel, mikor volt szerelmes? mikor haragudott meg a kritikusokra? mikor csalta meg a kedvese? mikor volt kótyagos? eventualiter mikor nincs a csizmájának talpa? és főleg: miket tenne ő a hazájáért, ha azok a feltett tettek engednék magukat megtétetni?

Arany mindezekről nem énekel; a helyett csak a nemzet nagy hőseivel foglalkozik, a kiknek ugyan nagy virtus volt olyan nagy embereknek lenni, mikor még nem volt se puskapor, se czenzura.

Csupán egyszer fakad ki annyira a maga dolgában, hogy azt mondja:

«Ne volnék csak olyan vén
Iró tollam letenném,
S beszegődném maholnap
Csizmadia inasnak!»

Csizmadia inasnak! ez alak itt ni! Hisz ezzel a gyönyörű bajuszszal egyenesen csizmadia atyamesternek választhatnák meg!

Miért ne! ha engemet megválaszthattak csizmadia czéhbeli — választmányi-tag-mesternek. — Az vagyok.

Már akkor Arany csak megérdemelné, hogy a hol én választmányi-tag-mester vagyok, ott atyamester legyen.

És ő csak inasnak ajánlkozik.

Ezért nem lesz belőle semmi. Mondom én ezt neki eleget.

Most is megválasztanák akadémiai titkárnak, ha nem volna neki egy nagy ellensége, a ki mindenféle ráfogott hibákat hiresztel felőle; pedig egy házban lakik, egy asztalnál ebédel vele!

Ez a rágalmazója Aranynak: saját maga.

Kérdjük tőle, hogy vagy? Feleli, sehogy sem, nem érek én már semmit.

Akkor van épen csordultig a poézis színmézével.

Kérdjük tőle: mit irsz? «Semmit sem», feleli, «nem tudok én már irni sem.»

Akkor költötte épen «Buda halálát», a mi olyan remek mű volt, hogy még a Pesti Hirnök is kénytelen volt — megtámadni.

S ha kérdjük, mi van az ujságodban? Azt mondja: «ugyan hát mi lehetne benne?»

De 'isz így nem lehet nagy emberré lenni!

Annak legelső titka a jó programmcsinálás.

Persze az is nagy hiba, hogy lapjában nincsenek hímzetminták.

A tudós kollegák aztán azt mondják:

«Oh be remek hőskölteményeket ír az az Arany; ne válaszszuk meg akadémiai titkárnak, hadd kényszerüljön

még több ilyen szép verset irni! azt mi elolvassuk — a tisztelet példányból.»

A publikum meg azt mondja:

«Ne járassuk Koszorúját, hadd legyen kénytelen mentül több szép hőskölteményt irni; azt majd megszerzi a tiszteletes s elolvassa tőle az egész komposzszeszszorátus».

És azért soha sem hallod tőle, hogy panaszkodnék.

Az akadémiai üléseken dirib-darab papirosokon szoktunk egymásnak izengetni. Én karikaturákat mázolok neki, ő meg nekem epigrammokat küldöz.

Egyet közlök belőlök. Arról volt épen az értekezés, hogy a história csak azoknak a neveit jegyzi fel, a kik szellemükkel hatottak és a kik vérengző hadjáratokat viseltek.

A papirrongyra, mit hozzám röpitett, ez volt irva:

Az emberi öltőt nagy feledékenység elnyeli, mint tenger;
Csak kettő marad fenn az emlékezetben: Der Denker und Henker.

Az ilyen papirrongyokat én rakásra gyüjtöm, s majd ha mind a ketten meghaltunk, majd ha a magyar uraságok belgák és angolok lesznek, ezereket fognak érte kapni — az örököseim.

ÉRKÖVY.

Ismét egy kitünő férfiát mutatjuk be irodalmunknak, a kiről méltán el lehet mondanunk, hogy nagy számra szaporodott költőink serege előtt ő a legelső zászlóvivő, és a helyesebb út megtörője, kinek zászlaján e buzdító jelszó tündöklik: «ifjú poéta! haladj kapálni!»

Műveiből mindenütt ily lelkesítő nézetek tündökölnek elő.

«Ifjú poéta, ha már csakugyan énekelni akarsz, ne énekelj zenekiséret nélkül, itt a Vidacs-féle kukoriczamorzsoló gép, csavargasd melléje ezt!»

«Ifjú versíró, ha már borról akarsz énekelni, az első nem az, hogy tanuld meginni, hanem tanuld meg tőlem, hogyan kell azt termeszteni, erjeszteni és fejleszteni, s csak akkor irj róla, de akkor is csak a «Hon» hirdetményei között, «hogy mi az ára egy palaczknak?»

«Ifjú poéta, ki babérokat akarsz aratni, jer, én elvezetlek oda, a hol megtanulsz babot aratni, és az neked sokkal jobb lesz.»

«Halhatatlanná lenni vágyó ifjú, ki örök életet vivsz ki magadnak, jer, én megtanítlak, hogy időközben, addig is, hogy kell megélni?»

«Hazám költői hajlammal biró hölgyei és delnői, legyek szerencsés nagysádtoknak karomat nyújthatni, hogy felvezessem nagysádtokat a — csirke és liba költés Parnassusára.»

Ily helyes és czélszerű irányban vezeti Érkövy a mostani generácziót az irodalom rögös, de Mak-Cormik-féle fogas hengerrel lesimítható pályáján.

Jelenleg is egy igen korszerű és nagy horderejű vállalat létrehozásában fáradozik, mely vállalat nem csak arról van alaposan egyelőre biztosítva, hogy iróink legértékesebb czikkeiket fogják bele adni, hanem arról is, hogy a közönség tódulni fog azon olvasmány után, mely neki itt fog nyújtatni.

E korszerű vállalat tudniillik a «második, szabadalmazott pesti ingó zálogházi hitelintézet», melyben a közönségnek pénzt fognak olvasni, s melybe az irók óráikat és téli bundáikat fogják beadogatni.

ROBBOGÁNYI UZINDUR.

Ez az ifjú, daliás termetű arcz nekem kortársam!

Majd mikor Szilágyi Sándort mutatom be, megőszült fejével, arról nem fogom elmondani, hogy «ez az én öcsém!» de midőn Uzindurral jövök karöltve, büszkén mutatom őt be a közönségnek.

— Im ez ifjú itt az én — bátyám!

Ilyen volt ő már Guttenberg idejében is, kinek a könyvnyomtatás mesterségét föltalálni segíte; mely korrajzában, hogy hű maradjon a históriához, mindjárt a czenzurát is föltalálta egy kalapács alakjában, melylyel a haragos nyomdász a negyedik felvonásban, felesége sajtókihágásáért, masinát, masinistát és betűszedőt tönkre rombol. Ezt ugyan akár feltalálatlan is hagyhatta volna.

Sokan bámulták Blondint, mint lehetett oly vakmerő, hogy saját gyermekét vállára véve sétáljon át a Niagarán? én jobban bámultam Robbogányi Uzindurt, midőn saját darabjában mint Guttenberg föllépett. Mert e kettős tréma csakugyan emberfölötti idegek számára való élvezet.

Fölléptével egyébiránt a legkedvezőbb sikert aratta. Rokonai és jó barátai nem óhajtották, hogy nevét a szinészi pályán megörökítse, s lehet-e kedvezőbb siker a világon, mint rokonaink és jó barátaink óhajtását valósitani?

Hiresek azonban Romeo és Julia harmadik felvonásának 1. jelenetében tett föllépései; hol majd Tibaldot, majd Mercutiot, majd Romeot szokta játszani; s melyek irodalmi körökben oly jó hírt szereztek számára, hogy még a kritika sem mert keztyű nélkül hozzá nyulni.

Kritika? — ő ezzel a fegyverrel is tud bánni. Robbogányi nem csak drámairó és művész; ő kritikus is.

Már pedig azt tartják, hogy a megtért guerillából lesz a legjobb csendőr. Ez tudja legjobban, hol vannak a czimborák búvhelyei? hogy kell egy hurokra akadt czinkost kivallatni?

Neki is volt pedig már száz arany kitéve a fejére, a mit el is nyert az által, hogy egy drámát irt, melynek czime: «Bűn bűnt követ», melyet azonban ő maga annyi bevallott bűn daczára, a drámai vérpadon leendő nyilvános kivégeztetés helyett, leendő megjavulásáig tartó fogságra megkegyelmezett.

Ámde mindezen érdemeinek elősorolása után fennmarad még a legnagyobb, melyet tőle az utókor sem fog elvitathatni.

Mert lehetnek, és bizonyára vannak is oly ártatlan kedélyek közönségünk soraiban, kik a művészet és irodalom tetteit nem tartják reális foglalkozásnak, de senki sincs, a ki el ne ismerné azt, hogy a ki tizenhat éven át minden farsangban személyesen vezette a kotillont, az megérdemli, hogy az «ifjúság vezetőjének» neveztessék.

S e tánczhadvezéri czelebritás, e quadrillgenerális, e kotillonfeldmarschall, e minden európai bálok hétválasztó fejedelme: Robbogányi Uzindur.

És valamiképen elismert dolog, hogy Napoleon akarata nélkül Európában nem lehet «rend», hasonlóul bevégzett tény, hogy Robbogányi Uzindur nélkül nem lehet Európában «tánczrend».

Melyért is felhívjuk lapunk minden olvasóját, hogy e mi kedves barátunknak tartós és állandó egészségeért siessen egy pohár pezsgőt üríteni — ha van.

GREGUSS ÁGOST.

(Az «Üstökös» princzipálisához.)

A «Lángészt» szidtad, mivel a «gaz» irókat ütötte;
Most meg minden irót üstököl Üstökösöd.
Szép, hogy e rossz elvtől a jóhoz visszakerültél,
S im magam is szivesen tartom a hátamat: Üss!

G. Á.

Felkapván azon dicséretes szokás, hogy mikor a programmunk szerint rendben érzi magát következni illető jó barátunk, ez «irodalmi kényszerkölcsön» vagy mint Nendtwich barátunk mondá «irodalmi Matrosenpressgang» következtében, önként siet nálunk jelentkezni,

beküldvén arczképét, s némi szellemi contoureokat is hozzá.

Így tisztelt barátunk a fenebbi epigramm kiséretében jelent meg, hadfogadó bureaunkban.

Távol legyen tőlem ily gonosz szándék, hogy én Apolló fölkentjei ellen fölemeljem kezemet! hogy én irótársaimat megüstököljem! Hogy bánhatnék én ily gonoszul ennyi kopasz emberrel? Még pláne ütni! 'sz nem jöttem én Meklenburgból. Én eddig azt hiszem, hogy csupa merő hizelgéseket mondok barátimnak, s milyen gonosz a világ, hogy magyaráz mindent félre.

Megfogyatkozásaikat is, a hol lehet, eltakarom. Hát nem föltett kalappal rajzoltatom-e azt, a ki megszabadult attól a gondtól, hogy frizőrre legyen szüksége?

A mult számban volt szerencsém bemutatni egy jelesünket, ki poétából lett kritikussá; ime most egy másik kitünő férfiunk, ki, megfordítva: elébb volt hirhedett és rettegett kritikus, s azután változott át koszorús költővé.

Azt kérdi Tóth Kálmán: «Ki volt nagyobb?»

Minden kétkedés nélkül kimondom: az utóbbi!

A ki elébb volt drámairó, azután lett kritikus, az lehet hősi jellem, de minden esetre boszúvágyó, ki megakarja torolni a vett sérelmeket; de a ki, mint Greguss, a kritikust és drámairót oly módon tudta magában szerves egészszé olvasztani, hogy elébb megcsipkedett minden halandó poétát, s azután kitárta keblét, mondván, már most cseréljünk szerepet, csipjetek ti engem! az ilyen ember nagy keresztyén!

Kivált ha azt az elvet követi, hogy «majd irok én nektek olyan darabot, a milyeneket ti szoktatok irni nekem».

Hanem hát itt sem tagadhatá meg kritikusi természetét: még a drámája is egy általános kritikai hadjárat az irók ellen. Ő ugyan fentebbi epigrammjában is azt állítja, hogy a «Lángész» csak a «gaz» irókat ostorozza. Kérem alássan. Linné szerint minden gaz: virág; a murok vad álla-

potában gaz, s ha megnemesitik, sárgarépa; a spinót, ha nyers, gaz; ha megfőzték, még az országgyülésen is szóba hozatik.

Én tehát tulajdonképen akkor, midőn a Lángészt megróttam, nem Greguss ellen tettem kifogást, hogy minek irta meg a Lángészt? hanem a Lángész ellen, hogy minek hagyta magát megiratni Greguss által?

Azóta azonban sokat változtak nézeteim. Az idők kényszere engem is kapaczitált, hogy minden úgy van jól, a hogy van, s a féllábú ember is ideálja — a sántaságnak; azért ime kezemet nyujtom e hasábon keresztűl az én kedves barátomnak: «te is kritikus vagy, én is kritikus; te is jó katona, én is jó katona: ne bántsuk egymást». Inkább keressünk majd egy harmadikat, s azt communi consensu jól eldöng — simogassuk.

IPOLYI ARNOLD.

Fáj a szive az embernek, ha elgondolja, hogy e szép tojásdad arczú deli alak arra van hivatva, hogy csupán olyan hölgyeknek udvaroljon, a kik ez előtt háromezer esztendővel éltek, s azóta bebalzsamozva unatkoztak valami egyptomi gúla kabinet partikülierjében, s míg más ifjú ily időben azon élvek elnyerésében fárad, melyek e földön vannak, őt csak az vonja magához, a mi a föld fölött és a föld alatt található, értve az utóbbiak alatt az ócska sarkophagokat és bedült sírboltokat, miknek titkait fürkészi; hanem hát már egyszer ezt így rendelték a bölcsek, hogy kiválogattassanak egy országban a legtöbb eszű, legegyenesebb termetű, legjobb erkölcsű férfiak és azok legyenek épen a deficiálásra kárhoztatva, s ezen mi nem segíthetünk, mert ha tőlünk függne, bizony minden páter nevét megnyújtanok «páterfamilias»-ra.

Ime e kitünő barátunk oly művel ajándékozá meg tudományos irodalmunkat, mely mindent összefoglal, a mi

nemzeti életünkben mese. Ő a «Magyar Mythologia» koszorús szerzője.

Ez azon egyetlen mű, mely a kiadó vallomása szerint, az utolsó szakadó szálig mind elkelt és egy sem került vissza a vidéki könyvárusok küldeményeivel. Így nagyon valószinű, hogy a tisztelt szerző ujabb kidolgozás mellett új kiadást fog belőle rendezni.

E lehetőség esetére bátrak vagyunk figyelmébe ajánlani a magyar hitregetan azon tárgyait, a mik az első kiadás óta gazdagiták nemzetünk mythologiáját.

Így mindjárt az I. fejezetnél a pogányistenek közé kérjük betétetni a «Pénzistent», ki még ma is nagy tiszteletben részesül.

A Rémek közé: az Inséget, az Adóexekucziót és a Czenzurát.

A Csodaállatok közé a Sült Galambot és a Hirlapi Kacsát.

A Tündérek és Láthatatlan Alakok közé az Ezüst-Huszast, nem feledve el annak a Február 11-ki toaszt alkalmával felbecsült ágióját.

A Kincshordó Lidérczek közé a Bankó-prést és a Kreditanstaltot.

A Manók közé a harmadévi sok Röpiratot.

Az Elfeledett régi tisztességek közé a Magyar Főkötőt és Pártát.

A Babonák közé a Szózat-éneklést.

A Csodák közé az 1864-iki «Száz forintot egy zsemlyéért», s az 1865-iki «Száz zsemlyét egy forintért».

A Griffmadarak közé a 33 Hirlapot, a mi két esztendő alatt egymást megette.

A Sárkány Tojások közé a másik 33 Hirlapot, mely helyettük támadt.

A Földbesüllyedő Hősök közé a Vezért, ki maga is úgy mutatta be magát, mint kis ördögöt.

Az Óriások közé a Bagyogós Ifjú Óriásokat.

A Boszorkányok rovatába: az Augsburger Allgemeine Zeitungot.

A Fanyövők és Kőmorzsolók közé: az Oesterreich-t, meg a Botcshaftert.

És különösen, mikor az Elemek tiszteletéről szóló fejezetet fogja átdolgozni, becses figyelmébe ajánljuk e négyet: a Földtisztelet rovatában: a Földkóstolókat és a Földvételi Belgát, a viz tiszteleténél az Alföldi Rétöntözést, meg a pesti Vizvezetéket, a Tűz tiszteleténél a Petroleumot, meg a magyar Szalmatüzet, a Szél tiszteleténél pedig azt a bizonyos Köpönyeget, a mit szél ellenében szokás fordítani.

Ezek mind tisztán magyar Mythologiai tárgyak, a miket nagyon tisztelt barátunk Magyar Mythologiájának második, bővített kiadásában egész bizonyossággal remélünk feltalálhatni.

BÉRCZY KÁROLY.

Midőn egy részről van szerencsénk bemutatni egyikét legrégibb barátainknak, minden fölöslegessé váló ajánlgatás helyett csak annyit jegyzünk meg felőle, hogy daczára ily régi barátságnak, s daczára annak, hogy mind a ketten lapszerkesztők vagyunk, még sem vesztünk össze soha.

Ennek külömben igen egyszerű magyarázata van. Én az infanteriánál szolgálok, ő pedig a kavalleriánál.

Én bolondos lapot szerkesztek, Bérczy pedig lovas lapot: a Vadász és verseny-lapokat.

Ez azon lap, melybe legtöbb nemes ir, melyet legtöbb nemes olvas és melyre legtöbb nemes prænumerál. És nagyon méltán. Ha már nemességünkből úgy sem maradt meg egyebünk, mint nemes levelünk, nemes szivünk és nemes paripáink, hadd védelmezze az elsőt a Pesti Hirnök, hadd tartsa biztatással a másodikat a Családi Kör; de

az utóbbitól se vitassa el senki azon jogot, hogy magát az irodalomban képviseltesse.

A ló tiszteletreméltó állat. A Pegázus is ló, a hyppocrénét is ló rugta, Minerva sisakjának az ernyőjét is négy ló képezi, hazánk történetében is fontos állat a ló, de ezt bővebben elemezni nem merem, nehogy nemzetiségek elleni izgatásnak vétessék; azért a ló mindenesetre megérdemli, hogy saját orgánuma legyen.

A lovaknak épen úgy meg van a maguk története és családfája, mint a kitünő hősöknek, sőt némely lónak a nemessége sokkal régebbi dátumú, mint a gazdájáé.

És ha már egyéb mező nincs tettvágyunknak nyitva, mint a handikap tere; s fegyvereink erejét más ellen nem éreztethetni, mint a nyulak ellen: ezekben kitünni is dicső. «Foglaljuk el a tért!» ez Tallérossy Zebulon jelszava; «még pedig fekve, mert így többet elfoglalhatunk belőle, mint állva.»

Bámulásra méltó különösen tisztelt barátunknál az, a mi minden költőnél legbámulatosabb szokott lenni: Arany János mindig verekedő emberekről ir, pedig maga soha sem verekszik; — Hiador mindig szerelemről dalol, pedig nem is szabad neki, mert plébános; — míg Lonkay mindig a cœlibátusról énekel, pedig nem próbálta; — és az a valódi talentum! Így Bérczynél is a fantázia diadalának kell elismernünk azt, hogy ő lovakról ir, a nélkül, hogy valaha lovon ülne, és vadászatokról, a nélkül, hogy egy árva svábhegyi szőri-szarkát meglőtt volna valaha életében.

Legnagyobb érdeme pedig az, hogy míg sok ifjú és vén szerkesztő az előfizető közönséget teszi lóvá: ő a lovakat tudja rábírni, hogy a gazdáikkal előfizettessenek.

És bizonyára Bérczy kedvesebb olvasmányt ad oly novellákban, hol azok a szalonkák szerepelnek, miket mi koppasztunk meg, mintha irná a mai kor divatos novelláit azokról a szalonkák-ról, a kik minket koppasztanak, vagyis, érthető nyelven magyarázva: il est plus beau

d'écrire des biches, qui se font manger, que des biches, qui nous mangent.

Azért egy lelkesült «cheer»-t a Vadász és versenylapok szerkesztőjének!

(U.) URHÁZY.

Venio nunc ad fortissimum virum. Most mutatom be azt az egyetlen férfiút, a ki nekem a föld kerekségén parancsol. Mert vagynak ugyan még sokan, a kik nekem parancsolgatnak; csakhogy azokkal én úgy vagyok, mint a svájczi nemzetőr a kapitányával, kinek ily dorgálására: «mért nem voltál a hadgyakorlaton? mondtam tegnap, hogy eljőjj!» azt felelé vissza: «te mondtad ám, hogy elmenjek, de én nem mondtam, hogy elmegyek.» A mit azonban (U.) parancsol, azt oly készséggel szoktam megfogadni, a milyennel csak fogadhatja egy Honfi egy Honatya parancsát. Igen is, ő a nagyérdemű Hon-nak elismert buzgalmú és kapaczitású szerkesztője, én pedig ugyanannak szerény alattvalója. S ámbátor nem illenék subalternusoknak az ő princzipálisaikról panegyrikont irni, mert ez a rossz világ könnyen úgy magyarázhatná a dolgot, mintha itt fizetés-fölemelési remények volnának mozgásba hozva: azonban egyszer már a keblemből felbuzgó érzelemnek nem állhatok ellent; vagynak dolgok, a mikről a költő azt énekli, hogy «koporsóból is kitör és eget kér!» s a mi igazság: a Hon nagyon jó lap.

Nem azért, mert a kiadójával némi ismeretségben vagyok; de tessék megnézni! Van abban gazdaság, politika, külföld, belföld, újság, régiség, regény, utazás stb.; vezérczikkeket irnak bele a legderekabb hazafiak, a kik nem pénzért irnak, járatják a legokosabb emberek, s a papirosa is szebb, mint valamennyi lapé a birodalomban.

S nem csak az az érdeme a Hon-nak, a mi benne van, hanem még az is érdeme, a mi benne nincs! Nincs benne hizelgés, ámítás, dicsekedés; nincs benne polémia, nem

veszekedik abban senki se papokkal, se újságirókkal, se doktorokkal, se szinészekkel, se muzsikusokkal, azoknak (U.) mind azt mondja, hogy «a ki idebenn veszekedni akar, az menjen ki!» Hát még a mi lesz benne? hát még a mi lehetne benne! De e két utóbbi thémát jobb, ha egyelőre az olvasó fantáziájára bizzuk.

A Hon egy szóval tagadhatatlanul ugyan az a magyarban, a mi a Patrie a francziában, de nem ugyanaz, a mi a Vaterland a németben.

E naponkint, kivéve a vasár- és ünnepnapokat, újjászülető óriásnak ős alkotója a fenntisztelt hazánkfia, ki e hivatásának valóban oly buzgalommal felel meg, minőt e szent ügy megérdemel.

Mikor még más ember a bál utáni krapuláját aluszsza ki, ő már a hajnalcsillaggal (Morning Star) ébred, s míg ifjú tudósnak első dolga a kávéházban a tekeasztalhoz sietni, az ő első golyója: a «Globe». Ő ismeri és megtudja becsülni az időt (Times), s nem csak a multakra terjed ki figyelme, hanem még a jövendőkbe is beletekint (L'Avenir; Zukunft). Délelőtt kihallgatja a külső hatalmasságok hirnökeit (Wanderer, Herald, Botschafter). Délután a hazaiakat (Hirnök, Idők tanuja), s mikor más irót bizonyosan meg lehet találni a Presseben (a hol bort mérnek), őt is meg a Presseben (a hol vezérczikkeket tálalnak), mindenre kiterjedő figyelme egyaránt röpked a legmagasabb régiókban a sassal (Orol), valamint a rétek virágaiból mézet szedő Északi Méh-vel, (Szjevernaja Posta) s midőn mások már rég aludni mentek, az ő láthatárán még akkor is fenn van a nap (The Sun).

Valóban az önzésnek legkisebb árnyéka nélkül mondhatjuk, hogy minden hazafi csak akkor teljesítette kötelességeit a haza, az emberiség, az egész világ, az utókor, és saját maga irányában, ha a Honra, mint a fenttisztelt nagyérdemű barátunk által oly szilárdul szerkesztett lapra, állandóan és folytonosan prænumerál. — Lehet kezdeni minden hónap elején.

GYULAI PÁL.

Most vagyok már megakadva!

Eddigelé csupa «tisztelt barátom», «kedves barátom», «nagyérdemű barátom» volt, a kiket bemutogattam, s most íme egy ellenségemet kell a közönség elé vezetnem. Még pedig kemény, legyőzhetetlen ellenségemet, a ki nem adja meg magát, a ki be nem vehető, sem ostrommal, sem kiéheztetéssel.

Pedig hát minden háborúnak köztünk az az oka, hogy ő azt hiszi, miképen kritikusnak lenni okosabb dolog, mint poétának; én meg azt állítom, hogy kár annak kritikussá lenni, a ki jó költő lehet.

Isten ellen való vétek, a jó borból eczetet csinálni!

Mi az a kritika? A költészetnek az inasa, a ki annak a pelyhes dolmányát kikeféli és kiporolja, a pecséteket a köpenyegéből kitisztogatja, genialiter szétszórt papirosait kosárba hányja, s az általa lőtt vadakat feltranschirozza.

Mi az a kritika? A múzsák szobaleánya, a ki szennyes ruháikat kimossa, lyukas harisnyáikat kipótolja, s a mellett a kisasszonyait, hátuk mögött, mindig rágalmazza.

Mi az a kritika? Pinczér a publikum háta mögött, ki az étlapról magyarázza, melyik étekfogás miből van összeállitva, melyik jó, melyik nem jó? s a szakácsnak referál róla, hogy mit mondtak a vendégek a főztére.

Mi az a kritika? Porkoláb Apolló armadiájában, kihez a csínyt tett chargekat bűnhödni küldik; legfeljebb őrmesteri ranggal.

Mi az a kritika? Kéményseprője a Helikonnak, ki az istenek oltárainak csak a füstjével foglalkozik.

Mi az a kritika? Olympusi fináncz, a ki minden átmenőt csak azért vizitál meg, hogy nem kaphat-e nála valami mauthbarest?

No hát: nem hiba az Gyulaitól, hogy mikor ő olyan jó poéta lehetne, átcsap kritikusnak?

Ezért viaskodunk mi már régóta egymással.

Én természet szerint a nyugodt kontemplacziónak vagyok kedvelője. Eshetik a házam fedelére úgy a bukott dráma, vers, novella, mint a zápor, én ki nem megyek az eresz alól, hogy magam is megázzam; Gyulai ellenben akkor boldog, ha polémiazápor között járhat esernyő nélkül. Az istenek ambroziával kinálják, s ő a helyett vad poéták nyers süteményeivel terheli meg szellemi gyomrát, minek aztán természetes következése, hogy kénytelen nagy tornázásokat végezni utána, emésztést elősegitő kommoczió végett.

Ez magyarázza meg pathologice, hogy tud két olyan okos, derék, elmés és komoly férfiú, mint Gyulay és Brassay egyetlen egy «A» betű fölött három hétig elpolemizálni, mint két Titán, könyvtár számra döntvén egymás fejére a czitátumok lavináit! Kell az nekik diætetikai szempontból.

Én tehát Gyulait anatomice distingválom.

Nem minden organumát tartom ellenségemnek. A szive s a tüdeje, azok jó barátaim; hanem a mája, meg az epéje, mely kritikai hajlamait rejti, azok ellenségeim.

A miért is vele kötekedni meg nem szünök, s csak azért iszom naponkint Werther, Edler von Numvár életeszencziáját, nehogy alkalma legyen fölöttem parentácziót mondani, olyan időben, a mikor már nekem nem lesz organumom, a mivel visszareplikázhassak neki.

RÁTH MÓR VÁLOGATOTT LEVELEI.

(A Vörösmarty életirása végett fenntisztelt barátunkhoz.)

I. Levél. Tekintetes úr! Meglevén felőle győződve, hogy az életirás, melyre kegyed oly sok gondot fordított, már okvetlenül kész, bátor vagyok egész tisztelettel esedezni, méltóztassék azt hozzám kegyesen elküldeni. Örök hálára lekötelezett tisztelő szolgája. R. M.

II. Levél. Uram! Nekem úgy tetszik, mintha önhöz intézett leveleimet ön felbontatlanul felfűtögetné; más okát nem tudom elképzelni annak, hogy azt az életirást még sem küldi. Ön még nem tudja, hogy milyen egy könyvárus, ha dühbe hozzák? Számváld még csak generálissá lett a magyar irók miatt, de én Dzsingiszkánná leszek, ha nem küldi azt az életirást. Alászolgája. R. M.

III. Levél. Én uram! A martyrok minden kínszenvedéseire kérem, instálom, esedezem, meghajtott térddel könyörgöm; bocsánatot kérek, ha valaha megbántottam küldje már azt a biografiát. Engem a publikum kihúz, lehúz, behúz, felhúz, megnyúz. Legyen ön keresztyén! s ne kivánja kínhalálomat. Szenvedő szolgája. R. M.

IV. Levél. Hallja az úr! Én most vettem egy hatcsövű revolvert Kirnernél. Azt megtöltve szüntelen a zsebemben hordom. Ha ön bátorságban akar járni az utczán, tanácsolom, hogy azt az életirást haladéktalanul ide szállítsa. R. M.

V. Levél. Tisztelt barátom! Rájöttem azon meggyőződésre, hogy valamint a politikában, úgy az irodalomban is nyájas barátsággal sokkal többre lehet menni, mint nyers szigorral. Legyünk per tu. Aztán majd kérlek igen szépen, arról a bizonyos életirásról ne feledkezzél meg. Tisztelő barátod. R. M.

VI. Levél. Szeretett barátom! Ma születésem napja

van. Hű barátaim ma este egy kis barátságos lakomára fognak összegyülni. Vígan leszünk. Hogy örömünk tökéletes legyen, óhajtanám, hogy a te becses eljöveteled is tetézze azt. S ha még egyúttal a Vörösmarty életirását is elhoznád magaddal, az lenne rám nézve a legkedvesebb születésnapi meglepetés. — Hány kocsit küldjek érted? Szerető barátod. R. M.

VII. Levél. Kedves barátom! Beteg vagyok. Fekszem. Máj-, lép- és dúczrendszer-bántalmak vettek elő. Valami fekszik a gyomromban nagyon. A fülem cseng és nyughatatlan vagyok. Három orvos tartott fölöttem konziliumot, mind a három azt a véleményt mondta ki, hogy nem gyógyulok meg egyébtől, mint a Vörösmarty életirásától. Baráti részvétedtől elvárom, hogy sietsz szenvedő barátod kínjainak véget vetni. Maródi barátod. R. M.

VIII. Levél. Uram! De már egy kiadó türelmének is van ám határa. Ha nekem egy hét alatt el nem küldi azt az életirást, én következő felszólitást inseráltatok a lapokban: «G. P. úrnak! Ha ön azt a bizonyos életirást nem küldi, minden nap egy betüvel több fog megjelenni nevéből!» Ám lássa, ha a végletekhez folyamodom. R. M.

IX. Levél. Uram! Adjon ön nekem váltót arról, hogy «drei Monate a dato» át fogja adni azt az életirást, hogy én önt lejárat idején elexequálhassam. R. M.

X. Levél. Esküszöm önnek mindenre, a mi papirosból van, hogyha ezen a héten át nem adja azt az életirást: — én megirom azt saját magam, s kiadom az ön neve alatt. R. M.

BERNÁT GÁSPÁR.

Íme Magyarország legnagyobb költője!

Egy költő, a ki a semmiből tud költeni!

«Hiszen minden költő a semmiből költ», hallom az ellenvetést.

Költ ám — verset, meg novellát; de pénzt költeni a semmiből! Ez a valami.

Bernát Gáspár tagadhatatlanul Magyarország legnépszerűbb embere. Mint iró, a legkedveltebb thémával foglalkozik, a mit legörömestebb olvasunk, melynek eszméit mindnyájan osztjuk; melyben az ország minden nemzetiségei, magyarok, németek, tótok és románok egyiránt megegyeznek; — e nagy és általános eszme: «hogyan kell nem fizetni?!»

Gazsinak minden sora e lelkesítő eszmét lehelli vissza. Tőle tanuljuk meg az adósság-revokáló jurátus stikklijeitől kezdve, a váltót felfrüstököltető táblabiró invencziójáig mindazon közhasznú találmányokat, miket az emberiség méltatlanul üldözött jobbik fele, a jámbor adósok, az élet legfatálisabb prózája, az exekuczió paralyzálására fölfedeztek.

Ki ne olvasná napjainkban az ilyen tudományt? Ki ne vallaná magát e pártelvek követőjének?

És e mellett Bernát Gáspár ép oly nagy financier a pénzkiadásban, mint Besze János a pénzcsinálásban, úgy, hogy ha utóbb emlitett hazánkfia lenne pénzügyminiszter s roppant pénzügyi terve reálizáltatnék: okvetlenül adlátusnak kellene kinevezni mellé Bernát Gáspárt, hogy azt a pénzt, a mit az egy rakásra termeszt, a másik segítse elkölteni.

Igaz, hogy Bernát Gáspár nagyon szereti a hyperbolákat; ő nem tollal és plajbászszal, hanem telegráffal ir; más iróeszköz nem képes extravaganczíáit utólérni. Közönséges kifejezéseket nem használ soha; az ő múzsája soha sem csinál rendes lépéseket, csak kapriolokat; s míg más ordináré poéta most is csak pegázuson utazik az Olympra, ő rég szárnyas lokomotivon jár oda.

Bizony rég!

Már anno — Pesti Hirnök ilyen fiatalnak ismertem őt, mint most.

Újabb időkben sűrűen volt arról szó, hogy a muzeum-

nak új direktor kellene. Úgy tettek az újságirók, mint a régi piktorok, kik az új olajfestményt a régi fölé oda festették. Mi e hivatalra különösen ajánljuk Bernát Gáspárt. Először, mert a «régi pénzeket» senki oly alaposan nem tanulmányozta, mint ő; másodszor, mert a ki ily jól tudta saját magát konzerválni, az a kitömött madarakat is bizonyosan szinte jól konzerválná; és harmadszor, mert csakugyan nincs e világon az a muzeumdirektor, a ki lassabban tudjon járni, mint a hogy Bernát Gazsi jár, ha neki indul.

GIRÓKUTI FERENCZ.

Hát hazám legédesebb költőjét nem mutatnám-e be? De bizony bemutatom.

Legédesebb költőnk ő, mert legédesebb tárgyakról dalol: dinnyéről, szőllőről és zöldborsóról.

Tudjuk mindnyájan, hogy a zöld borsónak mily versregyújtó hatása van; ama híres költő: Gottlieb Hiller, genannt der Naturdichter, furmányos volt, midőn egy őszi zöld borsót megénekelvén, költővé lett, s utóbb anynyira vitte, hogy még a porosz királynak is bemutatták; a zöld borsó tehát elég magasra törő tárgy, — kivált ha karó van mellé tűzve.

Derült kedélyű barátunk valóságos versbooibrenk. Nála minden fűnek-fának verset kell teremni. Beleoltja ő azt minden növénybe, s megtermeszti minden földön a kadencziát.

A nála megrendelt növényeket, hogy az úton ki ne száradjanak, versekbe takarja, s a veteménymagvakat, hogy csíraképességüket megtartsák, rythmusokba páczolja be.

Gazdászati tanácsadásai mind versekben hangzanak. «Hexameterben etess, pentameterben itass.»

Ismeri a magyar embert, hogy a mit versben tanult, megragad nála.

És e mellett merész feltalálója új versnemeknek. Csupán kétféle lábat találni azokban, az egyik a «karaláb», a másik a «szarkaláb».

Általában tisztelt barátunk műveiről azt az irigységnek is el kell ismerni, hogy azok igen magvasak (ha dinnyék), igen zamatosak (ha baraczkok), és az utókor elismerő magasztalására érdemesek (ha czukorbafőzöttek).

Melynél nagyobb dicséretet egy hirtelen költőre mondani nem lehet.

Mi részünkről csak a méltányos viszonyosság művét végezzük ezúttal. Tisztelt barátunk, mint naptárköltő, bennünket egy évben a szentek közé sorozott, expropriálván számunkra valamely hajdankori martyr helyét a napok sorában, s helyébe ültetvén szerény nevünket, és így csupán baráti viszonzás ezúttal, ha mi azt, ki bennünket élve kanonizált: a halhatatlanok sorába emeljük.

S míg Üstökös jár az égen
Nevét nem felejtik régen.

BALLAGI MÓR.

Ballagi Mór azon szerencsés iró, ki oly chef d'œuvret adott át az olvasó közönségnek, mely minden osztály, rend és életkor szerinti olvasónál korszükséget képez.

E könyv az, mely utat nyit a magyar és német nemzetnek egymást kölcsönösen és alaposan megérteni, s a nemzetiségi differencziákat kölcsönös megelégedésre kiegyenlíteni.

Biztos kútfő után mondhatjuk, hogy még maga az államminiszter úr is gyakran folyamodik e könyvhöz, felvilágositást szerez belőle magának.

És méltán tartatik az ily magas becsben.

Mert megtalálható abban Vörösmarty költészetétől kezdve a Corpus jurisig minden.

Magában foglalja az Csengery államtudományát, Kemény vezérczikkeit, Arany hősköltészetét, Gyulai kritikáját, Brassay füvészetét, Greguss bölcsészetét, Kakas Márton bolondságát, Remellay históriáját, szóval mindent, a mi magyar nyelven iratott, — kivéve Oroszhegyi Józsa vegytanát.

Ezen nagybecsű könyv tudniillik Ballagi Mór magyar-német szótára.

E mű nagy befolyással volt a német emberek megmagyarosítására.

De nemcsak a szavak rendbehozásának, hanem a szavak értékesitésének is nagy mestere előttünk álló barátunk, ki bár híven talált arczképéhez mégis legkevésbbé hasonlit, mert a kik őt személyesen ismerik, csak szónokolva ismerhetik.

Ő a legbuzgóbb szónokok példányképe, ki, ha francziának született volna, most a franczia törvényhozó testület vitái alkalmával a Hon és Pesti Napló extra Beilagokkal volnának kénytelenek megjelenni; s azt kellene azután majd meghallgatni, a mit ő mondana az ultramontánoknak. Ott volna majd sűrűn látható a stenografiában bezárjelezett (zaj), — (nagy zaj), — (heves félbeszakítások), — (felugrálás a padok tetejére) — (ordítás a jobb oldalon), — (synodalis zsivaj), — (szónok túldörgi valamennyit) stb. eff. Majd kikapnák azok tőle a magukét! — Hogy a kutya egye meg a macskát!

Ez az ő szavajárása, melylyel a világ tarthatatlan helyzetét szokta jelezni. Mely kegyes óhajtását mi is készséggel aláirjuk.

KEMÉNY ZSIGMOND.

Fortes creantur fortibus!

E jelige nemcsak a Vadász és Versenylapok eszmekörére nézve áll; mi emberek is alá vagyunk vetve e nemesitési procedurának.

És igy nem csoda, ha Kemény Zsigmond, kinek egy őse fejedelem volt, a másik őse hadvezér, maga is fejedelmi és hadvezéri állást foglal el az ujságirás mezején.

S ha fölszámítja táborát, bizonynyal több előfizetőt állithat hadirendbe, mint a mennyivel fejedelmi őse Nagy-Szőllősnél Kucsuk Mehemet basával megütközött; de nem is hagyja ám magát, miként amaz, levágatni Kucsuk János Török basától.

S ha veszszük Kemény Simon élettörténetét, abban is sok analógiát találunk az övéhez.

Ki volt akkor Magyarország legnagyobb embere? Hunyadi János. Ki volt annak legbensőbb barátja? Kemény Simon.

Ki most Magyarország legnagyobb embere? Deák Ferencz. Ki annak legbensőbb barátja? Kemény Zsigmond.

S valamikép megtörtént, hogy a török-tatár ellen harczolván, átengedé Hunyadi fegyverzetét Kemény Simonnak, hogy ő harczoljon abban és viszont; hasonlatosképen a mostani nagy journal attakban is gyakran küzd Kemény Zsigmond Deák fegyvereivel, míg Deák viszont a szerkesztő leeresztett sisakja alatt, melyről lepattognak azon bizonyos török-tatárnak a nyilai, a kinek az igazi nevét a hajdani Récsy Emil szerkesztette Pesti Naplóban Lisznyai Kálmán verse közepett, a betűszedői véletlen olyan malapropos kivakkantotta.*

Kemény Zsigmond abban külömbözik sok más egyéb

* A betüszedő a «török-tatár» helyett azt szedte ki, hogy «muszka-osztrák». Igy is lett kinyomtatva

irótól, hogy ő igen sok dologhoz ért, és igen kevésről beszél, míg mások igen kevés dologhoz értenek, és igen sokról beszélnek.

Mikor valami czikk alatt láttuk a mult években a nevét, már előre tudtuk, hogy itt van a német kérdés legeslegújabb stádiumában. Ez a kenyérpótlék, a mire az inség ráfanyalítja az ujságírót, miután a többi tápláléknak mind a Jedikulában kell megadni az árát.

Úgy tett velünk, mint a szakács, a ki tudná, hogy mit kellene főzni, csak ne félne az epidémiától. Igy azonban a különböző sauceokban mindig csak azt nyújtja vendégeinek, a mitől azok meg nem betegszenek, s el akarja velünk hitetni, hogy «e'pur si mouve» ; mégis csak mozog a német kérdés ! Pedig optica fallacia : nem a kérdés forog az értekező körül, hanem az értekező a kérdés körül.

Egy idő óta kezdenek ritkulni a német kérdés fölötti elmélkedései, s ez jót jelent. Mikor már a Pesti Napló el kezd a magyar kérdésről is beszélni, akkor már bátran ki lehet bontani a télire bekötözött baraczkfákat : nem lesz több fagy.

Az életíráshoz tartozik azt is megjegyeznünk, hogy Kemény Zsigmond barátunk megállapodott 48-as ; hanem azért még mindig igen szeretetre méltó férfiú.

REMÉNYI EDE.

Íme egy tisztelt barátunk, a ki hegedűvel írja a világtörténetet.

Valamint a Schwechatnál elfogott czigányok azt mondhatták az ángázsmánt ajánló horvát bánnak : mi nem akarunk hazánk ellen hegedűlni ; hasonlóul elmondhatja Reményi magáról : én pedig hazám mellett hegedűlök !

Legelőször életünkben azon emlékezetes vár alatt találkozánk össze, a mi a többek között arról is nevezetes, hogy egyszer egy szakács egymaga kiűzte a helyőrségét, pedig Mátyás király katonái voltak.

Reményi volt ott az egyedüli vitéz, ki nem rakta le fegyverét (a nyirettyűt); hanem tovább küzdött vele a magyar név dicsőségeért.

S ez valóban bámulatos eszköz Reményi kezében, ez a nyirettyű! Ez neki toll, mely a legszebb antikritikákat írja, ez neki kard, melylyel versenytársait levágja, ez neki ecset, melylyel lefesti a magyar búját és örömét, ez neki sarló, melylyel európaszerte a sterlingtől a piczuláig, mindenféle termékben arat, ez neki paripa, ha megunja magát, ráül s beutazza rajta mind az öt világrészt, ez neki hágcsó, melyen még a franczia császárhoz is felkapaszkodik, ez neki kulcs a paradicsomba, elmegy Rómába, egyet hegedül Liszt Ferenczczel a vatikánban, s bejut a konfraternitásba.

E bámulatos nyirettyü kezelőjét látod előtted, kegyetlen olvasó!

(Mert miért volnál te «kegyes olvasó», ebben a czudar időben?)

Épen most vett búcsút tisztelt barátunk Napoleontól, ki csak azért késleltette algiri útját ily sokáig, hogy még egyszer meghallhassa a «Repülj fecském»-et, s nagyon kérte, hogy az alatt, míg oda lesz, ő is használja fel befolyását Antonellire s próbálja meg, hogy tudna-e még valami variácziót kigondolni a római nótára? mert ő már a fogytán jár ebbeli művészetének. Reményi Ede barátunk névjegyén olvasható volt négy év előtt, miszerint ő az angol királynő ő felségének első hegedüse. Semmi sem rajzolja oly élénken az özvegygyé lett királynő mély bánatát, mint azon körülmény, hogy tisztelt barátunkat négy év óta nem hivatta vissza.

Most kellene tisztelt barátunknak Amerikába menni: miután úgy halljuk, miszerint Párisban még a déli államokat képviselő Slidellt is sikerült becsalogatni hegedűjével a reunióba; most pedig Amerikában épen azon dolgoznak.

PÁKH ALBERT.

Van szerencsém bemutatni a keresztapámat.

Mert, hogy ő volt az, a ki Kakas Mártont a keresztvízre tartotta — a Vasárnapi Ujságban.

Vasárnapi Ujság? Ki ne tudná, hogy mi az?

Egy nagy hatalmasság az irodalomban; nem csupán geográfiai fogalom, mint Metternich Olaszországa és a Bécsi Hiradó; nem is pusztán európai szükség, mint Törökország és az Idők Tanúja, hanem valóságos aktiv nagy hatalom, mint Anglia, ki szereti ugyan a békét, de a háborúra is készen áll.

Bámuljátok még azon írókat, kik magokat halhatatlanokká teszik? jertek, hát bámuljátok az én keresztapámat, ki nem csak magát, de azonkívül száz meg száz embert tett már halhatatlanná, megörökítvén őket a V. U. hasábjain s ha kérdeni lehet, vajjon ez és amaz írónk honnan vesz annyi tárgyat újabb munkákhoz, még jobban lehet kérdeni, vajjon Pákh Albert honnan a pokolból fog jövő esztendőre való híres férfiakat előteremteni? De ő azokat mégis előteremti.

De nem csak ez az ő főérdeme.

«Non minus est virtus, quam quærere: parta tueri.»

(Nem kisebb virtus, mint a híres férfiakat keresni, megóvni másokat a híressé léteItől.)

Nézzétek meg a Vasárnapi Ujság végén a szerkesztői mondanivalókat. Ez idő szerint a 7777-ik szám járja. Azok mind eltemetett fűzfapoéták. Ha fűzfák volnának, poéta nélkül, erdőnek nevezhetnők. Így csak sírkert. Egy coemeterium hétezerhétszázhetvenhét fejfával! Miknek nyugvóit Pákh Albert mind sajátkezüleg szegezé be és temeté el, megírván az ő epitaphiumaikat; mely epitaphiumok a humor quinteszencziái. Vannak sokan, kik ezen kezdik olvasni a lapot, sőt azt is kérték már a szerkesztő-

től, hogy ne is adjon a lapban egyebet, mint mondani valókat. Igaz, hogy ezen halottak közül némelyik hazajáró lélek, tízszer-húszszor is újra megjelen s újra eltemetteti magát, azt tartván Vojtina Mátyással, hogy «egy kis halál nem tesz sokat, őseinknek szintúgy volt.»

Pákh Albert is egyike a tízeknek.

Tudniillik, hogy ezelőtt húsz évvel egy koalicziö alakult az akkori fiatal (most már vén) írók között, melynek tagjai kötelezték magukat, hogy szépirodalmi munkákat nem fognak irni, csupán csak a «tízek könyvébe.»

A többi mind megszegte fogadását, csupán csak Pákh Albert áll azóta is kitartó jellemszilárdsággal akkor tett kötelezettsége mellett, s állhatatosan tartja fogadását, végtelen szomorúságára számos tisztelőinek.

Két év előtt tartá a Vasárnapi Ujság tíz éves jubileumát, az úgynevezett «bankó-menyegzőt» ; kívánjuk neki tiszta szivünkből, hogy még az ezüst, arany és platina menyegzőket is sorba megtarthassa, és még akkor se legyen megszorulva nemzetünk nagy férfiainak felfedezésében.

BRASSAY.

Látod, tisztelt publikum, ezt a szép hószinű szakállat és hószín hajfürtöket?

No, hát tudd meg, hogy ennek minden szála külön tudományban őszült meg.

Brassay mindent tud, a mit csak tudni lehet: ő nagy filológ, filozóf, mathematikus, botanikus, kritikus, historikus, grammatikus, statisztikus, lingvista, belletrista, polémista és jurista; és azonfölül még muzsikus is.

Ennek a sokoldalú tudományosságának köszönheti, hogy a magyar tudományos akadémia öt osztálya közül egyikben sem választják meg rendes tagnak.

Mert mikor a nagy gyülés napja elkövetkezik, s az osztályoknak ajánlani kellene rendes tagságra kandidátu-

sokat, akkor legelébb is elkezdi a természettudományi és mathematikai osztály, hogy mint természettudós is nagy érdemeket szerzett ugyan magának Brassay, de mik ezek azon nagybecsű szolgálatokhoz képest, a miket a magyar irodalomnak a nyelvészet mezején tett; ott volna igazán a helyén; dísze, virága, czímere fogna lenni a filológiai osztálynak, s minthogy tíz több, mint kilencz, tehát mathematice áll, hogy attól az osztálytól ajánltassék, a melyiknél több az érdeme. A filológiai osztály viszont mély deferencziával elismeri, hogy Brassay a nyelvészetben rendkivüli sikerrel működött, s ha semmi egyebet nem mívelne, mint ezt az egy szőlőjét az Úrnak, bizony be is választaná őt osztályába rendes tagnak; de a midőn Brassay annyira kitünő filozóf, hogy e hajlama és tanulmánya minden egyéb müködésére keresztül-kasul kiterjed, tehát úgy kívánja mind a költői igazságtétel, mind a grammatikai superlativus, hogy a hol «legnagyobb», oda választassék be: a filozófiai osztályba. A filozófiai osztály végre ezen bölcsészeti dedukcziót állítja fel: «ámbátor elismert dolog, hogy Brassay a filozófok között is kitünő, mindazonáltal már eddig is a természettudományok levelezőtagja levén: tehátlan mind logice, mind naturaliter az következik, hogy ki mely helyen leveledzett, azon helyen virágozzék is»; s visszautasítja a kandidácziót a természettudósokhoz, s e nemes vetély így foly évről-évre. Brassaynak minden osztály égig emlegeti a másik osztályban tett érdemeit s együtt az öt osztály együttes érdemeiért nem választja meg rendes tagnak; hanem végül azt mondja, hogy «mind ez semmi! Brassay nagy tudós ugyan, de hát még milyen nagy zeneértő! válaszsza meg hát a konzervatorium.»

A rossz világ aztán rájuk fogja, hogy félnek a polémiáitól.

Bizony félhetnek is.

Alig van köztünk élő ember, a kinek egy bokréta ne jutott volna azokból a csalánokból, a miket Brassay her-

bariumából poéták, muzsikusok, kritikusok, filozófusok és mathematikusok számára időnkint ajándékozni szokott.

S hogy polémiáiban mindig ő marad a győztes, arról, úgy hiszem, az első látásra mindenki meggyőződhetik. Nekünk ki van a hajunk tépve, mi pedig az övéből csak egy szálat sem birtunk kiczibálni.

Jelenleg mély béke van közöttünk, a mit az is tanúsít, hogy legközelebbi polémiájában Gyulay Pál barátunkkal még Tallérossy Zebulonunkat is bizonyságtevő tanúnak hívta fel, a miből az derül ki, hogy még az Üstököst is tanulmányozza, mint nyelvészeti speczialitást.

Kívánjuk neki és magunknak, hogy még mint viruló öreggel együtt élhessük meg a tort, melyet m. t. r. taggá megválasztásakor fogunk csapni, pendantjaként amaz emlékezetes «haricskapuliszka» estélynek, melyre egyszer jókedvében kilencz összemarakodott kritikust és antikritikust meghítt magához, azon olympi élvezet reményében, hogy mint fogják majd egymást megenni! a mi azonban nem történt meg; egymás húsára nem került a sor, miután Brassay bácsi ennyi sűrű érdemei mellett még kitünő — szakács is!

DEGRÉ ALAJOS.

«Sunt quos curriculo pulverem olympicum concussisse juvat» . . .

. . . . . Íme ez is egyike a tízeknek, kik sok-sok év előtt felfogadták, hogy a költészet mezején el fogják érni azt a nonplusultrát, a mi legfőbb czélja az olympi versenyfutónak.

Kettő-három közülök el is érte, hogy halhatatlanná lett, az az meghalt, s most azt mondják rá gyilkosai, a kritikusok, a mit Caracalla mondott, mikor sajátkezűleg megölt testvérét, Getát, az istenek közé emelte: «sit divus,

dum non sit vivus!» s a dicsőség is egyik főczélja a futásnak.

Egy-kettő szinte czélt ért, úgy elhalt, hogy nem háborgatják többé csendes nyugalmát, s ez is jó czél az olympi versenyen.

Kettő-három megérte, hogy akadémiai lett s számozott széket nyert a négy sphinx őrzötte palotában, s ez is egyik magas, mert kétemeletes, czélpontja az olympi tusának. Vannak, kiket hatalmas szerkesztőkké nevezett ki Apolló s ez is díszes hivatal. Uralkodnak az egész világon, csakhogy a világ nem fogad nekik szót.

Van, a kit közülök a Bethel szentelt őrévé tett Melpomene s ez is jutalom; a menynyek kulcsa van kezében.

De a legszebb, legjobb, legbölcsebb jutalmat Degré nyerte el az olympi küzdelemben: őt a muzsák boldog emberré tevék.

S ha néha méltó panaszszal mondja is, ama büszke dunaparti palotára tekintve:

«Non ebur, neque aureum Mea residet in domo lacunar.»

De annál édesebb öntudattal teheti utána:

«Satis beatus unicis sabinis.»

Ő nyerte el a tíz között a legmagasabbra tűzött koszorút.

S a míg a többiek folytonfolyvást neked udvarolnak te sokarczú szépség, te ingatag kegyű, te mindig újat követelő, te szeszélyes, apprehensiv, te csapodár szépség: szép hűtelen magyar közönség! addig Degré föltalálta a pieridák berkében azt a boldog helyet, a hol a filomela fészket rak, s ha koronkint megzendíti is még dalát, azt csak azért teszi, hogy hü párját gyönyörködtesse; de nem azért, hogy prenumeránsokat csaljon a lépre.

«Beatus ille!»

LONKAY ANTAL.

Bezzeg jó volna most, ha ezt a nagy férfiút is per «barátunk» titulázhatnánk. Nagy ajánló levél lenne ez ránk nézve mind a földön, mind az égben; a földön a Honra, az égen az Üstökösre nézve.

Mert vannak tagadhatatlan, országos hirű költők, kik műveikkel kivívták maguknak a halhatatlanságot. Igen, de milyen halhatatlanságot? «Itt a bökkenő!» mondja Hamlet. Ám Lonkay nem azon útat követi, melyen e profánus halhatatlanok járnak.

Ő tudja jól, hogy az ember hüvelyes vetemény, a kinek a külső hüvelye csak addig jó, a míg zöld; de ha leszedetvén, télire eltétetik, akkor csak a borsóként bennrejlő szellem becsültetik benne: azért mindenkép azon kell törekednünk, hogy e télire elteendő kincs meg ne zsizsikesedjék.

Egy nagy czél lebeg Lonkay előtt s azt soha szem elől nem is téveszti.

Az ő tolla még azon ludak egyikének szárnyából való, melyek hajdan rövid, de velős felszólalásaikkal a Capitoliumot megmentették.

E toll védelmezi most is a vatikánt mindenki ellen, a ki ott alkalmatlankodni akar: Garibaldi ellen, az olaszok ellen, az eretnekek ellen, a pogányok és zsidók ellen, a hitetlen ujságírók ellen, a vörös herczeg ellen, a franczia védsereg ellen, sőt még a nagytiszteletű Palásthy úr ellen is.

Buzgalma még oda is kiterjed, hogy ha más írótársa ujságában valamely tévedést észrevesz, azt rögtön jobb útra téríteni iparkodik, melyért is azok neki csak örök hálával tartozhatnak. Kérlelhetlen szigorral sújtja különösen a profánus magyar írókat, kiket oly módon igyekezik semmivé tenni, hogy lapjában latin kadencziás ver-

seket közöl ezen klasszikus mintájára a Csokonai Karinyónéjában foglalt carmennek:

«Oh Mantuja, oh Mantuja!
Non procul est a Genuja;
Scit jam dominatio tuja:
Merre nyílik a kapuja?»

mely latin versek eddig is köztetszésben részesülvén, már-már leszorítják a magyar poétákat a Helikonról. Úgy kell nekik.

Lonkay még a siron túl is anathemával üldözi e profánusokat. Egy haldokló lapszerkesztőre nem rég olyasmit mondott, mintha «döglő félben» volna s buzgalmáról dicséretesen tanuskodik azon megjegyzése, miszerint Lincoln nagyon megérdemlette azt a büntetést, hogy meglőtték, a mért pénteki napon szinházba ment. Hiszen világos is, hogy a szinész nem hal, hanem hús.

Azonkívül pedig egy egész új genreral szaporította a magyar litteraturát; e genre a «Péterfillér irodalom». Ő Péterfilléreket gyűjt s az adakozók minden forinthoz egy kegyes mondatot írnak versben és prózában s e mondatok gyűjteménye az Idők Tanújában a capite kinyomattatik. A Péterfilléreket, hajh! Merode generális jámbor zuavjai menten beiszszák, de a szép mondatok gyűjteménye örök időkre megmarad; kegyeletes tanúságaul azon Időnek, a melyben a lelkes hazafiak még pénzt is mellékeltek a verseikhez, a miket beküldtek valami újságnak.

Mindez érdemeiért ragyog e kitünő férfiú keblén amaz érdemjel, mely őt a Gergely-rend lovagjává teszi, s felhívja a saracénok elleni harczra. Viselje egészséggel.

De még ez nem minden jutalma az igaznak.

Voltak kegyes érdemekben gazdag emberek, kik szinte kivívták maguknak a túlvilági halhatatlanságot; de Lonkay minden megboldogultaknál hosszabb halhatatlanságot szerzett magának, mert az övé meg van toldva még a túl-

világon innen is három esztendővel; a mennyiben buzgó honfiak és honatyák három évre biztosították az Idők Tanúját az «élet» felől.

Halandó ember! halandó ujság! láss példát és okulj belőle!

A HÁROM CSÁK.

(Históriai álom.)

Egyet kifelejtett Dante a pokolbeli mulatságok közül: a «pályadrámák és vigjátékok bírálását.». Mi forró kénkő? mi tüzes furiák mardosása? mi Ixion malomkereke? ehez a kegyetlenkedéshez képest.

Mert tudniillik, hogy a kik életükben sok rossz drámát írtak, már mint magam is ni, azokat arra szokták büntetni, hogy életökben drámákat biráltatnak velük.

Egy szép reggel azzal köszönt be hozzám az akadémiai kihordó, hogy «tisztelnek, ihol van tizenkét pályadráma, választani kellene közüle, hogy melyik nehezebb? még pedig, minthogy körmünkre égett az idő, hát csak hirtelen; addig se konczert, se svábhegy, a míg ez meg nincs.»

«Tizenkét dráma egy halomban! van-e torony, a mi ennek a magasságával felérjen? Vétek volna, ha csak egy is közülök öt felvonásnál rövidebb lenne. Hatvan felvonást végig élvezni egy huzamban! s a végén még azt is elmondani, hogy mit látott az ember? Keresztül törni annyi jámbuson; még pedig ilyen szűk csizmákban, mint a milyeneket most visel az ember.

Hárman a pályadrámák közül egy és ugyanazon tárgyról valának írva. Csák Máté, Róbert Károly vetélytársa volt a darab hőse; ugyanazon mellékszemélyzettel; Porcs, Omodé és fiai, Erzsébet királyleány, Róbert Károly, Jordán lovag, Zách és a többi; csak azzal az ártatlan külömbséggel, hogy mind a háromban mind valamennyi

személy más alakot és jellemet és tenni valókat kapott. Az egyikben Csák szerelmes kalandor volt, a másikban rablólovag, a harmadikban szabadsághős; egyszer öreg, mogorva kurucz, másszor nyalka, szerelmes dalia, harmadszor gonosz csapodár, vén lator; egyszer a királyleánynak fogadott apja, másszor titkos szerelmese, harmadszor feleséges ember, a ki a feleségét megcsalja, a más leánya szép szemeiért; ugyanaz a Porcs vitéz egyiknél hajthatlan erényhős, másiknál intrikus gazember; Róbert Károly itt lovaghős, amott gyáva jöttment, megmeg szerelmes kópé. A királyleány egyszer Csákba, másszor a kisebbik Omodé fiúba, harmadszor Zách Felicziánba szerelmes, Omodé itt kegyetlen apa, amott szerencsétlen szülő; hol van felesége, hol nincs; a kit az egyik darabban megöltek, az a másikban még most is él; s a ki mit elmondott ékes kadencziákban, azt a másik nem resteli megint puczér jambusokban előadni, vagy épen ellenkezőt beszélni.

Azt már láttam, hogy én itten igazságot tenni nem tudok. Kezdtem kijönni a türelmemből.

— Engem ne ámítsanak az urak. Mondják meg igazán: melyikük Csák Máté? mert egyiket sem ismerem.

Egy torzonborz ficzkó állt elém, szörnyen állt az égnek mind a két bajusza vége.

— Én vagyok trencséni Csák Máté.

— Ön akarja elvenni a királyleányt?

— Nem, instálom, nekem már van egy feleségem jobbkézre, meg egy másik balkézre is.

— A királyleányt én akarom elvenni. Szólt bele a másik Csák.

— Istentelenség! kiálta a harmadik, mit nem fognak rám? hisz atyja lehetnék!

— Teringettét, ha mondom; egyszerre csak egy beszéljen. Kihez akarsz menni leányom Erzsi?

— Én a Csák bácsit választom. Nem azt a borzas szakállút, hanem ezt a másikat ni.

— Nekem biz a nem kell, szól a másik Erzsébet, mert én Omodé urfival vagyok eljegyezve.

— Ne tessék megengedni, hogy ahoz adjanak, sipíta a harmadik: nekem van itten egy Csabám.

— Teremtő uram! Hogy menjen egy leány háromfelé? mit csináljak ennyi eladó leánynyal egy személyben?

— Meg kell ölni! ordítá az egyik Csák, én a magamét megöletem.

— A bizony jó lesz, így leghamarább átesünk rajta. A leánynyal már elkészültünk.

— Hát ez a sok Omodé hová legyen? vannak vagy huszan; hol az apjuk? mit csináljunk ezzel a sok ifjú úrral?

— Én elűzöm őket! kiálta az egyik apa.

— Én elszaladok előlük, dörmögé a másik.

— Meg kell őket ölni, szólt flegmatice a harmadik.

— Nagyon jól van, mind meg kell ölni! No hála Istennek tizennyolcz Omodé fekszik már és nem jár a láb alatt. Majd csak rendbe jövünk már valahogy. Hát ez kicsoda?

— Én Porcs vitéz vagyok, szól az egyik.

— Nem igaz, szól a másik a föld alól, én már meghaltam.

— Elmégy, semmirevaló! Az a másik már szépen meghalt, s te még itt élni akarsz. Takarodj! Ezzel is kevesebb! Ki van itt még?

— Itt vagyok én: Róbert Károly, de jelentem, hogy még odakinn két Róbert Károly várakozik, de azok nem mernek bejönni, mert félnek, hanem én bátor vitéz vagyok.

— No uraim, Csák urak; itt most már nincs más segítség, mint hogy tessék Róbert Károlylyal megverekedni; a melyik győztes lesz, az beszéljen majd a száz arany jutalomról.

Elébb még egy kis statistéria volt ott körül, azt par compagnie Csákok és Róbertek elébb lekaszabolgatták, hogy rajtuk és a súgón kívül senki se maradjon a színpadon, akkor aztán neki zúdultak egymásnak: az egyik

Zách a csatában vitézül elhullott, a másik Róbert Károlytól amnesztiát kért és kapott is; a harmadik pedig egy egérfogóba becsalta Károlyt s rázuhintotta a csaptatót, s mikor ott a király és az egész suiteje megvalának fogva, akkor nagylelkűen visszaadá neki életét s koronáját s maga elsülyedt a színpad alá; úgy hogy végtére sem maradt ott egyéb a három Csákból, mint Róbert Károly. Annak pedig nem itélem oda a száz aranyat.

KAKAS MÁRTON LEVELE SAJÁT MAGÁHOZ.

(1860.)

I.

Azt a furcsaságot már megértük, hogy két együtt utazó író az úton összeperelvén, azontul az egész marschruta alatt, daczára annak, hogy folyvást egy kocsin ültek, egy szobában háltak, mindig levél által értekezett egymással; de még azt nem, hogy valaki saját magával korrespondeáljon. No hát legyen meg ez is. Az üstökös úgy is felfordította a világot. Tehát kedves öcsém Kakas Márton.

Azt mondják, hogy a prágai városház-tornyának négy szegletén öt bagoly van kifaragva, hanem annak az ötödiknek az a tulajdonsága, hogy a ki az ő apjának nem igazi fia, az ezt a baglyot nem láthatja. Ott ugyan voltaképen soha sincsen több négy bagolynál, hanem azért minden ember, a ki ezt a mesét tudja, megesküszik rá, hogy ötöt lát: nehogy korcsnak nevezzék.

Nálunk is van ilyen ötödik bagoly, még pedig igen szép számmal: majd mindjárt produkálok egy párt.

Van nekünk egy épületünk, a mit nemzeti szinháznak neveznek: ennek a baglyaival azonban megfordítva van a dolog, mint a prágai toronynál. A ki ezekből egyet meglát, arra azt mondják, hogy rossz hazafi; ergo, senki sem meri őket látni.

Van ennek a szinháznak egy nagy operája: ej haj . . . stb. A nagy Széchenyi mondott egyszer egy jó adomát

egy német vargáról, ki elkezdett nagy házat építeni, de félmunkában kifogyott a költsége, s aztán ezt a verset írta a falára:

«Hájzer baun iz a grósze Luszt
Ich aber armer Schuszt-
-Er hab dasz nid gwuszt,
Dasz dasz szu fil kuszt . . .

Látod-e a baglyot Márton? úgy-e hogy nem látod? én sem látom. Ha azt mondanók, hogy látjuk, megkergetnének bennünket, mert rossz hazafiak vagyunk.

Van ennek a színháznak holmi drámája is: ej haj . . . stb. XIV. Lajos királynak az udvarában volt egy szegény nemes ember, a ki untalan szolliczitálta a fejedelmet azért, hogy nagy uraktól elfoglalt jószágaiba helyeztesse vissza; mire Louis mindannyiszor azt felelte neki: «Biztosítlak gráczciám felől.» Egyszer aztán a szegény nemes fogta a macskáját, bezárta egy üres szekrénybe s nem adott neki enni. A macska ordított, nyivákolt, kaparta az ajtót: gazdája mindig azt mondta neki, hogy «biztosítalak gráczciám felől.» Egyszer aztán megsokalta a macska a tréfát s megdöglött: a szegény ügyes bajos ekkor újra felment XIV. Lajoshoz, s midőn az ismét azzal nyugtatta meg, hogy «biztosítalak gráczciám felől», szomorúan mondta neki: «Jaj Sire, ettől döglött meg a macskám.»

Látod-e a baglyot Márton? nem látod? én sem látom.

Vannak ennek a színháznak drámaírói és kritikusai; ej haj stb . . . Egyszer egy pap kegyetlen prédikácziót tartott az uzsorások ellen. Templom után odament hozzá egy fő-fő uzsorás, megköszönte neki, hogy olyan hatalmasan beszélt, s kérte, hogy csak nógassa ezután is az uzsoráskodókat, mert annyian vannak már, hogy mind elrontják az üzletet; ha egy-kettő szivére venné a prédikácziót, a többi aztán könnyebben vihetné magasabbra a kamatot.

Te persze nem érted, hogy miről szól a mese? Én sem értem.

A bírálók és drámairók hajdan invitálva voltak ebbe a házba, most ott kinn tágasabb nekik: ej haj stb . . . Egyszer egy gazdag fakereskedő háziúr felizent a padlásszobájában lakó poétához, hogy beteg és nagyon únja magát, küldjön le neki valami könyvet, csak egy pár napra kell, míg kiolvassa; a poéta azt izente vissza a háziurnak, hogy ő meg küldjön hát fel egy öl fát, neki is csak egy pár hétre kell, míg befűt vele.

Érted? nem érted? Elmehetsz.

Van ennek a színháznak egy igazgató-bizottmánya: hm, hajh stb . . . A krimi háború alatt egy franczia tábornok megbetegedett, s elmaradt Silistriában. Jöttek azután a városon keresztül mindenféle hadtestek; ott egy pár napig mindegyik megpihent, azalatt a hadtest törzsorvosa kúra alá vette a beteg vitézt a maga rendszere alapján. Egyik allopatha volt, az megitatott vele egy veder ipecacuanhát; lefektette és odább ment; jött a másik hadtest, annak az orvosa homoeopatha volt, az földhöz verte a decoctumos üvegeket, adott neki egy csipet lapdacsot, felültette és odább ment; a harmadik corps feldschere vérbőségnek tulajdonítá a baját, eret vágott rajt s ment odább; a negyedik hydropatha volt, az hidegvizes lepedőkbe takartatta s ment odább; az ötödik gőzfürdőt rendelt neki, megizzasztotta s odább ment; a hatodik delejező volt, megmagnetizálta s masirozott odább; utoljára a patiens megharagudott, felkelt az ágyból, kiment a napra, s a napmelegtől meggyógyult szépen.

Értesz te ebből valamit? úgy-e hogy nem?

Vannak ennek a színháznak nagyságos patronusai: hm, hajh stb . . . Az egyszeri spanyol grand kiment a mezőre, s meglátva ott egy parasztot jóizűn falatozni, kegyelmes leereszkedéssel monda néki: «te szegény ember, jer ide! én vagyok sennor Grando Caballo y Tarlatano de santo Caprimolgo: hozd ide sajtodat, én megengedem neked, hogy a társaságomban ebédelj.» A jámbor paraszt megörült a nagy tiszteletnek, odavitte a sajtját s

mély deferencziával nézte, hogy költi el az eccellentissimo senor az ő sajtját, ő maga enni sem mert belőle a nagy tisztelet miatt: utoljára még kezet is csókolt neki.

Tandarida rididom. Azt mondja a magyar nóta.

Van azután ennek a színháznak egy mindig zúgolódó, és mindenhez hozzá szokó közönsége: hm, hajh, stb. . . . Egyszer a nagy Széchenyi elbeszélte: hogyan főnek meg a rákok? Hát mikor a vízből kifogják őket s behányják a kosárba, akkor zúgolódnak, hogy «ez czudarság, ez maliczia így bánni a szegény rákokkal, ez nekünk sehogy sem tetszik.» Akkor aztán a szakácsné berakja őket a fazékba s vizet tölt rájuk, erre felvidulnak a rákok: «no hála Istennek, már most megint jól vagyunk, hiába csak boldogok a rákok!» A szakácsné aztán tüzet rak a fazék mellé, a víz elkezd melegedni. A rákok magukon kívül vannak örömükben: «minő boldogság! meleg vízbe jutottunk; van-e olyan boldog publikum több mint a rák?» A víz azonban mind jobban kezd melegedni; lassankint kezdik észrevenni a rákok, hogy nem jól megy a dolog, már süti az oldalukat a fazék: «baj van! veszélyben a rákok!» Ekkor elhúzza a fazekat a szakácsné a tűztől, hogy ne forrjon olyan hirtelen, a rákok ismét magukhoz térnek: «rákok, ne csüggedjetek! a veszély jobbra fordult már, a rákoknak nem szabad elveszni»; a szakácsné azután megint hol beljebb tolja, hol kiebb húzza a fazekat a tűz körűl, a jámbor rákokat a szerint veszi elő pirosító kétségbeesés, vagy boldogabb jövendők reménye, míg egyszer aztán azt veszik észre a rákok, hogy egészen veresre megfőttek.

Úgy-e öcsém Kakas Márton, ebből sem értettél semmit? Mese ez is, mint a többi. Ha mese, hát mesd ketté; azt tartja a közmondás.

II.

Kedves öcsém Márton!

Valami jó gondolatom támadt. No csak ne vágj a szavamba! Engedd elmondanom végig.

Közhasznú és épületes, tanulságos és messzire kiható gondolat ez! Bánom is, hogy ide adtam az Üstökösbe, valami okosabb újságban kellett volna közlenem, mert itt még majd tréfára veszik, azt gondolják: csak bohóskodom.

Megmondom, hogy miként jöttem rá erre a jó gondolatra?

Tehát legelébb is azon kezdem, hogy korunk jelszava a takarékosság, a gazdálkodás. Nagyon szép jelszó, aranyos jelszó! Bárcsak azok is megtartanák, a kiknek szükségük van rá.

Tudod azt a jó szokást, úgy-e bár, hogy például könyvet csak akkor vesz az ember, ha kölcsön nem kaphat, s ha egy ember egy faluban megvesz valami regényt, azt meglátja az asztalán egy jó barátja, az elkéri kölcsön kiolvasásra, a jó barát, ha elolvassa, nem állhatja meg, hogy imádottjával meg ne ismertesse, a kisasszony is elolvassa s aztán közli azt kebelbarátnéjával, a kebelbarátné, ha átment rajta, elviszi a nagynénjének, a nagynéne elhíreszteli a penzionátus kapitány úrnak, kivel naponkint együtt tartlizik, a kapitány úr megmutatja a szomszéd falubeli tiszttartónak, ki épen vendégül szállt hozzá, az átviszi magával a szomszéd faluba, ott rendre járja a zsindelyes házakat mind; ott ünnepek alkalmával meglátja a légatus, elkéri kölcsön, odaadják; bejár vele hat vármegyét keresztben hosszában, útközben mindenkinek elolvasgatja, a kinél éjszakára megszáll, az utolsó állomáson ott felejti, megtalálja a korcsmáros, s az aztán minden megérkező vendégével elolvastatja sorban, míg a so-

kat szenvedett kötet salátává olvasva, elejét hátulját elvesztve, elvégre a szolgálók kezébe kerül, a kik sylabizálni tanulnak rajta.

Ez adta nekem azt a pompás eszmét, a mit most elakarok neked mondani.

Vajjon nem lehetne-e ezt a könyvgazdálkodási rendszert a mai takarékos időkben mindennemű életszükségekre alkalmazni? Például:

Ha az ember bálba készül, minek csináltatna magának frakkot, mikor a szomszédjáét elkérheti kölcsön? hiszen visszaadja, ha kitánczolta benne magát.

Nem elég volna, ha két ember tartana egy téli kabátot? a mikor az egyik kimegy, a másik otthon marad, a szobában nincs rá szüksége.

Nem lehetne egy faluban beérni egy krinolinnal? sorba viselhetnék a kisasszonyok, asszonyságok, adván kézről-kézre: én ma már szép voltam, légy holnap te az.

Milyen szépen lehetne ezt a textust mindenféleképen váriálni: «ugyan kérem ássan ezt a könyvet kölcsön, majd ha kiolvastam, visszaadom.»

— Ugyan kérem szépen kedves urambátyám a négy ökrét meg az ekéjét kölcsön, majd ha beszántattam vele, visszaadom.

— Ugyan kérem szépen édes asszonynéném a svájczi tehenét kölcsön, majd ha kifejettem, visszaadom, nem lesz semmi baja.

— Ugyan kérem édes szomszéd uram a lovát, kocsiját kölcsön, majd ha megjártam vele a debreczeni vásárt, visszaadom.

— Ugyan kérem édes komám uram, a sarkantyús csizmáját kölcsön, majd ha kilyukasztottam a talpát, visszaadom.

— Ugyan kérem édes nemzetes uram a déczbundáját kölcsön, majd ha kitavaszodik, visszaadom.

— Ugyan kérem édes nagy uram ezt a tál hurkát kölcsön, majd ha átolvastam visszaadom (t. i. a tálat).

— Ugyan kérem édes öcsém asszony a szakácsnéját kölcsön, majd ha nálam megfőzte az ebédet, visszaadom.

— Ugyan édes komámasszony, kérek szépen kölcsön egy font szappant, majd ha kimostam vele a ruhámat, visszaadom.

— Ugyan édes nénémasszony, kérek szépen kölcsön egy lábas zsírt, majd ha kisütöttem benne a fánkot, visszaadom.

— Ugyan édes nagyságos úr, kérek szépen egy hold földet kölcsön, majd ha kiszedtem belőle a krumplit, visszaadom.

— Ugyan kérem szépen édes tekintetes uram ezt a házat kölcsön, majd ha kilaktam, visszaadom.

— Ugyan kérünk édes tiszteletes úr egy pár harangot a szomszéd falu számára kölcsön, majd ha beharangoztunk velük, visszaadjuk.

— Ugyan kedves barátom ott Győrben, adj nekem egy tölgyfa hajót kölcsön, majd ha leszállítottam a gabonámat Zimonyba, ott visszaadom.

— Ugyan édes molnármester úr, adjon nekem egy malmot kölcsön, majd ha megőrlöttem rajta a buzámat, visszaadom.

— Ugyan édes szép kisasszony, adjon nekem egynehány csókot kölcsön, majd ha megolvastam, visszaadom.

És így tovább . . .

Hát nem volna-e ez pompás gazdálkodási rendszer? Valamint hogy mai nap nem szükséges egy faluban többnek mint egy embernek tartani könyvet, újságot, hogy az egész falu szellemi szükségei ki legyenek benne elégitve: hasonlatosképen lehetne úgy alkalmazni a dolgot, hogy frakkot, bundát, krinolint, ökröt, lovat, tehenet s más afféle vastagabb szükségre való tárgyakat szintén ne tartana több bizonyos részarányos számnál; a többi azoktól kérné kölcsön. Mennyi meg volna takarítva ez által, s mennyivel jobban betöltené minden használati tárgy a maga hivatását, mert valamint áll az a thézis,

hogy a könyv hivatása az, hogy mentül többen olvassák, hasonlóul áll a másik is; «a bunda hivatása az, hogy mentül többen viseljék». És így duplex libelli dos est.

Hát még ha azt a legnagyobb luxusartikulust: az asszonyt is úgy lehetne kölcsön kérni!! «ugyan kedves édes urambátyám, kérek egy feleséget kölcsön: majd ha új ruha kell neki, visszaadom». Az volna még csak a profit!!!

LISZT FERENCZ HANGVERSENYE.

Szerkesztő úr! Ismeri ön azt a mondát arról a hajdankori bűvészről, a ki egyszer egy bölcs város lakóit aképen babonázta meg, hogy kezébe vett egy hegedűt, végig muzsikált az utczán; s a ki csak meghallotta azt, futott utána, tánczolva, tapsolva, mámoros önfeledéssel; a bűbájos vitte őket ki magával a városból, azok mind tódultak utána tánczolva, tapsolva, végre megnyílt előttük egy meredek hegy, a bűvhegedűs oda is becsalta őket: a jámbor emberek mind bementek lejtve, tánczolva, szökellve, a hegy összezáródott mögöttük: még tán most is tánczolnak odabenn.

Az újabbkori bölcsek ráfogják, hogy ez csak mese. Pedig lássa szerkesztő úr, ez nem mese, mert ez valóban megtörtént; láttam, hallottam, ott voltam én is: a bűbájos megint eljött, engem is, meg ezernyi ezer embert velem együtt vitt magával, a merre akart, meghordozott eddig soha nem ismert tájakon, bevitt gyönyörű tündérországba, keresztül iszonyú pokolországon. De ezúttal mégis oly jó volt, hogy visszaeresztett.

Elmondom a hogy történt.

Kihirdetik egy szép ünnepnapon, hogy hangverseny lesz a szinházi nyugdíj-intézet javára. Az emberek szánakodásból összegyülnek, semmi rosszat nem gyanítva s remélik, hogy olcsó áron meg fognak innen szabadulni. A színház tömve van, egyik ember a másik hátán, mint valami négerszállító hajóban. Egyik kérdezi a másiktól:

fog-e Liszt most zongorázni. Fog bizony, de még hogyan. Most eleven zongorája van, a hajdani lelketlen fabillentyűk helyett mindenütt egy lelkes állat ül, a ki kénytelen kezeinek intésére, szemeinek mozdulatára, mosolyára, haragjára csodálatos hangot adni: az egész nagy zenekar nem egyéb, mint egy óriási hangszer, melyen a nagy mester szellemujjaival játszik.

Ott láttam őt ülni a nagy koszorúzápor között, a vershófuvatagban, mint egy ezeregyéjszakai bűvészt, halvány orczájával, mit hosszú hajzata beárnyal. Mit tudom én, milyenek voltak a koszorúk és a versek? én csak őt láttam és azontúl nem birtam szemeimet levenni róla. A nagy földi lárma, emberi kiabálás után, melylyel a közönség magát a nagy bűbáj ellen biztositani törekedett, a nagy mester egy intésére éjféli csendesség támadt. Annyira senkinek éreztem magamat, mint születésem előtt egy esztendővel. Most felnyiltak e hallgató szemek, a kéz egy halk intésére valami zengés támadt, valami olyan hang, a mit minden ember ért, pedig senki nyelvén sem beszél, látja, pedig alakja nincs: támadó hajnal, piros libegő felhőkkel, zöld bokrokon átvilágló napsugár, csengő hajnalharang, egyhangú csermely csörgése, döngő méhe hangja, égi szerafimok reggeli éneke fehér felhők között székelő úr zsámolyánál, a ki áldó kézzel mutat a föld felé, s hallgatja a csecsemőgyermek gondolatjait, kire szelíd anyaarcz mosolyog, kinek fülébe szárnyasvállú angyalkák susognak; bölcsőringás, dajkaének, gyermek kaczagása, . . . s mindez ott volt annak a bűvésznek az arczán: látható volt zenéjében, hallható mosolyában . . . Most elmúlik a mosolygás, felhők vonulnak az égre, a napsugár eltünik a hegyek mögé, hideg szél fuvall végig a tájon: úgy fázom és köpönyegem otthon maradt, a távoli villám felderíti a tájat, a zápor zuhog, a vihar rázza az ablaktáblákat, a mennydörgés rengeti a reszkető föld fundamentomait, a viharból, mennydörgésből fájó sírás hangzik elé: olyan sírás, mint mikor árva gyermek zokog

anyja koporsója előtt, a halotti ének beleszól, mélán, bánatosan, a mennyekben fenkölt kardalok fogadnak egy földről eltávozó lelket; a földön pedig a hideg szél kerget egy árva gyermeket, a kinek nincsen senkije és semmije, a ki előtt a kietlen végtelenség, melyen a sötét zivatar dörögve zúdul végig. És mindez látható volt ama bűvész arczában, szemeiben, komor homlokán, gyászoló ajkain s csodásan összhangzó zenéjében . . . De ime egyet mosolyog ez arcz, s mintha kicserélték volna embert, szivet és zenét, édességgel, gyönyörrel teljes kép tárul újra elénk: a boldog szerelem képe; szeret minden: a nap a földet, mely mosolyától felvirul, angyalok az embereket, és az emberek egymást; virágillat szereti a szellőt, tavaszi lomb a patakot, csendes tó vize a benne meglátszó felhőket, zöld moha a hideg sziklát, madárka párját, ifjú leánykáját és minden, a mi szeret, olyan boldog szerelmében; méh döngése, lepke szárnya veri a bűvharmoniához a taktust, bele susognak a fák is, s azok a kis kék virágok lelóggó csengetyűikkel úgy csengenek, ha a szerelmes szél megfujja őket, és a szív úgy dobog, egyszerre kettő-kettő; ott is harmonia van . . . S ez a boldog édes ábránd ott volt a bűvész arczában és a zene keresztül-kasul járt minden szivet, minden lelket. Ha most tetszett volna a bűvésznek, bezárhatta volna mögöttünk a hegyet, soha sem jöttünk volna ki onnan . . . Ah, de még ez mind csak tréfa: a mester arcza ismét változik, újra idomul a világ; nagy országrenditő eszmék születnek új létre, a lelkesült tömegek robaja hallatszik távol, az emberek keble feszül, dagad, kardok vidám csörrenése, paripák szilaj dobogása vegyül a zenébe, egyes hangok, mint az itéletnap holtakat támasztó szava, riadnak bele a csodás hangzűrbe, az ember szíve ki akar törni helyéből, elfeledi mindenki éltét és halálát, csak egy képet lát, a dicső csatamezőt az egymásba rohanó tömegekkel, a felvert port nehéz felhőivel, a vérpatakokkal, ott hallja a harczosok ordítását, a kardok csengését, a csatakürt buzdító harsogásait, a mint

rohan előre a csaták hőse, neki eresztett kantárral, lehullot föveggel, kipirult orczával, hogy szinte bele kell kiáltanunk: előre azokkal a zászlókkal! Ne hagyjátok azt a hőst ott! Előre, előre! . . . Hasztalan, hasztalan. A bűvész felindult arczfénye megtörik, lelkesült alakja lassan összeroskad, kihull a kard a kézből, kifoly a vér a sebből, a lovag lehull a földre, a zászló betakarja arczát: a csatának vége van már; ősz szeleit érző hattyúk, darvak kiáltoznak le az égből, melegebb tájra vonulva; minden zaj elhal, elcsendesül lassan; még egy szívbekapó csodás melódia szólal meg utoljára; a késői kor költői éneke ez talán megsiratott hősről, meg a sírból kinőtt hangabokron énekelő fülmile, és az éjféli szél, mely a halottakat költögeti, az is elhal, elenyészik, csak az ingatott fűszálak beszélgetnek még egymásnak valami nagy szomorú dolgot, a mitől mind bánatra hajlik a fejök. A bűvész alakja alig látszik most az állvány mellől, eltűnt ő is csoda hangjaival, a miket azután soha sem birunk elfeledni.

Szerkesztő úr, ez ám a bűvészet, nem Boscóé; Bosco legalább, ha elbűvölte az ember ujjáról az aranygyűrűt, végül megint visszaadta; ha elkérte a zsebórát, ha megtörte a mozsárban, ha kilőtte a puskából, megint egész zsebóra lett belőle; de Liszt elszedte az egész közönségtől a sziveket, összetörte s vissza nem adta azokat. Hogy fog már majd annyi derék magyar ember szív nélkül járni-kelni a világban? Csak hát a magáét hagyná itten már cserébe . . .

BOKA KÁROLY HEGEDŰJE.

Tisztelt szerkesztő úr! Engedje meg, hogy erről a jó öreg hegedűsről hadd írjak ide egy kissé kedvem szerint; azért hogy ő csak czigány és nem ballettánczosnő, vagy hirhedett író. Hiszen úgy is olyan kevés a distanczia közöttünk, a mióta a czigányok jó nagy mértékben czivilizálódtak, az írók egy kis mértékben czigányizálódtak, hogy szépen elférünk egy kathegoriában, különösen a vidéki közönség előtt, melynek lajstromain nagyon hamar egymás után következünk a czigányok mellett: néha nem is elől, hanem hátrább.

A vén hegedűs, a ki külömben nem azért vén, mert fehér a szakálla, hanem majd később megmondom miért? múlt héten érkezett Pestre. Nem dicsvágy hajtotta ide, nem is műtanulmányozási ok (mit tanulhatna ő itten?), hanem testi állapotok.

Ifju czigányok, fiatal barna zenészek nem úgy tettek ám az öreggel, mint ifjú írók, ifjú szinészek, az öreg íróval és szinészszel, ki, ha megbetegszik, azt mondják neki: múzeumba öreg. Hanem összeszólalkoztak, vették hegedűiket, furulyáikat s elmentek az ősz zene-vajda ablaka alá, s elhúzták neki azokat a nótákat, a miktől a vén ember megifjodik, s az ifjú megvénül, a víg ember megszomorúl, a szomorú kedvre kap.

Másnap délfelé három legnyalkább ifjú a barna bandából divatos fekete ruhában, felbodrozott hajjal, fehér keztyűsen elkocsizott a vén após szállására; benyitott

hozzá, tisztelettel üdvözölte. Egyik kezet akart neki csókolni. «Hagyd el ecsém, szólt az öreg úr: nem vagyok én pap». Azzal a másik két gavallérhoz fordult: «Kezet fognék veletek, ecséim, de félek, hogy bepiszkolom a keztyűt». A keztyűk kivánatára lehuzattak, azután lett szives kézszorongatás. «Még ti igazi muzsikusok vagytok», szólt az öreg, megelégedés hangján; a többi már nem az. Azután komolyabb tárgyra tért a beszéd: «Hát a szerszám merre van?» Mondák neki, hogy a hangszereket már elvitte előre az inas a Vadászkürtbe, a hol estére működni fognak. «Inas?» szólt az öreg csodálkozva, s nagyot csóvált a fején; «hej, ecsém, ecsém, ez már romlás; igazi muzsikus nem bízza a szerszámot másra: hanem hóna alá veszi a hegedűt, köpönyeg alá a czimbalmot, úgy megy a platzra». Este azután ő is megjelent a Vadászkürben, a hol néhány ismerős úr elfoglalta a körüllevő asztalokat. Meglátszott a Patikárusokon, hogy most neki hegedülnek. Az öreg művész szerényen helyeslé a mi tetszett neki. «Ezek igazán muzsikusok». Egyszer aztán ő is belemelegedett a lelkesülésbe, leveté kabátját, a tarka flanell réklijében kiállt az elegáns világ elé, azzal a szelíd bizalmas mosolygással, a mi őszszakállas kékszemű barna arczának oly jól illik, s elkezdett hegedülni. Az öreg Patikárus maga kontrázott mellette nemes művészi lemondással, a minőt czigányoknál igen ritkán, íróknál, szinészeknél, énekeseknél s más magasabb rangú czigányoknál még ritkábban találhatni. Ezek voltak ám a nóták! Idegen emberek, kik ott körül ülnek, el nem tudják érteni, mire búsulnak ezek a vén táblabírák, -mikor ilyen nótát hallanak? mikor rákezdte azt a hirhedett toborzót, a mit nagybátyja Boka Károly szerzett, mikor 1809-ben Debreczen városa nyolczvan katonát állított, s a míg egyszer végig húzták azt a nótát az utczán, mind a nyolczvan ember kiállt rája, s azért maig is nyolczvan legényes verbunknak hívják azt; hej de tudta a láb alá húzni, bizony kicsalt volna még bennünket is onnan az asztal mellől, hogy mentünk volna

mi is mind a francziára; no de szerencsénk, hogy a francziára nem kell menni. Hát még a primás induló! és annak a frisse; az meg épen megszólal és beszél az emberrel. De más formák voltak ezek a régi jó magyar nóták, de tele voltak érzéssel, szellemmel, művészi gondolatokkal; de külömböznek a mi mostani csengő, bongó ürességeinktől, a mik közül egy sem él egy farsangtól a másikig; s csak lábnak s fülnek vannak írva, nem szívnek és léleknek. De jól esik azokat elhallgatnunk, velük szivünkig eltelnünk!... Maradj még itt jó öreg Orpheus, tanítsd meg ezeket a te fiaidat itten azokra a vén nótákra, miket nem a taktus, hanem az érzés szed rendbe, tanítsd meg őket, hogy kell az igazi czigány nevet megérdemelni, hogy annak a szép emléke ne veszszen el a mi földünkről.

A PRENUMERÁCZIÓ KÜLÖNFÉLE STÁDIUMAI MAGYARORSZÁGON.

(Hisztoriko-statisztikai értekezés Kakas Mártontól.)

Kérem alássan, ez nem olyan tréfa, mint a milyennek látszik; a prenumeráczió épen olyan nevezetes időszakot alkot magában, mint valaha a népvándorlás, a kurucz-háború, Amerika fölfedezése, a gőzhajózás és a fehér s veres rózsák története Angliában. A prenumeráczió nemcsak állapot, hanem korszak. Egy egész önálló esemény, mely méltó, hogy a hisztorikus figyelmét teljes mértékben magára vonja.

Azon studiumok után, melyeket e tárgy kiismerése körül tettem, részint saját tapasztalataimra, részint hiteles adatokra támaszkodva, e nevezetes történeti eseménykört következő időszakokra véltem feloszthatónak.

Első korszak volt a jótékonyság időszaka. Jótékony szerkesztők jótékony albumokra, jótékony előfizetési íveket eregettek a publikum közé. Ezen ívek még nagyon magukon viselik a kezdeményezés jellegét; csak úgy quart-lapra voltak nyomtatva, egyszerűen fekete betűkkel, csupán annyi levén rajtuk feliratul téve, hogy leégett itt meg ott egy város, az érdemes publikum már most olvasson hát el egy csomó novellát, ha azt akarja, hogy az megint felépüljön. Ezen egyszerű felhívásokra özönlött a közönség, nem kellett sippal fogni; jött magától; letette a jótékonyság zsoldját; ha kapott érte könyvet, megbecsülte, elolvasta, szépnek találta; — ha semmit sem

kapott, az is jó volt: elég volt az öntudat, hogy annyi torony már most fel van épitve szépen. *

Ezen időszak csakhamar véget ért, de egy még sokkal nevezetesebb kor nőtte ki magát belőle: a lelkesedés korszaka. Derék hazafiak és honleányok vetekedve ragadták ki egymás kezeiből a prenumeránsokat, az volt a dicsvágy czélpontja, hogy kinek van hosszabb névsor írva a lajstromára? Kit dicsér meg a szerkesztő legjobban, mikor felbontja a levelét? Akadtak nagyravágyó lelkek, a kik keserű panaszos levelekben támadták meg a szerkesztőt, hogy hát ők már mit vétettek neki, hogy elfelejtkezett róluk, hogy nekik aláírási ívet sem küldött? mások felszólaltak városuk nevében, ha azt a szerző gyűjtők nélkül felejtette; ez volt azon boldog korszak, a midőn egy-egy lelkesült honleány vállaira vette a várost, sorra járt minden házat, fölkereste az embereket, a hol kapta, fizettette őket; megdorgálta a vonakodókat; elővette teljes szeretetreméltóságát, hogy az aláírási ívre kapitulánsokat bájoljon,** a midőn tekintélyes honfiak megragadták az embert az utczán, a kávéházakban, a lakodalmakban,

* Ezen korszakban történt az, hogy egy legujabban megjelent regényt a venni akaró előre-hátra forgatott s mikor kérdezték tőle, hogy mit keres benne? azt felelte: «nem látom, hogy kinek a javára van kiadva».

** Volt rá eset, hogy egy furfangos szerkesztő ismervén egy különben igen derék kis város körülményeit, két előkelő asszonyságnak küldött aláírási iveket, a kikről tudta, hogy mindegyik követeli magának a tónadás tekintélyét s egymással e fölött rivalizál. Czélt is ért, mert a két derék honleány versenyezve fogta az aláírókat, úgy hogy egyiknek az ívén hatvan, a másikén nyolczvan előfizető szaporodott össze. A következő évben azonban maga rontotta el a szerkesztő a dolgot, mert mind a száznegyven emberének külön ívet küldött, persze, hogy egy sem állt be: ő maga adta be nekik a prezervátivát. Tanúság: nem kell elárasztani a publikumot fölösleges ívekkel, sőt inkább kizárólagos személyeket kell tartani, a kikre az ilyen titkos missiók bizatnak.

rázárták az ajtót, ki nem eresztették addig, míg a felhívásnak eleget nem tett. Ah, ez valóságos buzgalmi láz volt; ragadt egyik emberről a másikra, s egész vidéket megszállt néha. Az aláírási ívek már ekkor finom velinpapirra voltak nyomtatva, de még mindig fekete betükkel; s a felhívás előtt egy kis hízelgő ajánlat is volt intézve a tisztelt gyűjtőhöz; a miről ez azt hitte, hogy azt egyenesen az ő számára írták.

Később csillapodni kezdett a láz heve; egynehány gyűjtő kezdett megnyugodni babérain (kivéve azon eseteket, a mikor nem kapta az előfizetett munkát, s minden aláíró bekiabált hozzá ajtón ablakon, reggel, este, hogy hol már a könyve). Kezdett időközben bizonyos neme az eretnekségnek is támadni, melynek az volt a schismája, hogy ő csak a kész könyvet veszi meg, előre nem fizet. Ki tudja e dissidentia hová vezetett volna, ha hirtelen nem támad egy lángész, egy nagy szellem; hogy ki volt, azt maig sem tudom, de akárki volt, nagy ember volt, a ki feltalálta ezt a jelmondatot: «Pártoljuk az irodalmat s ez által a nemzetiséget!» Ez a mondás vetette meg alapját a harmadik korszaknak, mely a hazafiui prenumeráczió stádiuma. Ezentúl minden előfizetési ív e fentebbi mottóval bocsáttatott közre. Most már hazafiui kötelesség lett a prenumeráczió. Ez nem magánügy többé, hanem országos. A legtöbb megjelent mű e korszakot áldja létrejöveteléért. Mindenki, a kinek egy csomó verse volt rakáson, egy adag szárított novellája, vette elő: «pártoljuk a nemzetiséget!» nem volt szabad valamire azt mondani, hogy rossz, nem kell! Kelleni kell! Ebben a korszakban nincs semmi rossz! Az aláírási ívek technikájában e korszak alatt hozatott be azon javítás, hogy azok egészen visszaczímzett levél alakjában fogalmaztattak, hátul rájuk lévén irva: N. N. úrnak, terhelve N. N. forinttal; csak a forintok helyét kellett kipótolni.*

* Voltak ártatlan kedélyű emberek, a kik ezt bizonyos adónemnek tekintették, s az előfizetési ívet adóintő czédulának.

Közbejött azonban, hogy valami gonosz érzelmű ember, mert akadt ilyen mindig, feltalálta ezt az átkozott szót «reklamáczió!» Ez a hazaáruló, ez a csendháborító, ez az apostata, akárki volt légyen, egészen nyakára hágott a harmadik korszaknak; a publikumban kezdett az a sajnos tévhit gyökeret verni, hogy ha ő valamire előfizet, azért neki ezt a valamit meg is kell kapni, mely fájdalmas reakczió már-már véget látszott vetni az egész találmánynak, a midőn egy újabb javítás ismét virágzásba hozta az eszmét s alkotta a piros betűs stádiumot. A publikum érzelmeire hivatkozni nem volt elég többé, reális dolgokat kellett neki igérni. Nem czifrán hangzó irói neveket (a kik soha sem írnak semmit), nem fényes tartalmat, hanem képeket, pompás műlapokat, húsz előfizetőt gyűjtőnek egy sorsjegyet, a min nyerhet, ha tud, fél milliót! Főfeladat volt az előfizetési ívet magát úgy szerkeszteni, hogy az mindenkit első tekintetre meglepjen, elragadjon, földre sújtson, nagy piros betükkel a fényesebb igéreteket, a forintok elé egy devalváló «csak»-ot nagy betűvel, de feketén, ha a piros betűkhöz zöld szegélyt lehetett alkalmazni, az épen ellenállhatlan volt, — a ki még a márgóra is nyomatott felkiáltó jelekkel ellátott mondatokat, mind a négy szélére a papirosnak: alúl, felűl, jobbról, balról, az is jól eltalálta a módját, a kárhozatos reklamácziók hitelrontó hatását paralizálni törekedett e reményteljes mondás: «ne tessék fizetni, csak aláírni».* Ez volt a haza prenumeráczíónak, ha nem is legfényesebb, de mindenesetre legtarkább időszaka.

Láttam e korszakban kelt leveleket, melyekben instálják alássan a jólelkű alólirottak a szerkesztő urat, hogy most ugyan nincsen pénzük, de majd ha lesz, lerójják tartozásukat; mások bizonyítványokkal legitimálták magukat, hogy ők már más szerkesztő úrnál biztosították hazafiui érzelmeiket; sőt némelyek még disznótorra is meghívták a szerkesztőt az előfizetésen felül.

* A princzipálisom nagyon megadta egy ilyen ne-tessék-fizetni-csak-aláírni tréfának az árát; pedig nem is prenumerált.

A szüntelen növekedő reklamáczziónale schisma azonban végtére ezt is megőrölte, támadt után a duzzogó időszak. Hirhedett előfizetésgyűjtők kezdtek passusért folyamodni a külföldre, mások áttették lakásaikat távoleső városokba, ismét mások megváltoztatták neveiket, hogy az aláírási ív nyomukba ne találjon. A bátrabbak, a mint kapták a nyomtatott betűs levelet, nem is nézték, kicsoda, micsoda? — piros betű! gyújts rá vele! Így még igen sok ideig ellátta ingyen fidibussal a két testvérhazát a nemzeti prenumeráczziónális eszme, míg a tavalyi rossz termés tökéletesen ágynak fekvő beteggé tevé szegényt, az idei harczhírek pedig épen megadták neki a kegydöfést. Most már alig hirdet más előfizetést, mint a rendes hírlapok, azok is sok magot elszórnak a kősziklákra, az országútra és tövisbokorba, míg egy a termő földbe esik. Akad ugyan itt-ott még sporadice egy-egy fiatal ártatlan kebel, a ki az általános elhallgatás perczét buzdításnak veszi, hogy most van ideje megszólalni! s valamelyik messzeeső városból világcsudájára kibocsát egy-egy előfizetési ívet, a mit az emberek kézről-kézre adnak, megbámulván azt, mint a fekete bankót, a mit már csak a híréből ismer az ember s fejcsóválva kérdezik az előmutatótól: Vajjon hol vette ezt? Az előfizetések korszaka azonban lassankint feltartóztathatlanúl visszasülyed az éj homályába s most már csak úgy beszélünk róla, mint kegyes halottról, a ki számára nulla medicamenta in hortis.

EGY FIATAL NAPTÁRSZERKESZTŐHÖZ.

Kedves Girókuti kolléga! Szálem aleikum.

Olvastam önnek előfizetési felhívását a jövő esztendei erdélyi naptárra, s sok tekintetben meg vagyok vele elégedve. Ön igen jól indult és látszik, hogy studiummal tanulmányozza az újabbkori klasszikusokat, kiket naptárkészítőknek nevez az utókor. Üdvözlöm önt a nemes czéh nevében! Az is jól van adva, hogy ön jutalmakat tűz ki, több rendbeli aranyakat és a többi. Hanem egyet nem bocsáthatok meg önnek drága kollega úr (tulajdonképen «olcsó» kollegát kell hogy mondjak, mert nekünk az újabbkori klasszika iskola növeltjeinek főérdemünk az olcsóság), azt nem bocsáthatom meg önnek, hogy miután önnek olyan szépen hangzó és jól ismert irodalmi neve van, mint Girókuti, mi a kodorgó mennykőnek volt önnek e tisztes név mellé még az igazi nevét is parentezisbe tenni az előfizetési felhívás alá: «Pinzkéri Ferencz?» Hiszen én is Pinzkéri vagyok, mikor prenumeráczíót hirdetek, meg X. kollega, Y. kollega, Z. kollega és a többi atyamesterei a becsületes czéhnek, mindnyájan a tekintetes Pinzkéri családhoz tartozunk valahányszor előfizetési felhívást bocsátunk közre; de azt csak mégis nem vallja be az ember ilyen nyiltan a közönség előtt. Mi itt nagy aggodalommal rejtegetjük magunkat «Pinznemkéry» — «Mindentigéry» — «Ingyenady» — «Olcsovszky» — «Áldozatffy», s más efféle tisztességes nevek háta mögé s ön egyszerre előáll, hogy naptárt ád ki, s hogy Pinzkérinek híják; még

rajtunk marad ez a név örökre. Az a túlságos őszinteség sem jó. Önnek el kellett volna azt hallgatni, hogy Pinzkérinek hiják, ha meg volt is felőle győződve.

Mintkogy azonban látom, hogy ön még fiatal ember és sok oktatásra van szüksége, elmondom önnek azon technikai titkokat, mik az újabbkori irodalmi ipar mezejét felvirágoztatták, mert a hogy tudja ön, megvannak a posztószövés, selyemfestés, aczélkészítés s más egyéb iparágnak mesterségi titkai is, melyeket tökéletesíteni csak ilyen kölcsönös eszmecsere útján lehet.

Legelső kötelessége az embernek, ha valami irodalmi vállalatot megindít, azt valami nevezetes jótékonysági czéllal összekötni; ilyenek például: a mohácsi csatában 1526-ban elesett hősök özvegyeinek gyámolítása; a Cserey Mihály idejében a székely földet széltire pusztított sáskák kiirtása; az idei hírlapokban hirdetett abrudbányai hegytetőkön árvízkárosultak felsegélése; a valaha feltalálandó léghajókon szerencsétlenűl járandó konduktorok árváinak biztosítása s más efféle nagyon nehezen igénybe vehető feladatok, a mikért igen bajos az embert felelőségre vonni, legkedvezőtlenebb esetben az ember egy igen ügyes számadást tartván készen, melyben a kitűzött czél számára, mint tiszta nyereségbeli pozziczió, áll végül egy szál gyufa, a minek világánál tudniillik megláthatta az alkalmatlan számadást követelő, hogy a dupla kréta nem csupán a korcsmárosok számára van feltalálva.

Második feladata az irodalmi vállalkozónak az, hogy valami nagyon nevezetes dolgot igérjen az előfizetőnek; akármit, a mit az nagyon fog szeretni; például minden aláírónak egy nyulat, minden tíz előfizetőt gyüjtőnek egy vaddisznót; a vállalat hátulján kihirdetvén az aláirók és gyüjtök neveit, s egyszersmind az utolsó postákat, a hol vad-illetményeiket átveendik. Ha aztán akad valaki, a ki panaszt emel, hogy nem kapta a maga nyulát, az ember összecsapja a kezeit: «hát nem ment kézhez a

semmirevaló nyúl? pedig én megmondtam neki, hogy odamenjen, mikor az erdőn találkoztam vele! Bizonyosan a postán tévedt el, vagy a czímre nem akadt rá; mi elküldtük azt, tessék a mezőn keresni uraságodnak, s bizton meglőni, a hol rátalál».

Ez sem elég. Nagyobb dolgokat kell igérni.

Azt kell mondanunk a publikumnak: hogyha leend e vállalatunknak 40,000 előfizetője, minden előfizető ingyen kosztot kap a szerkesztőségnél Pesten vagy Kolozsvárott. Nem kell félni, hogy 40,000 előfizető csődüljön össze; de ha mégis quo fato megtörténnék ez a szerencsétlenség, s akadna olyan szerenécstlen, a ki ezt a szerencsét igénybe akarná venni, az ember majd könnyű szerrel tenne arról; egyik nap főzetne neki spenótot, második nap sárga répát, harmadik nap megint spenótot, negyedik nap megint sárga répát, az ötödik nap majd maga könyörögne az, hogy ereszszék már haza. Folytatás: ha pedig lesz a vállalatnak 100,000 előfizetője, akkor minden előfizetőnek a házát felépíttetjük emeletesre; a kinek nincs háza, az mindegy, mi odaépítjük neki az emeletet a levegőbe, ő lássa, hogy mit csinál vele? Ha pedig lesz 500,000 előzetőnk, akkor minden előzetőnek a falujáig külön vasutat épittetünk, a min ingyen járhat; a Dunát, Tiszát, Kőröst, Berettyót és minden Bakonyeret szabályoztatjuk; kötelezzük magunkat száz új várost épiteni, a hol az előfizetők dédunokái is ingyen szállást kapjanak; és végül, ha lesz millió előfizetőnk, akkor megveszszük Khinát ..... Mikor aztán számadásra kerül a sor, akkor azt mondjuk, hogy «miután csak 39,999 előfizetőnk gyült össze, mi minden kötelezettség terhe alól felmentjük magunkat, s alkalmat veszünk magunknak jól leszidni a közönséget, hogy olyan kevesed magával jelent meg. Nem szégyenli magát az olvasó?! Gyalázat az minden egyes olvasóra, hogy nem lett belőle kettő!

Most következnek a munkatársak: a szerkesztőnek legalább kell úgy ötven, hatvan irói nevet összeválogatni,

kiket betürendesen kinyomasson ad terrorem populi; ez tekintélyt ád a publikum előtt. Főfelügyelettel kell arra lenni, hogy az ember olyan irókat válogasson össze, a kik már meghaltak, vagy ha élnek is, de nem lehet tőlük tartani, hogy valami dolgozattal alkalmatlankodjanak a szerkesztőnek. Ha egy-kettő tiltakozni talál, annál jobb, ez által csak a vállalat híresedik; a legtöbb restségből hallgat, vagy már megszokta a dolgot s észre sem veszi. A munkálatokat fizetni fogja az ember splendide: öt forinttól usque ötszáz aranyig nyomtatott ívét. Természetesen a munkatársak főékessége a szerénység, illik, hogy csak a minimumot követeljék, egyébiránt azt sem fizeti ki az ember nekik készpénzben, hanem csak kalendáriumban. A kinek tiz kalendariumnyit kellene kapni valami munkáért, annak küld az ember huszat, s még tiznek az árával ő marad adós, s kitelik tőle, hogy azt kifizeti. Ha jutalomaranyokat igér az ember, azokat gondja van olyan embernek ítélni oda, a ki leenged belőlük, még czélszerűbb, ha a szerkesztő maga is konkurrál álnév alatt s maga nyeri el a pályadíjt.

A mi a műmellékletek dolgát illeti, már itt igen nagy leleményesség szükséges, mert a közönség izlése azt kivánja, hogy az ember valami újat, valami meglepőt adjon neki; az embernek tehát azt kell igérni, hogy valami újat, valami meglepőt adandunk, a mit előre nem beszélhetünk ki, nehogy a kollegák megelőzzenek benne s kizsákmányolják az eszmét. Mi legyen aztán az a meglepetés? Hát például: őszszel, mikor olyan olcsó a légy, az ember két papiroslap közé odanyomat minden előfizető számár egy legyet in natura, aláirván nagy betűkkel, hogy ez azon híres legújabb találmány, mely külföldön oly nagy zajt csinált, az úgynevezett «önnyomat!» — «autotypon!» — «Selbstdruck!» mely a lenyomott tárgyakat a legéletbivebb alakban mutatja a közönségnek: íme ez egy légy, «musca culinaris Linnæi». Akkor aztán lehet róla beszélni, hogy hány szeme van a légynek? honnan

származott Európába? mivel kell őt táplálni, hogy nagyra megnőjjön? stb.

Az előfizetési díjra és egyéb föltételekre nézve főszempont olyan konfuziót csinálni, hogy abból az olvasó egyhirtelen ki ne tudjon igazodni. Például «megjelenik vállalatunk mindennap (kivéve a hétköznapokat), 1—4 iven (olvasd egy negyedrész íven), műmellékletekkel, vagy azok nélkül, borítékkal, vagy boríték nélkül, papiroson, vagy a nélkül; a kinek műmelléklet és boríték kell, fizet öt forintot; a kinek váratlan meglepetés is kell, hatot; a kinek váratlan meglepetés kell, boríték nélkül, fizet 5 frt 92 krt; a kinek csak a váratlan meglepetés kell egyebek nélkül, az fizet 4 frt 39 krt, ha októbertől számítja az előfizetést egy esztendőre; ha pedig januártól számítja, akkor 4 frt 59 krt. A kinek tiszta papiros kell nyomtatás nélkül, az fizet 3 frt 37 krt. Ha postán akarja kapni, 3 frt 73 krt; házhoz hordással 3 frt 85⁵/₁₀ krt; a kinek semmi sem kell, az csak 2 frtot és 19 krajczárt fizet bérmentes levélben. Ettől azután majd oly kétségbeesett konfuzióba jön a jámbor előfizető, hogy akármije elmarad, nem meri sürgetni, mert nem tudhatja, hogy mikor vétett a statutumok ellen?

Végtére térjünk a vállalatnak praktikumára, úgy mint a kiadás körül előforduló bevett szokásokra. Egy irodalmi vállalat kiadása közben e három szempont fordul elő a praktikus szerkesztő előtt: 1. Ha tanácsosnak tartja-e a hirdetett vállalatot csakugyan kiadni? 2. Vagy pedig tanácsosabbnak tartja a közönség szemét valahogy kiszúrni? vagy pedig 3. legeslegtanácsosabbnak találja épen nem adni a közönségnek semmit?

Kezdjük a legutolsó eseten: ha az ember épen nem ád az előzetőnek semmit, mi történik? Nem igen valószinű, hogy öt forintért, vagy hatért valaki felfáradjon a Bánátból valakit számadásra vonni; sokan el is felejtik, hogy prenumeráltak, mások emlékeznek rá s olyankor káromkodnak: ezt a szerkesztő nem hallja; vannak azután

olyan rossz szokású emberek, a kik levélben káromkodnak, irnak reklamácziót. A szerkesztő szépen sorba rakja a reklamácziókat, s mikor már nagyon sok összegyült, akkor eladja a fűszerszámosnak, kap érte mázsánkint 8 frtot, csinálnak belőlük staniczlit borsnak és sáfránnak. Időközönkint kihirdeti, hogy az előfizetési határidőt meghosszabbitotta. Néha olyan szerencsés időszak következik be, hogy egy nyomdász elszökik Amerikába: akkor minden meg nem jelent munka előfizetési pénzét az vitte el. Azt is hirdetheti az ember, hogy a begyűlt összeget nagyobb biztosság kedvéért, s meg hogy ott minden olcsóbb, New-Yorkba küldte az «Ausztria» gőzös kapitánya által s ime most az elégett; s ha mégis akadna olyan szerénytelen aláiró, a ki a szerkesztőnél személyesen is sürgetné a munkát, s a nyilvánossággal fenyegetőznék, annak titokban megsúgja az ember, hogy azt a munkát bizony a policzia foglalta le, rettenetes vizsgálat foly miatta, még azok is mind bajba kerülhetnek, a kik előfizettek rá; jobb lesz hallgatni vele.

Ez a legjövedelmezőbb expediens, csakhogy némi kényelmetlenségekkel van összekötve.

Második az, ha az ember nem adja ugyan ki a hirdetett munkát, hanem összevásárol a könyvárusoknál mindenféle rajtuk maradt naptárt, ritterromántot, vadverseket, iskolai könyvet, ábéczét és csiziót, s azokkal kárpótolja a várni nem tudókat. Vannak esetek, a mikor a közönség még nyer ebben a cserében. A kinek aztán kétszer is megvan ez a munka, az vehet hozzá egy stereoskopot s egyszerre két könyvből olvashat.

Harmadik eset az, ha az ember a hirdetett vállalatot csakugyan végre akarja hajtani.

Igen hasznos dolog úgy intézni a szerkesztést, hogy a mennyire lehet, nevezetes irók megjelent munkáiból szedegesse át az ember az egész tartalmat: tudván azt, hogy fél ívnyi utánnyomatért senki pert nem indíthat; ez csak anthologia; csupán arra legyen az embernek gondja, hogy

mikor valami olyast nyomat újra, a mi már tizenötször ki volt adva másutt, el ne felejtse alátenni asteriskusban, hogy ez a mű még sehol nyomtatásban meg nem jelent. Vannak a mellett számos fiatal hazafiak, kik foliánsszámra küldöznek be a szerkesztőségekhez mindenféle jót és szépet, azzal a talentumos nyilatkozattal, hogy ezért nem kivánnak semmi dijat: ezeket meg kell becsülni; ki kell adni olvasatlanul becses soraikat s jegyzésbe tenni, hogy új, nagyreményü tehetséget vezet be a szerkesztő a közönség szine elé; kéretik mindenki, hogy ezt figyelemmel olvassa. Az olvasó erre megijed, s nem mer neki a munka nem tetszeni, az iró pedig ki van fizetve vele.

Esztendő vége felé azután ir az ember magának minden városból hatalmas vidéki leveleket, mikben lelkesült hazafiak köszönetet szavaznak a szerkesztőnek kitartó hazafias működéseért; meg vannak elégedve minden sorával, minden betűjével; meghívják disznótorra s biztatják, hogy csak folytassa ernyedetlen buzgalommal magasztos feladatának honpolgári megoldását. Az ember megköszöni a tisztelkedést csillag alatt, elismeri, hogy érdemes volt rá, s hirdeti a jövő félévi folyamra a prenumeráczíót.

Ime, kedves kollega uram, én szives voltam önnel, mint fiatal kezdő-mesterrel sub rosa közölni az üzlet legfontosabb titkait, s bizton hiszem, hogy ön, mint talpig derék ember — — nem fogja azoknak hasznukat venni.

God bless us! Pesten 1858 10/xr.

KAKAS MÁRTON A POKOLBAN.

Azt álmodtam, hogy a pokolban voltam. Ott még nem jártam soha. «Jaj Márton bácsi, mondja el milyen az a pokol?» (hallom, hogy kiált felém mindenfelől az én sok apró gyermekem, a kiket mesével tartok már — nem tudom — mióta?) «igaz-e, hogy olyan sok pénze van Plutónak? Igaz-e, hogy ott nem kell az embernek fűtőszerre költeni? viselnek-e ottan is krinolint? milyen a divat? sokba kerül-e? adnak-e új operát? előre kell-e az adót fizetni? prolongálják-e ott a váltókat? van-e ott is trafika s a többi?»

Jaj, kedves gyermekeim, nem értem én rá ezt ott mind körülnézni, annyira el voltam foglalva a magam bajával; annyit mondhatok, hogy szurok a pokolban sincsen több, mint idefenn a földön; az ördög pedig csak úgy lézeng egy-kettő odalenn, azok mind idefenn vannak alkalmazva, az elkárhozottak lelkei csak úgy kölcsönben kinozzák egymást.

Először is egy tüzes ágyba fektettek s odajöttek hozzám az általam e földön megkínzottak és kivégzettek véres szellemei, egyenkint, párosával, seregestül!

Legelébb is huszonnégy özvegy poéta, kiknek hitves múzsáit a kemenczébe löktem, kezdé el elhamvasztott verseit még egyszer felolvasni fülembe. Ez irtózatos volt. «Kiadsz-e ezentúl minden verset olvasatlanul, ha a földre visszakerülsz?» Kiadok! kiadok!

Majd Nyirkávai László, Czerko Gyuro, Klipitroklapatro-

vics s a többi hirhedett pipázók sereglének ágyam körül s elkezdtek rettenetes füstöt támasztani, borzasztó kapadohányt és rosszkrajczárost bűzölve orromba, szemembe: «fogsz-e még valaha a dohányra élczeket csinálni?» Soha! soha!

Megint új rémek jöttek: váltókat hoztak kezeikben, a mik mind a mai nap jártak le. «No, most tessék henczegni! most lássuk azokat az élczeket Mózesről, Smüléről, Iczigről. Tetszik e prolongáczió három hónapra? ötven proczentre, hetven proczentre, kétszáz proczentre?» Uraim, irgalmazzanak! Ha felmegyek a földre, verset irok az aranytornyú templom tiszteletére.

Jöttek a megsértett professzorok: körülfogtak, megexamináltak; nem tudtam semmit: «no drága úr, most fitogtassa, mit tud? tud adomát csinálni úgy-e vaskalapos urakra? de nem tudja, hogy mi a quid juris?» Bizony nem tudom; meg vagyok alázva rettenetesen.

Azután jöttek az orvosok, fogorvos, vizorvos, tűzorvos, dekoktumokkal, pilulákkal, lábfűrészelőkkel, foghuzókkal; konziliumot tartottak, mindent meg kellett ennem, innom, a mit számomra rendeltek bűnhödésül rossz adomáimért. Jaj be kínszenvedtem értük. Utoljára megbaunscheidoztak; ez már aztán maga felér egy kisded purgatoriummal; s hogy semmi ne hiányozzék, odajött Rabbi Dænemark a Wundermann és megmagnetizált, hogy egybe lunátikussá lettem tőle.

Ekkor kilencz svábhegyi majoros nyitott rám ajtót egymás után. Mind a kilencz azt mondta, hogy «elfogyott a széna, meg a zab!» Az ítéletnap trombitájának hangja nem irtóztatóbb ennél a mondásnál. Hát már a túlvilágon is azzal fog engem üldözni az egész világ majorosa, hogy «elfogyott a széna, meg a zab?»

— Jaj! hát a lábamat mi harapja? Egy hang felel kisértetiesen: «én vagyok az a poloska, kinek nemzetségét annyira csúffá tetted, jaj neked és jaj mindazoknak, a kik ellenünk rugdalóznak!»

Kerekhasu czivisek fogtak körül: «ahán, itt vagy most! minket csúfoltál mindig, hogy olyan gömbölyű hasunk van! tátsd el csak a szádat!» Azzal elkezdtek tömni szalonnával, sajttal, erőnek erejével, míg az én bőröm is úgy kitágult, mint az övék; hasam lett akkora, mint egy fürmendernek; minden ruhám megfeszült rajtam; szabók után orditottam: jöjjenek! segítsenek, fejtsék fel a dolmányom; azok még szűkebbre varrtak rajtam össze mindent, a bőrömet is hozzávarrták a posztóhoz: «nesze! nesze! a rejtett szabólegényért! megérdemelted!»

Megint új rémek támadtak elő; egyik azt mondá: «ismersz-e engemet Rikárd? én vagyok az, a ki a pézsmakacsákat megette. Edd meg te már most a fejeiket!»

A másik: «én vagyok az, a ki a csillagos szobában Romeo első felvonását eljátszotta; játszad te el a másodikat!»

A harmadik: «én vagyok a Z betűk ellensége, kit te levertél, jer, számláld meg, gonosztevő, hány Z betűt irtak azóta a C mellé, mióta minket legyilkolál?»

A negyedik: «én vagyok az, a ki a theát rhum helyett halzsirral ittam, nesze kóstold meg, milyen lehet?»

Az ötödik: «én vagyok a nagy finánczkirály, a kit te kicsúfoltál; ha olyan fitymálva szóltál e tudományról, mondd meg hevenyében: mennyi harminczkilenczezer ötszáz hatvanhárom forint tizenkilencz krajczár váltóban? pengőben? és új bankóban? s mennyit tesz ugyanaz réz, ezüst vagy aranypénzzel fizetve?» Jaj uram, ez a büntetés nekem épen az ítéletnapig eltart! irgalmazz! ne kivánj lehetetlent.

Nem! országos gonosztevő, csendháborító, méregkeverő! kinlódjál! szenvedd ki a magadét; nem mozdulhatsz; meggyötrünk, megdagasztunk, megcsiklandunk; nem futhatsz el előlünk.

— Nem! nem! süvölte közbe egy sivító hang; sőt inkább fusson; ne pihenjen itt hiába, kergessük őt, ő pedig szaladjon.

Ezt egy elátkozott ballerina mondá, kinek kiadtam a képét az «Üstökös»-ben, s ki most kiránczigált fektemből, kényszeríte pirouetteket és pas des deux-ket csinálni, míg elkábulva lerogytam; akkor meg egy boszúálló sportsman karjai közé estem, az fellökött egy versenyparipa hátára; «eredj tanuld meg, mit tesz az embernek a hazáért farkast lovagolni!» a veszett ló nyargalt velem, lélekzetem elállt; végre kitörtük kezünket, lábunkat mind a ketten; de még azzal sem volt vége a pokolbeli utazásnak, akkor meg a vasuti konduktorok körme közé jutottam; belöktek egy waggonba, s minden fél másodperczben azzal torturáztak, hogy a Fahrkartémat kerestették elő, s nekem soha sem jutott eszembe, hogy hová tettem? kalapomba, zsebembe, táskámba, vagy a csizmaszárba? oh ez emberek ellen én mind sokat vétettem földi életemben! nem hiába állják rajtam kegyetlen boszújokat.

Végre kitettek a waggonból s azt mondták, hogy már most menjek gyalog, találjam meg, hol van a pokolbeli fejedelem rezidencziája? mert az hivat magához. Ahán! az most majd czenzura alá vesz! Tudom is én, hogy merre menjek? Kérdezősködöm; senki sem ért, mit beszélek? jó volna most úgy-e, ha a finnekkel jó barátságban volnál! azok laknak itt; de ha rád ismernek, jaj neked! Alig megyek a szomszédba, ott meg Indiana támad rám fegyverrel; az elől futok; s ki jön rám szemközt? Szaufer basa! Most mindjárt én is magyar leszek Törökországban; végre egy czigánybanda boszúálló kezei közé jutok, azok bőgőt nyomnak a kezembe, megtanítanak hegedülni s utoljára Liszt Ferencz kocsiját kell húznom a többi fiatalsággal együtt.

Nagy nehezen eljutok az ördög városába: az ördög házát is Butter uram épitette; a ki egyszer belelépett, lehetetlen, hogy kitaláljon belőle; minden szobában egy naptárszerkesztő áll; annak mindeniknek prænumerálnom kell, hogy odább ereszszen; egyszer észre veszem, hogy mezitláb vagyok! Ah ez Abellino boszúja az eti-

quette miatt. Hol kapok egy csizmát? Ezer csizmadia hahotája felel kérdésemre. «Úgy-e tudtál milliom adomát irni a csizmadiákról? már most járj mezitláb!» körülem denevérszárnyakon pompás bagariák repkednek, hiába kapkodok utánuk; «minket varjúknak csúfoltál, már most elrepülünk előled!» Végre ájuldozva bebukom ő mélységességéhez: épen akkor olvasta az Augsburgert, nagyon jó kedve volt. «Hát e kicsoda?» kérdé ő mélysége. «Kakas Márton.» Kakas Márton? uteczu, fogd meg, csípd meg, lökd ki innen! Az kellene még, hogy minket is kifigurázzon. Be ne ereszszétek többet a pokolba!» Azzal galléron csíptek. Kitették a szűröm, de a pokol kapujában tizenkét borbély lefogott; «megálj csak! a miért annyit boszantottál bennünket, most az állad közepéről leborotváljuk a szakálladat; legalább lássák rajtad, hogy hol voltál?!»

De már erre olyat rúgtam magamon, hogy az ágyam feneke leszakadt. Erre aztán természetesen fölébredtem. Először is az államhoz kaptam. De még ott van!

Hanem most is borsózik bele a hátam.

No legalább majd ezentúl kegyesebben fogom magamat viselni.

KAKAS MÁRTON A MŰTÁRLATBAN.

«Édes öcsém Kakas Márton, nem addig van az, hogy te itt ingyen egyed a kenyeret; hanem eredj, láss valami dolog után; szaladj, nézd meg a műtárlatot, mi van benne? értesz te a pikturákhoz is annyit, a mennyit a szinészethez; no hát lódulj, délután itt legyen a referáda.»

Tudniillik, hogy a szerkesztő mondá ezeket a szép szavakat nekem, a mikből maig sem tudom, hogy meg akart-e velök dicsérni, vagy «au contraire!»

Tehát elmentem a műtárlatba. Már a belépésnél mindjárt nem tetszett az, hogy elvették a pálczámat; ez olyasmit jelent, hogy itt tilalmas a verekedés.

Odabenn egy derék attillás férfi megmutatta, hogy merre van a dolognak az eleje: a bámulás azután az én dolgom volt.

A legelső szobában van felakasztva egy Barabás festménye utáni kőrajz, melyet könyvnélkül is könnyű kitalálni, hogy az a mennyasszony hazaérkezése a napához. A képen minden alak örül és örvend, minden alak a maga saját módja szerint, kurjogatnak a vőfélek, örömében sír a napa, reszkető kezét nyújtja az öreg gazda ifjú menye elé, kit boldog fia mutat be szüleinek. Az egész kép lehelli a boldogságot: még a primás czigánynak is jó kedve van, a mint megdöfi könyökkel a czimbalmost: «húzsd már dade». A műegylet bizony jól tette, hogy ily szép eredeti képet választott részvényesei közt

kiosztandó műlapjául; már erre magam is felcsapok részvényesnek.

Valamivel odább egy tót muzsikus pengeti a hegedűjét. Ez a kép olyan eleven, hogy a mikor azt mondtam neki: ,czokcses Gyuró?' azt feleli rá, hogy: «dobre zdravi pán welkomosnye.»

Kissé odább láttam a kenyérmezői csatát. Ej de kedvemre ütik ott a törököt agyba-főbe. Ez már aztán kép; nem olyan mint a másik, a hol csak a magyar hull rakásra. Becsülöm érte a festőt, hogy a derék Báthory Istvánt olyan nagyra festette, hogy a többiek mellette mind koczagyerekeknek látszanak, mert az bizony nagy ember is volt. Ezt a kitüntetést megérdemlette a derék hazafi a hálás utókortól.

Sajnálom, hogy arról a húgomasszonyról nem mondhatok hasonlót, a ki nagyon is reggeli pongyolában azt mondja magáról, hogy ő alszik. Egy az, hogy olyan pozitúrában csak az elefántok tudnak aludni: a falnak támaszkodva; más meg az, hogy mi szükség nekünk azon tisztességes asszonyszemélynek a hátát látnunk? A művész bizonyosan nem kapott szép ábrázatú minta alakot, s gondolta magában, üsse kő, lefestem megfordított frontban: elég lesz érte 1600 forint. Látatlanban az egy kicsit sok lesz! «Szembe rózsám, ha szeretsz; ha sokat kérsz, elmehetsz.»

Nevezetesnek találtam azután azt a képet, melyiknek az a czíme, hogy Zellertó. Zellert láttam is eleget, megengedem hogy a mi zöld, az mind zellerlevél rajta, de tavat nem tudtam rajta sehol felfedezni, ha ugyan áll az, hogy másutt is azt híják tónak, a miben víz van.

Csinos kép a magyar szánkázás; de téved a jellemzésben az idegen festő, a midőn az agarat a szánka mellett hagyja futni. Benn szokott ülni az agár a nagyságos úr mellett; nem jár az olyankor gyalog.

A visszatérő halászok festvényében remeken vannak

szinezve a tengerhullámok: szinte elmegy az embernek a kedve az utazástól, ha sokáig nézi.

A téli est erdőben stuttgartti kép. Nevezetes természettudományi tünemény rajta az, hogy a nap mikor lemegy, füstölög.

Gyönyörü kép azonban a parasztháborúi jelenet; a németországi pórlázadás hősei elfoglaltak egy úri várat és apáczazárdát; vezérük egy csontos veres szakálú kegyetlen alak, ott ül dölyfösen az elfoglalt épület kapuja előtt, rongyos köntösére egy oltárteritőt akasztva, előtte az elfogott nemes delnő könyörög a családjáért, kire gúnyosan tekint a győztes vezér térdére könyöklő parasztleány: az alakok különfélesége, jellemző indulat kifejezéseik a legkisebb részletekig, tökéletes kivitelük a művész gazdag képzőerejéről tesznek tanúságot; abból pedig, hogy mily helyesen van mindez egy összeható egészszé alakítva: a sötét előtér árnyékában fekvő két apácza (egyik halott) nyugodt alakjaitól a közepén megvilágitott kitünő jelenetig, arról többet kellene beszélni művészeinknek, mint a mennyit én tudok.

Egy szérűt is láttam azután s vágyódom legközelebb majd egy cséplőgépet is látni lefestve, a mik mind igen érdekes tárgyak.

Hanem a mézes heteket köszönöm alássan. Két olyan unalmas teremtés, hogy ha rájuk gondolok az ásitás fog elő. Ugyan miért festették le őket? már akkor mégis inkább nézem azt a magyar menyecskét ott mellette, a ki ugyan kancsalít egy kicsit, s az egyik képe közepére valaki odalőtt egy cseresnye maggal; hanem hiszen ez azért mind igen természetes lehet.

Jó két festmény még a vasárnapi iskolai jelenet, s a három királyt játszó fiúk felszerelése; mindegyik műértelemmel van festve.

Látható még ott négy leány egy képre festve, a mi semmit sem jelent mást. A művész szavukon fogta a költőket s festett arany hajat, korom hajat, nefelejcs szeme-

ket, kláris ajkat és porczelán keblet. A képek gyönyörűek lehetnek, de épen annyi hatást gyakorolnak a nézőre, mint a négy dáma a tarokkártyából: makk, tök, zöld, veres; az ember jobb szeretne helyettük négy tarokkot, akármilyen rosszat.

Végre szólok a mohácsi csataképről. A nagy kép maga elfoglal egy egész teremet, s festőjének, Than Móricznak fényes tehetségéről tanúskodik. A kép részleteiről elég bő alkalmunk lesz akkor beszélni, midőn ennek rajzát lapjaink hozandják: addig is annyit kell mondanunk róla, hogy a mi majd az egyszínű rajzban elvész, a szinezet kitünő szépsége mindenki figyelmét megragadja, s a nyert elismerés az ifjú szerzőnek nagy buzdítására szolgálhat.

Mulatságos azonban, hogy e kép nyomtatott leírásában egy helyütt az áll: «a futó királyt Trepka és Zedlicz csehlovagok tóra viszik.» Sajtóhibából e helyett: «tova viszik» és ez a német szövegben hűségesen le van fordítva: «. . . führen den König zum Moraste.» Azt ugyan ők nem akarták cselekedni.

Jövő hónapban újra kezdjük a képmutatást (úgy hiszem, ez elég jó szó a Bilderausstellungra).

AZ ÖRÖK BÉKE!

VAGY MIKET FOGUNK OLVASNI AZ EURÓPAI HÍRLAPOKBAN 1959-BEN, A MIDŐN SZÁZ ESZTENDEIG NEM VOLT MÁR HÁBORU.

(A «Pesti Holdvilág» czímű hír- és divatlap április 29-iki számából.)

.... Statisztika. A népesség még egyre óriási mérvekben szaporodik; a múlt évi népszámlálás szerint Európa szárazföldét lakja jelenleg 3000 millió lélek; a tengereken és tavak hátán szintén lakik 400 millió, a kiknek nem szabad a száraz földre tenni a lábaikat, nehogy az ittlevők tyúkszemeit letapossák. E szerint a népesség száma tavaly óta megint 200 millióval szaporodott, daczára annak, hogy a múlt télen 49 millió halt meg éhen. A kolera sem igérkezik sehonnan, mindenütt a legegészségesebb időjárás dühöng. A fentebbi 3000 millió lélekből 325 millió professzionátus koldus, ezeknek jó dolguk van; 1475 millió olyan koldus, a ki titkolja, hogy ő az; ezeknek siralmas az állapotjuk; 800 millió végre olyan koldus, a ki dolgozik, még sem élhet.

.... Vezérczikk. Ebben a szerző arról értekezik, hogy milyen jó dolguk van Khinában az embereknek, a hol naponkint mindenki ehetik egyszer egy tányér vízben főtt rizst, s hogy ez általános elégültséget, reméljük, miszerint Európa is eléri valaha, ha a szorgalom anynyira kifejlődik, mint Khinában; addig kevesebbel is be kell érnünk.

. . . . Nemzetgazdászati czikk. Általános a panasz, hogy a lótartás mily aránytalanul sokba kerül; értekező indítványba teszi, hogy a lovak helyett czélszerűbben lehetne embereket fogni a kocsik elé, miután azok sokkal kevesebb zabbal beérik, s kocsist sem kell mellettük tartani, a ki őket kormányozza és pucczolja. Az indítvány nagy szenzácziót gerjesztett. Vajha sikerülne annyi millió véka zabot az emberiség számára megmenteni; egy biztos hivatalkört kiragadni a lovak kezei, — azaz hogy patkói alól!

. . . . Ünnepély. Tudják olvasóink, miszerint ennyire tele lévén a világ, további rendszabályul az állapíttatott meg, hogy a mely városban esztendő alatt többen születnek, mint meghaltak, a superplust sorshúzás útján ünnepélyesen a Duna, Tisza stb. hullámaiba kell hányni. Ez ünnepély versekbe foglalására a «Pesti holdvilág» szerkesztője is tüzött ki 50 darab pogácsából álló jutalmat. A költeménynél főtekintet van arra, hogy hosszú legyen. A bírálók három szóval kettő ellenében a CCXIX. számú költeménynek ítélték a pályadíjat az DXXVIII-ik fölött, miután ez ugyan hosszabb, de amaz szélesebb. A nyertes szerzőnek az szerzé a diadalt, hogy a pogácsák felét a bírálóknak igérte, a vesztes fél csak egy harmadrészt igért. Azt mondják, hogy a költemény oly nagy hatású, hogy a ki elolvassa belehal. Ez is érdem.

. . . . Fővárosi és vidéki hirek. Egy pesti orvos azon embertelen tetteért, hogy egy vízbe fúlt férfit ismét életre hozott, 20 ezüstpénz fizetésére ítéltetett.

. . . . E napokban herczeg Eszterházynál nagyszerű lakoma tartatott. Hogy fogalma legyen a közönségnek arról a pazarlásról, a mi e lakománál végbement, csak annyit jegyzünk fel, hogy a vendégek még a kenyeret is meghámozták, s a héját elvetették. Hallatlan ez napjainkban! Az úri rend csak nem tud elszokni a fényűzésről!

. . . . . Az idei orvosi közgyülésen doktor Kaszáló

nyerte el a halálfej-rend nagy keresztjét, miután adatokkal bebizonyítá, hogy az ő keze alatt halt el legtöbb ember.

..... Az arany patkányhoz czímzett boltba igen olcsó és friss marinirozott cserebogarak érkeztek tonnákban. Igen jutányos tavaszi csemege erős gyomrúak számára!

.... Egy ádáz farkas a selmeczi erdők között összetalálkozván egy vándorló legénynyel, azt megette (tudniillik a vándorló legény ette meg a farkast).

.... Külföldi hirek. Angolországban szükségesnek találták a halálbüntetést a tíz shillingre menő lopásra is kiterjeszteni, miután még így is nagyon lassan akar fogyni a nép.

.... A montenegrói vladika kér alázatosan a nagyhatalmaktól az örök béke fentarthatása végett 2000 péklegényt; — de lisztet is hozzanak magukkal, a miből kenyeret süssenek: — más minden van hozzá (úgymint kések a felmetszéséhez és fogak a megevéséhez).

.... Az egész német birodalom területén minden makrobiotikai könyv s egyéb az alattvalókat hosszú életre lázító irományok betiltattak.

.... A Stillimfrieden fejedelemség fővárosában a fejadó kivettetvén, fejenkint egy tallérjával, miután kiderült, hogy ugyanott sokkal több a fej, mint a tallér, a polgármesterség azt indítványozta, hogy a differencziát jó volna tán in natura kiegyenlíteni a fölösleges fejekkel.

.... A monakói nagyfejedelem (mint tudjuk, e kis terület jelenleg 4 millió lakost számít, tehát azért nagyfejedelemség), kegyelem útján 16 várfogolynak rabsági határidejét, saját kértükre, 4 esztendővel meghosszabbítani kegyeskedett, mely jótékonyságot az illetők hálakönyekkel fogadták.

.... A Porosz- és Oroszország közt fenforgó határvillongási per a régi barbar hadviselési mód helyett békés

prókátori segély mellett folyván hetven év alatt most lépett abba a stádiumba, hogy a bizonyítványok meghitelesíttettek, s így remélhető, hogy a jövő században okvetlenül ítélet alá fognak bocsáttatni.

.... Hivatalos határozatok. X. város tanácsa részéről köztudomássá tétetik, hogy a helybeli veréb- és varjúhús árulhatási jog a többet igérőnek árverés útján bérbe fog adatni.

.... Törvényszéki határozat. Senkinek a más patkányát elfogni többé nem szabad, mert az a házi baromfiak közé számíttatik, s az illető háztulajdonos kizárólagos tulajdona.

.... Miután tudomásul vétetett, hogy sokan csak azért iparkodnak valami rosszat elkövetni, embert ölni, hogy ezért hosszú időre bezárassanak, s a státus által tartassák magukat: — ha valakire kisül, hogy hasonló intenczióból gyilkolt, az a tömlöczből menten kilöketik.

.... Divathírek. A legújabb párisi divatlapok szerint az idén a hölgyruhák még egy araszszal rövidebbek és szűkebbek; úgy szólván térden felül érnek. Mi még ezt is nagy fényűzésnek tartjuk, s nem értjük, hogy miből telik annyi kelme minden hölgy számára? Könnyű volt egy század előtt a delnőknek krinolint viselni, mikor még csak tizedrésznyi hölgy volt a világon, de most!

.... Humorisztikus képek. Jellemvonások a régi időkből. I. Furcsa emberek lehettek azok a mi ősapáink, a kik télen kemenczébe raktak fát és kőszenet, úgy fűtöttek. Jelenleg ez nálunk fölösleges, mert ha mi 18-an, 20-an együtt lakunk egy szobában (a minél kevesebb csak grófi házaknál található), a nélkül is olyan meleg van ott, hogy nem lehet kiállani. — II. Furcsa emberek voltak azok a mi ősapáink, a kik macskákat tartottak egyenesen abból a czélból, hogy azok a patkányaikat megegyék. Mennyivel előbbre haladottak vagyunk

mink! Mi megeszszük magunk elébb a patkányt, azután a macskát. . .

. . . . Természettudományi czikk. Tudós csillagvizsgálóink ismét egy új nagyszerű üstökös közeledtéről értesitenek. Bárcsak idáig jönne! nem azért, hogy háborút csináljon! attól Isten mentsen, a háború csunya féreg; hanem ha talán ottan lenne még egy kis üres föld, a hova átvándorolhatnánk. . .

. . . . Gazdasági czikk. Y. híres közgazdász fölfedezte, hogy a keserű lapu és lósóska vastag levelei hordóban letaposva, télire igen jó és tápláló kenyérpótlékot képeznek. Fogadja érte az emberiség nevében köszönetünket.

. . . . Büntetőtörvényszéki tárgyalás. Ma volt a végtárgyalás azon jámbor családapa ellen, ki elébb a feleségét, s azután hét gyermekét megette. A bíróság tekintve az enyhítő körülményeket, mik szerint a vádlott annyira éhes volt, hogy alig látta, mit csinál, őt két hónapi fogságra ítélte el, hetenkint 14 napi bőjttel sulyosítva. A vádlott apellálta az ítéletet, hosszabb fogságot, de kevesebb bőjtöt kérve magának.

. . . . Egy új veszedelmes sekta támadt, mely már is sok követőre talált nálunk. Ezek a földevők. Ez veszedelmes egy tan! Ha ez eltalál harapózni, ha néhány esztendő alatt megeszszük magát a földet, akkor aztán a levegőben maradunk!

. . . . Hirdetmények. Kiadó szállás! A város végén egy szép terebélyes akáczfa kiadható nyári szállásul gyermekes családok számára. Akár alatta, akár a tetejében kényelmesen lakhatni.

. . . . Hentesbolt. A kerepesi út végén nyilt új hentesboltban igen szép füstölt kutyasonkák a la chinoise kaphatók.

. . . . Rabszolgakereskedőknek! Egy jámbor családapa két felnőtt fiát szeretné eladni rabszolgákul, igen olcsó árért.

.... Házassági ajánlat. — Herczeg X. de Yfalva ajánlkozik valami tisztességes hölgy mellé férjnek, a kinek épen szüksége van rá, illő ellátás és holtig való tartás mellett.

.... Egy becsűletes derék ember, valahol azt olvasván, hogy valakinek a lelkiismeretét megvásárolták, miután azt hiszi, hogy még neki is van lelkiismerete, bátorkodik azt alázatosan árúba bocsátani, ha megvennék: igen jutányosan odaadná.

.... Mindenféle qualitásu erények igen jutányosan vehetők mademoiselle Eufrosine pipereboltjában, soroksári utcza, 1000. szám.

.... Egy egészséges pinczelyuk egy magányos úr számára, bútorral ellátva, minden órában kiadható. Bővebb értesítést a szerkesztőség ád.

.... Szerkesztői mondani valók. Több vidéki levelezőinkhez. Holmi olyas mindennapi események feljegyezgetésével ne fáraszszák önök magukat, a milyenek: testvérgyilkolás egy tál lencsén való osztozás miatt, s több efféle; kezdenek már ezek nagyon megszokottakká válni s úntatják a publikumot.

.... Előfizetési felhivás a Pesti Holdvilágra. Hát ne hagyjon már bennünket a publikum éhen meghalni, vagy mi! Ha ebben a fertályban is rosszul üt ki a prenumeráczió, a szerkesztő rögtön mohamedánussá lesz, s akkor a magyarok ellen fog írni.

— — — — — — — — — — — —

Ilyen szép világ lesz az örök világbékének csak az első száz esztendeje után is: hát még aztán!

A BÖLCS TANÁCSBIRÁK.

Könnyű olyankor elpolgármesterkedni, mikor nincsen egyéb dolog, mint a zöld asztalnál prezideálni s a rabok ételét megkóstolni, hogy nincsen-e nagyon megsózva; de mit csináltak volna az urak ebben a következő esetben, a mit majd most mindjárt elmondok?

X. Y. és Z. három híres nagy magyar város az alföldi rónán; (biz azoknak az igazi neveit is kitalálhatja, a ki nagyon megerőteti a fantáziáját); az 1849-iki téli hadjárat alatt e három városnak jutott az a szerencse, hogy a császári hadsereg főhadiszállásával dicsekedjék.

Vegyük, hogy Y. város fekszik középen, X. és Z. pedig jobbrúl, balrúl.

X. városban feküdt egy keményszívű osztrák tábornok (most már ez is szelidebb, mert meghalt); Z. városban pedig Jellasich, a horvát bán, saját hadtesteikkel.

Egy napon a közbül eső Y. város hatósága egy ilyenforma peremtorius parancsot kap az X-ben állomásozó tábornoktól:

«E mai naptól számítandó nyolcz nap alatt nekem X-be szállítsanak önök 60 ezer részlet szénát; a miből, ha a kitűzött napon egy is fog hiányzani, a várost megsarczolom, a polgármestert és a tanácsot vasra veretem s Budára küldöm a várba.»

Az érdemes tanácsot nagy aggodalomba ejté e szép szó. Rögtön utána láttak, hogy a sok adag szénát kiteremtsék,

de biz abból a legnagyobb akarat mellett sem lehetett többet előállítani 5000-nél.

Tudósítják aztán egész deferencziával a tábornokot, hogy a tervezett és a foganatosított számok között ugyan nagy ám még a különbség.

A tábornok azt izente vissza, hogy ez nem az ő baja; ha készen nem lesznek a napjára, ők látandják, hogy mit kapnak?

A népség, megértve a vigasztalást, azt mondta rá, hogy miután a 60 ezer részletet semmi esetre sem lehet előállítani s e szerint a várost úgy is mindenképen megbüntetik, tehát már most a meglevő ötezeret sem küldik el; hisz úgy is mindegy.

A nemes tanács azonban kitalálta a nyitját. Felrakatta szekerekre az ötezer részlet szénát s megjelent a Z. városban állomásozó Jellasich bánnál.

Kivánta tiszteletét tenni. Hallotta hírét a nagyméltóságú úrnak s nem akarta elmulasztani ezt az alkalmat.

A bán épen jó kedvében volt; megtetszettek neki a zsirosszájú magyar emberek nagyon. Elbeszélgetett velük minden jóról, még le is ültette magánál. Nagyon megtisztelve érzé magát.

— Csakugyan azért jöttek önök ide, hogy velem találkozzanak?

— Sőt még valami másért is, felelt a deputáczió mosolyogva. Vagy ötezer részlet szénát készítettünk össze exczellencziád hadserege számára, azt kivántuk átajánlani.

A bán még kellemesebben lőn meglepetve e megelőző kedveskedés által; most már annyival barátságosabban kezdte marasztalni látogatóit, de azok már kászolódni kezdtek, kalapjaikat vették.

— Hova sietnek oly nagyon?

A deputáczió úgy tett, mintha átallaná megmondani; végre nagy unszolásra egy közülök így szólt:

— Már csak nem akartuk megmondani, de ha ex-

czellencziád parancsolja, hát legyen: — ide kellene még mennünk X. városába; ez—s—ez tábornok úr azt a galibát csinálta, hogy el akará tőlünk magának vitetni azt a szénát, a mit mi ide szántunk. Elmegyünk hozzá, akárha becsukat is bennünket, nem tehetünk róla, de mi egyszer azért kuporgattuk azt, hogy ide adjuk.

— Ne féljenek semmit, monda nekik a bán; ez már az én dolgom lesz; csak menjenek haza, legyenek békén, majd elintézem én a dolgukat a tábornokkal, hogy nem lesz semmi bajuk.

Nem is történt az egész hadjárat alatt semmi baj Y. várossal.

Ezen történet ugyan költőibb végű lett volna, ha a polgármester az egész népséggel kaszára kapva, magát leaprittatta, s a várost porrá égette volna; hanem nekem igy is nagyon tetszik, hogy a magyar ember a legnagyobb veszedelem közepett is hogy helyt áll a bajnak és megtartja a dekorumot.

A SZÁMŰZÖTT «Z».

«Hivatalos reláczió a magyar tudós társaság kétezredik üléséből.»

Tisztelt közönség! Úgy hiszem, mindenkit érdekelni fog azon nevezetes processus, mely a folyó évben ama híres gonosztevő, a «Z» betű ellen és mellett indíttatván, az utóbbinak valóságos lenyakaztatásával végződött.

Egy ízben már kimondatott a tudós társaság által, hogy a *c* és a *z* betűk valóságos házasságtörésben élnek, azért e botrányos együttlakásnak vége szakíttassék, a törvénytelen felek edictaliter elválasztassanak, s több engedelmes hazafiak el is fogadák e mandátumot. Az ifjabb nemzedék azonban nem szűnt meg azontúl is Toldy Ferenket, Bloczh Mórikot olvasni; vitatkozott, hogy Cucor Gergelyt Czukor avagy Kuczor Gergelynek mondja-e? s ha Nagy Ignák nevéért megintették, hogy azt Ignácznak kell mondani, akkor meg Cavaignacot is Czáva Ignácznak olvasta. Sőt akadtak olyan rebellisek is, a kik a közönség tetszésére bizták, hogy az ismeretes kukoricza szóból az új helyesírás szerint csináljon czuczorikát, vagy kuczoriczát, a hogy jobban szereti.

E vakmerő torzsalkodás a legutóbbi időkben immár nyílt lázadássá kezdett fajulni; vakmerő adeptusok, horribile dicztu! magának a tudós társaságnak rendes és leveles tagjai feltámadának a *z* betű helyreállítása végett, a kik is azután méltó cudarcot vallánac vala.

Az első ülésben véletlenül rohanván meg az összeesküvők a *z* betű ellenségeit, azok csak az által birták

megmenteni a legitim közügyet az elbukástól, miszerint méltán követelték, hogy e fontos ügyben a többi osztályok is meghallgattassanak s idő engedtessék nekik a gondolkozásra két hét.

E két heti időhaladék alatt erősen dolgoztak az egyszerű *c* zászlóvivői: bizottmányok alakíttattak, meetingek tartattak; lelkesült szónoklatok mondattak; archivumok felhányattak; kiki felhasználta minden befolyását, összeköttetését, távol levő tagok beidéztettek a svábhegyről; a Hölgyfutár ágyúdörgése volt a jelszó s megkezdetett a hark (olvasd: harcz).

Legelsőben az archeologiai és historiai osztály hozá fel védveit: melyek szerint világos az, hogy Debreczenben a collegium lakói (tehát tekintélyes férfiak) a lágy kenyeret már századok óta egyszerű *c*-vel cipónak írják (olvassák pedig «kipó»-nak).s hogy Miscolcon most fedeztek fel egy kocsmaczímert, a mire az van írva: «a jó bor cégér nélkül is elkél», valamint az sem tagadható, hogy az ábécés könyveket soha sem nevezték Ábékás könyveknek, pedig ott sincsen semmi *z*, tehát a simplex *c* joga történelmileg meg van állapitva. Ez ellen természetesen nem lehet semmit szólani.

Következett a jogtudományi osztály véleményezése; a mely igen ügyes fordulatokkal bebizonyítá, miszerint a «cz» jogai semmiféle jogérvényes okiratban sem lévén megállapitva, a simplex *c* azonban már statutummal biztosíttatván, amannak minden viszkereseti igényei elenyésznek és számára semmi perorvoslat nincsen.

Mindezeknél fontosabb volt azonban a természettudományi és mathematicai osztályok relációja, a melyben kiszámittatott, hogy évenkint jelenvén meg 1000 magyar könyv és 25 újság, a mi tesz pontos statisticai kiszámitás szerint 15.526,287 nyomtatott ívet, minden ívre egyremásra száz *c* betűt föltételezvén, az innen elhagyott *z* betűk által 1,852.623,700 betű van meggazdálkodva, a mi 20,000 betűt számítva egy ívre, teszen 92,631 $^{37}/_{200}$ ívet:

a minek ára készpénzben 4635 forint, hát még a meggazdálkodott idő! Föltéve, hogy egy tudós társasági tagnak egy betű leírása 3 ½ másod perczbe kerül, az eként le nem írt betűk által megtakarított perczek tesznek ezer könyvnél és 25 lapnál 7.565,435 perczet, a mi a 150 tudós társasági tagra szétosztva tesz évenkint 500,400 perczet, vagyis naponkint 22 órát és 49 perczet; mely szerint ezentúl minden tudós társasági tagnak naponkint, ha dolgozik, 22 órája és 49 percze van a pihenésre, ha pedig nem dolgozik, 46 órája és 49 percze; a mi igen szép nyereség. E megdönthetlen számítás tökéletesen legázolta a *z* betű barátait, úgy hogy a többi osztályok véleményeit teljesen fölösleges lett volna meghallgatni, ha tudniillik nem épen a filozófiai osztály lett volna még hátra, s logice feltehető volna egy filozófról, hogy azt, a mit már kigondolt, el ne mondja.

Tehát a filozófiai osztály véleménye azzal koronázta meg a diadalt, hogy a tudós társaságnak illendő lévén a többi kertenkívül csatangoló jöttment irodalomtól magát megkülömböztetni, categoricus szükség annak valami más módon írnia, mint ama többieknek.

Ezzel a nevezetes vita a simplex *c* tökéletes diadalával bevégződött, a *z* pártosok anathema alá vettettek, protocollumba vétetett, hogy ezentúl senki se merjen Toldy Ferenket, Bloczh Mórikot, Tóth Lőrinket, Kukor Gergelyt, Nagy Ignákot etketera olvasni, s rendeletbe adatott az illető szakosztályoknak, hogy az eddigelé általuk kiadatott művekből a *z* betűt purissime vakarják ki. Ez legalább ad nekik dolgot egy időre.

Mely határozatában a magyar academiának (nehogy aczadémiának olvasd, sőt tégy külömbséget ama Debreczenben úgynevezett akadémia között, a melyben elakadnak a szekerek, ha a sár nagy) mi is alázatosan megnyuxunk és lefexünk.

Barackosi Lackó és Ripicki Beckó,
lacházi és fricházi czompossessorok.

INTŐ PRÉDIKÁCZIÓ,

MELYET TARTOTT DUGDELMÁR VAJDA AZ Ő CZIGÁNY FAJROKONAI-HOZ, A KIK BÉCSBE MENTEK FEL LOPNI, S RAJTA VESZTETTEK.

(1862.)

Hát te bibast csóré!

Hogy a sakállos istenyila ütögessen a sarkaitok mellé!

Hogy a hol meleget kerestek, ott mindig hideget találjatok!

Hát mit kerestetek ti Bécsbe?!

Nem hallottátok, hogy megmondta a tekintetes, nagyságos orsággyülis, hogy Bécsbe nem megyünk?

Tik akartatok ezs ellen kontrabontot kezdenyi, he?

Hát tik voltatok azsok a hazsaárulók, a kik a Lajtántúl mentetek lopnyi? Hát itthony már nincs mit keresnyi többé? Hát tik akartátok legelébb is bebizsonyítani azs egységes Austriát?

Azst gondoltátok ugye bibast, hogy majd ha egy kis hátrafelékanyarításon rajta kapnak a bécsi urak, ott is rátok vernek egy kis alkotmányos husonötöt, s azszsal dikhecs vásár! Ahun van ni! Most látjátok már, hogy mi azs a Rajksrák? Azsok eltettek sipen télire nyárára két estendőre, purgyékat is elvették, beadták olyan házsba, a hun megtanulnak dolgozsnyi, nemzsetsígük fájdalmára.

Lármázshats már, ha egyser Bécsbe felmentél! besílhets már! Nem látts te ott több malacspecsenyít a világon.

Hát azstán bibast, ha már rajta kaptak, ha már urak elejbe vittek, nem tudtad azst mondanyi, hogy te annak a nímetnek a zsebében csak egy kis nemzseti egyenjogusítást kerestél; senki se merte volna többé azst mondanyi, hogy tolvaj vagy: nagy urakhozs vittek volna ebídre, vacsorára, tekintetes nagyságos újságíró uraságok két hétig írtak volna rúla, hogy silesen elterjedt csigánynemzset küldöttei megjelentek «ragaskodásukat» kézszsel foghatólag bebizsonyítani.

Vén dadé, minek fogs te a politikáhozs, ha nem irtes hozszsá?

Nem olyan ősinte, tistességes embereknek való azs, mint mink.

Nagyobb dolog azs, vaklovat elcserélnyi a vásáron — több csigányság kell ahhoz, mint a mennyi egy csigánytól kitelik.

Már most ülhetss!

Két estendeig spenótot meg zsemlyelevest ehetss, s ha attul megnem haltál: a mikor visszakerüls azs ősi sátorok alá, valahány sánta lovat akars eladnyi, mindre azst mondják: «vidd el már Bécsbe!»

Már most kiabálj, nem bánom. Ha pedig hazsajöss, azst mondom: tartsd meg az intést: «becsüld meg magadat és lopj itthon.»

POLITIKAI ÉRZÜLET A LEGALACSONYABB OSZTÁLYOKNÁL.

(1862.)

Van szerencsém előre is kijelenteni, hogy én legalacsonyabb osztályok alatt a társadalomnak nem azon rétegeit értem, melyek favágással és téglahordással mozdítják elő a világ folyását; hanem mint a szó jelentése hozza magával, azon osztályokat, melyekben az «a—b—ab»-ot tanítják; s azt bizonyára meg fogják nekem engedni hat éven alúl levő polgártársaim és társnőim, hogy az ő osztályuk a világban rőffel mérve is a legalacsonyabb, s ha ők felnéznek mi ránk, kik már a harminczon túl vagyunk, viszont el kell ismerniök, hogy mi vagyunk a «magasabb körök».

Tehát egy úri barátomnak van egy ily öt éves kis leánya, Jolánka, a ki már tud olvasni, s ha nagyon szép emberek kérik, deklamál is, (nekem is deklamált); azonkívül a kis bubáját minden nap felöltözteti; de nem minden nap új divatba, a hogy azt nagyobb honleányaink szokták, hanem állhatatosan mindig ugyanazon magyar csipkés főkötőbe, fűzött vállba, aranyos köténybe, a hogy már azt a nagy honleányok únni kezdik.

Ugyan abban a házban lakik pedig egy nem hazánkban született hivatalnok, a ki igen derék, szelid ember. Annak is van egy kis hat éves fia: Ottó. No persze: olyan szép név ez, mint akármi más.

Ottónak is volt kis bubája, hanem az katonás alak volt, sisakkal a fején, és lóháton.

Délután, mikor szabad volt játszani a közös-kertben, Ottó is elhozta a czifra bubáját, Jolánka is a magáét.

Csoda-e ha bábvitéz, és bábkisasszony megszerették egymást? Ez még azok közt is megtörténik, a kik valódi emberek, s így lehetne eszük; hát még azoknál, a kik csinálva vannak gipszből és papirosból?

Jolánka és Ottó el is határozák, hogy nem állnak útjában boldogságuknak, hanem egymáshoz adják őket; a hogy szokták az igazi embereket.

Hanem annyit kivívott Jolánka, hogy bábvitéznek zsinórt kellett varrni a kabátjára, s a sisak helyébe prémes kalpagot; ezt mind megvarrta ő neki: s azontúl boldogok voltak. Bábvitéz nőül vette a bábkisasszonyt, s azontúl mindaketten együtt laktak egy nagy katulyából épitett házban, kistaffirozva mindennel, a mi kell; Jolánka gondoskodott a bábtársak konyhakészletéről, Ottó szerezte be nekik a költségre való pénzt — persze kavicsból, a mi volt az-úton sok.

Jolánka hordott a bábhitveseknek mézes kalácsot, azt megfőzte harminczhárom-féle ételnek, azután meghitták magukat ebédre hozzájuk; megkinálták a bábukat is, s a mit azok meghagytak, azt ők ketten megették.

Ezek a játékok tetszettek a szülőknek. Ugyan kinek ne tetszenék az, a mit a gyerekek játszanak?

Egyszer azonban kitört a viszálkodás közöttük: egy este Jolánka duzzogva hozta fel a kertből bubáját, konyha és asztal edényeit, székeit és asztalkáit. A bubák elváltak egymástól.

Kérdezték, min vesztek össze, miért haragudtak így meg, hogy bábúnőnek el kelle válni bábférjecskétől? de Jolánka nem adott felvilágositást.

Végre atyja fogta kérdőre: mondd meg nekem kis leányom, mivel haragitott meg Ottócska?

A kis polgártársnő elébb szemébe nézett atyjának;

oh ezek a gyermekek úgy megtudják azt a nagy emberek szeméből: kihez legyen bizalmuk, kihez ne? Azután nagyon keseregve elpanaszlá.

— Nézze csak, az az Ottó: milyeneket mond nekem!

— Hát milyeneket mond, kis leányom?

— Hát olyanokat.

— De milyeneket?

— Nem is játszom vele többet soha.

— De hát mért nem?

— Hát mikor azt kérdeztem tőle, hát te Ottó, mi fogsz lenni, ha megnősz? hát azt felelte nekem, hogy Rájksrat. Ilyen embernek a bubájával nem játszik az én bubám többet!

AZ EXEQUÁLHATATLAN.

X. gróf egy szép kis hétezer holdas birtok ura a Bánságban. A birtok primae classis, s el van látva minden szükséges gazdasági épületekkel.

X. gróf e birtokocskától 14 év óta még nem fizetett adót.

No — adót nem fizetni még nem virtus; azt próbálta más is; hanem aztán a státus megvette rajta, exequálták.

Igen, de X. grófot tizennégy évi adójáért még csak nem is exequálták. Ez a valami.

Hogy lehet ez? Hát úgy lehet, hogy tizennégy év óta sem egy kapavágást nem tétetett a földein, sem azokat haszonbérbe nem adta; ott állnak azok parlagon, ugaron, a végrehajtó hatalom nem talál azokon egyebet papsajtnál, a mi tudvalévő legsoványabb sajt a világon. Ő maga tőkepénzéből él, instrukczióit eladta s jószágain csak vadászat végett szokott megjelenni, s e czélra van két vadászosan bútorozott szobája roppant kastélyában.

Egyszer azonban az állam éber őrei, a finánczok, megsejtvén a nemes úr megérkeztét kastélyában, mielőtt ismét odább kocsikázhatott volna, ott lepték szerencsésen.

Volt pedig öt szép hámos lova, a miken idejött, a mi adóbehajtók között is megért hatezer pengőt. Ezt lefoglalták, elkobozták, a státus nevében lebiróizárolták s az odavitt községi jegyzőt felelőssé tették érte, hogy a lovak ott maradjanak, s azoknak netaláni elvitelét minden

erőhatalommal megakadályozza. Tizennegyed napra pedig kitűzték a törvényes határidőt az elkótyavetyélésre.

X. gróf teljesen megnyugodott az állam rendelkezéseiben, s e végrehajtási tény után, hogy annál biztosabb legyen a státus a lovak el nem vitetése felől, rájuk zárta az akolajtót, zsebébe tette a kulcsot és elment szalonkát vadászni. Csak tizennégy nap mulva jött vissza. Az öt ló az alatt persze megdöglött éhen; a kótyavetyére megjelenők a bőrét sem használhatták többé. Még azokat is a státusnak kellett eltakaríttatni.

De már ez több volt az elégnél!

A dolog a pénzügyminiszter úr tudomására jutott, s X. gróf parancsot kapott «ad audiendum verbum», a miniszter úr előtt megjelenni.

X. gróf a párisi boulevardon sem szokta a tulipános szűrt mással felcserélni; hanem a jelen esetben átlátta, hogy az illem és a tisztelet úgy kívánják, miszerint a helyzet változatosságához képest neki is át kell alakítania viseletét, hogy megjelenése kifogástalan legyen.

Csináltatott magának egy frakkot, melynek dereka hónaljig, szárnya hegyei pedig sarkáig értek; ahhoz sárga mellényt, csípőn alúl nyúlót, csattos czipőket és egy másfélláb magosságú czilinderkalapot; így állított be a parancsolt helyre.

A mint a várakozási terembe lépett, a bejelentők siettek tudatni a miniszter úrral, hogy itt van X. úr, de nagyon furcsán van kosztümirozva.

A miniszter úr nem szereti a tréfát; X. úrnak azt az izenetet hozták vissza, hogy az ügyér úr nincsen ide haza.

— Jól van: felele X. úr, jelmezéhez illő nyugalommal. Tehát várni fogok, míg haza jön.

S ott várt négy óra hosszat rendületlenűl, rőfös czilinderét térdei közt tartva.

Ekkor azt a hírt hozták ki neki, hogy a miniszter úr beteg, nem lehet vele beszélni.

— Jól van, felelte barátunk, kenetteljes pietással, ő

exczellencziája azt parancsolta nekem, hogy idejöjjek, mert szólni akar velem. Ha beteg, itt fogok várni, míg meggyógyúl.

Ez már még is túlmegy minden emberi türelmen! «Jöjjön hát be!» hangzott a harmadik parancs.

X. gróf, karja alá kanyarítva czilinderét, besasirozott az elfogadási terembe, s így szólt:

«Exczellenciás uram, tekintse szomorú állapotomat.»

A miniszter úr igen bölcsen, alaposan fejtegeté előtte, hogy az állam nem nélkülözheti az állampolgárok földeire vetett adót, hogy ez eljárás mennyi kárt okoz magának X. úrnak. Mennyivel okosabban tenné, ha már maga fizetni nem akar: hogyha bérbe adná jószágait s a bérnökre bízná, hogy az fizesse az adót; de X. gróf mindezekre nem felelt egyebet, mint azt: hogy «exczellencziád, tekintse szomorú állapotomat.»

A miniszter úr igen szépen beszélt vele.

Bíztatta, hogy ha terhesnek találja az adóhátralékát, hát fizesse meg legalább felét.

«Exczellencziád, tekintse szomorú állapotomat.»

— No hát fizesse meg egy negyedét.

«Exczellencziád, tekintse szomorú állapotomat.»

— De hát akármit, azt; de valami adót csak fizessen az államnak.

«Exczellencziád, tekintse szomorú állapotomat.»

— Menjen hát a mennydörgő menykőbe! Ne fizessen semmit; csak nekem hagyjon békét.

X. gróf maig is szűzvállú nemes ember.

A PÁRISI DIVAT.

Mihály bácsi három hétig volt Párisban; az alatt megtanulta, hogy a cselédekkel udvariasan kell bánni.

Akár mit kér az ember tőlük, hozzá kell tenni «s'il vous plait», (ha úgy tetszik) s azután, ha megvan: «merci!» (köszönöm).

Itthon mindjárt gyakorlatba is vette az új divatot.

Egy szolgálója volt, a kit így kezdett megbecsülni:

«Ma chére Chári (olvasd Sári), jöjjön be, ha úgy tetszik. S hozzon nekem egy pohár vizet, s'il vous plait.»

Sári röhögött, hozott neki egy pohár vizet, a víz meleg volt; de az ellen kifogást tenni Párisban nem illik. Mihály bácsi megitta melegen, s azt mondta rá: «merci Chári, köszönöm.»

Sári kiment s odakinn elmondta a szomszéd szakácsnénak, hogy az ura meggubahodott, először kéri a vizet azután pedig megköszöni.

Másnap megint szól Mihály bácsi:

«Ma chére Chári, ha úgy tetszik, hozzon nekem egy pohár vizet; de ne legyen meleg, s'il vous plait; mert tegnap meleg volt; mille pardons!»

Sári röhögött, hozott vizet, az már nem volt meleg, de csak úgy úszkált benne a mindenféle szemét.

Ez ellen észrevételeket tenni csak barbár mexikóiak szoktak, (azért is mennek őket a francziák czivilizálni), a

ki Párisban járt igy szól rá: «merci Chári, köszönöm.» Mihály bácsi megitta szemetestül.

Megint másnap újra felhívá Sárit egész decentiával.

«Ma chére Chári, hozzon nekem egy pohár vizet, s'il vous plait, de ha lehetséges, ne legyen se meleg, se szemetes, je vous prie.»

Sári hozott neki vizet, a mi nem volt se meleg, se ronda, hanem a pohár volt olyan piszkos, hogy a karimáján meglátszott a zsiros szájak helye, a kik belőle ittak.

Ilyesmiért neheztelni grönlandi népszokások közé tartozik. Mívelt ember azzal meg nem bélyegezheti magát. Mihály bácsi keresett a pohár szélén olyan helyet, a mely nem volt piszkos s ivott onnan.

«Merci Chári.»

Azután való nap megint folyamodást intézett Sárihoz.

«Ma chére Chári; s'il vous plait, hozzon nekem vizet, de kérem nagyon, je vous prie, ne legyen se piszkos, se meleg, se zsiros pohárban adva; ezer bocsánat Sári.»

Sári kiment és nevetett: «majd én sokat teketóriázok neked, a ki olyan szépen kérsz és köszönsz! Jó lesz neked a mosogató dézsából.»

Vitt aztán neki piszkos pohárban piszkos vizet, meleg vizet.

Mihály bácsi pedig fogá a poharat és monda:

«Ma chére Sári, ilyen adta teremtette lusta disznója: most mindjárt megmosd ezt a poharat és tiszta vizet hozz, kutyaáldotta! mert úgy vágom a fejedhez, s'il vous plait, hogy mindjárt itt veszekedel meg: merci!»

Sári aztán hozott is mindent, a hogy kivánni lehetett, mondván e képen:

— Hát mért nem beszél úgy, a hogy kell?

EGY ÚJ SZÍNPAD.

A melynek előadásait reggeltől estig nézi minden ember és újságíró, de még eddig egy sem referált róla.

Ez a színpad a Marschall vendéglőjének a kirakata.

Valóban érdekes előadások! Itt láthatja a laikus ember mindazon titkos nagyságokat, azon művészi remekeket, miket a nagy urak szoktak — enni.

A napnak minden órájában el van foglalva minden hely az ablak előtt; ott állnak a delnők messze kirúgó krinolinnal, a puttonyos asszonyok, hátukra vett paholylyal, kis diákok, alúl fúrva helyet fejeik számára s kiváncsi dandyk, a publikum fején túl nyújtogatva nyakaikat.

Valódi szellemi élvezet: a mennyiben az ennivalókat csak az ablakon keresztül lehet élvezni.

Első nap a színpad elejét elfoglalja egy óriási tengeri hal; nem tudom én, czápa, vagy micsoda: én tudom, hogy meg nem enném, ha csak az meg nem enne engem; de uraknak jó, olyan lapos, mint egy trancsirtányér, s csakúgy ragad a fényességtől, mellette két ismeretlen madár, olyan drága madár, a minek még a guanója is csemege! a háttérben valami átlátszó kocsonyából épült czitadella, mely körül rózsaszín trikóba öltözött páros lábú külföldi kolbászkák készülnek ballétot járni. A kulisszák erdőt ábrázolnak óriási kártifiolákból, miknek darabja egy tallér, s a világítás különféle szinű palaczkok által eszközöltetik, mik közül egy e merész

föliratot viseli nyakán: «Kétszáz esztendős khinai likór, ára 100 forint.»

Valaki vállamra üt; — egyike azon barátaimnak, a kik nem tudják kimondani a «r» betűt.

«Se'vus, jó'eggel ba'átom! Mit ke'essz itt.

«Bámulok, mert ingyen bámulhatok.»

«Má' az igaz. Me't mostanság aká' hová fo'dul az embe' mindenütt megadóztatják. Én nem é'tem, ez az ö'ökös alföldi inség. Ma a bazá'ba kellene ötven fo'int, holnap a kenyé' osztóknak tíz fo'int, holnap után a műkedvelő p'odukczió'a ötven fo'int, azután levesosztóknak húsz fo'int. Minthogy mindegyiknek nem adhatok, tehát egyiknek sem adok. Qu'est que cela, a mit itt bámulnak?»

«Egy messzeljes palaczk van ott kétszáz esztendős khinai likőrrel; ára száz forint.»

«Diable! Ah. Impossible. So was ist noch nicht da gewesen! De má' ezt meg kell vennem. Se'vus jó'eggelt!»

A mesés vénségű palaczk percz mulva lelép a színpadról.

A következő előadáson egy óriási rák foglalja el a színpad elejét, mely úgy látszik, egészen az ő számára van átalakítva. Előtte testőrséget képez egy sor, hegyével szuronyszegezve álló — retek. Ha borsószemek volnának a fejeik, igen nagy borsóknak nevezhetnők; de a mi érdekessé teszi őket, az aláírás: «római retkek». Valósággal ama szentelt földből érkezett retkek! Merode generális napi parancsa folytán ültetett retkek! csodaerővel felruházott retkek! Képzelem, a ki ezekből ehetik, hogy megkönnyebbűl tőle — az erszénye: a gyomra ugyan nem terhelődik meg általuk. Hátrább rejtelmes articsókák vannak gruppirozva, vajjon hogy kell azokat megenni? A láttávolban egy fellegvár látszik pástétomból; mellette egy üteg Montebello; tudniillik, hogy ez nem az a franczia tábornagy, hanem az a franczia pezsgős palaczk.

A proscenium elején áll a tekintélyes rák; még eleven, és szokás szerint fekete. Csendesen mozgatja két tapogató szarvát, a miről a köznép azt hiszi, hogy az bajusz; pedig hát az egy olyan extra orgánum, a mi a rákon kívül csak a szerkesztőknek van még, ez által tudják meg, hogy mihez kell az ollóval hozzányulni! Néha megemelinti óriási ollóját, s nagyot tátint vele a levegőben; e mozdulatra egy a nézők közül megiramodik. Tartóztatják, hogy ne féljen. Az menti magát, hogy látni se szereti az ilyet. A rák megint úgy tesz, mintha csendesen nyugalomba helyezné ollóját, azonban alattomban azon mesterkedik, hogy egy keze ügyében eső koppasztott demagog pulykának, a ki egész vakmerően ott sansculotteoskodik mellette, a nadrágtalan czombjába csikkenthessen vele egyet.

Másnap ugyanezt a rákot látjuk, de már megfőve. Most már egészen vörös. Az emberek bámulnak rajta: tegnap még fekete volt és ma már vörös; pedig hiszen megszokhatták volna ezt már a rákoknál. Ez úttal ki is van ragasztva a hátára, hogy mennyiért adják? Tizenkét forint! A szegény magyar «solo krebs» beéri tíz krajczárral, ez már tizenkét forintra tartja magát! mint valami külföldi ballettánczos. Hanem azért ennek is akadt gazdája, mert másnap már nem volt látható a színpadon.

Én egy inditványt teszek Marschall úrnak: csináltassunk helyeket a kirakat előtt s fizettessünk belépti díjt a közönséggel, s osztozzunk meg a bevételen. Mikor tengeri pókokat és khinai fecskefészkeket fogunk felléptetni, akkor felemeljük a néző helyek árait, s én majd előre hirdetem a híres vendégszereplők megérkezését az újságokban. Mind a ketten meggazdagszunk utána.

VÁMBÉRY EGY ESTÉLYEN.

A kiadóm meghítt estélyre.

Az mondja az alkorán: (azaz, hogy nem az alkorán, hanem én mondom; benne vagyok már a török czitátumokban) hogy «jól esik az embernek a maga borát ihatni, de sokkal jobban esik a más borát ihatni; ámde legeslegjobban esik a kiadója borát ihatni.» A mi a kiadó sajtója alól került ki, de még sem hírlap.

Aztán Vámbéry is ott lesz.

Az a magyar tudós, ki Közép-Ázsia rengeteg pusztáit bejárta, mint kolduló dervís, húsz darab hasonló szent koldus társaságában, (mely koldus szerep élethű felfogásában a magyar akadémia segélyezése által is gyámolíttatott;) s visszatérve aztán, úti tapasztalataiért egy angol kiadótól 20 ezer forint tiszteletdíjt kapott, herczegekkel, koronaörökösökkel együtt áldomásozott, rendjelet érdemelt ki; egy szóval megint egyike azoknak, a kik egy csomó dicsőséget koldultak össze a — nagy akadémia-palotájú, kevés dohányú — jaj már minekünk kopasz fejünknek!

Szerencsére három szép asszony is volt a társaságban, azok aztán kikérdezték a messze földön járt utazót: nekünk csak hallgatni kellett.

— Hogy jött ön arra az ötletre, hogy mint koldus induljon útnak?

— Elődeim szerencsétlenségén okulva; abban az útban két angolt megöltek; egyiket egy kullancscsal tölt ve-

rembe vetettek, s ott hagyták, míg a férgek elemészték Az európait megölik ott, azért mert európai.

— Hát aztán milyen ruhája volt önnek?

— Ruhám? semilyen. Hanem egy pár darab nemezrongy, varrás nélkül, a testen átvetve! a lyukain kidugtam a karjaimat, aztán egy nagy turbán harminczöt rőf szövetből, a fejemen körül csavargatva.

— Harminczöt rőf! Hisz az egy egész vég.

— Mohamed rendelése szerint minden igazhivő muzulmán tartozik halotti lepedőjét magával hordani, még pedig a feje körül csavarva, s ennek hét rőfnek kell lenni. A nagyon kegyesek azonban háromszor hetet vesznek; a ki pedig igen szent hírben akar állani, az ötször hetet hord a feje körül.

— Hogyan találták meg önök az utat abban a nagy pusztában?

— Bizony ott mérföldmutatók nincsenek; hanem a helyett jelölik az utat az elébb azon járt és elhullott emberek, és teherhordó állatok csontjai. Minden karaván kötelezve van, az útban talált csontokat halomra hordani. Ezek az útbaigazítók.

— Már én csak inkább gőzhajón utazom, a hol a csirke csontokon kívül mást nem kell összetakarítani. S mit ettek önök az úton?

— Lisztből csináltunk pogácsát. A hol este letelepedtünk, össze gyűjtöttük a teve trágyát, abból tüzet csináltunk, a pogácsát bele dugtuk. Ha hajnalig megsült, nagyon jó volt, ha nem sült meg, úgy is jó volt. Én egyébiránt nyolcz hónapig soha sem vacsoráltam, nehogy álmomban beszélni találjak s társaim megtudják, hogy idegen nyelven beszélek.

— Az igaz, szólt egy fiatal könyvárus, ha én későn vacsorálok, én is mindig idegen nyelven beszélek, hanem azt nem érti senki.

— Isznak-e ott bort? ezt egy poéta kérdezte.

— Azt nem, hanem kumiszt. Ezt lótejből, tevetejből

készitik, a mit bőr tömlőben addig lötyfölnek lóháton míg megsavanyodik; aztán elteszik: van hat hónapos ó-kumisz is. Könyvemben látható a képen a kimérés módja. Az asszony, a ki a kumiszt árulja lóháton ül, a tömlő a fején van, a tatár, a ki inni akar, nyújtja neki a pénzt, a mennyi árút meg akar inni. Azzal hátra hajtja a derekát, eltátja a száját, a csaplárné megnyitja a tömlő csapját, s ereszt a torkába a magasról, a menynyit kivánt. Nincs rá eset, hogy a csaplárné eltéveszsze a férfi torkát, vagy az ivó eltéveszsze a szájába lőtt kumiszsugárt.

— Aztán jó az?

— Ittam belőle, de még a fülem czimpáját is hasogatta.

— Hát theát isznak-e ott?

— Az északon lakó népek igen.

— Rummal? téjjel? czukorral?

— Nem. Sóval és faggyúval. (Nagyon jó lehet!)

— Szépek-e a keleti asszonyok?

— Képzeljen magának nagysád hölgyeket, a kiknek arczszinét a vastag festéktől nem látni soha. S minthogy naponkint fésülködni restek, ha egyszer nagy mesterséggel bevan fonva a hajuk, akkor valami mézgával, mely közé fekete festék van keverve, egészen bemázolják a fejüket, úgy hogy azon valóságos panczél támad. Most azután tessék azt a jazmin és hyaczint illatot elképzelni, a miről az európai költők énekelnek keleti dalaikban, mikor az ilyen gyantakenetre a harminczkét fokú hő nap rá mosolyog.

— Hát költők vannak-e még keleten? Ezt már egy rivális versíró szerette volna megtudni.

— Nagyon mesterséges költők. Egy negyvenlapos arab könyvből hoztam egy lapnyi leiratot, melyben, ha a betűket jobbról balra olvassuk soronkint: találunk benne egy szerelmes történetet, ha ugyanazokat a betűket alulról fölfelé olvassuk jobbról, akkor az földleirás, ha pedig

balrul olvassuk fölfelé, akkor történetírás, s ez negyven lapon át folyik így.

— De már ezt magam is megpróbálom az Üstökösben!

Egy szerelmes történet, mely rendesen olvasva, az; a mi felfelé olvasva más valami, lefelé olvasva pedig egészen más valami. Ilyen még nem volt! Ez is meglesz a jövő évben; majd talán a nyáron.

Vámbérynek igen élénk és szellemdús előadása van, hamis lelkesüléstől és szükségtelen kérkedéstől ment; hanem, a mit elmond, az élénk képzelettel van előadva, hogy szinte szemmel láthatóvá tesz minden legrendkívülibb helyzetet. A mohamedán megnyugvását, ki a pusztán szemközt rohanó porfelleg közeledtét nyugton várja, előre szegzett lándzsával: a melyik a másiktól azt kérdené, mi baj? elárulná vele, hogy idegen; míg húsz lépésnyi közelben kitűnik, hogy a közeledő tábor egy roppant czebra csorda. A vad idegen népszokásokat, a vallási czerimóniákat a nép között élve tanulta el, nem úgy, mint a kik a czivilizált Európa tudósai közül hazánkon végig vasutazva, csodás badarságokat összeírnak.

KAKAS MÁRTON VÁLOGATOTT LEVELEI.

A VASÁRNAPI UJSÁG SZERKESZTŐSÉGÉHEZ.

Tekintetes szerkesztő úr!

Az én nevem Kakas Márton. Ezt azért bocsátom legeslegelőre, hogy egyszerre mindenki hevenyében elmondhassa rá a maga megjegyzéseit, élczeit és mókáit s többet ne bajoskodjunk vele. Majd fogják mondani: «Bizony kendnek is jobb volna otthon kukorítani, mint itten», vagy pedig: «minden kakas kaparjon a maga szemetjén». Fogják azt is mondani, hogy ime ez az a kakas, a ki a nóta szerint «fejét hagyta a tudósoknak, torkát hagyta az énekeseknek, lábát hagyta a tánczosoknak;» majd ha megharagszik valaki, így is fog szólani: «bizony ez a kakas annyit ért a dologhoz, mint tyúk az ábéczéhez». Legtöbb ember pedig azzal fog üdvözölni, hogy «de már megvirrad, mert a kakas is elkezdett kukorikolni a Vasárnapi Ujságban.»

Én pedig mindezzel nem törődöm, hanem megkezdem a magam munkáját, s nem haragszom meg minden tréfáért, sőt még magam is segítek ott nevetni, a hol mások is nevetnek.

Nem kevesebb az én szándékom, mint a «Vasárnapi Ujság»-hoz állandó szinházi tudósítónak beszegődni. Igaz ugyan, hogy én most jöttem a faluról, s tegnap láttam először szindarabot (nem mondhatom, hogy hallottam is — mert néma darabot adtak, — hihetőleg süketek

kedveért), hanem hiszen ezzel a bevezetéssel más szinbiráló is nyitott már be tudtomra, s nem mondok vele semmi újat. Annyi képzettségem már van, hogy nem kiáltok rá a szinésznőre, hogy «lássuk már azt a medvét, ifjasszony;» nem is rontok fel a szinpadra, mikor valakit meg akarnak ölni, a többit pedig majd megtanulom a többi hírlapoktól.

Azután én igen kellemetes ember leszek; nekem nem kell sem tiszteletdíj, sem ingyen zártszék, sem hírlappéldány, sem nyájas mosolygások s egyéb mellékes akczidencziák, sőt nem mondom, hogy egy-egy döböz túróval is nem kedveskedem azért, hogy leveleimet felvegyék; továbbá, párbajt nem vívok; (jó is volna! azt mondanák: «kakas viadal») és senkibe sem leszek szerelmes.

Ennyi jó tulajdonságom mellett ön merőben vétene saját maga ellen, ha leveleimet a «mondanivalók» keserű nyaktilója alá vetve, a többi kifogyhatatlan irodalmi szecska közé aprítaná.

I. SZERELMES AZ ÖRDÖG.

(Ballet öt felvonásban.)

Gyöngébbek kedveért, kivált falusi emberek számára meg kell magyaráznom, mi az a ballet? külömben nem tudják. Ez egy olyan színdarab, a hol minden ember a lábával beszél, a fejét nem használja semmire. Itt a játszó személyeknek arcza világért sem mozdul, haragot, jókedvet avagy meglepetést nem szabad neki mutatni, ezt mind lábbal kell kifejezni. Hm. Hiszen haragot csak könnyű kifejezni lábbal, úgy hogy az ember jól megrúg valakit, de örömet? Ez ám a mesterség.

Előjön egy nagy úr, egyet lép jobbra, egyet balra, ez azt jelenti, hogy most az inasát keresi. A lábát megrázza,

ez csengetés volt: az inas meghallotta, bejött. Az úr felemeli a ballábát: ezzel azt kérdezte hogy hol van a kávé? Az inas hátrafelé nyújtja a lábát, a mivel azt mondja, hogy nem adnak addig a kávéházban, míg a régi kontót ki nem fizetik. Az úr erre kinyújtott lábbal megpördül, mint az orsó, a mi annyit tesz, hogy: de mikor a kerek világon sehol sincs olyan pénzverő intézet, a hol az ő számára nyomtatnák a bankót. Az inas erre eltávozik, a mi azt jelenti, hogy nincs rá több szükség. Az úrnak ekkor eszébe jut, hogy van még valahol egy nagyságos úr, a ki szokott kamatra adni pénzt, köznyelven úgy híjják, hogy «ördög.» Fog egy nagy könyvet, mutatja, hogy milyen jó volna, ha tudna belőle olvasni. Mérgében földhöz csapja, aztán kap egy kardot, azzal karikát csinál a földön: nem veszi észre, hogy a kard vége czindhelczli, a kard elsül, s ő ijedtében elesik a földre, a mi annyit jelent, hogy elájult. Erre a szóra kinyílik a pinczeajtó, s előjön egy veres köpönyeges úr, egy nagy kályhafűtő villával, meg egy veres szoknyás kisasszony. Az egyik az ördög, a másik a leánya. Az ördög mutatja nagyon érthetően a leányának, hogy ezt a frátert majd azután szépszerivel el kell vinni a legalsó emeletbe, a minek a neve pokol. Az ördög eltűnik, ott marad a leánya, a piros rokolya lehull róla, s imé egy nyalka gyerek áll a felocsúdó gavallér előtt. De lelkem adta: ekkor már nem a szerelmes ördögöt, hanem a szerelmes kritikust játszszák; ifjú ember, öreg ember elkezd tapsolni a csinos ördögnek, csak az a hülye ott a színpadon ijed meg tőle, s ijedtében majd a bőgös instrumentumába bújik. Mégis megvigasztalódik azáltal, hogy az ördögöcske pénzt hozott neki, ez kiengeszteli: összeüti a bokáit a levegőben s ezzel vége a felvonásnak. A második felvonásban van a grófnak egy szeretője, a kitől ez a kis nőördög el akarja őt csábítani. Most már mind a két kisasszony leányruhában jár, (közbevetőleg mondva: nagyon megsajnáltam szegényeket,

most is azt a ruhát viselik, a mit kis leány korukban; pedig nagyon kinőttek már belőle). Nagyon szép az, a hogy ez a csábitás végbe megy; az egyik leány leguggol, a másik a lába hegyére emelkedik; mikor az egyik hátrahajlik, a másik a levegőbe szökik; majd mind a ketten a csillagokat mutogatják lábaik hegyével, a szegény embert megfogják, jobbra húzzák, balra húzzák; az csak tűri egy darab ideig a dolgot, utóljára megharagszik, kinyújtja a lábát, egyet kerít vele maga körül, megpördül ötször-hatszor a sarkán, a mivel nyilván azt akarta mondani: hogy közel ne menjen hozzá senki, mert leüti a lábáról. A dolog azután abban marad. Hanem valami kóbor tengeri betyár időközben ellopja a gróf kedvesét. (Mellékesen mondva furcsa ország lehet az, a hol a leányokat lopják, nálunk ráfizetnek, mégis alig viszik.) Denique a tengeri rabló eladja az ártatlant egy nagy szakálú török basának. (Hogyan is lehetne a török basát képzelni nagy szakál nélkül.) A gróf utána szalad, gyalog annyi tengeren keresztül, kéri vissza s igéri a töröknek cserébe az ördögöt. Az érzi a salétrom-illatot, s csak rázza a szakállát, hanem ekkor elkezd neki az ördög tánczolni. Az egyik lábával felrúgja őt a hetedik mennyországba, a másikkal kirázza belőle a lelket, utoljára a lába hegyén jár előtte, a mi ördögnek nem mesterség; ezt már nem állhatja ki a jámbor basa, megveszi az ördögöt minden áron, s kiadja a gróf úr menyasszonyát. Persze, hogy nem marad neki egyéb az ördögből, mint a szarvai. Hanem már most a szegény ördög lesz szerelmes a grófba; de persze a szülők az ilyen házasságba bele nem egyezhetnek; az ördög exczellencziás úr, a gróf pedig csak méltóságos, a viszonyból nem lesz semmi. Az ördög kisasszonyt haza kergetik a pokolba, a ki azután boszúból összetépi a kontraktust, a mit a gróf adott neki, s így az is szerencsésen megszabadul. A vén ördög azért nem ad most senki lelkére pénzt többet, hogy akkor az egyszer olyan

csúful rászedték. Ezzel aztán nagyot ütnek az öreg dobra, a színpad lángtengerbe borúl, s a közönség siet haza vacsorálni.

Mellettem egy alkalmatlan öreg úr ült, a ki az egész előadáson mindazon dohogott, hogy hát ez a czélja a nemzeti színháznak, hogy az egész estét lábfintorgatásokkal töltsék be? hogy hát mit gyarapodik ezzel a nemzeti irodalom, művészet és hazai nyelv? Hogy az ilyen üres látványságok mi szolgálatot tesznek a nép erkölcsi mívelődésére, jó érzelmeinek kifejtésére s izlésére? Pedig hogy ezek volnának egy olyan intézet czéljai, minő a pesti országos nemzeti színház, és nem a közönség fásult érzékeinek felcsiklandozása s több efféle.

Nem birtam elhallgattatni, utoljára azt mondtam neki, hogy ha sokat lármáz, feladom a jegyszedőnek, s nem kap több belépti jegyet. Úgy-e jól tettem?

No a majd jövő héten másról írok.

II. TÖRÖK JÁNOS.

(Dráma.)

Szerkesztő úr? Én, és mellettem még egy pár becsületes ember, azzal a hiszemmel mentünk a szinházba, hogy mi ott a derék Török János hazánkfiáról, a «Magyar Sajtó» nagyérdemű szerkesztőjéről fogunk valamit hallani, a ki bizonyára nagyon megérdemlené, hogy valaki egy szép drámát irjon róla; s képzelje mit láttunk? előjön egy dühös vadember, a ki a feleségét azért, mert egy parasztlegénynyel együtt találta a kertben, minden proczeszus nélkül, rögtönitéletileg lenyakaztatja. Pedig ő sem jobb a diákné vásznánál, mert ő kigyelme meg a szomszédasszonyba szerelmes, a miért a testvéröcscse is, a ki igen jeles ember, eléggé elpirongatja, de a mi nem használ semmit. De még az az asszony is gyámoltalan egy te-

remtés; a mint rajta kapják, csak engedi magát szidatni, noha nem is ő érte volt a parasztlegény, hanem a leányáért; nem menti az magát sehogy. Úgy rágtam volna már a szót a szájába, hogy mit mondjon? csakhogy rá nem kiáltottam: «ne hagyja magát hugomasszony! mondja annak a mérges embernek, hogy ez a legény a kertész; azt kérdezte tőle, hogy kel-e már a petrezselyem? azért térdelt le a földre!» Ezzel kivághatta volna magát. De persze nem jutott neki eszébe s lenyakazták, mint a ludat. Török János uram csak azután tudja meg hát, hogy nem a feleségébe szerelmes a parasztlegény, hanem a leányába. Nosza futtat hevenyében a felesége után, hogy ne bántsák, de biz az már akkor régen haza ment vacsorálni, s Török János ebbeli kétségbeesésében nem tudja, hogy hova legyen? hogyan ölje el magát? az ablakon ugranék ki; de nem szabad, mert az csak festve van, karddal vágná el a torkát, de az nincs kiköszörülve; a súgólyukba ölné magát, de ott ül a súgó, az elkapja; már kezemben volt egy hatos, hogy felhajítom neki: ihol hat krajczár, vegyen rajta spárgát s kösse magát oda a karos gyertyatartóra; a mint szerencsére meghallja a szükséget egy török rab a börtön fenekén, az keresztül ássa magát a falon, fegyverengedélyt kerít valahol, puskaport, srétet vesz, bejön és ledurrantja Török Jánost, mint a harkályt. Hogy mi történt azután? azt nem tudom, mert a függönyt leeresztették, s a szinészek hazamentek.

Nem így kellett volna ezt az egész darabot csinálni. János urat mindjárt az elején főbe kellett volna lövetni azzal a tatárral, a feleségét azután hozzáadni ahoz a másik becsületes Törökhöz, a parasztlegényt pedig a helyett, hogy annyi veszedelmet kiáll, hogy egy nemes kisasszonyt elvehessen, ha már csakugyan szerették egymást, fel kellett volna küldeni a Nyirbe, hogy keressen magának nemes atyafiakat: talált volna a mennyi csak kell, s senki sem háborgatta volna többet.

Így azonban tanúság az egészből az: hogy kedves fele-

barátaim! senki le ne vágja közületek a felesége nyakát minden színre, szóra mert azt azután többé oda ragasztani nem lehet, s nem minden ember lehet olyan szerencsés, mint Török János, a kit az ilyen gyilkosságért nem csak hogy el nem fognak, de sőt a közönség a darab végén elő is híja, mintegy bizonyságául annak, hogy lám kutyába sem vette az egész főbelövést.

A «Hölgyfutárban» olvastam épen most egy derék és okos ember több rendbeli indítványát, minő például az, hogy gyümölcsözésre sokkal alkalmatosabbak a fiatal szinészek és szinésznők, mint az öregek, hadd álljon ez az indítványom is a sok között: ha valaki egyszer meghalt a színpadon, azt a közönségnek ne legyen szabad elő-tapsolni, mert ez nagyon rontja a csalódást, sőt ha valaki sokáig szinpadon játszván, bizonyos számú halálozásokat betöltött, az többé olyan szerepre ne alkalmaztassék, a melyben meg kell halni; mert már nem hiszi el neki az ember.

No úgy-e, hogy nem vagyok én olyan együgyű ember, mint a milyennek gondolt.

III. TELL VILMOS.

(Opera Rossini-től.)

Nagyon, nagyon kérem a szinházi pénztárnok urat, ne adjon annak az öreg zúgolodó páczinaczitának mindig mellettem való zártszéket. Ő az oka, hogy ennek az operának csak az első felvonását hallgathattam meg. S most a szerkesztő úrnak egy ötödrész operáról referálok.

Jól tudom, hogy falusi embereknek beszélek, s így mindent az elején kell kezdenem. Megmagyarázom tehát, hogy mi az az opera?

Opera az, keresztyén atyámfiai, mikor az ember ezt a rövid mondást: «hozz nekem egy ital bort!» ilyenformán ereszti ki a torkából: «hó-ha-hi-ha hozz ne-e-e-ke-e-em

e-e-egy ihahu-tahahul bolololololort.» Továbbá, mikor a hős szerelmet vall: «Szivem elraboltatott» először ő mondja egyedül, azután mondják ketten, hárman, végre valamennyi inas, közkatona, paraszt és a silbakon álló strázsa is mind egyszerre énekli ugyanazt az érzékeny mondást: ez így tart mintegy öt perczig. S mikor vége van, megint újra kezdik: «Szivem elraboltatott.» Azután kettő, három, a ki jobban bizik a hangjához, előlép a súgólyukig, s gyönyörű nótákat énekel minden elképzelhető húzó és fúvó és ütő muzsika közremüködése mellett. A szöveget sem a hallgatónak, sem az éneklőnek nem mulhatatlan feladata tudni. Hanem ezek nem olyan énekesek ám édes atyámfiai, mint talán a diákok kántusa. Először vannak közöttük, olyan hangú asszonyszemélyek, hogy mikor megszólalnak, az ember azt gondolja a mennyországból hallja a hangokat: azok a leírhatatlan játékok a hang minden kifejezéseivel még a fülemülénél is furcsábbak. Az sem csekély mesterség, hogy annyiféle ember, a ki mind más szerepet énekel, a taktus szerint összevágó módon tudjon felelgetni, egyszerre belekapni a másik szavába. A midőn a legrettentőbb módon ütik az öreg dobot, fújják az üres fát, negyven ember úgy harsogtatja az éneket, hogy reng a föld bele; a karmester egyet int egy akkora kis pálczával, mint a plajbász s csitt! egyszerre elhallgatott öreg dob, klarinet, furulya és negyven torok; azután újra int a plajbászszal, s akkor meg oly halkal zendül meg az ének és zene, mintha távoli szélzúgás volna, melybe harangszó és búcsújárók éneke vegyül, ábrándozó pacsirta dalával.

No hát ilyenforma az opera!

Zártszékembe ülve, mint már említém, egyfelől az én zúgolódó öreg uram jutott mellém, másfelől egy ifjú lovag (de gyalog) hátrafésült hajjal, a kinek három szemüvege volt, egy négyszegletű solo, egy ablakos az orrán és egy dupla távcső.

A sok szemüveges ifjú nagyon barátságos volt hozzám.

Látta, hogy falusi ember vagyok, örült, hogy már vidékiek is kezdenek az operába szokni; figyelmeztetett, hogy ez a legszebb operák egyike; különösen gyönyörű benne a festés: én azt gondoltam a színfalakat érti s kérdezém, hogy ezt is Telepi festette-e? Az ifjú lovag még egy negyedik szemüveget keresett elő, hogy jobban megnézhessen. Látta, hogy együgyüségből szóltam, nem gonoszkodásból s nem restelt kegyesen megtanítani rá, hogy a zenével is lehet festeni. Ez már régen ki van mondva. Mindegyik hangszer külön színt képvisel: a hegedűk az eleven pirosat, a fuvolák a csendes égszínkéket, a trombiták a ragyogó sárgát, a fagótok a zöldet, a bőgők a feketét s végre az öreg dob maga a szivárványt, mert annak a hangjában minden szín megvan, s ezen színekkel festeni tudni, a zeneművészet titka. Elszédültem e titok mélysége előtt, melybe mélyebben elmerülhetni módom lett, a rögtön megzendülő nyitány alkalmával. Ez a nyitány igazán remek valami. Bátran kimondom, hogy még egy szép csárdással is kiállja a versenyt. A pásztorkürt zenéje különösen gyönyörű benne. «No hallja ön? szólt lelkesült szomszédom, ez fejezi ki a zenében a legmélyebb, átlátszóbb lilaszínt.» (Pompás!) Következett azután a nyitány vége, a mikor minden zenész azon törekszik, hogy megmutathassa, miszerint az ő hangszere a legerősebb. Ez nagyszerű. Én tudtam, hogy engemet nem bántanak, de mégis megszeppentem. Hasonlított Szebasztopol ostromához. Tetszett is a közönségnek: ismételtetni kivánta, a mi rendkívüli dolog. A karmester bírt annyi ethnografiai ismerettel, hogy onnét kezdve ismételtette a nyitányt, a hol a csindaratta-bummaratta! kezdődik, mely ismét megtette hatását. Miután felrepült a függöny, kezdődött a játék, az én szemüveges szomszédom elhallgatott, hanem a helyett elkezdett dohogni mellettem a túlnanülő vén besenyő: «micsoda szörnyűség ez? nem elég, hogy az opera a drámai szinészetet mindig lejebb szorítja a szinpadról, de apródonkint még a drámai irodalom tollát is kitépi. Egyen-

kint zenére teszik leghírhedtebb darabjainkat: «Macbethet,» «Tellt,» «Ernanit» stb., és a mint egyszer opera formában került valamelyik a színpadra, soha többet az mint dráma meg nem jelenhet a műsorozatban. A közönség azt mondaná: az igazgató rászedte: zene nélkül adatja az operaszöveget; pezsgős palaczkba tölteti a kútvízet. Ez a leggonoszabb neme a gyujtogatásnak: a világhírű drámákat operaszövegekké dolgozni át» stb. stb. stb. Uram, ez így ment az egész felvonáson végig, úgy hogy én nem értettem az egész operából semmit. Hallottam, hogy valaki énekelt, de nem tudom, hogy mit? Gyanítom, hogy kergettek valakit, de nem tudom, hogy miért? és sejtem, hogy tizennyolcz kisasszony igen díszes öltözetben fonogatott guzsalyon, de nem tudom, hogyan? Egyetlen gyönyörűségem volt egy szép imaének, mely nekem igazán tetszett. Gondoltam, hogy jól cselekszem, ha ennek tapsolok. Egyedül maradtam a tapssal, mindenki rám nézett; senki sem követvén példámat. Persze, itt nem szólt az öreg dob, meg a réztányér. Ezen való szégyenletemben, hogy annyira nem értek a dologhoz, alig vártam, hogy leereszszék a függönyt, keresztűltörtem magamat az előttem ülő egész sor kalapon és abroncsszoknyán s szöktem a színházból, eszembe jutván azon aranymondás: hogy a míg az ember úszni nem tud, ne menjen a vízbe.

IV. CARRION.

(Olasz dalművész föllépte.)

Signore serchesto! Engedje meg kérem, hogy az elején egy kicsinyt érzékeny legyek. Milyen csodálatos az, hogy a hatalmas Olaszország, mely egykor a félvilágot meghódítá fegyverével, most az egész világot meghódítja énekével. Ez buzdító példa ránk nézve. A dicső hunfajzat, mely egykor a félvilágot elözönlé táboraival, egyszer megint elfogja azt özönleni valami mással (talán kalendáriummal?)

Ah questa figura! Ah questo borzasztó tenore! sóhajtozék mellettem egy túlmagasztalt ifjú oroszlán: sempre bene, solo bravo! Ez az igazi lángész! Ingenio crasso! Mígnem végre figyelmezteté valaki, hogy a kit most lát és hall, az még nem signore Carrion, és nem is tenor, hanem signore Vangelio és bariton. Az oroszlán úgy elment onnan, hogy rá nem találtam többet.

Megvallom az igazat, mio caro serchesto, hogy én minden szép és gyönyörű ének mellett is csudálatosnak találtam azt a furcsa találmányt, hogy ugyanazon színpadon egyszerre egyik ember magyarúl, másik olaszúl beszéljen: «Ah dio, mio, adio!» — «Van dió uram, egész zsákkal.» — «Questa cosa?» — «Behozzam? itt van az ajtóban.» — «Audiate allo diabolo, hallunco, infame!» — «Csókolom a kezeit, köszönöm alássan, majd máskor is hozok.»

Ha a «Vasárnapi Ujság» olvasói erre azt mondják, hogy nem értik, vigasztalódjanak, mert én sem értem, a közönség sem érti, hanem azért fölségesen mulattunk. Az olasz gyönyörűen énekel; a ki pedig a szöveget akarja érteni, vegye meg a librettot. Az olasz művész mellett kitűntették még magukat signora Bodiá (olvasd: Bogya kisasszony) és signore Fiuretti (olvasd: Füredi Mihály).

Maradok azonban ad rivedere (olvasd: rövid időre) önnek mio caro serchesto, servitore umilissimo.

Martino Gallo (olvasd: M. K.)

V. ÖZVEGY ÉS PROLETÁR.

(Beőthy László-tól)

és

MEGCSALTAK A KOMÉDIÁSOK.

(Szerdahelyi-től.)

Ismerem ezt a taktikát. A körültekintő rendezőség jól sejti, hogy most a beközelgő nyolcz versenymű előadására valamennyi bíráló kést, tollat köszörűl, kalamárist tölt, úgy várja a csatát, jónak látta azért egy kis népfelkelést küldeni előre ágyútöltelékül. Nem szednek rá bennünket a dilletáns huszárokkal. Daczból is kedvem volna megdicsérni ezt a két darabot.

Az első egy fiatal párisi proletár, a ki már annyira jutott, hogy nem hiteleznek neki többé, sem a Beleznay-kertben, sem a Privorszkynál (ilyes nevű kerteknek és kávéházaknak okvetlenül kell lenni Párisban). Ez a derék ember a megfagyásig élhetetlen, az asztal alá búvásig gyáva, a telhetetlenségig falánk, és mégis annyira szerencsés, hogy utoljára kap egy szép özvegyasszonyt meg százezer dollárt. Szerzőnek könnyű lett volna őt megjavítani: egy kis szivet kellett volna csak neki adni (de nem úgy, a hogy a fiók-baglyokat szokás szívvel megtömni), így nem látunk egyebet benne, mint a gyomrát és a hátát. Prózai alkatrészek. Főbűne ennek a fiatal proletárnak az, hogy szerzővel elhitette, miszerint ő valami jó fiú! Ne higyjen neki, fiatal barátom! Ez egy korhely, naplopó. Ön talán nem is tudja, hogy ez idegen hölgyek naplójában kutat, hogy pénzért szeret; saját bűneit másra fogja: szemtelenül dicsekszik, és kedvese testvérét elárulja, hogy magát megmentse? Őrizkedjék ön ezen ember társaságától; a ki annyival veszedelmesebb, mert mindezen go-

nosz tetteket olyan mulatságos módon viszi végbe, hogy az ember nem tud reá haragudni. Különösen pedig azt ne higyje ön el neki, hogy ő Párisban lakik és franczia. Nem is látta Párist, valamint az a becsületes öreg úr sem, a ki azt állitja, hogy ő Párisban prókátor, még pedig tabuláris. S maga hordja az irományokat a kliensek után. Kisül az időjártával, hogy ez is valami józsefvárosi pervesztő: még tán diplomája sincs. Szerzőnek szép talentuma van vígjáték-iráshoz, de figyelmeztetjük rá, hogy ne társalkodjék olyan emberekkel, a kiket nem ismer.

A proletárt az ifjú Szerdahelyi remekül személyesítette.. Egy tisztelt hazafi, a ki mellettem ült, aggodalmasan mondá, miszerint fél, hogy ez a fiatal tehetséges szinész, ki oly szépen halad évről-évre saját pályáján, elrontja a termetét a vígjáték irással. Ha Szerdahelyinek a most következő darabja meglehetős tetszésben talál részesűlni, ez az ifjú is úgy jár, miként előtte mások többen, hogy egyszerre két pályát akarva megfutni, mind a kettőnek a közepén marad. Bár csak ne tetszenék a darabja!

Felgördült azonban a függöny, előjött egy gazdag öreg úr, a ki azért, mert térdig érő kaputban jár, nem akarja másforma emberhez adni a leányát, mint valami híres művészhez vagy íróhoz. Hol lakik ez a derék ember, ifjú szerző, mely városrészben és sub numero hány? hiszen ha csak hír kell! Itt van Kakas Márton; a szerkesztő nemsokára kiadja az arczképemet. Elveszem azt a leányt én. Az ifjú szinész azonban, a ki szerelmes a leánykába, nem tud hírre kapni, mert három kritikus Hunyori, Kunyori, és Gunyori mindig ócsárolja a lapokban. (No iszen, a kit még a mi lapjainkban is ócsárolnak, az azután el is mehet zabot hegyezni Árvavármegyébe.) Jó barátja, a vén szinész ekkor azt tanácsolja neki, hogy ha hírre akar kapni, előbb haljon meg. Úgy tesznek. Feleki lefekszik az ágyba, s ott marad a darab végeig fekve. Ebből a szerepből bámulatos keveset lehet csinálni, főfel-

adata az levén a művésznek, hogy ne szuszogjon és el ne találjon aludni.

A vén szinész azonban Mózsival, a színházszolgával egyetértve, belármázza a várost, hogy meghalt az ifjú talentum, mérget ivott!

Erre a hirre jön a három kritikus: Hunyori, Gunyori, és Kunyori, s első dolguk nem az, hogy a szerencsétlen halottat megnézzék, a mikor mindjárt észrevennék, hogy az csak teszi magát, hanem előfogják az inast s egyik egy forintot, másik kettőt, harmadik négyet igér neki, ha ez esetet elmondja előttük kapós újdonságúl. De édes barátom, lopni szoktuk mi az újdonságot, nem négy forintért venni. Szegény kritikusnak egész havi bére négy forint, meg egy pár fejelés csizma, sok szinésznek kellene addig mérget inni, mig azért az újdondászok négy forintot adnának ki. A vén szinész, a ki természetesen Egressy, azután mindenféle alakban visszajön, majd mint tót házmester, majd mint mészároslegény, majd mint zsidó szenzál, s remek alakoskodásaival rászedi a kritikusokat; azok megsiratják, feldicsérik a megboldogultat, aztán előjön a gazdag úr is, minthogy a szinész most már nagy hírre kapott, Felekit felköltik, kedves egészségére kivánják az éjszakai nyugodalmat, s hozzáadják a gazdag kisasszonyt; a kit meg is érdemelt; mert nem bolondság ám az embernek másfél óra hosszat az ágyon feküdni és még a legyet sem hajthatni el az orráról. A kritikusok pedig méltó bűnhődésül átadatnak a közvélemény ostorának.

Két érdeme elvitázhatlan az ifjú szerzőnek; egyik az, hogy darabjában nem dalokra és tánczokra épitette a hatás reményét, hanem egyedül a drámai művészet alakító erejére; másik meg az, hogy nem írt benne magának czímszerepet, a mi különben szokás. Harmadik meg az, hogy nagyon megkivántatta az emberrel a vacsorát.

Mikor vége volt a játéknak, kérdezém szomszédomtól:

— Hát remélhető-e, hogy lesz Szerdahelyiből jó szinész?

— De már lesz. Felelt ő egész megnyugodva.
Magam is azt hiszem.

VI. VILÁG URA.

(Dráma Szigligeti-től.)

Miután tőlem már azt várja a közönség, hogy mindig mulattató dolgokat írjak, a miken jól lehet nevetni, tehát tessék utánam jönni. A színpadon egy derék új darab előadása foly, melyben nem találhatunk semmi tréfálózásra alkalmat. Nagy Konstantin és egész familiája rangjukhoz illő szép jambusokban beszélik el a világtörténet legnagyobbszerűbb jeleneteit, miket a szerző igazi költői ihlettel fogott fel. Itt tehát nincs mit keresnünk, gyerünk a színpadra fel, talán a színfalak között vígabb dolgokat találunk: a színfalak titkai nagyon mulatságosak szoktak lenni.

A szavalás foly odakünn, a szereplők hangja csattog, a közönség tapsvihara fel-felmennydörög rá: ez olympusi zaj alatt belép a színfalak közé egy magas halavány alak, arczán a művészet lelke, bár vonásaival a szenvedések, nem az évek bántak kegyetlenül; a rossz szolga, a test, elhagyta az ő urát, a lelket, és megtört mikor még a szellem az ifjúság örök tüzétől hevül. E szomorú alak Lendvay. Még oly közel, tán csak tegnap, bálványa a közönségnek, kinek megjelenését ragályos lelkesülés fogadta, és ma megtört árnyék, ki azon nap sugaraiban nem melegedhetik, mely őt oly nagyra növelte. Belépett, hallgatta az előadást; ezt a darabot is jól ismerte ő, hiszen hat év előtt, midőn a költő azt megirta, ő lebegett szemei előtt, mint a mű legnagyobb hőse. Még most is emlékezik minden szóra abból, még most is érzi a lelkesülést, melylyel azt adni tudná; a szenvedélyes jelenetek most is megrázzák szivét, lelkét és kedve volna felvenni azt a bibor palástot és azzal az ismeretes csengő szóval elmondani:

«én vagyok az, a kit mindenki szeret» ... és a hűtelen szolga, a roskatag test, azt mondja neki: «ne nézz oda többé. Menjünk aludni Lendvay.»

A beteg művész szemeiből kicsordult a könyű; nem tudott szólni, oda borult művésztársai nyakába, kik boldogok még, mert lélekzetet vehetnek azon magas világban, a hol ő már csak jövevény; és a színvilág többi hősei, a Nagy Konstantinok, Priskusok, római matrónák és bölcsek, együtt sirtak nagy zokogva ott a festett színfalak mögött, a lesújtott művésztárssal; kinek napja nem várta meg, hogy lemenjen a föld alá; még az égen elsötétült. Ilyen tréfás jelenetek történnek a színfalak mögött.

No tisztelt közönség, nevethettél eleget, már most gyerünk odább.

VII. GAUTHIER MARGIT.

(Franczia dráma.)

Szerkesztő barátom! (Egy idő óta per tu vagyunk.) Tudod, hogy van nekem ide fenn egy kis öcsém, valami távoli rokonom fia, a kit az apja rám bízott, hogy vigyázzak rá. Megengedte, hogy mikor szűnnapja van, egypárszor elvihetem a színházba. No hát most épen ideje volt. Elvittem magammal. Gondoltam: szomorújátékot adnak, ez csak nem árthat meg neki.

Hát kedves szerkesztő barátom, ez a Gauthier Margit, olyan valami izé: — hogy is mondjam, egy olyan kisasszony, a ki nem asszony, de nem is leány; a kinek van grófja is, herczege is, de azért még sem grófné, sem herczegné; egyszóval, egy olyan tisztességes frajla, a kinek az ismeretségével nem szokás dicsekedni.

Képzeld már most magadnak, szerkesztő barátom, ez a raffinirozott asszonyszemély elbolondít valami párisi jurátust, vagy orvosnövendéket, vagy nem tudom én miféle diákot, s ráveszi a jámbort, hogy az lakjék nála.

(Az öcsém azt kérdezte tőlem, hogy nincsenek-e Pesten is ilyen kiadó lakások? «Elhallgatsz, vagy nyakon ütlek.») Utoljára még arra is ráveszi a fiút, hogy vegye őt feleségül. Tüskén kezdtem ülni. «Öcsém nem megyünk még haza?» (Nem akart jönni a fiú az első felvonás után, pedig azzal is ijesztgettem, hogy otthon feledtem a kapukulcsot, nem mehetünk be.) Megtudja ezt a dolgot a jámbor ember apja s jön faluról lóhalálában; bizonyosan valami fűszerszámos lehet, mert a helyett, hogy haragudnék, elkezd könyörögni a kisasszony előtt, hogy adja vissza neki a fiát, lássa, az szegény gyerek; mit nyer vele, inkább fogjon magának valami herczeget, míg az okos dáma csakugyan hajt a bölcs beszédre, s a diákot elbocsátva, elpányváz egy gazdag urat; és ezzel végződik a felvonás.

— Hallod-e fráter, mondék az öcsémnek. Ezt már láttad, hallottad, ezt rólad a víz sem mossa le többet; hanem tudd meg azt, hogy ha te találnál ilyen kázusba jönni, a te apád nem fűszerszámos, hanem becsületes táblabíró, ez feljön utánad egy furkósbottal s úgy elpáhol, de úgy elpáhol téged, mint a kétfenekű dobot. Ezt írd fel a füled mellé.

No már most gondoltam magamban, átestünk a rosszán, következnek a tisztességesebb társaságok, a diákot haza viszi az apja, s valami jámbor hajadonnal összeházasítja. Szépen vagyunk. A jövő felvonásban már egy egész díszes társaságban vagyunk, a hol csupa férjnélküli asszonyságok s azoknak az ideiglenes vőlegényeik vannak jelen; a mi diákunk is köztük. Azok ott természetesen isznak, dorbézolnak, kártyáznak, arról nem is beszélek, hogy mit beszélnek. Én elkezdtem anekdotákat mondani az öcsémnek, hogy ne hallgasson oda; utoljára nagy zaj támad, az emberek egymás fejéhez verik a kártyákat, a hős diák a nyereséget odadobja a szép csapodárnak, s azt mondja a társaság előtt, hogy «ime én ezen asszonyt megfizettem!»

— Miért fizetett ennek az asszonynak amaz úr? — kérdé tőlem az én öesém.

— Bornyú; hát nem vetted ki eddig a beszédből? azért, mert ingeket varrt a számára.

A darab természetesen azon végződik, hogy az illető kisasszony betegség miatt meghalván, elvesz. Hasonló életnek rendesen ez a vége. Ez igen szép kórházi studium volt a költőtől.

Annyit mondhatok, hogy soha úgy még nem izzadtam színházban, mint most, és soha úgy nem áldottam a gondviselést azért, hogy vége van a darabnak, mint ezúttal. Majd holnap megint elhozom a színházba az öcsémet.

Azt én nem követelem az igazgatóságtól, hogy hasonló darabokat ne adasson, ha már a mai közönség izlésének az ilyen táplálék felel meg, de legalább azt tétesse ki hasonló eseteknél a színlapra, hogy a «mai előadásra a húsz éven alúl levő fiatalságnak belépti jegyek nem adatnak», akkor meg leszek elégedve.

VIII. A KIŚÉRTET.

(Népszínmű Szigeti-től és Szigeti-ért.)

Szerkesztő úr! Én úgy meg vagyok rémülve, hogy ijedtemben azt sem tudom: kettőnk közül melyikünk Kakas Márton? Kérem alássan, hadd térjek egy kicsinyt magamhoz. Az a fehér lepedő, meg az a túrózsaeskó; kérem alássan, az ilyesmivel nem kell tréfálni: a kritikusok között lehetnek ijedős emberek, mint magam is, nem tagadom, aztán mikor én megijedek, nekem az a természetem, hogy akkor ütök. Tehát — jaj nekem is, neked is!

Elmondom az egész történetet, úgy, a hogy volt, de ne tessék megijedni tőle. Van egy derék becsületes csizmadia inas, annak meg egy emberséges majszterje;

annak viszont egy jólelkű leánya, annak ismét egy házsártos édes anyja, ennek ismét egy kiszemelt fiamura és végtére mindenkinek egy jóravaló földesura.

Kérem alássan, ezek mind derék emberek, csupán csak a leánynak szánt vén vőlegény, az az egy a semmirekellő, pedig molnár. A csizmadiát játszotta Szigeti, az inast Szerdahelyi, és olyan valóságos csizmadia volt mind a kettő, hogy Miskolcztúl Debreczenig lehet keresni párját. Az a köszöntő, a mit az inas a leányasszony nevenapjára mond, az igen jó; az a pogácsa, a mit a leányasszony süt az inas számára, az is jó, de mi nem kaptunk belőle; hanem az a kalács, a mit a molnár küldött, az nem jó, először azért, mert papirosból volt, kalács formára kifestve, másodszor pedig azért, hogy tulajdonképen nem is kalácsot kellett volna neki küldeni a csizmadiamajszterhoz, hanem papirost, a mire tudniillik a hatszáz forintról való kötelezvény volt felirva, a melylyel Sas uram tartozott Kallós uramnak, s melyet az ki is fizetett neki, de Kallós uram azt mondta, hogy nincs nála az írás. És itt nagyon jól volt rendelve, hogy maga a szerző volt a csizmadia, mert lett volna a helyében akármely csizmadiája a két hazának, mindenik azt mondta volna Kallós uramnak, hogy hát tessék csak visszamenni buzát aprítani a hatkerekű malomba, majd ha írás lesz, kap pénzt, a pénz nem kér enni. A szerencsétlen csizmadia azonban kiád hatszáz forintot írás nélkül, s ebből támad aztán a második és harmadik felvonás. Igaz ugyan, hogy ha ezt a hibát nem tenné, nem történnék az egész második és harmadik felvonás, nem lenne kisértet a darabban; de én ezért mégis jobb szeretném, ha nem tenné ezt a derék csizmadia; az olyan becsületes, okos, életrevaló ember, hogy én kevés hasonlóan jó alakot láttam még színpadon, s fáj a szivemnek, hogy ilyen galibába keveri magát. A molnár persze eltagadja a fizetést, s exekúcziót küld a szegény varga nyakára, a jámbor inas hiába veri ki a dobost, meg a zsidókat a

házból; azért ott künn megütik a dobot, szegény Sas uram e hangokra meg a felesége átkozodásira kirohan s bele ugrik a kútba: Miska inas utána, holtan fogják ki mind a kettőt, az egyik ugyan hamar magához tér, de a mesterről azt hiszik, hogy megholt, ki is nyújtóztatják, s a torához ülnek, a midőn az orvos fölfedezi, hogy még van benne élet s feléleszti; Miska inasnak ekkor az jut eszébe, hogy legjobb lenne, ha a holtnak hitt mester megijesztené a molnárt, akkor az majd kivallaná a csalárdságot. A földesúr, kinek házában mindez történik, és az orvos elfogadják az ötletet, oda hivatják a molnárt, leülnek vele kártyázni, iddogálnak, s a mint ott pityizálgatnak, megjelen Sas Márton uram lepedővel a hátán, fején túrózsacskóval s mint Bankó szelleme oda ül az üres székre az asztalhoz. Az agyonrémült molnár persze, hogy kiadja rögtön a kontraktust, s végződik az egész, általános boldogságon; Miska inas felszabadittatik s kilátásba helyeztetik ránézve Juliskát nőül vehetni. Én nagyon szeretem az egész darabot, s igen örülök neki; de azt a kisértet históriát ki nem állhatom benne. Hogy Miska inas erre az ötletre jött, azt megengedem neki, szegény csizmadia inastól ez elég; hogy a nagyságos úr is jónak találja, azt is menthetem; nagyságos urak nem szoktak a fejtöréshez; még a doktort is értem; a doktor urak is szeretnek lelket csinálni az emberből; de hogy szerző, ki annyi egészséges humorral tudott ily élethű alakot elénk állítni, maga is ráállt Mihály diáknak ez együgyü indítványára, azt nem bocsáthatom meg neki. Mert vajjon mi történt volna akkor, ha a molnármester a helyett, hogy megijedne Sas uramtól, azt mondaná neki: «nini, hát kend nem halt meg Sas uram? Igyék hát kend is egy pohár bort!» Bezzeg mit csinálnának akkor? Pedig ez megtörténhetnék ám azon esetben, ha ketten írnánk egy darabot: szerző csinálná benne a jó embereket, én pedig a rosszakat. Fogadom, hogy mind valamennyinek elnyerném a pénzit, mert az én molnáraim ugyan meg

nem ijednének egy egész hazajáró csizmadia-czéhtől. Óh a molnárok nem olyan ijedős emberek.

Külömben mind végig igen jól mulattunk, s hogy az én becsületes lábtyűművészem legifjabb legényének szavait ismételjem: «gyönyörü darab ez uraim! nem való ugyan okos embereknek; — de olyanoknak, mint mi vagyunk, fölséges!» Már pedig az együgyü emberek számára is áll ám a színház.

Megjegyzendő, hogy egy helybeli csizmadiamester szolgáltatta kölcsön az előadásban lényeges műhelyi szereket; maga betanította művészeinket a mesterség fogásaiba a próbákon. «Hanem aztán, ha valami rossz csizmadiát játszanak, hát én végig nem nézem ám a darabot», mondá az érdemes hazafi. Nemcsak végig nézte azonban a darabot, sőt úgy elérzékenyült rajta, hogy előadás után tőkét, csizmát, dikicset és mustát s minden egyéb készséget odaajándékozott a nemzeti színháznak, mely e szerint egy egész lábtyűkészítő műhelylyel szaporodott ez alkalommal.

IX. RISTORI UTÓFÁJDALMAK.

Szerkesztő barátom! Két hétig az volt a jelszó Pesten: «látta ön Ristorit?» mely nélkül senkit keresztül nem bocsátottak az utczán, s melyet annyira összekevertek már a jó nap kivánással, hogy nem ritkán lehetett ilyen kérdéseket és válaszokat hallani: «hogy van ön?» «A meghalási jelenetekben felségesen.» — «Látta ön Ristorit?« «Köszönöm; én egészséges vagyok, hanem az öcsém beteg.» — Nekem csak a nyomdáig szokott utam lenni; de odáig annyian elfogtak: «honnan jön? hova megy? látta ön? hogy van ön?» féle kérdésekkel, hogy néha egy órai határidőbe került, míg puskalövésnyire juthattam; e miatt azután, ha ismerőst láttam felém közeledni, már messziről elkezdék rá kiabálni:

«hazulról jövök, a nyomdába megyek, láttam Ristorit, nagyon tetszett; köhögtem egy kicsinyt, alászolgája!» csakhogy meg ne fogjanak ebben a hideg időben A nagy vendég eltávozása után, szóljunk pár szót e vendégszereplések utófájdalmairól. Nem értem utófájdalmak alatt azon verseket, miket hozzá írtak, sem a kimerítő ismertetéseket, mik még egy ideig épületes gyönyörködtetésül fognak szolgálni a vidéki olvasóknak, hanem értem utófájdalmak alatt azt a hangulatot, a mi utána színházunknál és irodalmunkban maradt. A vélemények kezdenek szavakat keresni. Iróink azt mondják, hogy ha így játszanák darabjaikat szinészeink, majd ezek is tetszenének; szinészeink azt mondják, hogy ha ilyen darabokat tudnának számukra írni, majd ők is játszanának úgy azokban; a közönség azt mondja, hogy ha ilyen drámai előadások volnának, majd ő is eljárna a színházba;... pedig mindegyik érzi, hogy nem mondott igazat, és ismét megengedi mindenki Kakas Mártonnak azt a dicsőséget, hogy az ő együgyü «Vasárnapi Ujság»-ában mondja ki azt, a mi igazán meggyőződése, nem kérdezve azt, hogy kinek hízelkedjék, kit bántson meg véle, kitől féljen miattok? Tehát:

Meg kell ismernünk, hogy a Ristori által bemutatott olasz-franczia iskola mind egyes személyeiben, mind különösen Ristoriban elérte azt a tökéletességet, mely számára a világhirt méltán biztosítja.

Meg kell ismernünk, hogy ehhez az iskolához a mi nemzeti jellegünkből kifolyó művészetünknek semmiféle atyafisága nincsen.

Következőleg: az olasz tökéletes volt olasznak, a magyar is maradjon meg magyarnak, mert így még van valamije, de ha utánozni akar, semmije sem lesz.

De az Isten őrizze meg mind szinészeinket, mind minket árva közönséget attól a gonosz mulatságtól, hogy valakinek eszébe jusson az olasz iskola mozgásgazdag részletezését annyira vinni, hogy a szemek pillantását, a

száj beszédét is megfelelő mozdulatokkal kisérje, vagy elhagyva nyelvünk zengzetes szavalását, megpróbálja azt az olasz hanglejtést, melynél az indulat parancsol a hangsúlynak, s melyet hangjegyekre lehet szedni. Csak maradjunk mi annál, a mink van, s tökéletesítsük azt, ha tudjuk. Ha nem tudjuk, akkor is inkább legyen rossz eredetink, mint jó másolatunk. Iróink is haladjanak a pályán, melynek eddig is jól látták elejét, végét; s ne keressék műveikhez a hihetetlent, a csodálatost, csak azért, hogy szinészeink azokban hihetetlen és rendkívüli helyzeteket fejtsenek ki. Jámbor kritikusaink pedig beszéljenek valamit a nemzetiségi alapon kifejtendő művészetről, a helyett, hogy azon vitatkoznak, vajjon R—t 126-szor vagy 136-szor hivták-e ki előadásai alatt? a mivel ugyan nem nagy bölcseséget vittek a vásárra. Dixi!

X. MÁTYÁS FIA.

(Historiai dráma Szigligetitől. Lendvay jutalma.)

A színházban Mátyás fiát adták, Lendvay jutalomjátékául, eredeti történeti drámát. A közönség fulladásig tele ülte a színházat, s nézte a darabot figyelmesen; a Komlókertben pedig négy darab kritikus ült a kancsó mellett — magam voltam az ötödik — s hallgattuk a czigányzenét. Nem kell külömben semmi rosszat keresni a dologban: nem azért nem néztük Mátyás fiát, mintha lenéznők a magyar drámát, hanem azért, mert épen a Komlókertben kellett lennünk, mert egy derék alföldi hazánkfia, ki maga is művész, műkedvelő és műpártoló egyszemélyben, s a kit az Úristen tartson meg sokáig, saját csekélységünket abban a kitüntetésben részesíté, hogy egy «Kakas Márton csárdást» szerze, és ezen csárdásnak czigány hegedűhúrokon leendő első megzendülésének ünnepélyes alkalmára egy barátságos lakomát rendezett, melyre in specie minket színbirálókat is meg-

invitált, megszerezvén azon olympusi látvány gyönyörűségét, hogy vicsorítja egyik kritikus a másikra a fogát, mikor egy asztalnál ül?

Tehát jól ettünk, jól ittunk, jól lakomáztunk: folyt a bor és az anekdota-mondás; félretettünk minden gondot; csak én bennem mozdult meg olykor-olykor valami lelkiismeret forma, olyasmit sugdosva: «hogy fog már most az a féltuczat kritikus arról a drámáról referálni a közönségnek, a mit a közönség látott, de ők nem. Magamra nézve azt gondoltam ki, hogy majd szépen elhallgatok, mint már egypárszor tettem: úgy cselekszem, mintha nem volna semmi nevezetes dolog a színháznál, a miről írjak. Szerkesztő barátomnak úgy is van mit kinyomatni a lapba.

Mekkora lőn azonban az én ijedelmem, a midőn a következő napokon egyik lap a másik után akad a kezembe s bíráló kollégáim azon rendben, a hogy egymás mellett ültünk az asztalnál, referálnak szépen az előadott darabról: elmondják, hogy a mű kissé hosszadalmas, de nyelve folyékony; hogy vannak benne hatásos jelenetek, hanem a párbeszédek dagályosak; hogy a jutalmazott szépen szavalt, de túlzásokba esett, hogy Sz. kissé parasztosan fogta fel a főúr szerepét, hogy a nők játéka bágyadt volt, hogy egynémely ember jobban is tudhatta volna a szerepét stb. stb. No már most Kakas Márton nincsen menekülés: neked is el kell mondanod, hogy milyennek találtad az «előadást»? mert már a többiek mind feleltek

Tehát, instálom alásan: — miután én is ott voltam, a hol a többi: — megvallom, hogy az első felvonás: a pörkölthús kissé csöndesen ment végbe. Jó ötlet volt szerzőtől egyébiránt, galuskát is mellékelni. Zajosabb és így nagyobb hatású volt a második felvonás: a túrós-csusza, mely valódi eredeti gondolatokkal volt megterhelve — töpörtő alakban, s a kedélyek húrjait tökéletes harmóniába hozta. Mindent felülmult azonban a harmadik felvonás: a sült pulyka, mely az összes

kritika tetszését megnyeré, s méltán megérdemlé a koszorút, mely zöld saláta képében halmoztatott reája. Az előadás pontos volt és összevágó s különösen fűszerezte ezt amaz ó klasszikus zamat, mely a b a k a t o r o n félreismerhetlenül érezhető volt. A szereplők mindnyájan megfeleltek a maguk feladatának késsel, villával és poharakkal; különben a felvonások közötti zene többet ért egynémely magánbeszédnél.

Ime én jó lélekkel ezt a bírálatot írtam. Jelentésem, meglehet, hogy valamennyi között a leggyengébb, de annyi bizonyos, hogy legigazabb.

XI. RÉGI PÉNZEK.

(Szentpéteri jutalomjátéka.)

Csunya, háládatlan, önérdekkel teli a világ! szerkesztő barátom. Semmit sem szeret ez magáért, mindent csak önérdekből szeret. Még a pénzt sem szereti magáért; — ha ki jön a forgalomból, azt mondja rá «régi pénz» s kínálja fele áron zsidónak és múzeumnak; csak azért szereti az ember kedvesét, mert élvet talál nála; ha fogai hullanak, otthagyja; csak addig szereti vén cselédjét, a míg tálat nem tör, keze reszketős nem lesz; csak addig szereti költőjét, míg elméje nem gyengül, csak addig tapsol szinészének, a míg ugrálni bír előtte; azontúl vén szerető, vén iró, vén szinész; — vén cselédek, régi pénzek — menjetek a múzeumba! Igen kedves és buzdító példa áll előttünk. A mi jó öregünk, Szentpéteri, a daczos Petur bán, a geniális Rémy, a jó kedvű kántor, az erőslelkü bankár, a tisztakeblű Menenius stb. stb. tavaly megbetegült s vele együtt mindazok a derék férfiak, a kiket előszámláltam, és még számtalan mások, a kik nem jutnak eszembe, ágyba feküdtek, és a hetirend készítő urak sokszor sóhajtoztak miattuk, mert nem egyszer jártak úgy, hogy a játékrendet megcsinálták, s

akkor jutott eszükbe, hiszen Szentpéteri beteg, s más darabokat kellett válogatni. Szentpéteri nem szokott beteg lenni soha, Szentpéterinek nem voltak színpadi nyavalyái; ő titkolni szokta, ha valami baja volt, s eltagadta, ha mije fájt; s csak játék után szokta megvallani, hogy itt és itt ebben a jelenetben közel volt az összeroskadáshoz. Azonban Szentpéteri meggyógyult, s vele együtt felkeltek az ágyból Petur bán, Rémy, Menenius etcaetera urak, s kijöttek a napfényre melegedni. Azt persze rosszúl tették, februáriusban a nap nem melegít, a közönség szive még kevésbbé; mert farsang van. Legalább a kritikusok lehetnének hát nyájasabbak, hogy ne fogadnának egy betegségből felüdült művészt azzal a sajnálkozással, hogy már el is van temetve. Pedig ezt cselekszik; erőnek erejével ráfogják Szentpéterire, hogy a régi pénzekben utoljára lépett fel, holott erről a szinlap nem emlékezik, elbúcsúztatják szépen, mint valami prédikácziós halottat, s beteszik a múzeumba. Nem úgy van az! Szentpéteri, a jó Szentpéteri még nem vénült ki az ő csizmáiból, s legközelebbi föllépése nem azt tanúsítja, hogy ő már most végének indul, hanem azt, hogy egészsége helyreáll, s a túlbuzgó művész nem várhatja be az időt, melyben egészen meggyógyulva foglalhatja el ismét régi helyét; félbetegen is helyére lép, s ha tán gyöngébb is most, mint teljes ereje korszakában, azért mégis erősebb, mint akárki azok közül, a kik szerepeit betölteni próbálgatják; reméljük pedig Istentől és derék orvosaitól, hogy napról-napra előhaladó egészségével megtér hajdani kedélye is, s Szentpéteri még sok ideig nem lesz régi pénz, a kit a múzeumba tesznek.

Egyébiránt a tisztelt kollégáim által tanúsított nagylelkűségre van kedvem megint egy anekdotát mondani (többen azt tanácsolták, hogy az elgyengült művészt most már nyugdíjazni kellene): — az egyszeri amerikai ültetvényesnek volt egy vén néger rabszolgája, a ki nem keresett már annyit, mint a mennyit megevett; az ültet-

vényes felhivatta őt magához s nagylelkűen azt mondá neki: «no Mungó, minthogy olyan hűségesen szolgáltál nálam ötven esztendeig, meg akarlak jutalmazni, ne légy rabszolgám többé, szabadon bocsátlak.» — «De gazda, szólt a vén néger ravaszúl mosolyogva, ha megetted a húsomat, edd meg már most a csontomat is.» Meg kell jegyeznünk a nagyobb hasonlatosság kiderítésére, hogy a nyugdíjintézetnek jelenleg egy «régi pénze» sincs, nem hogy «új» volna Szentpéteri számára, a ki előtt még László is ott áll a sorban, szintén tiszteletbeli régi pénz, a ki még játszhatnék, de nincs kedve a Szentpéterit fogadó lamentacziók elé kilépni; nyúgdíjt is kaphatna, mert 25 éven túl szolgálta a hazai múzsát: — ha volna miből.

Azért legyünk kissé diskrétusabbak s mondjuk, hogy éljen Szentpéteri s ne menjen még a régipénzek közé.

XII. MÁTYÁS DIÁK.

(Nyugdíjazottak fölléptе.)

Az egyszeri tót pap azon kezdé mondását: «minthogy ma vagyon Szent Istvánnak az ő napja, tehát fogok beszélni az káromkodásrúl», én is ilyenformán kezdem: «minthogy ma vagyon farsang utolsó hétfője, fogok én beszélni a színházi tapsokról.» Mi a taps? két tenyérnek egymáshoz ütődéséből származott hang. Tessék bővebben magyarázni! Tehát megmagyarázom bővebben. Egy este egy fiatal igyekező és tehetséges színészünket három, nagyon bizonytalan külsejű fiatal ember megszólítá a Beleznay-kertben, épen a roszprádli mellett ilyenformán: «Ön ma fölségesen játszott.» «Képzelem, rekedt voltam.» «Mégis milyen keveset tapsoltak önnek.» «Azt bölcsen tették.» «Lám pedig X-nek, Y-nak mennyit tapsolnak, akármit játszik.» «Az gusztus dolga.» «Nem annak a dolga az, mert az a mi dolgunk.» Már erre a szóra a fiatal szi-

nész kezdte odább húzni a poharát a beszélő elől, attól tartva, hogy beleiszik. Ez pedig folytatá: «lássa ön, mikor X. vagy Y. szerepel, akkor az minekünk mindig ad egy-egy bilétet a karzatra, meg öt garast, s azért mi aztán kihívjuk minden felvonás után kétszer, háromszor, a hogy jön; ha ön·is spendirozna rá, önnek is megtennők szívesen». Az ifjú szinésznek nem volt kedve tovább vacsorálni; ott hagyta roszprádliját, fizetett és futott. Nekem azután elbeszélte ezt az esetet, melyet nem csak ő egyedül hallgatott végig. És azóta nekem, valahányszor ama karzatromboló tapsokat hallom, mindig eszembe jut «az egy bilét és öt garas», a jókedvű színészek pedig odafenn a függöny mögött nevetve mondják egymásnak, mikor X. és Y. szereplései alkalmával az Olymp «mindnyájan-t» kiabál: «gyerünk ki mind! ez most úgy sem a mi költségünkre megy.» Egy bilét és öt garas! Ilyen olcsó nálunk a taps, a koszorú, és a hírlapi dicsőités: mind (de nem mindenütt) megszerezhető egy bilétért, egy pénzért, egy nyájas kézszorításért (ez az utóbbi legbolondabb, mert semmi exakt dolgot nem képvisel). És ez annyival gonoszabb állapot, mert a hamisak mellett vannak igazi tapsok, koszorúk és dicsőitések, és mert az igazi lelkesülés tapsát a bérencz tenyércsattogásaitól, a megtisztelő koszorút attól, a mit a művész maga vesz magának a piaczon, épen nem lehet megkülömböztetni, és ez fáj annak, a ki kapja, fáj annak, a ki adja: s olyan jól esik azután közönségnek és művésznek, mikor egy-egy ihletett pillanatában a költői lelkesülésnek néző és játszó egy gondolatba olvad, s midőn felzendül az igazi taps riadója; a művész gondolhatja magában: «Ez az én szivem dobogasa; az én tulajdon lelkem tapsol nekem».

Ilyen ritka órák egyike volt farsang utolsó hétfőjén a színházban. Ez este urak, úrfiak és szegény legények dalidói mindenfelé; a színházban bérletszünet és «Mátyás diák» az előadás, a mit már mindenki tud könyvnélkül. És mégis tele volt a színház. A szinészi nyugdíjintézet

javára volt ez előadás, s három nyugdíjazott tagja ez intézetnek lépett fel abban: Kovácsné, Szilágyi és Balog. Az antik mindig szép maradt. A szépség megvénül, de a művészet soha. Ez Kovácsnén bebizonyult ma. Hány hirhedett színházi szépség járt térdig a koszorúban, mikor ő évek előtt szintén ezen mulatságos, kedélyes, nevettetni való szerepeket adta, és lám azoknak a koszorúi már elfogytak, és neki még mostanra is maradt. És az igazi koszorú volt, és azok igazi tapsok voltak. Kovácsné egy háladatlan alárendelt szerepkörből, minő a komikai vén hölgy alakoké, művészi értékkel birót, mindig emlékben maradót tudott alkotni, melyből utódai csak torzképeket és mázolt ijesztőket csinálnak; azt a furcsa szendeséget, apprehendáló kifejezést, finom mérgelődést, természetes affektácziót, nevettető páthost, alakítási ügyességet még csak utánozni sem tartják érdemesnek. Azért vele együtt az a szerepkör szép lassan le is marad a színpadról; miként egyike legtermékenyebb és legkedveltebb színműíróinknak maga mondá előttem, hogy a mint írtak eddig Kovácsné kedveért szerepeket, úgy nem fognak írni ezután, s az egész szerepkör megy az antikok közé a múzeumba: oda, a hol Megyeri szerepköre fekszik bebalzsamozva. A jó közönség érzeni látszott ezt a gondolatot, azért tapsolt ma oly igazán. Az Isten áldja meg érte. Bizonyosan még azután a jelenlevők mind dalidókba mentek, s tánczaik öröméből szakitának el néhány órát e színházünnepély számára. Az Isten őrizze meg őket a farsang után a grippétől és a szabókontótól.

XIII. OBSITOS HUSZÁR.

(Népszínmű Szigligeti-től.)

Őnkénytelen eszembe jut az a furcsa anekdota, miszerint bécsi színpadokon adván Szigligeti Csikósát és Szigeti Violáját fordításban: a kedélyes bécsi közönség sehogy

sem akart hozzá szokni, hogy e két egyformán hangzó név alatt két külömböző személyt képzeljen magának, ezek közül elnevezésül természetesen a rövidebbet használva; mikor aztán kisült, hogy két külön szerzőről van a szó, akkor így külömbözteté őket: «I. Szigeti der Betyár (Viola)» és «II. Szigeti der Tschikos»; minthogy pedig betyár és csikós megint egyforma dolgot jelentenek, tehát a kérdés annál bonyolódottabb lett. Nevelni fogja a bonyolódást most még a fennczímzett darab. Van tudniillik Szigetinek (Nro I.) ilyen czímű darabja: «Vén bakancsos és fia a huszár.» Szigligetinek (Nro II.) most kerül színre szintén egy, a mit csak a Tisza őriz, hogy így nem neveztetik: «A vén huszár és a fia a bakkancsos», a mit én sajnálok is nagyon, hogy úgy nem történt; ezzel a revancheal tartoztunk volna derék gyalogságunknak, s a huszár apa csak elégtételt adott volna derék sorezredeinknek, ha fiát egyenesen a Dom Miguelek verbunkkommandójához viszi.

Azonban ez nem úgy történik: a fiúnak az anyja korcsmárosné, bizonyosan van neki miből letenni a rekrutaváltságot, s a fiú otthon marad és megházasodik. Hanem idáig sok minden történik ám, a mit én nem győzném elbeszélni; de nem is beszélem el; a ki jó ember, nézze meg maga, majd mikor előadják a darabot, lát abban sok szépet és hall is eleget, hogy bizony nem bánja meg.

Tisztelt szerkesztő urat pedig kérem bocsásson meg, hogy így kritika nélkül hagyom az újságát, de a mióta a symphoniákat lekottáztam, nagyon megroppant bele a derekam. Képzelje csak, a minap midőn ott állok a színfalak közt, észrevesznek a muzsikusok, s a mint ott eldefiliroznak mellettem, azt kérdék egymástól királyutczai angol nyelven: «haszte klézen, wasz der Khákas Misku hat gesrím? (még Misku) haszt nid gelesen den Khákas Misku? no dasz isz aver a kapitále Tumhájt!» S kérem, nekem azt ott kellett hallgatnom inkognitó, s még csak annyit sem mondhattam a védelmemre, hogy Márton va-

gyok, nem Miska. Arra azután mérgükben olyan kalamajkát húztak, hogy most is cseng bele a fülem. Ilyen veszedelmes dolog az embernek művészekbe belekötni. Nem is teszem, fogadom, ezentúl senkivel egész jövő vasárnapig.

ÚTI KÉPEK.

I. A BEFAGYOTT BALATON, AZ ÖLELKEZŐ VÁRROMOK.

Útitársam egy angol borkereskedő, ki balatonmelléki borokra terjeszté ki figyelmét, mr. Wilkins, egész a siófoki útnyilásig a fölött elmélkedett, a mit — nem látott. Nem látott az egész úton zöld vetést. Kifagyott-e a buza? vagy nem is vetettek az idén? vagy kiették az egerek? A nagy róna valóban olyan, mint egy ugar. A siófoki agyagpartok résnyilásánál aztán beszélhetett már arról, a mit lát. Az egész hatalmas kis tenger végig befagyva. A hullámzó fellegeket, partokat visszatükröző élő lap helyett egy holt mozdulatlan zöld sikság, oly sötét, mint a malachit, fehér vonalokkal átczikázva, a távolban mozgó hangyatömegek elszórva rajta: halászok, korcsolyázók; ma épen ünnep van, mindenki mulat. Ez a második jégkérge a Balatonnak ez idén. Az első odakinn hever már a somogyi homok fenyéren; hosszú fehér bástyák, összedült palotasorok alakjában, azt egy északi szél verte ki oda mind, s a tél második pánczélt vont helyébe. A Balaton is luxust kezd üzni, kétszer változtatja a toilettjét egy farsangon.

A tihanyi félszigeten túl új tüneményt mutat e bűvös kép, ott is be van fagyva a tó; ugyanazon malachit födél rajta, hanem a somogyi parthoz közelebb egy óriási hoszszaságú rianás vonul rajta végig Tihanytól le Badacsonyig, s a szétnyilt helyen azurkék víztükör ragyog. A zalai hegyek száz meg száz apró borházakkal vannak fedve,

miket a nap aranynyal festett, s a ragyogó pontok azon a hosszú szabad víztükrön úgy tűnnek fel, mintha futó fáklyák volnának, míg a jéglap maga viszfénytelen marad. A tündérlámpások ott az égszín úton versenyt futnak velünk, a meddig a Balaton tart, s míg egy másik bűv mutatványa a láttani csalódásnak másfelé nem ragadja a figyelmet. Két ősi várrom tűnik fel a zalai hegyek között, mik a sebesen rohanó vonatról úgy tűnnek fel, mintha egymás előtt és mögött járnának kelnének. A két várrom Csobáncz és Szigliget. Ezek is sietnek egymáshoz; méltóságos vonulással közelednek egymás felé, már összetalálkoznak, Szigliget eléje vonul Csobáncznak, de az nagyobb, mint ő, s mikor Szigliget egész előtte áll, a csobánczi rom az ő tornyai fölött tűnik elő. Akkor talán a két várkisértet szellem-lakosai átbeszélgetnek egymáshoz. Aztán megint búcsút vesz egymástól a két várrom, szellemsuhanással elvonul délnek, északnak. És ezt a bűvmutatványt mindennap hatszor ismétlik a vasúton jövők-menők előtt, ezek pedig nem törődnek a várrom kontratánczával, hanem keresik az alatt a Pester Lloydban, hány krajczárral járnak egymás előtt, alatt, fölött a mai nap romjai, kisértetei: a börzejáték-papirok?

II. AZOK A SOK KERESZTEK.

Kanizsán túl az angol borász helyett egy osztrák baronesse és egy apácza lettek útitársaim. A baronesse érdekes halovány arcz, az apácza szigorú, merev tekintetű szent hölgy. Az egész úton semmiről sem beszélnek. Vajjon zárdába viszik-e a halvány leánykát, hogy oda eltemessék? vagy pedig zárdából hozzák ki, valamely kifáradt osztrák pair menyasszonyául, hogy úgy temessék el? Mi közöm hozzá? Egyszer egy faluhoz oly közel halad el a vonat, hogy a faluvégi szent feszület ott suhan el az ablak alatt. Az apácza ájtatosan keresztet vet magára,

s villámló tekintetet az ifjú hajadonra, ki azt elmulasztá; halkan mormogva: «baronesse, nem látta ön a szent feszületet?»

A megdorgált leányka még halványabb lesz, s most már figyelni kezd az út mellett elsuhanó tárgyakra. Egyszer csak keresztet vet magára. Egy percz mulva ismétli, Megint egy percz mulva ugyanazt teszi. Aztán megint úgy tesz. Percz mulva megint. Mikor már a huszadikná van, az apácza szemei szikráznak a haragtól, nem állhatja tovább, megszólítja a túlájtatos hölgyet.

— Baronesse, mit csinál ön? hisz azok nem keresztek, hanem telegráfrudak!

(Biz azok hasonlítanak az apostoli hármas kereszthez nagyon.)

A szemvillámokból nekem is jut, önkénytelen profánus hallgatónak és szemtanúnak, mely közbeszólásra készt.

— Soror in Domino, az Úr csak a jó szándékot tekinti.

E kegyes mondat megszerzi számomra az absolutiót.

Bizonyosan menyasszonyul viszik a halavány hölgyet, azért nem tudja még, hogy mi különbség van a feszület és a távirda-állvány között! Majd ha férjhez megy, megtudja, hogy mi hát az «igazi kereszt!»

III. A BÉCSI BÖRZÉN.

Azt mondják, hogy most nagyon csöndes a bécsi börze No ha azt csendnek nevezik itten, akkor azt szeretném tudni, hogy milyen lehet benne a lárma?

Mintha a váczi utczán tolvajt fogtak volna el, s azt a a nép ki akarná szabadítani; mintha Debreczenben tüzet oltanának a diákok, s kifogyott volna a vizük; mintha Rimaszécsen képviselőválasztás volna, s fehér tollas, veres tollas és cserepár verekednék összegomolyodva; mintha Molnár népszinházában Bem apó hadai ostromolnák Szeben városát; mintha Miletics interpellálna a

képviselőházban s ez mind egy terembe volna összegyűjtve: valahogy megközelítené a börze-lármát, mikor az csendes.

Egyedül mentem fel a karzatra, gondolva, hogy itt már csak senki sem ismer, s egész élvezettel gyönyörködtem az alattam zsibongó látványban, melyből csak a tömeget, s a zajban, melyből csak az ensemblet vehettem ki. Mintegy másfél ezer ember volt együtt a teremben, melyet egy kettős esztrenga közepén kétfelé választ; e kettős korlát képez csupán olyan szentélyt, melyen belül kevesen járnak-kelnek csendesen; a két oldalán tömörül a pénzvilág előttem ismeretlen népe, sűrűen összetódult csoportok, miknek minden egyes alakja kiabál, kezével mutogat, itt-ott lökdösődnek is, egyes embert körülfognak, az védni látszik magát és nem engedi helyéből kiveretni; egyes nyughatatlan alakok egyik csoporttól a másikba furakodnak át, előre, hátra tolongva nyüzsg, forr az egész tömeg. A Bábel építése nem lehetett szebb ennél.

Egyszer csak megfog valaki hátulról s nevemen szólít.

Egy derék pesti tőzsér; (zárjel között mondva: egy velem nagyon barátságtalanul bánó pesti szerkesztő apósa) ismert fel onnan alulról s feljött értem, hogy levezessen a parquettre; lássam színről-színre és közelből azt a szentek szentjét, a melybe csak a beavatottnak és a különösen protegáltnak szabad belépni. E szives honfitársam ajánlata nyomán nyiltak meg előttem az igazgatóság, rendőrbiztosság ajtajai, miken keresztül lehet csak idegennek a börze templomába bejutni. Mindenütt azonban a legszivesebb előzékenységre találtam, a minek úgy hiszem, hogy nem a tárczám, hanem a «tárczám» az oka.

A börzének épen derült napja volt ma. Egyike a Baubankoknak valami vasútat kapott, mely telkein át fog vezetni, s erre lelapult részvényei egyszerre öt forinttal emelkedtek föl. Ez aztán olyan mint az élesztő: a többit is megkeleszti. A Baubanknak alapító bankja van, annak

a részvényei is fölülmennek a tegnapi áron, minden csigának kezdenek nőni a szarvai: az egymással összefüggő papirok alkotják a leglármásabb tömegeket össze. A Baubank csoportjának a szélén is alig lehet keresztül törni; a közepe hevesen perlekedni látszó alakokból van consolidálva. Nem perelnek azok. Csak játszanak. «Két forint!» «Két forint tiz!» «Én adok!» «Én veszek.» Egy alak, nagy téli shawllal a nyaka körül (e gőzfürdői hőség mellett), hallgatva néz sokáig mereven s egyszerre elkiáltja magát dühösen: «Kettő harmincz!» E szóra egy másik tömzsi alak a tulsó oldalról odatör hozzá, könyökkel fúrva utat a tömegen át. Azt hinnők, meg van sértve a kiáltás által, s most párbajra hivja a sértőt. Dehogy hivja. «Én adok!» Huszonöt darab a legalsó tétel. Megvan. Mind a ketten beirják tárczáikba a vételt s ez elég. A kiabálás tovább foly. Egyszer egy új hang szólal meg: «Kettő ötven!» A kiáltót most a téli shawlos ragadja galléron. «Én adok»!» Kötve van. Ime húsz krajczár nyereség minden darabnál: öt forint haszon a huszonötön. Az öt forintos nyereséggel beérő csoportok között arisztokratikus blazirtsággal járnak, tévelyegnek a magasabb finánczvilág bárói és fejedelmei, kiknek személyét szives kisérőm megismerteté velem. Az a veres szakállú magas ifjú, kinek kotelettjei tavaly óta kezdenek szürkülni, egy év alatt hét milliót vesztett a börzén, ennek a testvére öngyilkossá lett; amaz a szép barna bajuszú ifjú három palotával birt a Kolowrat-Ringen, tavaly mind a hármat elvesztette. Azok közt ott, kik a hosszú asztalra felültek s csendesen lógázzák a lábaikat, a középső alaknak két milliója volt tavaly s ma csak ugyanannyi százezeret ér még. Emez itt nagy veszteségei miatt már a Dunába is ugrott, de kifogták s újra ide jött. A kulisszák népe rekedtté kiabálja magát s vörösre izzad; a börzefejedelmek hallgatva, mosolyogva sétálnak, egykedvűen nézve szét a zsibongó tengerár fölött, mely halottait kihányta már a partra.

A teremnek negyvenhat oszlopa van, s minden oszlopon egy óriási szám. Ez oszlopok a légyottok jelzői a felek között. A valódi urak, a bankárok helye a sorompó, mely végtől végig van jelölve érczbetükből kirakott neveikkel, itt találni őket, vagy házaik képviselőit, s azért a jogért, hogy e sorompóhoz támaszkodhassanak, magas díjt fizetnek, ott benn a sorompón belül a meghitelt alkuszoknak van hivatalos helye, ime azok között is látunk egyet, ki tavaly maga még vezető pénzkirály volt, több millió értékkel, s ma már csak a mások közvetítője.

Financziális andalgásainkból egy-egy elrohanó alak riaszt fel: «Ki vesz magyar keleti vasútat?» Kisérőm kérdi: «hogy?» «Hat és fél!» a válasz (értsd $56^1/_2$). A kináló szalad odább. Képünkről kilátta, hogy nem veszünk hat és félen magyar keletit.

Nem olyan jó psycholog egy kis ökölnyi gyerek, piszkos inggallérral, borzas fejjel, félreálló szájjal, a ki a betöltetlen árfolyamlapot kezében tartva, odajön hozzám, s azt kérdi tőlem: «hogy a Kredit?» Ennek se lesz soha palotája a Ringen.

Új oldalba döfést kapok: «Ki vesz magyar földhitelt!» Megy fölfelé. A rohanót elfogják s magvát képezi egy újabb csoportnak. Magam is benne vagyok; próbálok «haussera» kiabálni: magyar papirosról van szó; a ki lelke van! nem engedem a patriótámat! Huszonöt darab nem a világ! «Húsz krajczár felül!» — «Ich nehme» A dolog megindul. Hogy hínak? Megmondom. Van hitelem akár száz darabig! Tovább! Magyar hitel emelkedik. Még hatvan krajczárral felül megyünk. Most már «ich gebe!» Nyertem tiz forintot a bőrzén. Benne vagyok a szerencsében! Most harmadikat szól a harang; a zaj siketítő tetőpontját éri; a kit még mellbe nem ütögettek, megkapja most; az egész nép tódul a kiegyenlitési terembe, a hol a differentiákat rögtön kifizetik; a terem ajtaja mellett van felakasztva a fekete tábla e felirattal: «Azok-

nak a nevei, a kik a differentiákat ki nem fizették.» Ezúttal üres a tábla. Én is megkapom a tizenöt forintomat a vevőtől, adok belőle ötöt az eladónak; tiz forint profitom van. Tudományommal kerestem. Sietek a szállásomra, útközben találok egy gyümölcsárus boltot; abban gyönyörű almákat látok kirakva. Ezekből küldök haza Budapestre Stáczió-utcza Nro 80 tizenkét darabot. «Meine Mittel erlauben mir das.» — «Mit fizetek érte?» — «Csak tizenöt forintot.» — No már most tudom, hogy mit tesz a börzén nyerni!

IV. A REICHSRATHBAN.

Mikor még X-el irtuk a Reixrátot. Régen volt a! Mi sem vagyunk már Ypsilon. Egyforma az alkotmányunk. Épen olyan rozzant bódé, mint a miénk; no nem az alkotmányt értem, hanem az országházat; félredúgva, úgy hogy a bécsi vén bérkocsis nem akart oda találni, mikor rábíztam magamat, hogy vigyen el a Reichsrathba.

Hanem aztán belül milyen különbség a mienk és az övék között.

Nálunk egyenesen belép az ember az utczáról az előcsarnokba, a hol a képviselők akasztófa-alléeján a jelenlevők kabátjai s a távollevők meghivó jegyei pompáznak s onnan közvetlenül a pipafüstbe, melyben a kinnsétáló képviselők úsznak; s ott színről-színre láthatja az egymással vitázó, anekdotázó, koaléáló és fuzionáló képviselőket; leülhet melléjük a buffetben és ehetik velük egy sonkából. Az osztrák alkotmány-műhelyben egy labyrinthot kell bekalandozni, míg a hallgató odáig eljut, hogy egy ajtón át, melynek előszobájában udvarias komornyik veszi át a levetett kabátot, beléphet a hallgatóság karzatára.

Milyen csend van idebenn!

A terem padjai félkörben, amphitheatrumszerüleg vannak felállítva, s azokkal egyenközüleg a karzat, úgy, hogy

a karzatról nem láthatni mást, mint a képviselőknek a tarkóit s a képviselők nem láthatnak fel a karzatra.

De ugyan mit is látnának ottan?

Hol vannak a pesti karzatok válogatott csoportjai? A főrendi karzat czelebritásai, a hallgatóságnak beállt püspökök, a katonai fényes egyenruhák, a mágnások, az idegenek? Hol van a tősgyökeres bekecses, vidéki ájtatos hazafi hallgató, ki képviselője szűzbeszédére les napokon át? hol az egymás háta mögül bámuló fiatalság? És különösen, hol a karzatok virága, a tűz tekintetével lelkesítő hölgysereg? Alig vagyunk huszan az egész karzaton. S távol a homályos messzeségben ül egyetlen egy női hallgató. Magát az irói karzatot csak hét darab journalistáról ismerni fel.

Pedig a legérdekesebb tárgy forog szőnyegen: a sajtó felszabaditása nyügei alól; a hírlapbélyeg, a lapbiztosíték, a hirdetménybélyeg eltörlésének törvényjavaslata! Hajh, milyen scéna volna ez a magyar országházban! Milyen szónoklatok! mily parlamenti torna! rogyásig telt karzatok! éljen-zaj! elnöki csengetés! és az irói karzaton drei mann hoch egymás nyakán, a ki csak valaha egy czikket irt a lapokba.

Itt meg mintha senkit sem érdekelne az egész dolog. A terem kong az ürességtől: a helyeiken ülő képviselők szétdarabolt mappákat tanulmányoznak, néhányan a középre mentek diskurálni; a szélső jobbon ülnek a papok és párthíveik; egy kicsiny kis asztalnál három gyorsiró unatkozik szörnyen.

Lassankint észreveszszük, hogy beszélnek is odalenn. A szélső balon: azon a helyen, a hol Csiky Sándor ül, látunk felállva egy sovány, ősz alakot. De ez nem Csiky Sándor! Lassú, leptető modorral mond el egy hosszú szónoklatot, melynek minden mondatánál előveszi az irását, meg a szemüvegét. A beszéd átgondolt, kidolgozott filozófi mű lehet; de nem kiséri azt egyetlen «helyes» vagy «halljuk» felkiáltás sem. Legalább Majoros volna

ottan, hogy mondaná rá: «igaz». Dehogy szólnának! Hallgat minden ember s mikor vége a beszédnek, az elnök jelenti csendesen, hogy harmincz tag «cloture»-t kért. Csodálom, hogy nem a szónok beszéde közepén indítványozták a cloturet. Két percznyi idő engedtetik a pro és kontra feljegyzetteknek, hogy válaszszanak ki maguk közül egyet-egyet, a ki elmondja még, a mit tud. Ebből sem lett Niebelungen-harcz. Könnyen megegyeztek. Két percz mulva megszólal az elnöki csengetyű. De az is micsoda csengetyű! Akkora, minő az egyházfi krajczárszedő perselyére van kötve; a németeknél ez is elég a csendet félbeszakítani; mi ez a mi elnökünk viharcsillapító hatalmas inklangoriumához?!

A kijelölt szónokok még egyszer megkisértik a már csendesen elmondottakat még csendesebben újra elmondani; a képviselők az alatt olvasnak, jegyezgetnek; Auersperg is megérkezik katonai egyenruhában s elfoglalja helyét a képviselőkkel szemközti széken.

Az utolsó szónoklat is elmulik nesztelen; semmi zaj, semmi közbekiáltás, helyeslés; a leülő szónoknak senki sem siet megszorítani a kezét. Előadói zárszó. Kérdésföltétel. Szavazás.

A hírlapbélyeg eltörlésének javaslata megbukik! A sajtó nyügei tovább is megmaradnak az osztrák irókon. A journalista páholy mohikánjai rohannak haza, tűzokádó kedvükben. S másnap reggel egy csomó — elkobzott újság a legújabb újság. Azok között a Neue freie Presse is.

Hanem azért nem ütött ki a forradalom.

V. A BÉCSI HÍRLAPOKRÓL.

Természetesen azoknak a pártján állok, a kik a hírlapbélyeg eltörlését óhajtották. Nem lehet ez ellen szólni in thesi. Hasonló törvényjavaslatot a magyar országgyülés egyhangulag fogadott el, csaknem vita nélkül. Honnét van

hát, hogy a bécsi hírlapok ily mostoha bánásmódban részesültek az osztrák Reichsrath részéről? Csak nem az a megtakarított 900 ezer forint volt az indok? Hisz ez bagatelle a szerencsés Cislaithaniának. Ennek bizony nagyobbrészt maguk a bécsi hirlapírók az okai.

A megelőző napon a börzén azt kérdeztem az ottani habituéktől, hogy hát hírlapírók szoktak-e idejárni? «Szoktak, volt a válasz, hanem azoknak igen furcsa nevük van itten.» (Nem mondhatom el, hogy mi!)

Hanem megmagyarázhatom, ha jó elől kezdem. Azonban itt el kell előbb mondanom a hírlapkiadásnak egész üzleti titkát.

Egy bécsi hírlap ád évenkint 750 nyomtatott ívet, a minek százánál a nyomtatást és papirt 2 frt 50 krral számítva, az maga kerül 18 frt 75 krba; hozzá a lapbélyeg 3 frt; tehát a kiadónak minden egyes példány benne van 21 frt 75 krban. Árulja pedig ő azt a lapot 18 forintért. És így minden példányon van 3 frt 75 kr vesztesége; húszezer előfizetővel biró lapnál hetvenezer forint világos veszteség egy évre.

De ez még csak pusztán a papiros-, nyomás- és bélyegrovatnál.

Megelőzi az általános kiadást a szellemi kiállítás, a szedés, az adminisztráczió, a nagy szállás, a rabattok, a mi szerényen számitva tesz 125 ezer forintot. Tehát kell veszteségnek lenni egy lapnál évenkint 200 ezer frtig.

De hát ki téríti ezt meg? Ki fedezi ezt a veszteséget oly fényesen, hogy a kiadóknak még palotákat is lehet vásárolniok?

Erre felel meg az a vélemény, a mit a börzén mondtak a bécsi lapkiadókról és a lanceirozó journalistákról.

Miért adják a bécsi kiadók lapjaikat a kiállítási áron «alul»? (Holott hasonló tartalmú angol és franczia szolid lapok két akkora árért adatnak.)

Azért, hogy nagy közönségük legyen; sokan olvassák. A nagyon olvasott lap azután nagy hatalom a börzén:

dicsérete haláléllesztő balzsam, lepiszkolása halál-méreg. Az ilyen lapnál az előfizetési pénz, a nyomdaszámla, a hirdetménybevétel, a szellemi kiállitás költsége mind számba sem jön; egy pár százezer forint ide vagy oda; a főüzlet a börzén van — az a reklám.

A bécsi lapok olvasó közönsége kap a kiadóktól 18 forintért olyan lapot, a miért igazság és üzleti számitás szerint legalább harmincz forintot kellene fizetnie; hanem azt a 12 forintnyi profitot ugyan megfizette aztán a tavalyi Krachban! még most is fizeti.

Most látja már a közönség, hogy ezeknél a kiállitási áron alul árult lapoknál mily óriási tandijt fizetett utólagosan! Fizette a tandíjt, mikor a pénzét «ezeknek» a biztatására a börzére hordta s szédelgő vállalatok papirjait vásárolta; s fizette a tandíjt, mikor «ezeknek» a vészkiáltására legjobb papirjait is a börzére vetette, s veszett fejsze nyelét sietett megnyerni. A dicséret és a leszólás egyformán meg volt fizetve. Vannak lapok, a mik ugyanazt a vállalatot magasztalták, míg az alapitók fizettek s legyalázták, ha megint a kontremine fizetett meg érte. Háromféle skálát tartottak a kegyosztásra. Első volt, ha hallgatnak egy megindított vállalatról; a második, ha olyan gyönge támadást intéznek ellene, a mit az diadalmasan megczáfolhat; a harmadik volt a föltétlen magasztalás.

És ezt tudja mindenki: tudja a börze, tudja a Reichsrath, tudja a publikum, s ez magyarázatot ad ahhoz, hogy miért oly csendes a terem, mikor a hirlapok életkérdése van napirenden? s végül, hogy miért szavaztatik le ilyen nevezetes szabadelvű kérdés a törvényhozó test tagjai által?

Pedig ez valóban életkérdés volt az osztrák hírlapirodalomra nézve. A börzei sukkurzusnak már vége. A jövedelmet csak tisztességes áron lehet keresni ezentúl, s úgy hiszem, hogy a bécsi kollegák előtt ez is egészen nyitva áll. Bizvást felemelhetik a lapjaik árát annyira,

hogy tiszta haszon maradjon a kiadásból. Az ő lapjaik jól vannak szerkesztve, érdekes tartalmúak, a Stokkjobberi publikuma tán elmarad egy időre, de az olvasó közönség szivesebben fogja megadni a felemelt árt azokért a lapokért, a melyeket becsülni fog, s a melyek jégre többé nem vezetik.

VI. BERLIN.

Nyolcz napot töltöttem Berlinben; de ez nem elég idő, hogy valaki csak általános fogalmat is szerezzen magának a német világvárosról. Azt elébb meg kell lakni. Utazásomnak külömben is főczélja volt személyes ismeretségek kötése képviselői és irodalmi körökben; múzeumokról, szinházakról, épitészeti és művészeti nevezetességekről nem sokat jegyezhettem fel.

A mi Berlinben rögtön feltünik, az a tervszerű alkotása a városnak. Mikor még fejedelmei csak Kurfürstök voltak, országa szegény, harmadrendű állam, már akkor oly tervszerüleg volt rendezve az utczák, terek vázlata, mintha a város alkotói előre számitottak volna rá, hogy a 40 ezer lakosú kis városból másfél század mulva kilencz százezer lelket számító metropolisa lesz egy egész nagy nemzetnek.

És minő gazdag metropolis! Az igaz, hogy fényes templom, magas torony nem igen emelkedik ki a háztömegek sorából s az vigasztalás nekünk, Pest lakóinak, kik e tekintetben szinte igen kevéssel beérjük; hanem azután egész sorozata következik egymásután a monumentális épületeknek. S minden épület, szobormű klasszikus stylben alkotva; remekmű minden; világhírű, de hazai művészek remeke: a paloták homlokán a lángész ragyog, nem az aranyozás; még a legújabb utczasorokon sem találjuk az új kor nagyvárosának tarka quodlibetjét, összevissza byzanczi, góth, olasz, renaissance stylű épületeket:

a magánházakat is izlés, művészet jellemzi, nem czifra pompa. Van kivétel is, például Princzheim bankár most épült palotája, mely túl tesz Bécs minden pompáján: a legfelső emeletének külső fala históriai képek táblázatával fedve, mindannyi pompéji modorban, arany alapon drágakövekből kirakott mozaikmű!

Vén hársfák sétánysorai a legfényesebb utczákon, vasrácsozat mögött kertek, rózsafákkal, örökzölddel a házak előtt; a falakra felkúszó borostyán, ablakok, erkélyek tele nyíló virággal (itt már tavasz van, nálunk még fagy s Nápolyban hó esik!) mind együtt a költői kedély zománczát vetik a Spree melletti Athénre; míg félmértföldnyi hosszúságú széles utczáin végig tekintve, a kolosszális mérveket bámuljuk. A hosszú széles palotasor kísérte utcza végén emelkedik egy magas szobor, tetején egy óriási szárnyas arany alakkal: az a diadalszobor.

Gazdagság, hatalom, művészet, ész és kar győzelme minden nyomon.

S honnan vette mindezt Berlin?

Földje nem volt Kanahán. Sovány homokróna az, sok helyt vizenyős ingovány. Aranybányái sem voltak. Meghódított tartományokon sem uralkodott, hogy Isten kegyelméből századokon át azoknak a véres verítékén építhette volna palotasorait; bolondokkal sem volt körülvéve, a kiktől mesterséges pénzválságokkal minden évtizedben kétszer beseperhette volna a megtakarított fölösleget; hódító hadjáratokra sem járt; fegyveréhez sem nyult 1816-tól 1864-ig. Világkereskedelmi központ sem volt: a kis Spree, mely rajta átfoly, akkora, mint nálunk a Maros, s hajói csak dereglyék. Mi pótolta mindezt a porosz nemzetnél? Egyes-egyedül a takarékosság.

Az a király, a ki ezeket a művészi izlésű palotákat építteté, tizenöt esztendeig elviselt egy szurtos kabátot a testén, s az a nép, mely ezt a nagyságot morzsánkint összehordta: mint nemzeti kedvencz ételt adja fel asztalára a «Pumpernikkelt», azt a fekete korpakenyeret, minőt

ha nálunk a raboknak adnának, fellázadnának érte! Igen is a Pumpernikkelt irós vajjal, mikor egyedül van; azt viszi magával, ha a zöldbe megy mulatni; és a midőn vendéget fogad el, midőn azt már jól tartotta osztrigával, pástétommal, drága halakkal, sültekkel és konfiturákkal, akkor a lukullusi lakoma végén odateszi asztalára a pumpernikkelt vékony szeletekre szabdalva, s míg a vendégnek a torkán akad a foghegyen csípett első falat, ő egész delicziával költi el a pazar bankett végén azt a kedvencz nemzeti eledelt.

Igenis: ezzel a fekete kenyérrel vert meg bennünket a porosz, s ezzel fog megverni minden nemzetet!

A porosz otthon nagyon takarékos; hanem ha egyszer vendégszeretetét mutatja meg, tultesz vele a magyaron.

Berlinben egy házajtó sincs nyitva soha. Nappal is csak csöngetésre bocsát be mindenütt a kapus, s megnézi jól, hogy odább ereszsze-e a bejövőt.

Azontúl minden lakásnak van egy farekesze, mely azt a lépcsőtől elzárja. E farekeszeken belül sötét van, s az ajtón van egy szemüveg nagyságú ablak. Elébb ezen át megnézik a bejönni kivánót s ott adják tudtára, hogy honn van-e a kit keres? Véletlenül betoppanni senkihez sem lehet. A csengetyű alatt a tábla: «N. N. a szegénység enyhítése s a koldulás elleni egylet tagja.» Kéregetők ide nem jöhetnek. Az első találkozás elővigyázat, bizalmatlanság, gyanú mindenki irányában. Ha ez egyszer meg van törve, akkor azután barátság, szolgálatkészség, jóakarat.

VII. BISMARCKNÁL.

Braun Károly birodalmi képviselő barátom szives közbenjárása folytán mindjárt megérkezésem utáni napon voltam szerencsés a nagy államférfiutól kihallgatási órát nyerhetni; a mi annyiban nevezhető kihallgatásnak, hogy ő beszélt, én pedig hallgató voltam.

Este kilencz órakor fogadott el (megesik, hogy éjfélutánra ad kihallgatási órát a látogatást vágyónak). A hozzájutás igen könnyű és egyszerű. Palotája a legigénytelenebb külsejű az egész Wilhelmstrasseban, s még csak medveprémes kapus sem őrzi ajtaját ezüst buzogánynyal; úgy kell becsengetni, mint más szegény emberhez. Az előtermet egyetlen moderateur lámpa az asztalon világítja meg. Ettől harmadik Bismarck dolgozó és elfogadó szobája. Ebben is a legegyszerűbb bútorzat; semmi pompa a szögletben egy vas nyugágy, az alatt fekszik egy hatalmas bernáthegyi szelindek, az ablaknál egy vasszekrény; a szoba közepén egy nagy iróasztal, a mellett ül a vas ember.

Bismarck herczeg egy teljes hat láb magas athlétai alak, széles vállakkal, hatalmas kezekkel, mik a kézszorításnál aczélizmokat árulnak el: arczát semmi arczképéhez sem találtam hasonlónak, a mikben mind morosusnak, epésnek van feltüntetve. Engem sokban emlékeztetett a Deák Ferencz arczára; ugyanazon sűrű szemtakaró szemöldök, az ajk elé boruló szürke bajusz, életpiros arczszin, egy helyütt megszakítva egy régi sebhely nyomától, mely az államférfiúról, mint katonáról beszél; kopasz széles homlok; világos és nagy szemek, a miknek bizalmas tekintését semmi fénykép sem adja vissza. Általában az egész arcz tökéletes eszménye — egy régi magyar alispánnak.

A herczeg olyan kegyes volt, hogy el sem hagyta mondanom azt a szépen kiczifrázott beköszöntőt, a mit magamban neki szántam, hanem mindjárt azon kezdte, hogy ejnye de fiatal ember vagyok, sokkal vénebbnek képzelt, főhadnagy korában olvasta még legelső munkáim ismertetését az «Augsburger Allgemeine Zeitung»-ban, a mi még akkor okos lap volt. — Mondám neki, hogy mennyi idős vagyok. — «No én tíz évvel előbbre vagyok önnél.» — «Az Isten éltesse.» — Azután leültetett az iróasztala másik oldalára; a vasszekrényből előkeresett

egy doboz szivart, megkinált vele: «köszönöm nem szivarozom soha.» Ő sem él vele: nagy tajtékpipából szokott dohányozni.

E közben nyilt az oldalajtó s a mellékszobából belépett a herczegnő és leánya. A vas embernek mágnese is van. Mindketten báli toilettben. A herczegnő most is impozáns szépség: ősnemes arcz és termet; a herczegkisasszony pedig ragyagó eszményi alak; a királyi tánczestélyre voltak indulandók s egész more patrio a családfőtől búcsúzni jöttek. Bismarck patriarchalis csókkal bocsátá el kedveseit; üdvözlő hódolatát küldve ő felségeiknek neje által.

Akkor azután ismét leültünk az iróasztal elé szemközt, a herczeg beszélt: én hallgattam.

«Szükséges, hogy Európa közepén egy olyan konszolidált állam létezzék, a minő az osztrák-magyar monarchia. Ezt beláttam már akkor, mikor 1866-ban a békét megkötni siettem, a mi sok barátunknak nem tetszett. A Lajthán innen és a Lajthán túl államilag kormányozni az egyik részen a német, másik részen a magyar faj hivatott. A többi fajok is adnak igen jó katonákat, de közigazgatási tehetség, államférfiúi tudomány, intelligenczia, birtok kiválólag a németnél és a magyarnál van. És mindannyit összetartja a közös história. Európa keletén apró nemzetiségi államok felállítása lehetetlen; csupán históriai államok lehetségesek. Azért a mostani dualistikus államforma Osztrák-Magyarország között fentartandó. Az önök története is egy Ausztriáéval; még harczaik által is egy; egykor harczoltak egymással, most pedig egymás védelmére vannak utalva.

(Itt megjegyzém, hogy e kölcsönös védelmet és szövetséget őszintén óhajtja is minden előrelátó magyar politikus.)

A herczeg így szólt tovább:

«Ezt a missiót, a mit önök teljesíthetnek, a szomszéd államok nem tölthetnék be. Kell-e Németországnak még

több, papi uralomtól aláaknázott tartomány? Még most is vannak jó barátaink, a kik azzal gyanusítanak bennünket, hogy mi az osztrák örökös tartományokat annektálni akarjuk. Isten őrizzen! Elég bajunk van Elszász-Lothringennel, elég a dán határperrel, s ha geografiai tekintetek nem parancsolták volna, egy talpalattnyi földet sem csatoltunk volna Németországhoz, a min franczia lakik. Ez a soha ki nem békíthető vad ellenség! Mert a franczia vad nép. Húzzuk le belőle a szakácsot, a szabót és a fodrászt s ott találjuk a rézbőrű indiánt. Bár attól a bajtól tudnánk megszabadulni szép szerével, a mit már szereztünk: nemhogy az osztrák búcsújáró népére áhítoznánk. S ugyan mit kezdenénk Bécscsel, mint határvárossal? Bécsnek, Budapestnek missiója van a keleten a czivilizáczió és kereskedelem gazdag központjává alakulni. És a mely német miniszternek eszébe jutna Ausztriától valamit elfoglalni, az meg volna érve arra, hogy . . . (itt mutatta kézzel a «felakasztást»). Én részemről, ha az osztrák tartományok «erővel» akarnának hozzánk jönni, képes volnék «ezért» háborút kezdeni «ellenük». Az osztrák-magyar monarchiát senki sem fogja hosszú ideig bántani, a mennyire emberi észszel az időjárás előre megjósolható. A német diplomáczia törekvéseinek sikerült Oroszország és az osztrák-magyar monarchia közötti egyetértést útba igazítani. Most az meg van. Nekünk keserves lett volna választanunk (zu optiren) azon esetben, ha e két barátunk egymás közt összeveszett volna. Most szövetkezve vagyunk, nem mint a hajdani Saint Allianceban, hogy az uralkodók egyetértésével a népeket elnyomjuk, hanem, hogy a béke biztositásával a szabadelvű kifejlődést, a népek boldogitását tartóssá tegyük. Önöknek a királya «most» már egészen népszerű és kedvelt uralkodó Magyarországon».

Valóban az.

— Ő hozzá minden népfaj hűsége csatlakozik; legyenek önök felőle bizonyosak, hogy ez egyetértést, melyen

jövőjük nyugszik, semmi külbefolyás nem fogja megzavarni, s ha Osztrák-Magyarország békéjét bárki is nyugtalanítaná, az Németországot magával szemközt találandja. De nincs is érdekében senkinek, hogy önöket megtámadja. Miért tenné azt Oroszország? Területe Japántól a keleti tengerig oly nagy, hogy Galiczia csekély nyeremény lenne hozzá. Ázsiában azért folytatja hódító hadjáratát, hogy elégedetlen elemeinek foglalkozást adjon. A Kaukázus «szurok» volt rá nézve. Galicziából azt a részt foglalhatná el, a mit ruthének laknak; három millió félbarbár lélek. Mi szüksége azokra? Elég baja van már a keleti tenger német fajú háromszázezernyi népének russifikácziójával. S ez sem hasznos rá nézve. Az én honfiaim, a németek, igen szorgalmas, erényes, dolgos, becsületes, takarékos népek; de ha egyszer oroszokká lesznek, megkétszerezve veszik át az orosznak csak a hibáit, s elvesztik saját jó tulajdonaikat. Gyakran jártam vadászatokon Oroszországban; ott hallottam azt a példabeszédet, hogy (itt oroszúl mondta a herczeg, nem tudtam megtartani, aztán megmondta németül) «ha az orosz lop, annyit lop, a mennyi neki magának egy napra elég; de ha egyszer a német lop, az annyit lop, hogy a gyerekeinek is maradjon belőle, még holnapra való is.» Oroszországnak nincs szüksége európai hódításokra többbé: otthon van mit meghóditania. Erdély elfoglalása Oroszország által, vagy segélyével, bárki által nevetséges mese.

Említésbe hoztam a keleti kérdést.

— Ott sincs semmi elfoglalni valója Oroszországnak. Ugyan mit csinálna Konstantinápolylyal, ha ma oda ajándékoznák neki?

Reményemet fejezém ki az iránt, hogy ily esetben Magyarországon is fel fognak hagyni a nemzetiségi izgatásokkal, a miket orosz kéz munkájának hisz és hirdet mindenki.

— Tudnia kell önnek, hogy kétféle orosz politika van: az egyik a szentpétervári, a másik a konstantinápolyi.

A mint egy követ Konstantinápolyba megy, az rögtön megbolondul a többiek között; azok szüntelen veszekednek egymás között, versenygenek, czivakodnak, intriguálnak, s csinálják az európai politikát, mintha rájuk volna bízva, csupa egymás iránti ellenszenvből, míg vissza nem híják őket. Ha van önöknek bajok orosz cselszövényekkel, azok csak Konstantinápolyból jöhetnek, nem Szentpétervárról, s így semmi komoly alappal nem birnak. Az orosz czár és kormánya szintén akarja az egyetértést fentartani.

Bátorkodtam gyönge aggodalmamat kifejezni netaláni uralkodó-változás esetére.

— Higyék el önök, hogy az orosz trónörökös épen azon politikát fogja folytatni, a mit a mostani czár folytat. Ez egy derék, nyugalmat és békét szerető családapa, kinek eszében sincs Tamerlani vagy Napoleoni hadjáratokat tervezni, Nagy Péter czár testamentomát végrehajtani, a ki örül, ha családja körében boldogul élhet. Ez oldalról nincs önöknek mit tartani. Az egyetlen ember, a ki jelenleg az európai békét megzavarhatná, a pápa. — Ön nem katholikus, ugy-e bár?

— Sőt kálvinista vagyok, még pedig kemény nyakú. De ha katholikus volnék is, azok Magyarországon felvilágosodott emberek s ott vallásháborura tábort keresni senkinek sem sikerülend.

Itt azután elmondta a herczeg, hogy mi véleménye van a pápáról. Ez köztünk maradhat. «Mi egyébiránt nem tudjuk, hogy ki az a pápa?» végezé.

Ismétlém, hogy a magyar nép vallási dolgokban a legtoleránsabb, többféle felekezet él együtt békésen minden faluban, s azoknak semmi kedvük dogmatikus kérdésekért egymás szomszéd házát felgyujtani.

Itt azután áttért a herczeg magyarországi élményeire, hogy egyszer lovakat vásárolt, s a remondákat vezető huszároktól sokszor hallá ezt a szót: «Isten, Isten!» míg egy végre azt mondá: «Három Isten!» A vezénylő lovas-

tiszttől kérdezé, mit tesz az? Ez azt felelte (nem sokat tudott magyarul), hogy a magyaroknál háromféle vallás van, katholikus, protestáns és görög; a katonák e fölött vitatkoznak. Bismarck sehogy sem akarta a magyarázatot elhinni, míg a kecskeméti főbiró felvilágosítá róla, hogy ezt a szót nem annyira imádságképen, mint erőkifejezésül szokták használni erre mi felénk.

— Ez bizony még most is úgy van.

Ekkor bejött a herczeg titkára egy halmaz hivatalos irással; én búcsút vettem, mi közben a herczeg nyájas kézszorítással meghivott holnapi estélyére, a hol Németország képviselőivel megismerkedhetem.

Megjegyzem még, hogy beszéd közben folyvást két szál plajbász volt Bismarck kezében, olyan hosszú két iral, hogy nekem sétabotnak elég volna, s mikor azt mondta, hogy Ausztria tartományaira nem áhitozik, azzal demonstrált, hogy «ekkora darabot sem akarunk többé senkitől elfoglalni, mint ez a plajbász!» Az igaz, hogy «ez a plajbász» a «térképen» egész Triesztig leérne.

VIII. ÍRÓI ÉS MŰVÉSZI KÖRÖK BERLINBEN.

Mint előre bocsátám, nem utazói kiváncsiság, nem mulatási ösztön vitt Berlinbe, hanem az a vágy, hogy az ottani irodalmi körökkel személyesen megismerkedjem.

A mi hazai belviszonyainkról épen csak annyit tudnak a külföldön, a mennyit rosszakaróink irnak felőlünk. A mi kormányaink a rendelkezési alapot soha sem arra használták fel, hogy Magyarország politikai helyzetéről a külföldet folytonosan felvilágosítsák kül-hirlapok útján. Egyébiránt Berlinben nem is léteznek olyan hirlapok, a miknek jó vagy rossz véleményét pénzen meg lehet venni de igen is meg lehet azokat nyerni egy jó szóval és helyes felvilágosítással s ezt mulasztottuk el eddig, a mihez pedig nem kellett volna egyéb, mint az írói körökkel

barátságos érintkezésbe tenni magunkat s aztán a szives hajlamot, mely irántunk mindenütt mutatkozik Észak-Németországban, alapos és jól szerkesztett ismertetéseivel a magyarországi ügyeknek folyton fentartani. Hanem ehez bizony ember kell, a ki tegye, s a ki ezt feladatának tartsa.

Idejövetelem napján épen legforrójában volt a német közönségnek feltálalva az erdélyi szászok sérelmi ügye, a kik ugyan igyekeztek Nagy-Németország hirlapjaiban fellármaharangozni a közvéleményt maguk mellett és a magyar kormány és országgyűlés ellen. A hová csak mentem, hirlapirói, képviselői körökbe, a harmadik szó a «magyar-szász» kérdés volt s én abba a helyzetbe jöttem, hogy nekem kellett a magyar kormány álláspontját a szász követelésekkel szemben védelmeznem, természetesen nem mulasztva el az ellenzék nézeteit is előadni, mely pártolója az autonómiának, de nem kiváltság-alakban egy vidék, egy nemzetiség számára. Jó szekundánsom volt e bajban az épen még forróbb elszász-lothringeni kérdés, mely nagyon alkalmatlan folia gyanánt szolgál a mi szász kérdésünknek.

A legnagyobb és legbefolyásosabb hirlapok szerkesztői kollégiális készséggel ajánlották fel hasábjaikat minden a magyar ügyeket kellő világitásba helyező czikkek közlésére s tőlünk függ csupán, hogy a tért és eszközt megragadjuk. Rokonszenvvel találkozhatunk a Vossische Zeitung (156 év óta fennálló lap), Spenersche Z. (Bismarck orgánuma), Gegenwart (Lindau Pál lapja), Montagszeitung (Glasbrenner, a legnevezetesebb német humorista és publiczista), a Börzen Zeitung stb. szerkesztőségeinél s ez a rokonszenv ránk nézve többet ér egy hadseregnél.

A szivélyes fogadtatásnak, melyben a berlini irói körök által folyton részesitve voltam, kilencztized részét nem saját irodalmi működésemnek, hanem a nemzetem iránti rokonszenvnek kell beszámitanom. A bécsi szerkesztők és pályatársak hűs (Kühl bis ins Herz hinab) fogadása után,

úgy jött nekem a berlini irók baráti rokonszenve, mint valami tündérmese. Nagynevű, világhírű költők, kiknek műveit a kerek földön minden nyelven olvassák, az első találkozásnál magukhoz emeltek, s a barátság és rokonszenv annyi igaz tanújelével halmoztak el, hogy ez eddig előttem «ismeretlen» élvezet képes lett volna elkábítani, ha nem tudtam volna, hogy ebből az oroszlánrészt nemzetemnek kell hazavinnem.

Különösen van Berlinben egy régi jó barátunk, de a kit személyesen csak rövid idő óta ismerek: Wallner Ferencz, titkos tanácsos, a Wallner-szinház tulajdonosa (szinháztulajdonos alatt Berlinben «nábobokat» szokás érteni, kik saját palotáikban laknak). Ez a mi «önzetlen» jó barátunk évek óta azzal járja be Európát, hogy mindenütt hazánkat és nemzeti irodalmunkat ismerteti, könyvekben, hirlapokban, élőszóval; beledisputálja a kiadókba, hogy a magyar müveket kiadják, s a legolvasottabb hirlapokban küzd, fárad, ernyedetlenül mi érttünk. Pedig hát mi neki Hecuba? Mikor megtudta Nápolyban, hogy Berlinbe jövök, maga nem jöhetett, mert beteg; hanem haza küldte maga helyett ápoló hitvesét, az egykor hírhedett és ünnepelt német tragikai művésznőt, a magas műveltségű Wallner Ágnest, ki megérkezésemkor már minden indóháznál váratott rám, s saját uri lakát bocsátva rendelkezésemre, egész ott létem alatt úgy látott el, mint egy fejedelmet — jobban! mint egy testvért! S attól fogva irótársaim ki nem bocsátottak kezeik közül; egy nap három lakomát ültem velük végig: vizet nem láttam egész Berlinben soha, de annál több valódi magyar bort, s ha följegyzem, hogy ötven látogatást téve, ugyanannyi helyen ittunk áldomást Magyarországért, csak a históriai adatokhoz maradok hű.

Volt szerencsém megismerkedni Auerbach Berchtolddal, Németország egyik legkitünőbb regényirójával, ki legujabb regényét a Hon számára rögtön átengedé, mint «eredeti kiadást» s nagyhírű pályatársaival Schweichellel, Meding-

Samarowval, Schmidt Julián elsőrangú műbiráló vendégszerető asztalánál, Grimmel és szellemdús írónő nejével, Achim von Arnim bárónővel, saját lakásán, Koszakkal, a régen beteg tárczairóval, Glasbrennerrel, az örökderültségű kedélyes képviselőjével a német humornak, Rodenberggel, a Salon szerkesztőjével és szellemdúsan elegáns modorú novella-íróval, Abellel a Times hatalmas levelezőjével; a lapszerkesztők közül Kletke (a Vossische Z.), Pietsch, Heigel (Bazar), Lindau Pál (Gegenwart) és a kit azért említek utoljára, mert egyszerre négy alakban válik előttem emlékezetessé: Braun Károly (Wiesbaden); először, mint a Spenersche Z. szerkesztője, másodszor, mint hirhedett útleíró, harmadszor, mint szabadelvű képviselő és legkivált mint nekem igen kedves barátom. Az ő szivessége által jutottam idejövetelem czéljához: vendégszerető házánál az irói körökkel való megismerkedéshez, a Bismarck általi elfogadtatáshoz, s az országház ülésébe bejutáshoz, a mi nem megy olyan könnyen, mint nálunk. Azonkívül a szellem többi bajnokai közül, kikkel rövid, de szivélyes ismeretséget kötöttem, a hogy annyi szeretett alak nevét gyenge emlékezetem el nem veszté: Salingré, Leefeld, Tietz, Dorn Henrik, Diener (az operaház első tenoristája), Raeder, Zahnné, Frenzel, Menge Rudolf, Zicha, Schmidt Cabanis, Nascher, Döring (művész), Meyerheim (festő). Végül a kiadók közül Hoffmann a Bazar kiadója, Duncker Sándor és a saját műveim kiadására vállalkozó nagyhitelű kiadó Janke Otto és fiai, s ügyvezetője Lutin urakkal, kiknél szintén egész családi otthonban találtam magamat, mit hálám utól nem ér soha.

A szivélyes mulatozáson kívül, mely tetőpontját a Wallner-ház estélyén találta, a hol új barátaim nagy vendégkoszorúja tisztelte meg a ház asszonyát és vendégét szíves megjelenésével: főczélja volt idejövetelemnek a német irodalmi viszonyokkal megismerkedni s azokból okulni.

IX. NÉMET IRODALMI VISZONYOK.

A hogy ily rövid idő alatt észlelhettem, a ki Németországban pusztán csak költészettel foglalkozik, ott sincs jobb helyzetben, mint nálunk.

Regények, költői művek egy kiadásra ötszáz példányban nyomatnak, úgy hogy ott, mikor egy munka négy kiadást ért, akkor volt olyan kelete, mintha nálunk az első kiadásban fogyott el. Ez nagyon leszállítja a tiszteletdíjat. Ezek a kiadványok drágák is. (50%-el drágábbak, mint a mieink.) Maga az olvasó közönség nem tart otthon könyvtárt; a kölcsönkönyvtárak képezik a biztos vevő közönséget. Ezek azonban csak akkor veszik meg a drága könyvet, ha viszont rendes bérlő közönségük sürgeti azt; ha nagyon sürgeti, egy-egy könyvtár megveszi azt ötven példányban is. De épen ez a nehéz! odáig jutni, hogy az olvasó közönség sürgesse valamely munkának a megvételét a könyvtáraknál. A reklám itt nem sokat segít. Azonban nagyhírű birálók szava, mint Schmidt Juliáné, Lindau Pálé, sokat nyom a latban. De leghathatósabb eszköze a sikernek a nagy szépirodalmi lapok általi megismertetés. Ezek tíz-húszezer példányban terjednek szét; ezeknek aztán van közönségük. A Bazárnak jelenleg 250 ezer előfizetője van. Ha egy írót az ily nagy közönségű lapok felkarolnak, annak aztán a hitele meg van alapítva, s ezek jól is tudnak díjazni. Ezek nélkül a belletristának a létezése inséges.

Ellenkezőleg van aztán a szaktudományi munkák iránti részvét. Ezekből nem jöhet annyi a vásárra, a mennyit a német közönség el ne fogyaszszon. Mesés nagyságú foliansok, még mesésebb drágaságú röpiratkák lázas mohósággal nyeletnek el. Hanem őrizkedjék valaki a tudományos irodalomban a németek előtt dilettánskodni. Ebben a te-

kintetben az nagyon finnyás közönség. A szépirodalmi téren nagyon kevéssel beéri, ha csak az kedélyével találkozik. (Példa vagyok rá magam.) De ugyan óvakodom, nehogy a «jövő század regényét» bemutassam neki, mert a hol már tudomány fordul elő, ott a német nem érti a tréfát, s gorombán megkritizál.

Van azután még egy út, melyen át a német író neve népszerűvé tétetik, csakhogy ebben az íróra nézve nincsen köszönet. Ez az utánnyomatók üzlete. A mint egy híres német irónak a műve megjelenik szép díszes és drága kiadásban, az utánnyomatók ezt egyszerre viszik ki Amerikába, ott olcsó papirra, tömött írással kinyomatják, visszahozzák, negyedrész áron adják, az autorizált kiadáshoz képest, s míg az első kiadó, ki jó tiszteletdíjat adott a szerzőnek, csak évek alatt bírja eladni az eredeti első kiadást, az alatt az utánnyomott kiadásokban ugyanaz a mű húszezer példányban forog közkézen, de abból a szerzőnek egy garas haszna sincsen. Az észak-amerikai követ, Bancroft George közbenjárása folytán több ilyen utánnyomató amerikai firma «méltányosságból» a német regényiróknak némi kárpótlást adott ezért (Lewald Fannynak 4000, Auerbach Berchtoldnak 6000 dollárt), a miből elképzelhetni, hogy igazság szerint mennyi veszteséget okozhatott nekik.

A külföldi irodalmi termékek (értve az angol és franczia irodalmon kívül valamennyit) viszont Németországban nincsenek tulajdoni jog által védve. Ezért a kiadók nagyon tartózkodók a külirodalom termékei iránti vállalkozásban. Magamat is ért már az a szerencse, hogy egy művemet egymás után két kiadó adta ki németül: az egyik hétszáz példányban, a másik egy húszezer előfizetős lapban. A hétszáz példányért (Janke Otto kiadásában) kaptam tiszteletdíjt, a húszezer példányosnak pedig meg kellett köszönnöm, hogy figyelmére méltatott.

Ez történik a fordított munkákkal. Ha híre támad egy külföldi írónak, akkor mindenki szabadon lenyomathatja

a művét, ha pedig nem méltó az utánnyomásra, akkor az első kiadó is felhagy vele.

Nemzetközi egyezményünk nincs az irodalmi tulajdonra nézve, annálfogva kénytelenek voltunk a következő egyezségre lépni a kiadókkal és szerkesztőkkel: a mely napon az eredeti magyar kiadás megjelenik könyvalakban, vagy közlése megkezdetik hirlapban Magyarországon, ugyanazon a napon jelenik meg vagy kezdetik el a közlés a németországi kiadó és szerkesztő részéről is, mint «a szerző által autorizált eredeti kiadás». Ilyen módon védve van mind a két kiadás az ingyen elfoglaltatástól. Ezt a módot alkalmazták a franczia irók műveinél is, mind addig, míg a két ország között nemzetközi szerződések nem voltak az írói tulajdon védelmére s Balzac, Hugo Viktor, Dumas regényei, mint autorizált eredeti kiadások jelentek meg németben egyidejüleg a franczia eredetivel. A svéd regényírók művei épen elébb jelennek meg a német szövegben, mint az eredetiben. Nálunk ezért a gondatlanságért az író büntetést is kapna. Ezt a körülményt nagyon ajánlom írótársaim figyelmébe. A magyar literatura most már Németországon nem tartozik az exoticumok közé, a miből kuriozitás kedvéért egy-egy költőt megismertetnek (hadd álljon ott a persák és indusok sorában) hanem valóságos figyelemmel kisért modern olvasmány az. Mind azok a regényírók, kiknek művei magyar életet rajzolnak, biztos kiadókra és közönségre számíthatnak Németországon; még bizonyosabb keletet jósolhatni tudományos literaturánknak, históriai, régészeti, statisztikai, filozofiai műveink rohamos kelettel bírnának, ha szerzőik egyidejű német kiadásokról gondoskodnának; elbeszélő versek, Arany János és követőinek művei pedig csak jó forditókat igényelnek, hogy valódi diadalutat tegyenek a nagy-német közönség között. S a mi tért irodalmunkkal foglalunk el a külföldön, azt hadvezér el nem veszi, diplomata el nem disputálja tőlünk.

Jóakarat, előszeretet pedig annyi van literaturánk irá-

nyában a német pályatársaknál Észak-Németországban, a mi érdemeink, tehetségünk arányát felülmulja.

X. A NÉMET ÍRÓK OTTHON.

Minden irónak két otthona van. Az egyik a műhelye.

A szerkesztőségi irodák épen olyan távol állnak minden ideális fogalomtól Berlinben, mint Pesten (értve a magyar lapokéit). A leghirhedettebb világlapok szerkesztőségei Berlinben, mintha csak a Hon és a Pesti Napló utánzatai volnának. S az írók, szerkesztők a maguk műhelyében épen oly kevésszavuak, mint a minők mi vagyunk, ha a barlangunkban keres fel valaki. Úgy látszik, hogy közös szisztémánk van, hogy a látogató ne töltse sokáig az időt ott, hol az drága. Astaroth éhezik! a betűszedő vár a kéz·iratra.

Hanem azután odahaza minden író más ember. Otthon nem is író. Még írószert sem látni nála. Minden író magán lakásában az egyszerű csín, művészi izlés képezi az első benyomást. Klasszikus szobrok, exotikus növények, művészi becsü képek, értékes könyvtárak díszitik azt; női gondosság, családi élet nyoma tünik fel mindenütt, s az iró-szerkesztő otthon csupa kedély.

És társalgásukba nem vegyül az idegen pályatárs előtt az otthon egymás közt folyó vitáknak egy hangja sem. Nem schimpfelnek egymásra, nem ócsárolják egymás müveit, s kikről jól tudva van, hogy az irodalmi téren egymásnak éles antagonistái, a társas életben nem ércztetik az ellentétek keserűségeit, sem mikor együtt vannak, sem mikor külön találjuk őket. Még a politikai lapok szerkesztőitől sem lehet kicsalni a titkot, hogy miért ellenkeznek egymással? kivéve az ultramontánokat, de ilyent nem láttam.

Ellenzék itt most csak a szoczialista, az ultramontán és a separatista. A kormánypártot nem lehet külön-

választani a józan liberális párttól. Minden író szobájában ott áll a császár arczképe, szobra, s legtöbbször Bismarcké is.

Még egy kitűnő barátját hazánknak tanultam házánál megismerni: Cassel tanárt, a szabadelvű nép emberét, ki Magyarországot már a negyvenes években ismerteté a német irodalomban kedvezőleg, s tavaly le szándékozott hozzánk jönni, de a himlő megakadályozta; ha jönni fog, szíves fogadtatásra számíthat nálunk.

Ez alkalommal Magyarország természeti szépségeinek leirásától felbuzdítva, több német író és politikai czelebritás igérkezett együtt beutazni e nyáron Magyarországot s a Balatonvidéket, Erdélyt, Tátrafüredet és Mehádiát meglátogatni. Hozza őket Isten!

XI. KÉPVISELŐI KÖRÖK.

Három ízben nyilt alkalmam a németországi képviselőkkel érintkezhetni. Egyszer Braun barátom vendégszerető házánál, aztán a külügyminiszter estélyén, végre az országházban. Michaelis, Kapp Frigyes, Lasker, Benningsen, Horn Sándor, Kardoff, gróf Pethusy Huc, Krüger Stefan, Müller, Weichel és többek, kiknek részint Braun, részint az alelnök Friedenthal sziveskedett bemutatni, nyilván kimutatott előszeretettel tudakozódtak hazai ügyeinkről s hasonló nyiltsággal világosítottak fel a németországi politikai helyzet iránt.

Megjegyzendő, hogy Friedenthal, a ház alelnöke, maga is egy Magyarországon etablirozott szeszfinomító gyár tulajdonosa, s Stefan főpostaigazgató magyar hölgyet bír nőül, Tomala úrnőt. Müllernél Stuttgartban tartózkodott Vidacs menekült korában.

Bismarck estélyén ugyanazon termek vannak nyitva, miket már a kihallgatáson láttam; egyszerű butorzat, egy nagy asztalon a díszalbumok, miket a herczeg ajándékba

kapott; a társaság kilencz tizedrésze férfi: ultramontánok, papok, internaczionalisták, elszásziak nincsenek jelen, annál több katona, egész sor érdemrendekkel mellén; a polgári osztály legtöbb tagjának is mindenféle rendszalag a gomblyukában. Sajátszerű érzés «rám magyar emberre» nézve egy ilyen társaságban lenni, a hol mindenki fel van érdemrendezve s azt tudni, hogy ez érdemrendek mind valóban meg vannak érdemelve, harczmezőn vagy polgári pályán a hazának tett szolgálatok által. Otthon ez nem tesz rám ilyen hatást.

Az egymással beszélgető csoportok közt kedélyesen jár a házi úr maga, félfejjel kimagasodva a tömeg közül; s már nem tehetek róla, de még egyszer előjön a nagy fekete kutya levelemben, mert az is ott jár-kel a csoportok között, mindenkinek ismerőse s egészen a helyzet magaslatán látszik állani, mert folyton a társalgó teremben marad, minden buffetlátogatási utógondolat nélkül. Lám e miniszternek még a kutyája sem spekulál provizióra!

A miről a német képviselők velem beszélgettek, az bizony nem vonatkozott a magyarországi pártkérdésekre: a mi válságunk oly csekélység, a mivel odakünn nem sokat törődnek. Az iránt mindenki meg van nyugodva, hogy Magyarország elég erős magán segíteni, hogy lételeért többé küzdeni nem szükséges, hogy belbajait egészséges természete majd kiheveri. Pénzügyi hitelünk sincs ott úgy megingatva, mint hiszszük. Hanem a mi iránt kivétel nélkül minden német képviselő egyforma érdekkel tudakozódik, ez Magyarország állásfoglalása az ultramontanizmus törekvéseivel szemben.

Hja, ez Németországnak a jelenlegi legnagyobb veszedelme. Három erős frakczió szövetkezett, hogy a német egységet darabokra törje: a nemzetiségi, a papi és a szoczialista pártok. Azok között a vezérpárt az ultramontán; a többi csak eszköz ennek a kezében. S ezekkel szemben a liberális hazafias párt, mely most a kormány körül csoportosúl, csak három ötödrészre nőtt fel.

Annyit rövid idő alatt is tapasztaltam Németországon, hogy hazánkat még rossz fináncziái sem áztatják el a német irányadó közvélemény előtt, sem a konvenczionátus rágalmazások; hanem ha egy hibás valláspolitikai áramlatba találunk belejutni: azzal eljátszhatjuk minden hitelünket Németországon, meg a pénzügyi hitelünket is. Szentpéter kulcsai kinyithatják a mennyországot; de a qerlini Wertheimpénztárakat ugyan nem.

A márczius 2-iki országos ülés még kompaktabb képét mutatta fel a pártok közötti küzdelemnek. A karzatok már kora reggel tömve voltak, s csak képviselői jegy mellett tudtam egy zúgba bejutni. A hallgatóság végig várja az ülést, s ép oly csendesen ülnek helyeiken a képviselők. Nincs nyüzsgés, kászolódás az ülés alatt, mint nálunk. Nem beszélget szomszéd szomszédjával; nem kell az elnöknek a tagokat instálni, fenyegetni, hogy hallgassák ki a szónokot; pedig az (egy elszászi pap) kegyetlen tromfokat szór ellenfelei szeme közé: azok hallgatják nyugodtan, mintha kőből volnának, egy-egy chorális «bravo» kiáltás azokról a jobboldali padokról, a hol egy csoport képviselő pap ül, kiséri itt-ott a szónoklatot. S aztán jön a másik, ismétli ugyanazon kiméletlen támadásokat: hagyják beszélni, néha egy rövid «haha!» jelzi a szabadelvü zöm «derültségét». Végre aztán előáll maga Bismarck s visszafizeti a kapottakat, oly goromba öreg pénzzel, a milyet nálunk soha sem osztogatott még miniszter.

S jól áll a kedvesnek!

Kicsinyben — komédia volna ez a küzdelem; de ilyen nagyban fölséges dráma!

XII. A BERLINI MAGYAROK.

Még egy kedves emléket kell följegyeznem utamból. A berlini magyarokat.

Legelől kell megemlitenem a jó öreg fiút, Kertbenyt.

A sajátságos eredeti alakot, kit Petőfi kigunyolt, Pákh Albert kiparódiázott, s aztán mind a kettő megszeretett; ki Magyarországon a német elemet s aztán Németországon a magyar elemet verte a közönség fejébe, visszakapva a saját fejéhez mind a kettőt; ki mauer-utczai diogénesi odújában az ismerethalmaz, memoir-irodalom és encyklopaediai ismeretek kincseit őrzi, naponkint tizenhat órát dolgozik s irói exisztencziát nem tud magának kivívni; a ki Petőfit az enthuziazmus erőhatalmával vitte be az európai olvasó közönség minden könyvtárába, ki a magyar irodalom érdekében küzd, fárad, levelez a fél Európával s kit mi azért kinevetünk; egy-egy szót hibás fordításaiból kikapunk, azon a végtelenig elnyargalunk; a kit itthon szidnak, kitagadnak, s ottkünn a magyar nemzet kultusza martyrjának ismernek; ki az egész világnak adós s kinek viszont adósa az egész világ; barátja és kedveltje Európa leghirhedettebb czelebritásainak, és a mellett egy elhagyatott, elfeledett lény; ki majd bámulja a németet, a poroszt és Berlint, s kit Berlin megvendégel, mikor szidatik és éhenhalatja, mikor bámultatik általa; a kit szeretnek azok, a kiknek tartozik s a kire haragusznak azok, a kik tartoznak neki: a meghasonlott energia mintaképe! — Ő az, a kit egész Berlinben (többet mondok: egész Európában) minden ember ismer, a ki a magyart szereti. Már akár magyar bort, akár magyar irodalmat, akár magyar emigránsokat. Berlinben nyolczvan olyan családdal ismertetett meg egy hét alatt, a hol a magyar irodalomnak kiváló helye van a házi könyvtárban s még egy hosszú lajstromot dugott a zsebembe, a kiket mind meg kell majd egyszer keresni vagy levélben, vagy személyesen. Wallner Ferencz után neki köszönhetni legjobban a német kiadók érdeklődését a magyar irodalom iránt.

Különös az, hogy minket magyarokat, kik idehaza oly nehezen férünk meg egymással, kik egy országházban hét pártra szakadunk, egy irodalomban tizenhét újságszerte veszekedünk, ha hárman együtt vagyunk, négyféle véle-

ményt képviselünk: a külföld levegője egyszerre milyen hirtelen egyesít.

A legelsők, a kik felkerestek Berlinben, irodalmi ellenfeleim voltak, a «Lloyd» és a «Neue Freie Presse» magyarhoni levelezői; baráti szolgálataikat szivesen felajánlva ittlétem alatt, s Láng pályatársam, ki a berlini egyetemet frequentálja s a berlini magyar egyletnek elnöke.

A berlini magyar egylet egy este barátságos lakomát rendezett számomra, melyen mintegy száz magyar került össze a messzeeső idegen városból: ifjak és vének, gazdag vállalkozók és szegény iparosok, tanulók és kézművesek, művészek és deli hölgyek. És volt a nemzetiszín zászlókkal diszített teremben magyar kedv, Rákóczy induló, csárdás, magyar áldomások, és igazi magyar borok, az itteni magyarok nagylelkű maecenása Hoffman (hadseregi szállítmányos) bőkezűségéből, kinek deli szép leánya szép hangzású magyar felköszöntéssel fogadott. Ez az est volt legérzékenyebb öröme Berlinben létemnek. A nagyok kedvezései tán hideg elbizakodottságot növelhettek volna lelkemben; de ez a kis hazám kicsiny embereinek ragaszkodása hozzám, magukhoz hasonlóhoz, visszatérített a földre.

Berlini napjaimat életem fényszakának jegyezhetem föl.

Mennyi szívesség! Mennyi fény! Mily nemzeti nagyság! Mily fény a dicsőséghez! . . .

. . . . Én én alig várom, hogy ismét mehessek haza, az én kicsiny, szegény, pártszakgatta, rokontalan, szeretett hazámba: a hol minden ellenségem s minden jó barátom tart már a kezében egy ostort, a mivel rám üssön.

Tartom.

XIII. VILLÁMVONAT SZEKÉREN.

Hiszen keresztben hosszában átnyargalni Abauj-Torna megyén nyolcz nap alatt még nem boszorkányság; hanem mindent megtalálni, a mire a népisme, régészet, népmonda, bánya- és gyáripar, történelem, tájleírás és természeti tüneményék adatait gyüjtőnek szüksége van, ebben van az érdem. S ennek az érdemnek a legkisebb része az enyém: a legnagyobb pedig azoké a lelkes hazafiaké, a kik minden ponton már a készre vártak, s elém hozták mind azt, a mi legérdekesebb; s ebben a tekintetben főpapok, főurak, lelkészek és főszolgabirák, erdőszök, bányászok, gyártelep-igazgatók, orvosok, jegyzők mindenütt azzal a buzgalommal igyekeztek ismereteikkel gazdagitani, a mit csak utazásom czíme igazol: a trónörökös ethnografiai műve számára gyűjtöm a tárgyakat.

De különösen nagy köszönettel tartozom az én kedves barátomnak, a megye tanfelügyelője, Verédy Károlynak, ki útamon kalauzolni, s azt előkészíteni szíves volt; az egész haditerv az ő műve volt.

Minthogy a gyüjtött adatok az említett nagy munka számára lettek megszerezve, valami részletezett leírásfélével azokat koptatni nem akarom, csak az eredményt sorolom el, egyúttal utasításúl más vidékek leíróinak, hogy körülbelül minő tárgyakat karoljanak föl.

Augusztus 20-án délben találkoztam a kassai pályaudvarnál ottani kedves barátaimmal, a kik fogadásomra kijöttek.

Én azonban az üdvözletcsere után azonnal kocsira ültem Verédy barátommal s megkezdtük az útat Arany-Idka felé. Csak a város végén jutott egyikünknek eszébe megkérdeni a másiktól: «Ebédeltél te már?» — «Nem én! Hát te?» — «Én sem.» Sebaj! Itt van a város végén a «Veres rák» korcsma (híres a párbajvívási terméről) ott

kaptunk szalámit, borról gondoskodott a derék kassai postamester, s azzal a körmünk közül falatozva, vágtattunk tovább. Még az nap este eljutottunk Harzer János rékai állami kir. erdőgondnok vendégszerető lakához, s megnéztük Michaelis Gusztáv főnök vezetése mellett az ezüstelválasztót. Itt nem kohóban olvasztják az ezüstöt, hanem chlorezüstöt készítenek a zsurmából s aztán higany fürdővel választják ki a nemes érczet. — Ebben a völgyben nem terem sem paszuly, sem uborka az örökös chlorgőztől. Másnap korán reggel felmentünk az aranyidkai bányába, a hol az ezüstércznek az a saját vegyüléke jön elő, a mit Jamesonitnak neveznek; behatoltunk egész a Ferencz-József-tárnáig, mely nem régóta van mivelés alatt, a leggazdagabb telér, a hol magam is megpróbáltam az érczet vágni, a mi nehezebb a puszta kővágásnál, mert nem hasad, csak darabonkint enged. Fölöttébb érdekes bánya. És a mi több, jól jövedelmező; tiszta hasznot hajt az államnak. Itt Peck József bányafőnök és Sziklay bányatiszt voltak a vezetőim.

Innen búcsút véve, Jászóra hajtottunk, útbaejtve a rudnoki fürdőt, a hol már bőséges lakomával vártak reánk a præmonstratensisek Heffler Konrád vezetése alatt; ez volt már a második, a harmadik következett Jászón. Rudnokon szép festői népviseletet találtam, s a templomban egy oltárképet, melyről azt mondják, hogy Murillo festménye. Fáy István gróf hagyatékából került oda, Richter jászói prépost által megvásárolva.

A jászói kolostor, annak káptalani levélgyüjteménye, a szerzet multja és jelen üdvös müködése leírását a népismei munkára tartom fenn. Itt csak Kaczvinszky Viktor a prépost ő mlgának, dr. Kussynszky Viktor alperjelnek és a szerzet tagjainak kitűnő szíves fogadásáért mondok köszönetet.

Jászóról azután siettünk fel délután a híres Meczenzéfre, vagy a hogy az ottlakók nevezik magukat «Mántára.» Itt már akárhogy kerültem, még is nagy pompával

fogadtak; elém jött Tischler Vincze képviselő barátom, a mántai banderiummal. Nehezen esik a szívemnek, hogy le nem irhatom a viseleteiket, de lakat van a tollamon. Könyvünknek a meczenzéfi népviselet, szokások, életmód fogják egyik legérdekesebb részletét képezni. Annyit mondhatok, hogy alig találtam még eddig olyan helyre, a hol a költői és festői rendkivüliség, a praktikus, életrevaló eredetiséggel úgy összecsoportosult volna, mint itt e városban.

Itt Bercsinszky Alajos katholikus plébánosnak voltam a vendége, aki igen derék lelkes magyar hazafi. De hisz egész Meczenzéf az. Nem hiába nevezik őket a Schulverein organumai «hűtelen elpártolt németeknek.»

Itt megtekintettük az állami vasipariskolát, Trefortnak egyik legéletrevalóbb alkotását, a mi életföltétele vasgyáriparunk jövendőjének. Ez iskola gyakorlati hámorral is össze lesz kötve.

Meczenzéf, mondhatnám, a maga nemében egyetlen gyártelepe Magyarországnak. A puszta völgy a patakmentében csupa magánhámorokkal van tele, a mik télen-nyáron készítik azokat az ásókat, kapákat, a mik nem csak Magyarországon forognak a munkás kezekben, hanem Romániában, Szerbiában, Bulgáriában is diadalmas versenyt futnak az angol gyártmányokkal.

Este tánczvigalom volt a nagy vendéglő díszes termében, s ott volt alkalmam megismerkedhetni a mántai népviselettel, a maga pompájában. Itt még nincs franczia divat, hanem — magyar. Valamikor ó-német divat is volt; de azt már elhagyták. Ritka nagy kedveskedésül eljárták előttem a már feledésbe hanyatló ősi mántai tánczot is (a mit képben is meg fogok örökíteni). — És a táncz-terem végében pompaképen volt felállítva egy gula a mántai vasipar ragyogó produktumaiból: ásók, kapák, vasláncok diszítménye.

Megismerkedtem a mántai német nyelvvel is, a mi aligha lesz található Adelungban, és a mántai étkekkel,

a mik megint semmi szakácskönyvben nem fordulnak elő: a «drehapige Kletschacheng», az «osche malosche», meg a «mate Derlessen», nagyon jó ízűek.

Másnap korán áthajtattunk egy másik gyáriparvárosba, Stószba. Itt pedig késeket készítenek. Csaknem minden háznál késkovács lakik; azonban nagyobb gyárak is vannak: mint a Wlaszlovicsé, Kompordayé. Ezek közül az elsővel ismerkedtünk meg. Ez a gyár már gőzerőre van berendezve, ötven munkással. Maga Wlaszlovics Sheffieldben végezte tanulmányait. Gyára a legfinomabb angol zsebkéstől kezdve (mik közül némelyik egy fogpiszkálóba elrejthető) a legóriásibb sonkavágó késekig minden mintázatot előállít. Itt készülnek a baranyai, fehérvári bicsakokkal egy társaságban a kertészeti legfinomabb ojtókések. A számomra emlékül készített iróasztali készlet valóságos remekmű.

Stószon Prisznitz-kúrás fürdő is van, a mit nagyon látogatnak. De ebből nem kértem: nekem a hideg víz nem komám.

Visszatéret még egyszer megálltunk Meczenzéfen Göbel Máté vasipar raktárát megtekinteni, s onnan ismét vissza Jászóra, hogy a tegnap nem talált főprépostnak átadhassuk tiszteletünket, a mivel őt minden igaz magyar méltán környezi.

Délután tovább Szepsibe, a választókerület székhelyére, mely híres város volt valaha. Szekeres-Szepsinek hitták. Főemporiuma volt a felső-magyarországi borkereskedésnek; még most is minden háznak van egy kiugró pinczegádora az utczára; de már bora nincsen.

Szepsiig Géczy Gyula szolgabíró kisért, a megye nevében tisztelve meg jóakaratú kalauzolásával. Szepsin egy érdekes templom portalét találtam, a mit le is rajzoltam. Egy úriháznál pedig a falba beillesztve találtam meg a közmondás hősét «Herkó patert» kőbefaragott dombormüben. Ezt a régiséget Verédy fedezte fel. Erről a mesés alakról is majd beszéljünk többet; miután a viselt dolgai-

ról nyomtatott ritka régi könyvet a tornai református lelkész úr szíves volt rendelkezésemre bocsátani.

A szepsii városházban található régiségekről jegyzetet véve, tovább haladtunk Torna felé.

Torna vármegye hajdanában arról volt nevezetes, hogy a legkisebb megyéje az országnak, melynek területén csak egy emeletes ház, egy patika és egy toronyóra található. Most már be van kebelezve Abaujba. Torna városában a törvényhatósági életnek vége. Itt Dreher bécsi földbirtokos úr jószágigazgatójánál, Köhler Albert úrnál voltunk szállva, ki igen kitünő nemzetgazda és derék jó magyar hazafi. Maga az új földesúr is sokat tesz e vidék anyagi jólétének emelésére.

Érdekes itt a várrom és a dombtetőn álló kerített hussita templom kőfedelű csúcsíves tornyával. A templom belsejében művészi ecsetre valló freskókat fedeztem fel, a miket még sehol sem hallottam emlegetni; a XVII-ik század elejéről valók lehetnek. Hat csoportozat, melyek a szanhedrint képviselik, a mi Jézus fölött itéletet mondott. A szinek igen szépek és elevenen megmaradtak, s néhány irástudónak az arcza oly jellemzetes, hogy azt lehetetlen volt közönséges festőnek kigondolni. Néhányat le is rajzoltam belőlük, hajnali harangszónál beülve a templomba, míg a többiek pihentek az Úrban. Rám is zárta a sekrestyés az ajtót, s csak a reggeli misénél szabadultam ki.

Reggeli után felkerestük a csodaszép szádelői völgyet kedves barátunk Soltész Gábor vezetése mellett, a ki e vidéknek élő krónikája.

A nagyszerű természeti csodát leirni gyönge a toll és képzelet; majd megpróbálkozom vele, ha tisztább lesz a fejem; itt most Selters-vízivó kedvemben csak a korábbi monográf irókkal akarok zsémbelni, a kik a szádelői völgyet már leirták s aztán telerakták fikcziókkal, a mikről itt senki sem tud semmit, s a mik nem is valószinűk. Ellenben nem jegyeztek föl semmit azokból a természettudományi rendkívüliségekből s a valóságos népmesékből,

meg a népnek egymást gúnyoló adomáiból, a miket itt mindenki ismer. Így a «hegymegnyílás»-t nagy esők után, a patak néhai eltűnését, s a «Tanya» kútban felbuggyanását, a lófői időszaki forrást sárkánylegendájával, Béla király pihenőjét, az ördög nászútját, Debreczen városának a tatárfutás alatt itt elrejtett kincsei szájhagyományát és bizonyítékait, a kelta korbeli arany ékszerleletet, a præhistorikus urnák leleteit, a minők cserépdarabjaival az úton mindenütt találkozunk, a Galambkőről, a hol a futó IV. Béla első ebédjét tartotta galambtojásokból, a Béla palotájáról, a mi a képviselőválasztásoknál olyan nagy szerepet játszik, s a szent kútról, hová egész búcsújárások zarándokolnak, — szóló mondákat. Pedig az ilyeneket összeszedni a feladata az ethnografiai gyüjtőnek. Az eredeti népfantáziának minden alkotása becses, de a gyüjtő a saját fantáziájából ne adjon hozzá semmit.

A szádelői expediczió után elválva tornai szives barátainktól, kik közűl csak Gedeon Aladár szolgabírót, Fábián Ferencz r. k. plébánost, s Ragályi Géza reform. papot említem, egy hajtással átvágtunk Hidas-Németin át Gönczre.

Hajdan Abauj székesvárosa volt. A nagy megyeháza most eladó. Hussita korbeli házak. Az emeletes csizmadiaszín tekintélyes egy épület. Sok szerepe volt várának a történetben.

Ide Vécsey Endre szolgabíró úr vezetett s Drinnyey János r. k. esperes úr fogadott bennünket szivesen vendégül; meglátogattuk a városházát, a hol Faller főjegyző úr előhordta az archivumból azokat a régi okmányokat, a miket idegen jövevény még soha nem látott.

Göncz érdekes város — a multban.

Innen Bodnár Ernő füzéri szolgabíróval Telki-Bányára siettünk. Ez még a század elején jövedelmező aranybányája volt a m. kincstárnak. Hogy veszett el a telér? annak históriája van; a mit talán csak a pénzügyminiszternek kellene elmesélnem. — Most azonban híres kőedénygyára

teszi nevezetessé, melynek tulajdonosában, Fiedler úrban hajdani pozsonyi iskolatársamra ismertem. A gyártelep igen virágzó üzletet képez, s majd ismertetve lesz az országos kiállításon.

Maga Telki-Bánya sajátszerű egy hely. Gömbölyű völgykatlan közepén áll egy zömök nagy sziklakúp, annak a hegyében van a hajdani hussita templom: most a reformátusoké. A helység és a gyártelep aztán egész karikában fogják körül a hegyet, úgy, hogy az egész egy kerek utczából áll.

A hussita templomnak még a padlására is felmentem — egy Jákob-lajtorján — az is hussita munka: több mint négyszáz éves gerendázat, tölgyfából és még egészen ép,

Az itt hallható népmondákat a 300 eltemetett bányászról, a nagybósvai nemes urakról, az Izra taváról följegyezve, tovább haladtunk a gyönyörű erdők között elvezető megyei úton Hollóházáig. Útközben megállottunk a «Mátyás király kútjá»-nál, melyhez igen szép balladaszerű monda van kötve Mátyásról és a szép molnárleányról, meg a rücskös molnárlegényről.

Hollóháza nem régi telep; de most már egy kis falut képez, melynek saját iskolája is van (magyarúl tanítanak benne). Itt is kőedénygyár van, melynek egész keletkezési történetét készen leírva kaptam meg az egész gyár lelkét képező bérlő, István Ferencz úrtól, kinek vendégszerető háza fogadott bennünket. Ez a gyár is nevezetes tényező a keramikai iparban, s bővebben lesz ismertetve a maga helyén. Még aznap átrándultunk a szép fűzéri várhoz, melynek panorámáját ott hirtelenében lerajzoltam az albumomba.

Innen megint egy hajtással felkerültünk a Dargó-hegy erdejei között egész Ránkig, melynek a magyar kormány által kezelt fürdőjét a koronkint felszökellő artézi kútja teszi világhírűvé. Nem geyzer ez, mert az egészen hideg víz. Titokteljes tüneménye a föld alatti erőknek.

Itt is olyan szerencsés voltam, hogy nem kellett annak

az angliusnak a példáját követnem, a ki órákig várva a tünemény bekövetkezését, türelmét veszté, s rajta rontott a fürdőigazgatón: «uram! eresztesse már meg azt az ugrókutat, mert én odább akarok menni, fizetem az árát!» Sehogy sem akarta azt elhinni, hogy azt nem lehet akarattal előidézni, mint például, ha szódaport öntenek a borkövesvíz közé. — Nekem kedvezett Neptunus; alig szálltam le a szekérről, már kitört a föld alúl a hatalmas vízoszlop, tizennégy méterre feltolt üstökével.

Ezzel megint egy napot nyertünk. Még délután időnk volt jó négy lovas tót paraszt szekérrel (más jármű ezt ki nem állja) megjárni a dubniki opálbányát, három jó barátom: Verédy, Stehlo orvos és Klupaty kassai jogtanár kiséretében. Ez ugyan már betörés volt Sárosmegyébe; de a világhírű opálbányának szomszédságában lenni s oda el nem menni morális lehetetlenség.

Ez ismét olyan unikum, a mit Magyarország leírásánál ki kell emelnünk; mert opál csak itt terem az egész világon, bányaszámra. A mi a kerek földön opál van, az mind Dubnikról való. (Az ausztráliai opál sötétzöld és olyan vékony rétegű, hogy ékszernek nem alkalmazható.)

A dubniki opálbánya állami tulajdon s jelenleg a budapesti Egger-czég bérletében míveltetik, kik azért az államnak 24 ezer forint évi bért fizetnek.

Mind a két Egger fivért itt találtuk a bányatelepen kedves családjaikkal együtt, kik ott egy gyönyörű kilátású kastélyban az egész nyarat üdülésül töltik, de tél idején is felváltva itt laknak.

Volt alkalmunk az ő vezetésük mellett bejárhatni egyikét a mívelés alatt levő opálbányáknak, a mik nagy mértékben eltérnek más bányák rendszerétől. Egész hegyek vannak már föltorlasztva a holt törmelékből, de még egész hegyoldalak vannak hátra, a mik a ritka nemes követ rejtegetik. Az után megnéztük az opálköszörülő műhelyt, a hol annak az ékszerbe való alakját megadják, s az élve-

zetes és tanulságos kirándulás után, búcsút véve a kedves családtól, még azon este holdvilágnál visszatértünk Ránkra.

Innen aztán másnap reggel Kassára, délben pedig vasúton Szikszóra, a hol tisztelt képviselőtársam, Hunyady László gróf fogadott bennünket, kinek ottani ősi kastélyában tartottuk pihenőnket; elébb megtekintve a történelmi nevezetességű szikszói protestáns templomot, merész góth alakú pilléres boltíveivel, s aztán kielégítve archaeolog szomjunkat mindenféle krónikák és feliratos képek halmazain. A szikszói népviseletet is igen érdekesnek találtam.

Másnap reggel szeretetreméltó házigazdánk kocsin küldött át bennünket Boldogkőváralljára, hol a legújabban kinevezett zászlós úr, Péchy Manó gróf, tartja igazi magyar főúrhoz méltó udvarát.

Itt is lerajzoltam az érdekes várromot, mely a vasúton elhaladók figyelmét is fel szokta költeni. A kastélyban sok érdekes arczképre akadtam. Maga az egész kastély is, templomával, sírboltjával, leírásra méltó tárgy.

Aztán meg még valami. Ezek a mi régibb korból való főuraink, mind megannyi bizományosai a multakat jellemző adatoknak: emlékezetük egész kincsbánya annak, a ki előtt megnyilik. Én őszintén megvallom, hogy azért szeretek hozzájuk járni, hogy mint a virágról virágra szálló méh, összehordom tőlük a mult kor rajzait, a mit úgy, mint ők, senki sem ismer.

Innen még azon éjjel, nyolczadnapra, visszautaztam Budapestre.

Meg is adtam az árát. Most itt kinlódom egy kegyetlen nagy grippével. — Hanem hát — megéri!

TARTALOM.

I. kötet.

II. kötet.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

